

Drago Braco Rotar

UNIVERZITETNA
AVTONOMIJA

Drago Braco Rotar

UNIVERZITETNA
AVTONOMIJA

Kontakt:

dr. Drago Braco Rotar, redni profesor, UP FHŠ in UP ZRS

email: bracorotar@hotmail.com

To poročilo je del projekta "Perspektive evalvacije in razvoja sistema vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji" (2009), financiranega s strani MŠŠ in ESS; projekt koordinira dr. Janez Kolenc.

Znanstveno poročilo **26/09**

Avtorji:

dr. Drago Braco Rotar

Naslov:

Univerzitetna avtonomija

Izdajatelj:

Pedagoški inštitut, Ljubljana (zanj Mojca Štraus)

Oblikovanje naslovnice:

Emina Djukić in Jaka Kramberger

Za strokovno in jezikovno raven poročil odgovarjajo avtorji

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

378.4.014.553

ROTAR, Drago B.

Univerzitetna avtonomija [Elektronski vir] / Drago Braco Rotar.
- El. knjiga. - Ljubljana : Pedagoški inštitut, 2009. - (Znanstveno
poročilo / Pedagoški inštitut ; 09, 27)

Način dostopa (URL): http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/zalozba/ZnanstvenaPorocila/27_09_univerzitetna_avtonomija.pdf

ISBN 978-961-6086-97-4

245770752

Dovoljenja za morebitno uporabljena avtorska slikovna gradiva so podana sproti v besedilu.

Kazalo

	Stran
Predgovor	5
Opredelitve univerze	14
Mutacija XVIII. in XIX. stoletja: zlom in rekonstitucija univerz v industrializirajočih se družbah XVIII. in XIX. stoletja	20
Vrnitev univerz	24
Avtonomija in univerzalna venalnost kot nova etika	36
<i>Das Unheimliche</i> neoliberalizma in regresivne desnice	58
Pletenje družbenih reprezentacij	72
Kontrolorji kontrolorjev: pridelovanje oblasti	91
Anomija ali diktat?	113
Vede, stroke, znanosti	125
O naravi znanosti	136
Funkcije univerze	140
Univerza v družbi	151
Ogrožanje in dezintegracija akademske avtonomije v času neoliberalizma	164
Kakšna Evropa za univerzo?	173
Literatura	180

Predgovor

V pričujočem besedilu bomo obravnavali nekatere aspekte univerzitetne institucije, ki v zvezi z univerzo v razvojnih in političnih načrtih pri nas niso bili posebno pogosto obravnavani in še manj upoštevani – zato seveda še ni mogoče reči, da niso realni ali aktualni, dogajanja v večini evropskih okolij v zadnjem času kažejo ravno nasprotno – kljub temu pa so zelo pomembni za prihodnost tako univerzitetnih ustanov kakor družbenih entitet, ki te ustanove vsebujejo kot kraje, kjer se zgoščujejo posebne družbene dejavnosti in od koder se širijo »intelektualni objekti«, ki posegajo v družbeno življenje. Univerza od vsega začetka v XII. stoletju ni kar visoka šola, ampak tudi status in obrambni mehanizem ljudi, ki se ukvarjajo z intelektualno dejavnostjo. V nasprotju z razvrščevalsko in tekmovalsko pametjo bistvo univerze ni hierarhično mesto med institucijami, ampak konstitucija družbenega kraja, ki ga zaseda. Ta konstitucija je kompleksna avtonomija (politična, socialna, finančna, kulturna itn.) z intelektualno dominantno in sodi k definiciji univerze, ne pa v domeno blagohotnosti zakonodajalcev, politikov, podjetnikov in uradnikov, kar bi se utegnilo zdeti zaradi starih in novih kampanj, ki praviloma univerzo ovirajo v njeni socialni ali kulturni vlogi s tem, da jo skušajo spremeniti v orodje prestiža ali profita. Univerza tako v določenem okolju, ne v vsakem, lahko obstaja, ni pa vse, kar nosi to ime, tudi zares univerza.

Toda povezava (temeljnih) znanosti o naravi, tehnik, humanistike in družboslovja v skupno institucijo je epistemološko možna in smiselna, če so ugotovljeni in upoštevani kriteriji te povezave. Če niso, če je sestava univerze posledica pritiskov in interesov okolja, se pravi je diktirana od drugih družbenih instanc, in je samostojnost fakultet režim, ki znotraj univerzitetne institucije vsaj za silo varuje v resnici zelo heterogene znanosti pred podrejanjem neznanstvenim ciljem. Dominantnost teh ciljev večinoma pomeni zlorabo in podrejanje intelektualne dejavnosti nosilcem take ali drugačne družbene moči, taki ali drugačni ideologiji, katerih agensi so praviloma »kolegi« iz konjunktorno favoriziranih strok, pa čeprav so te stroke zgolj pogojno univerzitetne (npr. tehnične vede, menadžment, tehnologije, socialne tehnike ipd.); približno toliko so lahko brez škode univerzitetne, kolikor so zmožne priznavati svojo

odvisnost od temeljnih znanosti in subsidiarnost v razmerju do njih (v nasprotju z prevladujočo pervertirano vizijo, v kateri same sebe dojemajo kot cilj in smisel temeljnih znanosti).

Slovenska ustava govori o svobodi izobraževanja, ki ga zakonodaja že več kakor stoletje in pol sistematično podreja »potrebam« države ali »družbe«, ki pomeni bodisi državo ali vladajoče sloje, očitno je ta svoboda precej nenavadna. Takole pravi Ustava Republike Slovenije v 57. členu: »Izobraževanje je svobodno. Osnovnošolsko izobraževanje je obvezno in se financira iz javnih sredstev. Država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo *ustrezno* izobrazbo.« Nikakor ni jasno, za čigavo svobodo gre. Jasno pa je, da ustava *ne zagotavlja javnega financiranja svobodnega izobraževanja*. Osebno seveda ne nasprotujem obvezni in brezplačni osnovni šoli, toda formulacija je tako zelo nespretna ali perverzna, da obvezno osnovno šolanje, ki je pridobitev in pravica, spremeni v antitezo začetni svobodi, ki pa je ne omejujejo svobode drugih, ampak *ustreznost* nekomu ali nečemu, ki sta odločilna za to, ali bo ta svoboda deležna podpore iz javnih sredstev, in sta zamolčana. Toda republika je po definiciji dolžna financirati svobodo in pravice svojih državljanov, saj sicer ni upravičena zbirati javnih sredstev. S temi sredstvi državna birokracija in vlade ne smejo prosto razpolagati in posebna zloraba je namenjati javna sredstva za državne aparate, namenjene zatiranju tistih, od katerih so bila vzeta.

V 58. členu (avtonomnost univerze in drugih visokih šol) se »nejasnost« nadaljuje: »Državne univerze in državne visoke šole so avtonomne. Način njihovega financiranja ureja zakon.« Ne zvemo, na kaj se nanaša ta avtonomija, domnevamo lahko, da se ne na zakonodajo države, in ne zvemo, po čem se univerze ločijo od drugih visokih šol, saj jim Ustava pripisuje enako avtonomijo, kar se zdi neutemeljeno (se lahko »avtonomija« vojaške ali policijske akademije ali teološke fakultete, ki jo nadzira ta ali ona cerkev, primerja z univerzitetno?). Zvemo le, da Ustava pušča državi možnost, da se zakonito izvleče iz finansiranja univerz in drugih visokih šol, saj so deležne javnih sredstev le, če tako veleva zakon, zakoni pa so delo države.

O čem pravzaprav govorimo, ko govorimo o avtonomiji? Vsaj o dveh stvareh, katerih opredelitve in konceptualizacije pa izhajajo

iz dolgih debat o tej temi v daljnji (*liberum arbitrium*) in relativno bližnji evropski preteklosti, ko so se začela hitreje oblikovati pojmovanja in termini, ki so okviri našega današnjega mišljenja in opredeljevanja (sebe in objektov).

Odkar je v novoveški filozofiji govor o avtonomiji, ki ne pomeni več podeljenega privilegija ali svoboščine, ampak udejanjanje neke neodtujljive pravice, v razsvetljenstvu, poskušajo avtorji ob drugem analitičnem aparatu vzpostaviti dve temeljni razmerji: razmerje med avtonomijo (svobodo) in moralo na eni strani ter med avtonomijo (svobodo) in realnostjo (naravo) na drugi strani: Po E. Kantu (*Über ein vermeintes Recht aus Menschenlibe zu lügen*, 1797 – *O namišljeni pravici človekoljubja do laganja* – in drugod) je svoboda odvisna od statusa moralnega zakona, kakor ga dojema posameznik. Kadar ima najbolj avtentično obliko, obliko imperativa, je za zavest nepogojna zapoved. Moralni imperativ je kategoričen, medtem ko so previdnostni oziri ali pravila spretnosti vselej hipotetični in delujejo zgolj na relaciji med voljo in cilji (kadar hočemo doseči cilj, moramo uporabiti sredstva, da ga dosežemo), moralni imperativ pa povezuje voljo z zakonom zgolj v razmerju do maksime,¹ katere akcijsko načelo je. Zavest moralni oz. kategorični imperativ nezmotljivo spozna, ta nezmotljivost je hkrati sredstvo in kriterij, formira pa se le z upoštevanjem tega, kar označuje zakon, se pravi, univerzalnosti, in tega, kar formalno izraža obstoj predmetov, ki jih določajo zakoni, se pravi, pojem narave. Moralni agens se mora tako le prepričati, da lahko hoče, da je maksima njegove dejavnosti hkrati univerzalen zakon narave. Kant ta razmerja ilustrira s prikazom narave laži: laž ne glede na svoj namen – lažemo lahko, da se izvlečemo iz zadrege ali zaradi česa drugega – ne vodi do univerzalnega zakona, dokaz zato pa je, da se učinkovitost laži, ki zahteva, da velja za resnico, utemeljuje na univerzalnem zakonu iskrenosti. Domnevna spretnost npr. zlagane obljube ali sprejemanje vnanjih pravil je v resnici nesmiselna pretenzija, da bi se izključili prav v tistem trenutku, ko se drugi angažirajo: pravzaprav onemogoča sleherno resnično obljubo ali dejansko lojalnost.

---

¹ V XVI. stoletju in v naslednjih dveh stoletju, torej tudi v Kantovem času, beseda *maxima* (v srednjeveški latinščini pomeni največji, *idem est*, najpomembnejši izrek kake avtoritete, ki je tudi sistematično oz. obredno citiran) pomeni pravilo vedenja, moralno pravilo, vodilo.

Podlaga za dejavno navzočnost moralnega imperativa je avtonomija subjekta, avtonomija je pravzaprav konstitutivna funkcija subjekta. Razumno bitje namreč lahko deluje zgolj v skladu z maksimami, te pa lahko tvorijo sistem zakonov za neko možno naravo. Ker pa mora vselej ostati kak cilj, je za združljivost teh dveh zahtev (nezmotljivosti kategoričnega imperativa in razmerja do cilja) potrebno, da bitje samo ni zgolj orodje univerzalne zakonodaje, ki se ji podreja. Po Kantu je moralna filozofija pred odkritjem kategoričnega imperativa stalno spregledovala, da je iskala izvor svojega zakona v nečem drugem, ne pa v sami volji. Sleherno tako vnanje načelo, najsi je empirično kakor eudemonistična morala ali racionalno kakor božja volja teoloških moral, uvede degradacijo imperativa, ki postane hipotetičen, namesto da bi bil kategoričen, ko zapove, naj delujemo po maksimi volje, ki hkrati s tem, ko si prizadeva doseči cilj, samo sebe jemlje za objekt kot univerzalno zakonodajalko.

Z avtonomijo dosežemo temeljno načelo moralnosti. Avtonomna volja je svobodna volja, *liberum arbitrium voluntatis*. Tudi svoboda se pokaže kot neločljivo zvezana z zakonom in, natančneje, z uboganjem moralnega zakona: ne sestojih se zgolj iz tega, da si damo zakon, ampak prav toliko iz tega, da se mu podrejamo. Tak odnos subjekta do zakona je prav tisti, ki si ga je Rousseau zamislil za družbeni red: uboganje zakona, ki smo si ga predpisali, opredeljuje svobodo.

Avtonomija je že pred Kantom predmet filozofske refleksije. Spinoza, denimo, stoletje prej pravi, da je treba odgovoriti na vprašanje, kako nastane svoboda, ko pa je človek po svojem bistvu nujno del narave. Nasprotje svobode je kajpada sužnost, vendar je narava sužnosti nekonsistentna, nekakšna *hybris*: ne sestoji se iz dosledne kavzalnosti, ki povezuje ideje z idejami in materialne (telesne) dogodke z materialnimi dogodki.² Determinizem narave (ki ga Spinoza tako odločno uveljavlja) ni pri njem nikoli razumljen kot sužnost: sužnost je, prav narobe,

---

² **Hybris**, tudi *ubris*, strogrško ὕβρις / *húbris*, pomeni približno »pretiravanje« ali »čezmernost«. Gre za močno ali divje občutje, ki je učinek strasti, zlasti napuha oz. ošabnosti. Za stare Grke je bila *hybris* nasprotje zmernosti *sophrosune* (lat. *temperantia*) in je veljala za hudodelstvo (posredno nasilje, spolni napadi, tatvina javne ali svete lastnine. Cf. Douglas MacDowell, « Hybris in Athens », v: *Greece and Rome* št. 23 (1976), str. 25.

nepoznavanje bistvenih determinizmov in podrejanje vnanjim ali akcidentalnim determinizmom.

Za Spinozo potemtakem v nasprotju z avguštinsko tradicijo ni protislovja med determinizmom (narave) in svobodo, če svoboda ni opredeljena kot odsotnost vzroka in kot svobodna volja (*liberum arbitrium*) brez podlage. Po njegovem je svobodno nekaj, kar je in deluje zgolj po nujnosti svoje narave; prisilno pa nekaj, čemur nekdo drugi določa obstajanje in delovanje na določen način.

Bog, denimo, obstaja svobodno, čeprav nujno, ker obstaja zgolj po nujnosti svoje narave. Bog se tudi svobodno pozna (ali spoznava) in svobodno pozna vse stvari, ker se ravna po edini nujnosti svoje narave, ki je ta, da Bog pozna vse stvari. »Saj vidite, zame svoboda ni svoboden dekret, ampak svobodna nujnost.« piše B. Spinoza v pismu Schullerju.³ Namreč, ko mislimo, da smo svobodni, se motimo. Ta iluzija je posledica nevednosti, ki ne ve zase; zavedajoč se svojih dejanj, ne poznamo tega, kar jih določa, in tako mislimo, da ravnamo po svoji volji. Skratka, človek misli, da je svoboden, ker se zaveda svojih želja. Toda prava človeška svoboda temelji na poznavanju zakonov narave. To je Spinozova kritika Descartesove koncepcije svobode: zanj svoboda ni rezultat neposredne izkušnje sebe, ki naj bi človeka naredila podobnega Bogu.⁴ Dejanska svoboda ne zahteva uveljavljanja volje, ampak poznavanje vzrokov, ki nas vodijo v dejanja. Svobodo je torej mogoče najti na koncu ustreznega spoznavanja realnosti.

Človek mora premagati nekaj ovir, ki so posledice njegovega strastnega odnosa do sveta. Pogoj za obstoj človekove svobode je možnost, da preseže strasti.⁵

Osvoboditev po Spinozi ni zatrtje želje, temveč njena transmutacija s pomočjo refleksije: ta refleksija o želji je vselej mogoča, saj afekt v Spinozovem pomenu⁶ ni preprosto čustvo, je tudi dejavnost in

---

³ V: *Œuvres*, Pariz, Éd. Garnier-Flammarion, 1955, zv. 4, str. 303–304.

⁴ Baruch de Spinoza, *Lettre à Oldenburg*, lettre XXX, 1665. *Œuvres de Spinoza*, prev. M. E. Saisset. vol. 2, In-18, Bibliothèque Charpentier, 1842.

⁵ *Tractatus de intellectus emendatione* (v franc. velikokrat preveden s *Traité de la réforme de l'entendement*; po prevodu Bernarda Pautrata pa kot *Traité de l'amendement de l'intellect*). Povzeto po *Traité de la réforme de l'entendement*, 1661, objavljen 1677.

⁶ Po Spinozi afekt potemtakem ni čustvo oz. sentiment (afekcija mentalnega stanja), temveč tudi in hkrati gibanje (afekcija telesa), je dejavnost, dejanje in hkrati moč. Afekt je lahko

moč. Svoboda je zanj reflektivno poznavanje afekta, ki s tem, da razpušča podobe in neprave dobrine, spreminja pasivni, tj. heteronomni in slepi afekt v dejavni, se pravi v avtonomni in razsvetljeni afekt. Osvoboditev je tako orodje in učinek avtonomije zavesti, ki svoj (naravni) zakon prepoznava v sami sebi. Refleksivnost je pomembna sestavina te avtonomije, ki omogoča, da osvoboditev ni zatrtje želje, ampak prav narobe: je nekako prisebnost želje, saj je afekt ideja afekcije telesa, ljudje pa se zavedamo svojih idej. Kadar smo »brez zavesti« (ko *appetitus* nadomesti željo), smo taki zato, ker imamo zgolj zmedene in pomanjkljive ideje o samih sebi in o svetu, v katerem delujemo. Osvoboditev/avtonomija pomeni najprej zavedanje in premagovanje teh pomanjkljivosti in vpostavljanje zavesti/spoznanja o realnosti, ne pa odprave ali potlačitve želje.

Z reflektivnim spoznavanjem narave in nas samih lahko potemtakem preobrazimo pasivno željo v dejavno – pasivnost in dejavnost sta strukturni, ne pa kontingentni kategoriji – in preidemo od odvisnosti od zunanjih vzrokov k avtonomiji, ki nas udejanji v skladu z našo lastno (spoznano in avtentično) željo in našo lastno kavzalnostjo. Moč individua se z avtonomijo dejansko razprostre, njegova enkratna esenca pa se avtentično udejanji v radosti in neodvisnosti.

Svoboda/avtonomija potemtakem ni ne beg iz narave v hipotetično čisto duhovnost ne zanikanje ali degradacija telesa, temveč prav narobe, udejanjenje združenih moči telesa in duha v posameznikovi naravi in v skladu z njenimi zakoni. Spinozova filozofija ne zagovarja ne asketizma in ne hedonizma, ampak svobodo/avtonomijo kot avtentično oz. naravno realnost.

Kantova in Spinozova avtonomija nista nekaj tujega današnjemu konceptu avtonomije, niti družbene in politične ne, saj si oba

---

aktiven, kadar je njegov ustrezní vzrok naša narava, ali pasiven, kadar naša narava ni dovolj za to, da ga jasno in razločno pojasnimo. Po njem lahko afekte razvrstimo takole:

- temeljni afekti: želja, radost, žalost;
- izpeljani afekti: ljubezen, sovraštvo, naklonjenost, odpor, vdanost, šaljivost itn.;
- dejavni afekti: duševna moč ali trdnost (*fortitudo*), vnema ali odločnost (*animositas*); širina ali plemenitost duše (*generositas*) – vzdržnost, prisotnost duha, skromnost, odpustljivost itn. – blaženost, intelektualna ljubezen do Boga ali do narave;
- vselej pasivni afekti: žalost, sovraštvo, usmiljenje, upanje, obup, zgroženost itn.; afekcije, ki niso afekti: občudovanje, prezir (Cf. *Tractatus de intellectus amendatione*).

filozofa prizadevata, da bi se skozi moralne oz. etične analize dokopala prav do politične avtonomije/svobode in njene narave.⁷ Če Spinoza ne govori o univerzi, je tako zato, ker je šele v Kantovem času znova postala eden tistih krajev v družbi, ki je dajal okvire dejavnosti spoznavanja. Sta pa tem bolj tuja neoliberalnemu pojmovanju avtonomije in svobode. Neoliberalni novorek ni zgolj izumevanje novih izrazov za znane stvari, je tudi spreminjanje pomena besed⁸: kakor sužnost (*serfdom*) v Hayekovem neoliberalnem brevirju pomeni socialno varnost državljanov (seveda le kolikor toliko) demokratične države (demokracija pa je za tega Nobelovega nagrajenca potrata), in Hayeka skrbi nevarnost moralne izprijenosti, ki po njegovem izhaja iz te zavarovanosti (delavcem se ni treba boriti za pridobitev in ohranitev delovnega mesta, pokojnina in socialne službe pa se financirajo iz javnih sredstev, h katerim kolikor toliko proporcionalno prispevajo lastniki podjetij in posestniki z davki, kar je zanj seveda sužnost), svoboda pa je za državljane in zlasti delavce svoboda od vse te protinaravne navlake (stalnega in zagotovljenega dela, avtomatične pokojnine, socialne varnosti, zagotovljenega delavnika in prostega časa), za kapitaliste pa prosto razpolaganje s profitom, tako niti univerzitetna avtonomija ne pomeni intelektualne avtonomije in usklajenosti dela z znanstvenimi disciplinami in habitusom znanstvenikov, ampak proste roke pri prilagajanju izobraževanja z nepreverjenimi in neodgovornimi željami domnevnih bodočih delodajalcev študentov. Ta avtonomija ne pomeni neodvisnosti od države, za še naprej, a čedalje manj pertinentno, nadzira učne vsebine, ampak prostost od deleža javnih sredstev, s katerim država upravlja. Univerzitetna avtonomija je sicer največkrat opisana v pravnem diskurzu, vendar je ta, čeprav je sam določena formalizacija družbene morale, zgolj orodje in varovalo etične dejavnosti resnicoljubnega ali veridičnega spoznavanja, ki poteka skozi odstiranje videzov. Seveda ni nikakršno naključje, da je beseda vstopila v evropska besedišča v XVI. stoletju in postala frekventna v XVIII. stoletju ter postala atribut univerze proti sredi XIX. stoletja: za to so odgovorni konkretni zgodovinski družbeni, kulturni in politični konteksti, v katerih je postalo varovanje konsistentne reflektivnosti nujnost. Kot

---

⁷ Cf. Etienne Balibar, *Spinoza et la politique*, Pariz, PUF, 1985.

⁸ Cf. Pierre Bourdieu, »Neoliberalni novorek. Zabeležke o novi planetarni vulgati« (prev. Tina Kramberger), *Družboslovne razprave*, let. 19, št. 43, 2003, str. 57–63.

kategorični imperativ avtonomija ni zgolj pravica, da si dajemo svoje lastne zakone in se ravnamo po njih, temveč dolžnost, da tako ravnamo. Univerzitetna avtonomija/svoboda – če ni zgolj ideološka fikcija, kakor večina političnih avtonomij/svobod, ki prikrivajo to, čemur Spinoza pravi odsotnost zavesti, v kateri *appetitus* izrine željo – je v tem oziru socialno polje, ki svojim agansom to dejavnost omogoča in jo od njih zahteva kot značilnost njihovega habitusa. Najpomembnejši kriterij univerzitetne eksistence oz. avtonomije je slej ko prej etičen: njegovi atributi so resnicoljubnost, kritičnost, mnenjska neodvisnost, radikalno raziskovanje in mišljenje, osebna avtonomija in kolegialnost, kar vse so za neoliberalno dojetje družbene eksistence motnje, ki niso del percepcijskega horizonta te tudi sicer nadvse destruktivne ideologije.⁹ Antiintelektualizem totalitarnih ideologij, tistih, ki so zmožne upoštevati le en niz stereotipov in predsodkov kot reprezentacijo sveta (v primeru neoliberalizma gre za rudimentarno podobo kapitalističnega trga, razumljenega kot sama ekonomija, ta pa – paradoksnost v skladu z vsemi utilitarizmi doslej s stalinistično vulgarizacijo marksizma vred – kot samo načelo in gibalno družbene konstitucije), kot totalno družbeno reprezentacijo, ni kontingenten, ampak strukturalen, ni zadeva svobodne volje nosilcev, ampak nujna sestavina njihove identitete, ki se ne more spremeniti zaradi konjunkturalnih razlogov. Totalitarni ideologiji se ljudje ne prilagajajo, ampak v njej živijo, ne glede nato, kako jo preimenujejo glede na konjunkturo. Totalna merljivost in venalnost neoliberalnih subjektov pravzaprav v ničemer ne odstopa od npr. rasistične merljivosti in razpoložljivosti ljudi v klasičnih totalitarnih socialnih konstitucijah XX. stoletja: vse je tukaj (z množičnimi hudodelstvi, razkrojem družbenih vezi, totalno kontrolo, »spopadom civilizacij« in koncem zgodovine vred), in največkrat v kombinaciji s preimenovanimi klasičnimi rasističnimi in spontanimi totalitarnimi vzorci, ki jih uveljavljajo institucije držav in mednarodne »skupnosti«. Tema pričujočega besedila je pravzaprav univerzitetna avtonomija v kontekstu novega totalitarizma, ki – kakor vsak totalitarizem – zahteva totalno razpoložljivost ljudi, ne sicer za »vzvišene« ideje o gospodujoči rasi, o zgodovinski misiji klike aristokratov ali častnikov in birokratov, ki so bili v svojem imaginariju kar nacije ali ljudstva v celoti, čeprav niti

---

⁹ Cf. Drago B. Rotar, »Globalna solidarnost vs. globalna impostura«, v: Primož Repar (ur.), *Simpozij Miklavža Ocepka: Globalizacija in solidarnost*, Ljubljana, Društvo Apokalipsa, 2007.

to ni povsem izključeno, voditelji neoliberalnih agresij in hegemonij se imajo prav radi za pooblaščenca Boga in zgodovine, branilce vere in civilizacije, za šampione dobrega nasproti zlotu ali se preoblačijo v druge like, ki jih producira infantilna imaginacija in so jih čisto pred kratkim igrali ljudski vodje poraženih režimov. In niti spontana zaveznitva med neoliberalnimi plutokrati in preživelci poraženih totalitarizmov niso nikakršna redkost: razvil se je cel diskurz, ki zlorablja ideologijo človekovih pravic za to, da današnje naslednike izpričano hudodelskih formacij postavlja na isto raven kakor ljudi, ki si prizadevajo doseči, da bi države te pravice upoštevale tudi v realnem življenju in ne le v besedilih deklaracij, ki že na poti do zapisa v obliki ustave in zakonov doživijo ali razkroj ali preobrazbo v svoje nasprotje (v diskurz *political correctness*, ki sleherno nasprotovanje dejanjem in besedam vladajočih razglašča za sovražni govor, nasilje, terorizem). Avtonomija/svoboda, ne le univerzitetna, je v teh razmerah zastavek konfliktov med zelo neenakimi nasprotniki in hkrati slepilo, s pomočjo katerega poskušajo totalitarne (totalitarizem ni nikoli zgolj političen in ekonomski) formacije z uporabo sredstev, ki so jih izdelale demokracije, same demokracije in njihove pridobitve odpraviti.¹⁰

V poročilu bom poudaril francoski primer evolucije in destrukcije univerzitetne in intelektualne avtonomije, ki sem se mu intenzivno posvečal med raziskovanjem, in sicer zaradi zaradi dveh temeljnih razlogov: 1) ker je v Sloveniji manj znan, čeprav je za razvoj evropskih univerz odločilen in 2) ker današnje dogajanje v Franciji, za katerega nepoznavanje z neverjetno usklajenostjo skrbijo lokalni mediji, odpira problematiko opredelitve univerze kot družbene institucije in pripadajoče ji avtonomije in hkrati problematiko družbe, katere »mentaliteta« je zaradi zgodovinskih procesov, ki so v Franciji potekali drugače kakor v večini obstoječih družb, danes največja ovira za prosto uveljavljanje neoliberalizma.

---

¹⁰ Cf. Drago B. Rotar, »Épuration comme forme de culture: la transformation des paradigmes mentaux en Carniole au XIXe siècle«, *Monitor ZSA*, 2004, vol. 6, no. 1–2, str. 45–70.

Opredelitve univerze

Lahko začnemo takole: univerza je ustanova za visoko izobraževanje, katere namen je produciranje vednosti, se pravi raziskovanje, ohranjanje vednosti, vrednotenje vednosti in njena transtmisija s poučevanjem in sploh izobraževanjem ter z javnim publiciranjem. Empirično obstoječe univerzitetne institucije so lahko zelo različne, ne da bi se zato morale oddaljiti od te temeljne opredelitve: univerze na južnem in zahodnem delu evropske celine, kjer se je najprej izoblikovalo avtonomno mesto intelektualne dejavnosti, so še zmeraj drugačne od univerz v germanskem, slovanskem in anglosaškem svetu (označbe bi naj bile bolj geografske kakor etnične). Na tej celine obstajajo območja, kjer so bile univerze uničene zaradi različnih vzrokov (demografske katastrofe, vojne, redkeje volja oblastnikov), največkrat se je intelektualno delovanje obnovilo in se nadaljevalo v drugačnih oblikah; če pa je izginil sam družbeni kraj intelektualne avtonomije (pri globoki spremembi družbene konstitucije zaradi turške zasedbe ali pri hudi socialni regresiji in deurbanizaciji zaradi različnih dejavnikov), se stoletja niso pokazale ne univerze in ne njihovi substituti. Ozemlje današnje Slovenije je bilo tako ozemlje brez univerze vse do začetka XX. stoletja, pred tem pa so se kazali intelektualni impulzi, ki niso vzpostavili ne kontinuitete avtonomne intelektualne dejavnosti ne institucije, ki bi tako avtonomijo varovala. Danes na tem ozemlju obstajajo 3 javne univerze in ena zasebna, ki si pa vse, ne glede na velikost in druge dejavnike prizadevajo biti celotne univerze (z vključevanjem vseh mogočih visokih šol), hkrati pa se skušajo znebiti tistega, zaradi česar so sploh univerze, ne pa zgolj za nosilce oblasti v državi koristne poklicne visoke šole (ob krepki asistenci birokracije in nosilcev družbene moči se skušajo znebiti temeljnih znanosti, zlasti družboslovnih in humanističnih); konstitucijska matrica slovenskih univerz – ki je, kakor kaže zgled edine zasebne univerze, močnejša celo od volje tujih partnerjev, ker v slovenskem prostoru pomeni identiteto (in status) univerze – slovenskim univerzam diktira nekritično rast; nemških univerz je, če ne štejemo različne *Hochschule* (ki jih je 138), okrog 90 in so v epistemološkem oziru precej bolj ekskluzivne od slovenskih in drugih srednjeevropskih univerz, četudi so bile zaradi nacizma in povojne kapitalizacije družbe na ameriški način

močno prizadete. V Franciji je kakih 85 univerz, ob njih pa še približno 250 visokošolskih institucij, imenovanih *grandes écoles*, večinoma poklicnih (vojaških, tehniških, komercialnih, ekonomskih) visokih šol, tudi takih, ki so po habitusu in preokupacijah elitne univerze s posebnim režimom in posebnim statusom *Grands établissements* (*École normale supérieure*, Ulm - ENS, *École pratique des hautes études* – EPHE, *École des hautes études en sciences sociales* – EHESS, *École polytechnique*), nekatere so bile ustanovljene v XVIII. stoletju, druge v XIX. stoletju, precej pa tudi v XX. stoletju.

Univerze so danes v večjem delu Evrope javne in avtonomne ustanove, vanje se lahko vpišejo vsi, ki so dosegli bakalaureat (končali licej) oz. maturo (končali gimnazijo): to je v glavnem pridobitev študentskih uporov s konca šestdesetih let XX. stoletja (ki jo je po mnenju trenutnega predsednika francoske republike treba likvidirati, vodilni politiki drugih držav se sicer izražajo previdneje, vendar pa ukrepajo v istem duhu), medtem ko je vpis v po navadi zasebne ali polzasebne poklicne elitne šole (v Franciji so danes *grandes écoles* javne ustanove, ki večinoma niso v pristojnosti ministrstva za visoko izobraževanje in raziskovanje, ampak drugih resorjev, v tranzicijskih državah pa ni analogije) omejen z selekcijo, ki v Franciji že stoletje poteka v pripravljalnih razredih na nekaterih licejih, in čedalje bolj s šolnino, ki uvaja med kriterije dostopnosti socialni dejavnik in zmanjšuje pomembnost zmožnosti in pripravljenosti kandidatov za vpis in študentov. V Franciji pouk na univerzah izvajajo učitelji-raziskovalci, ki opravljajo raziskovalno delo v ustreznih enotah univerze ali v raziskovalnih centrih *Centre national de la recherche scientifique* (CNRS), drugod je bila ta povezava zaželeno, tudi zahtevano, ne pa tudi formalizirano. Danes je v Franciji ime univerza zaščiteno in ga lahko uprabljajo zgolj javni zavodi za visoko izobraževanje in raziskovanje, ki imajo status »javnih zavodov znanstvenega, kulturnega in poklicnega značaja« (*établissements publics à caractère scientifique, culturel et professionnel* – EPSCP), kakor določa Savaryjev zakon iz leta 1984, ki je danes vključen v izobraževalni kodeks.¹¹ Drugje to ime ni

---

¹¹ Najpomembnejši francoski zakoni o izobraževanju po ukinitvi univerz med francosko revolucijo: Loi Daunou (1795) - Loi sur l'Université impériale (1806) - Loi Guizot (1833) - Loi Falloux (1850) Loi Duruy (1867) - Lois Ferry (1881 : brezplačnost / 1882 : laičnost in obveznost) - Loi Goblet (1886) Loi Debré (1959) - Loi Faure (1968) - Loi Haby (1975) - Loi Savary (1984) - Loi

varovano na enak način tudi zaradi drugačne stopnje laičnosti držav in družb. Kakor smo že omenili, je francoska posebnost to, da obstajajo ob univerzah še *grandes écoles* in raziskovalne entitete CNRS, ki so udeležene v visokem izobraževanju. Najnovejši zakon o univerzah, Zakon o svoboščinah in odgovornostih univerz (*Loi relative aux libertés et responsabilités des universités* – LRU), imenovan tudi zakon o univerzitetni avtonomiji, ki je eden izmed razlogov za današnji splošni upor univerzitetnikov in raziskovalcev v Franciji, zahteva ustanavljanje polov raziskovanja in visokega izobraževanja (*Pôles de recherche et d'enseignement supérieur* – PRES). Univerze, četudi so po zakonu avtonomne, sodelujejo v javni službi visokega izobraževanja v državi, kjer opravljajo povsem določeno poslanstvo, ki sodi k njihovi opredelitvi in katerega glavni del je produkcija in družbena transmisija spoznanj (če se od tega poslanstva odvrnejo, ne gre več za univerze, temveč za spekulativno trgovino z znanji, etičnost oseb in kritičnost spoznanj pa sta nadomeščeni z venalnostjo in poniglavostjo; številni »evropski« funkcionarji in oblastniki razumejo »vzpostavljanje« že zdavnaj obstoječega, a neusklajenega evropskega prostora visokega izobraževanja in raziskovanja, kot priložnost, da tudi na to področje razširijo svoj stil delovanja in tako nadzorujejo nenadzorljivo).

Ko poudarjam razmerje med intelektualno avtonomijo kot poljem specifične dejavnosti, ki obstaja v nekaterih družbah, in tkivom in naravo tkiva družbene moči, katerega nujni del so nosilci te moči kot agensi v skupku polj, na katerih se ta moč oblikuje in artikulira z različnimi družbenimi realnostmi, seveda ne mislim nikogar prepričevati, da so intelektualno polje in njegove institucije območja blaženega miru v podivjani družbi; reči hočem le to, da obstaja med intelektualno avtonomijo in drugimi oblikami delovanja družbe, prag, ki ga je mogoče prestopiti le z določenimi pogoji, in da bi nosilci družbene moči v neoliberalnih politično-podjetniških konstelacijah raje videli, da ta avtonomija izgine, kakor da obstaja nekaj, kar izključuje totalno dostopnost in razpoložljivost vseh družbenih krajev. Koncept polje je koristen koncept med drugim zato, ker omogoča razumeti avtonomijo polja in njegovih agensov, ne da bi jo infantilizirali oz. idealizirali,

---

Jospin (1989) Loi Fillon (2005) - Loi Pécresse (2007), določila zakonov, izdanih od leta 1968 naprej, povzema *Code de l'éducation*.

pravi Pierre Bourdieu: »Prvi prelomi, ki so implicirani v pojmu polja, problematizirajo idejo »čiste« znanosti, ki je popolnoma avtonomna in se razvija po svoji notranji logiki, pa tudi idejo o »znanstveni skupnosti«, pojma, ki je bil sprejet kot samoumeven in ki je postal zaradi logike verbalnih avtomatizmov nekakšna obvezna označba znanstvenega vesolja. [...] Govoriti o polju pomeni prelomiti z idejo, da tvorijo učenjaki poenoteno, to je, homogeno skupino.«¹² Zaradi koncepta polja, v katerem igrajo agensi različne, tudi antagonistične vloge, ki so možne, ker jih opredeljuje struktura (narava) polja, se izkaže miroljubno videnje znanstvenega sveta kot sveta plemenitih menjav, v katerem vsi raziskovalci sodelujejo z istim ciljem, za šolarsko iluzijo in s tem za preseženo orodje za udomačevanje nečesa, kar je konstituirano kot diapazon stališč in ki na drugačen način ne more obstajati. To seveda ne pomeni, da je vpletanje v debate med znanstveniki priložnost in zlasti možnost za intruzije agensov družbene moči: slej ko prej obstaja vstopni praga, katerega glavna sestavina je epistemološka, zaradi česar so take intruzije nelegitimne in deplasirane. Tako je »nesložnost« znanstvenikov je del polja znanosti in celo način, kako to polje in znanost z njim delujeta. To pomeni, da v tem polju potekajo boji za »monopol nad legitimno manipulacijo« z znanstvenimi dobrinami (nad dobro metodo, dobrimi rezultati, dobro opredelitvijo ciljev, predmetov itn. znanosti), ki je oblika dominacije v znanstvenem polju, kakor pravi Bourdieu v istem besedilu. Ti boji in drugi elementi epistemične narave, ki zapovedujejo verifikacijo kot sestavino spoznanja (o katerih govorita že Gaston Bachelard in Georges Canguilhem, Bourdieujeva učitelja in nosilca preloma v konceptualizaciji znanosti v XX. stoletju, ki so jima epistemologi sledili z veliko zamudo in *post festum*), so sama konstitucija znanstvene avtonomije kot intelektualne avtonomije: avtonomija potemtakem najprej pomeni, da se agensi polja soočajo in srečujejo brez mediatorjev iz drugih družbenih polj, ne pa da gre za idilično harmonijo med njimi. Polje pomeni, da znanstveni svet ni solidarna skupnost in ne vladavina konsenzualno določenih ali od zunaj diktiranih ciljev, temveč avtonomen družben fenomen, ki je prav kot tak in z vsemi kontradikcijami in nekoherentnostmi vred upravičen do življenja v okolju, ki je za to dovolj zrelo. Videli bomo,

---

¹² Pierre Bourdieu, *Science de la science et réflexivité*, Pariz, Éditions Raisons d'agir, 2001, cf. slov. prev. (Braco Rotar), *Znanost o znanosti in reflektivnost*, Ljubljana, Liberalna akademija, 2004, str. 87 in *passim*.

da je ta »zrelost«, kakor smo to lastnost družbenih provizorično poimenovali, konec koncev odločilna pri lokalnih dojemanih in samodojemanjih univerz v različno strukturiranih družbeno – kulturnih okoljih. Ko Bourdieu pravi, da obstajajo kriteriji resnice, ki pripadajo posamezni znanosti in sestavljajo njen pertinentni horizont, opozarja, da se ti kriteriji spreminjajo hkrati z epistemičnimi parametri znanstvenega polja (z epistemičnim prelomom se v znanstvenem polju spremeni vse: kriteriji, pravila dejavnosti agensov, razpored mest in hierarhije): znanstveno spoznanje je sicer »skupek propozicij, ki so preživele (kolegialne) pripombe«, hkrati pa je to spoznanje v razmerju z znanstveno resničnostjo (*verax*), ki je skozenj (začasno) formulirana in/ali formalizira.¹³ In slej ko prej je ena izmed značilnosti, ki najbolj diferencirajo polja, *stopnja avtonomije* (ravnanje v skladu z zakoni svoje narave, bi dejala Spinoza in Kant, oz. v skladu z dispozitivom, ki postavlja prag in kriterije polja kot specificirajoč prag in specifične kriterije. Iz konstitucije praga in kriterijev izhajata moč polja in modulacija pravice do vstopa za novince v polju. »Vemo, na primer,« pravi Bourdieu v citiranem besedilu, »da je za literarno polje v primerjavi z drugimi polji, z birokratskim poljem, z znanstvenim poljem, s pravnim poljem, značilno dejstvo, da je šolsko merjena pravica do vstopa vanj zelo šibka,« saj navzlic komercialnim tečajem za kreativno pisanje v resnici ni nikakršne posebne šole za pisatelje. Merjena z recepcijo agensov polja pa relativno močna, a s to posebnostjo, da so kriteriji praviloma zelo hibridni in zelo pogosto izhajajo iz drugih polj. In ko se, po Bourdieuju, sprašujemo o znanstvenosti nekega polja, se sklicujemo na lastnosti, ki imajo vse opraviti s stopnjo avtonomije. Družbene znanosti, na primer, morajo neprenehoma računati z zunanji silami, ki stalno zavirajo njihov start.

Znanost se, kakor pravi Gaston Bachelard (in za njim še vrsta epistemologov, zlasti Louis Althusser in njegov krog), vzpostavi z ločitvijo od ideologije ali dokse na svojem mestu, njeno prvo konstitutivno dejanje, ki se ponotranjeno ponavlja vzporedno z njenim trajanjem (ko zaradi sprememb znanstvenega horizonta z epistemološkimi reformulacijami dobijo nesporna spoznanja prejšnje situacije za agense polja status ideologije, od katere se je

---

¹³ Drago Braco Rotar, »Kdo bo dajal naloge znanosti?«, v: Pierre Bourdieu, *Znanost o znanosti in reflektivnost*, Ljubljana, Liberalna akademija, 2004.

potrebno kritično oddaljiti tako, da jo obravnavamo *ad radicem*) epistemološki prelom oz. rez, s katerim se je vzpostavila kot znanost in s katerim se varuje pred ideološko recidivo. Ločevanje od bolj ali manj imaginarnih »celot« (družbe, religioznega občestva, nacije, človeštva, javnega diskurza itn.) je dejanje, s katerim se vzpostavlja družbena entiteta, katere narava lahko postane avtonomija.

Mutacija XVIII. in XIX. stoletja: zlom in rekonstitucija univerz v industrializirajočih se družbah XVIII. In XIX. stoletja

Srednjeveške univerze so same nastale z ločitvijo od samostanskih in kapiteljskih šol, utopljenih v občestvo kot njegov memorirajoči del; ta ločitev je bila v veliki meri vsebinska in tehnična revolucija na področju produkcije in transmisije vednosti, zlasti pa praktičnega zagotavljanja intelektualne avtonomije, kakršno je skozi nenehne konflikte s teološkim in oblastnim okoljem uveljavljal Pierre Abélard že v XI. stoletju in plačal s svojim telesom.¹⁴ Prvi zgled za institucionalizacijo te ločitve naj bi bila univerza v Bologni (bolonjska reforma, ki avtonomijo odpravlja govoreč o njej, pa je zgled za pravi birokratski cinizem: na zahtevo štirih doktorjev te univerze je namreč cesar Friderik Barbarossa leta 1158 izdal *Constitutio Habita*, s katero je univerza zakonito postala kraj, kjer se raziskovanje razvija **neodvisno od sleherne oblasti**. To nikakor ni pomenilo: brez sleherne cesarjeve ali druge podpore, ampak brez slehernega vtikanja v vsebine in procese. Sama univerza je bila ustanovljena na koncu XI. stoletja, za letnico ustanovitve velja leto 1088; učitelji in študentje pariške univerze, druge najstarejše (ki še ni bila Sorbona, pač pa jo je kljub temu, da je bila cerkvena institucija, krasil vzdevek »la fille aînée des rois de France«, kakor je bila sama Francija »starejša hči Cerkve« - biti »hči«, ne pa »sin«, seveda implicira marsikaj v zvezi s pohlevnostjo, odvisnostjo in razpoložljivostjo, pomeni »prijazno« zanikanje avtonomije ali vsaj željo, da bi do tega prišlo), so leta 1200 dosegli jurisdikcijske privilegije, ki so univerzo izvzeli iz drugih zakonodaj, leta 1212 pa so od papeža prejeli koalicijsko pravico, kar je najbrž prva oblika statuta pariške univerze, 1231 pa od papeža Gregorja IX. še bulo *Parens scientiarum universitas*. Sam izraz sicer izvira iz latinščine (celota iz *universus*), vendar je v XII. stoletju imel vojaški pomen, v srednjeveški pravni latinščini je beseda *universitas* pomenila skupnost in se je nanašala na sleherno cerkveno izobraževalno institucijo, ki je tvorila skupnost. Šele v XIII. stoletju dobi beseda

---

¹⁴ Jacques le Goff, *Les intellectuels au Moyen Age*, slov. prev. (Igor Škamperle), *Intelektualci v srednjem veku*, Ljubljana, Claritas, Študentska založba, 1998; Taja Kramberger, *Zgodovinsko antropološki oris oblikovanja univerzitetnih habitusov*, poročilo o raziskavi, Ljubljana, PE, 2009.

pomen skupnosti štirih fakultet. In šele na začetku XIX. stoletja, po zlomu tradicionalne univerze in njeni transformaciji dobi vzdevek *alma mater*, mati hranilka. Denominacije kajpada niso brez povezav z družbenimi dogajanjem, zlasti z usodo družbenega mesta intelektualne avtonomije.

Pred koncem srednjega veka so ustanovili še veliko univerz, ki so sprejemale zelo mlade otroke in bile kraj nekakšnega popolnega, a postopnega izobraževanja z utirjenimi štirimi področji oz. fakultetami (z/možnostmi): *facultas artis*, pozneje v Svetem rimskem cesarstvu nemške narodnosti tudi filozofska fakulteta (za splošno izobrazbo v triviumu in quadriviumu in specialiste v retoriki, filozofiji), teološka fakulteta, medicinska fakulteta in pravna (dekretna) fakulteta s kanonskim in rimskim pravom.¹⁵ Večje univerze, kamor so prihajali študentje od drugod, so študente razvrščale po nacijah, ki pa so zgolj približno in neobvezno ustrezale provenienci študentov. Dosežene stopnje *doctores* so bile podeljene na podlagi izpitov (bakalaureat, *licentia docendi*, magisterij in doktorat), pouk je potekal v obliki komentarjev *auctores* in *disputationes*, kar je združeno v pojmu sholastika. Že na koncu XII. stoletja so obstajali kolegiji, v okrilju katerih so bivali študentje kot korporacije, imeli so knjižnice, vodili pa so jih *repetitores*, ki so izvajali dejanski pouk. Kolegiji, nekakšni hoteli za študente z delovnimi prostori, so bili sicer del univerz, so pa hkrati bili upravno avtonomne institucije.

Za univerze se je marsikaj spremenilo v XV. In XVI. stoletju. Ostale so sicer cerkvene institucije, toda prehajale so pod »zavetništvo« tj. nadzor posvetnih vladarjev, ki so sami ustanavljali nove univerze. Po Frideriku Barbarossi se v tem času spet uveljavi interes monarhije (države) na področju izobraževanja. Ni bil še jasno formuliran, vendar dovolj za to, da je izzval krizo univerz zaradi kršenja oz. neupoštevanja avtonomije. *Constitutio Habita* iz leta se ni ponovila, je pa ostala nedosežen zgled in stopnjevala napetosti med oblastmi in univerzami.

Kolegiji so vse do transformacije univerz v XIX. stoletju v načelu sodili k univerzam, v resnici pa so se že v XVI. stoletju spremenili v izobraževalne ustanove na srednji stopnji, ki so za večino učencev

---

¹⁵ Cf. za bolj izčrpen prikaz Taja Kramberger, *ibid.*

pomenile tudi vse izobraževanje. Zunaj univerz so ustanavljali kolegije religiozних kongregacij. Tako so na artistskih (filozofskih) fakultetah študirali le tisti, ki so se pripravljali na študij prava ali medicine. Po Tridentinskem koncilu so katoliške teološke fakultete, ki so dokončno postale stanovsko – poklicne, tj. korporacijske šole in so kot take rabile za zgled poznejšim tehničkim, vojaškim in ideološkim visokim šolam, začele ustanavljati svoje internate, imenovane semenišča, ki so njihove študente ločevali od drugih študentov in njihovega izobraževanja (intelektualna segregacija).

Izoblikovalo se je nekaj, kar bi lahko imenovali zaposlitveni monopol univerz, ki se je seveda ujemal z zametki zaposlitvene politike države, čeprav je izraz seveda precej anahronističen (tedaj pač niso mislili v kategorijah socialnih politik in prava XX. stoletja, pač pa še zmerom v terminih privilegijev in svoboščin, kar je postalo vprašljivo šele z novo politično filozofijo razsvetljenstva): za izvajanje medicine je postalo potrebno imeti univerzitetno diplomu, enako še za nekatere druge funkcije, zlasti za oficije, funkcionarske službe tistega časa.¹⁶ Ta oblastni interes za univerzitetno izobraževanje je seveda učinkoval na samo delovanje univerz, ki so se postopoma spreminjale v naprave za družbeno promocijo in selekcijo študentov, število študentov se je zmanjševalo in v XVII. In XVIII. stoletju je mogoče govoriti o dekadenci univerz in univerzitetne učenosti povsod po Evropi. Vendar pa so tedaj nekatere artistske (filozofske) fakultete začele z novimi področji, zlasti z zgodovino in geografijo, ki sta se dotlej v humanistični tradiciji dogajali zunaj šol, v učenih in družbah in akademijah.¹⁷ Medicinske fakultete so uvedle praktični pouk »ob bolnikovi postelji«, nekatere pravne fakultete zahodnoevropskih univerz, zlasti francoskih, pa so že v XVII. stoletju ustanovile katedre za nacionalno oz. državno pravo za izobraževanje državnih

---

¹⁶ *Officium* je bil npr. Franciji v poznem srednjem veku in v obdobju absolutizma (*époque classique*) osebno dostojanstvo, ki ga je suveren ali fevdalni gospod podelil nekemu, da bi ta sodeloval pri izvajanju njegove suverenosti ali gosposčine. Oficij je bil še v XVI. stol. v Franciji, drugod pa še veliko dlje, gibalno upravljanja države ali posesti.

V Franciji so ljudi, ki so bili deležni tega privilegija, imenovali oficirji (*officiers*), med katere univerzitetni profesorji niso sodili, imena za ta položaj v romanskih deželah so podobna, v drugih so drugačna in se univerzitetni profesorji postopoma uvrščajo v kategorijo državnih (monarhičnih) dostojanstvenikov in se približujejo dvorjanom.

¹⁷ Cf. Antoine Léon, Pierre Roche, *Histoire de l'enseignement en France*, Pariz, PUF, 2005; cf. Tudi Taja Kramberger, *Historiografska divergenca*, Koper, Založba Annales, 2007 in *id.*, *op. cit.*, 2009.

uradnikov višje stopnje. Prav ta pridobitev univerz v sicer stagnantnem obdobju je omogočila velike pravne reforme na koncu XVIII. stoletja v Angliji in Franciji, ki so se sklicevale na Cesara Beccario.¹⁸

---

¹⁸ Cesare Beccaria, *Dei delitti e delle pene*, 1764, kjer so zapisane podlage za moderno refleksijo o kazenskem pravu. Ne glede na to, da nekaterih njegovih argumentov danes ni mogoče uporabiti, kakor ni mogoče uporabiti še marsikaj iz razsvetljenske filozofije, je Beccaria izpeljal rez, ki je omogočil laično pravo, ki ne izhaja iz monarhove volje in božjega mandata monarhične oblasti. Njegovo pravo se je ločilo od religioznih zgledov (predvsem iz Biblije), določil je meje pravice do kaznovanja in zahteval, naj bodo kazni v sorazmerju z delikti; tudi formalno je zateval ločitev med pravno in religiozno oblastjo, s čimer tisto, kar je kršitev za religijo, ni samodejno kršitev za družbo in civilne oblasti. Še uporabljano torturo in smrtno kazen je razglasil za barbarstvo. To besedilo je bilo izredno odmevno, kar kažejo skoraj simultani prevodi v malone vse evropske jezike.

Vrnitev univerz

V zgoščeni obliki se je velika mutacija visokošolskega izobraževanja, ki je sicer drugod v Evropi potekala počasneje in postopneje in je npr. v Nemčiji dosegla podobno socialno globino šele po združitvi, v Avstroogrski pa še pozneje, zgodila v Franciji s francosko revolucijo, ki se je začela 1789.¹⁹ Novi predstavniki ljudstva so univerzam očitali konzervativnost, pri pouku pa domnevno usmerjenost v preteklost, razglašene so bile za privilegiran korpus, ki je odvisen od Katoliške cerkve. Zato jih je Nacionalna konvencija 15 septembra 1793, v drugem letu terorja, zaprla; Konvencija je dala prednost organizaciji specialnih oz. poklicnih visokih šol, iz katerih so se bolj ali manj razvile tiste institucije, ki jih že nekaj časa označuje ime *grandes écoles*, obstoječe, ustanovljene v XVIII. stoletju pa postavila pod državno tutelo. Leta 1794 je Konvencija ustanovila tri specialne šole, in sicer: *École centrale des travaux publics* za vojaško inženirstvo, ki je leto pozneje postala *École polytechnique*, ki obstaja še danes; *École nationale supérieure* za učitelje, leta 1822 jo je med prvo restavracijo dal zapreti Ludvik XVIII, a so jo kmalu znova odprli. Istega leta je Konvencija ustanovila *Écoles centrales*, ki naj bi poučevale znanosti, taka šola je bila ustanovljena tudi v Ljubljani v času Ilirskih provinc. Ustanovljene so bile tudi tri zdravstvene šole (že leta 1794) in pravne šole (precej pozneje, leta 1804). Ti ukrepi kajpada niso veliko prispevali k restrukturiranju ali uveljavljanju univerzitetne avtonomije, prej narobe.

Več ima z avtonomijo – četudi *per negationem* – opraviti ustanovitev Imperialne univerze ali *Université de France*.

Ustanovitev te državne institucije so načrtovali že v času konzulata (v konzularnem zakonu iz leta 1802), ustanovljena pa je bila za vse ozemlje cesarstva z osvojitvami vred z zakonom iz leta 1806; njena

---

¹⁹ Francoska revolucija se je začela leta 1789 s sestankom Generalnih stanov in zavzetjem Bastilje in se končala z državnim udarom novembra 1799 (18 brumaire), ki ga je izvedel Napoleon Bonaparte. Sledilo je obdobje konzulata, ki se je končalo z razglasitvijo Imperija in dednega imperatorja. Začelo se je 18. maja 1804 (*senatus consultum* razglasi Napoleona Bonaparta za »cesarja Francozov«) in se končalo aprila 1814 (Napoleonova abdikacija in odhod na Elbo) z začetkom obdobja prve restavracije.

oblika in konstitucija sta opredeljeni v cesarskem dekretu 1808, ki določa njeno administrativno organizacijo, status osebja in pravila pedagoškega delovanja. Postavljena je bila kot državni monopol na področju srednjega in visokega izobraževanja, kar je izrecno določil cesarski dekret iz leta 1811, ki je tudi določil disciplinski status članov univerze. Približno s tako okvirno konstitucijo se je ohranila do Ferryjevih reform na koncu XIX. stoletja. V njen administrativni položaj sta v XIX. stoletju resneje posegla le dva zakona: leta 1850 je bil opuščen monopol Univerze, leta 1875 pa je zakon o svobodnem izobraževanju omogočil ustanavljanje tudi zasebnih visokih šol, predvsem cerkvenih, ki pa so se lahko vključevale v javno omrežje le s pogojem, da so izvajale programe, ki jih je predpisala ali potrdila država, se pravi III. Republika.

Université de France, kakor je bilo njeno uradno ime, oz. *Université impériale*, kakor so jo v Napoleonovem času pogosto imenovali, ime pa so prevzeli zgodovinarji izobraževanja, se je dotikala osnovnega (primarnega) šolstva, ki je ostalo v rokah cerkvenih kongregacij in mestnih občin, le posredno, z zahtevami po znanju, ki naj bi omogočalo nadaljnje šolanje. Zato pa ji je bila podrejena vsa nacionalna (tudi tista v osvojenih deželah) mreža t.i. sekundarnega oz. srednjega šolstva, kar je bilo – ob tem, da je ustrezalo nadzornim prizadevanjem države – posledica tradicionalne podobe univerze, podedovane iz srednjega veka, ko je bil univerzitetni kurikulum tudi ves kurikulum na univerzi študirajoče mladine. Napoleonska univerza je bila povsem centralizirana in hierarhizirana državna administrativna organizacija, ki jo je vodil veliki mojster, *grand maître*, s pomočjo Sveta Univerze, generalnih inspektorjev in uradov. Področje njene oblasti je bilo razdeljeno na regionalne akademije, ki so ustrezale območjem apelacijskih sodišč, vodili pa so jih rektorji s pomočjo akademijskih inspektorjev. Ti rektorji so nadzorovali zavode sekundarnega oz. srednjega izobraževanja: občinske kolegije, liceje ter institucije in penzione (ki so lahko bili v zasebnih rokah), in seveda z zakonom predvidenih petero fakultet, kadar so obstajale v tedanjih univerzitetnih mestih, in sicer: pravne, medicinske, teološke, literarne in znanstvene fakultete. Teološke fakultete so bile dovoljene le v mestih, kjer je bil nadškofovski sedež, niso pa bile odtegnjene državni kontroli oz. kontroli akademijskih rektorjev.

V tem administrativnem okviru so delovala različna osebja, zadolžena za razširjanje vzgoje in izobraževanja, ki so bila določena in opredeljena v uradnih programih in v navodilih velikega mojstra Univerze: akademijski rektorji, inspektorji, prokuratorji, kolegijski regenti, principalni, licejski profesorji, predavatelji (od takrat je naslov *maître d'études*, ki je še danes v veljavi), administratorji penzionov in institucij t.i. svobodnega izobraževanja. Preden so nastopili službo, so morali priseči pokorščino velikemu mojstru in cesarskemu režimu, ki ga je zastopal, in imeti stopnje in naslove, potrebne za izvajanje svojih funkcij (bakalaureat, licenco ali doktorat, odvisno od zavoda in položaja v njem). Sprva še ni bilo agregacij za področja znanstvenih disciplin, upeljali so jih šele leta 1812, ko je *Université de France* že delovala na vsem ozemlju pod imperialno oblastjo. Leta 1808 so bile določene poklicne pravice in dolžnosti članov teh oseb, podložni so bili univerzitetnim sodiščem (tj. akademijskim in univerzitetnim svetom). Med člane univerze so poleg študentov, učiteljev in drugega osebja fakultet sodili še dijaki oz. učenci v zavodih sekundarnega izobraževanja, ki so bili tako podložni univerzitetnim sodiščem in zavezani uboganju uredb o študijih in izpitnih modalitetah ter univerzitetnim davkom in taksam. Občinski kolegiji in liceji, tudi fakultete so nastajali v tem administrativnem in pravnem kontekstu. Leta 1813 je bilo v licejih in kolegijih že 38 000 dijakov, v t. i. svobodnem (cerkvenem) izobraževanju pa 31 000 dijakov. Kar zadeva pedagoške prijeme, so se navezovali na humanistično tradicijo, kakršna se je uveljavila na kolegijih v obdobju absolutizma (*Ancien régime*). Študij je potekal v treh ciklih (gramatika, humanitete in retorika) v obdobju od 6. letnika do razredov filozofije in (ponekod) transcendentalne matematike. Disciplinski režim je bil dosleden in vojaški, ni pa posegal v zasebna mnenja, katerih svobodo je zagotavljala Deklaracija o pravicah človeka in državljana, ki je bila izhodiščni del veljavne ustave. Leta 1808 so predvideli tudi *pensionnat normal*, namenjen izobraževanju in vzgoji bodočih profesorjev sekundarnega izobraževanja, ustanovili pa so ga leto pozneje z imenom *École normale de Paris*.

V načelu je sleherna akademija morala imeti vsaj eno literarno in eno znanstveno fakulteto, obstoječe pravne in medicinske šole so

postale fakultete in poleg katoliških teoloških fakultet so obstajale tudi protestantske.

V resnici več načrtovanih literarnih fakultet sploh niso ustanovili. Po Pariški pogodbi leta 1814, ki je določala Napoleonovo abdikacijo in internacijo na Elbi, je bilo v Franciji 22 literarnih fakultet, deset znanstvenih, devet teoloških (od tega ena protestantska), devet pravnih in tri medicinske.²⁰ Leta 1815 je uredba Ludvika XVIII. odpravila še nekaj literarnih fakultet, češ da ni dovolj osebja (in s tem inavgurirala odnos monarhične in drugih desnic do humanističnega in družboslovnega, »prekucuškega« izobraževanja).

Šele leta 1854 so dokončno določili sedeže univerzitetnih akademij v krajih, kjer so še danes, medtem ko se je organizacija univerze oz. francoskega univerzitetnega prostora spremenila šele na koncu XIX. stoletja. Medtem so univerzitetna mesta ustanavljala manjkajoče fakultete in tako izpopolnjevala obstoječi sistem univerzitetnega izobraževanja.

Leta 1875 je zakon o svobodi visokega poučevanja omogočil ustanovitev petih katoliških univerz (v Parizu, Angersu, Lillu, Lyonu in Toulousu), ki so jih sestavljale teološke fakultete in fakultete za kanonsko pravo, ki so bile drugačne od pravnih in literarnih fakultet, niso pa smele v svojih imenih in uradnih besedilih v zvezi s seboj uporabljati imena univerza.

Po francosko – pruski vojni leta 1870 so se v Franciji zgodile odločilne spremembe. Dokončno se je utrdila republikanska država in z Dreyfusovo afero so se reaktualizirale človekove pravice kot podlaga republikanskega pravnega sistema. Kar zadeva izobraževanje so javni agensi (novinarji, politiki in nekateri univerzitetniki in kulturniki) poraz pripisovali pomanjkljivi izobraženosti francoskega prebivalstva in še posebej šibkemu in neučinkovitem visokemu izobraževanju (podobno kakor danes Sarkozyjeva oblast, le da je tedaj bilo v odgovoru zrnce resnice), s čimer so poskušali odgovoriti na neogibno vprašanje o vzrokih poraza. Kritika je bila usmerjena predvsem v znanstvene in literarne fakultete, ki niso razvijale raiskovalne dejavnosti in se zato niso

---

²⁰ Antoine Léon in Piere Roche, *Histoire de l'enseignement en France*, Pariz, PUF, ponatis 2005, str. 67.

mogle kosati s homologji v tujini, zlasti v poslej združeni Nemčiji. Te fakultete pogosto niso imele niti svojih lastnih prostorov, ukvarjale pa so se z organiziranjem bakalaureata, ki je bil potreben za vpis na pravo in medicino. Na njih praktično ni bilo študentov, na literarnih fakultetah je od leta 1808 do leta 1850 doseglo najnižjo stopnjo (licenco) le 50 študentov na leto, na znanstvenih fakultetah pa še manj, v istem obdobju vsega le kakih 75. Učitelji so imeli večinom le javna predavanja za radovedneže in brezdelneže.²¹ Znanstveno izobraževanje je potekalo na *École polytechnique*, v *Museumu* in na *Collège de France*. Država se je znova posvetila univerzi in poskrbela za prostore teh dveh fakultet in nov študijski režim, ki ga je dopolnjevalo raziskovanje. Rezultat teh prizadevanj je bil med drugim obnova in dozidava poslopja Sorbonne²², ki je omogočila *Nouvelle Sorbonne* in instalacijo sociologije kot univerzitetne discipline z Émilom Durkheimom. Odpravljena je bila *Université de France*, posamični kompleksni fakultet pa so z imenom univerza dobili večjo avtonomijo, fakultete pa leta 1885 »moralno osebnost«, se pravi, postale so pravne osebe z ustreznimi pravicami po zgledu fizičnih oseb. Zakon iz leta 1893 je v vseh mestih, kjer sta bili vsaj dve fakulteti, ustanovil korpus fakultet, Liardov zakon iz leta 1897 pa je tem korpusom podelil moralno osebnost in ime univerza. Položaj velikega mojstra Univerze ni več obstajal, univerze so zdaj in vse do leta 1968 vodili od države imenovani rektorji in univerzitetni svet, ki so ga sestavljali zgolj dekani in profesorji. Fakultete so imele svoj proračun in veliko avtonomijo, dekani pa so bili v nasprotju z rektorji voljeni. Za nadaljnjo usodo francoskih univerz sta bila pomembna zakona Julesa Ferryja iz let 1881 in 1882, ki sta uvedla brezplačno in nato obvezno osnovno šolo in zagotovila laičnost izobraževanja v javnih zavodih (v drugih zakonih je Jules Ferry spodbujal izobraževanje žensk), zaradi česar v okrilju univerz ni bilo več teoloških fakultet.²³

---

²¹ Antoine Prost, *Histoire de l'enseignement en France, 1800-1967*, Paris, A. Colin, 1968, str. 227; *id.* *Éducation, sociétés et politiques. Une histoire de l'enseignement de 1945 à nos jours*, Paris, Éd. du Seuil, 1997 (nov. izd.).

²² Sorbonne je nastala iz kolegija, ki ga je leta 1253 v okrilju Pariške univerze ustanovil Robert de Sorbon, imenovan po vasi Sorbon v Ardenih, dvorni kaplan in spovednik kralja Ludvika Svetega. Kralj je ustanovitev potrdil leta 1257, v kolegiju pa so v glavnem revne študente učili teologije.

²³ Cf. Victor Karady (1976), »Recherches sur la morphologie du corps universitaires littéraires sous la Troisième République«, *Le mouvement social*, št. 96, str. 47–79. *Idem.* (1986b): »Les universités et la troisième république«, v: J. Vergé, ed., *Histoire des Universités en France*,

Reforma visokega izobraževanja leta 1896, uvedba brezplačne in obvezne primarne šole, laičnost javnega izobraževanja, izboljšanje osnovnega in srednjega izobraževanja so privedli do povečevanja števila študentov v času do II. svetovne vojne. Do današnjega časa je to stopnjevanje potekalo z velikimi skoki: leta 1900 je bilo že 29 000 študentov, 78 000 leta 1930, 137 000 leta 1950, 500 000 do 600 000 leta 1968, leta 1985 skoraj milijon, v devetdesetih letih med 1 200 000 in 1 500 000, leta 2001 pa skoraj 2 300 000.²⁴

Na univerzah se je razvilo raziskovanje v vseh disciplinah. Razvili so se fizikalni, kemijski in biološki laboratoriji, vzporedno z njimi pa tudi raziskovalni centri družbenih in humanističnih znanosti. Spolna segregacija v javnem izobraževanju je bila najprej zmanjšana, nato pa *de iure* odpravljena že na koncu XIX. stoletja, dejansko pa se je postopoma zmanjševala v prvi polovici XX. stoletja, dokler ni povsem izginila. V okrilju univerze so nastopile tehniške discipline, najprej farmacija, po dvajsetih letih XX. stoletja pa ekonomija sprva na pravnih fakultetah, nato na samostojnih fakultetah. V okrilju literarnih fakultet so nastajale katedre za sociologijo in psihologijo. Leta 1917 je bila ustanovljena Unija študentov Francije (*Union nationale des étudiants de France – UNEF*), ki je po vojni razglasila *Charte de Grenoble*, s katero je utemeljila študentski sindikalizem in se s tem politizirala. Pred vojno je, še apolitična in korporacijska, dosegla ustanavljanje univerzitetnih restavracij in uvedbo postojank preventivne medicine v okrilju univerz, po vojni je leta 1948 dosegla ustanovitev Nacionalne vzajemnosti študentov Francije (*Mutuelle nationale des étudiants de France – MNEF*), ki je takoj uvedla režim socialnega zavarovanja za študente. UNEF se je nato postopoma politizirala, kar je leta 1962 privedlo do razcepa in ustanovitve desničarske Nacionalne federacije študentov Francije (*Fédération nationale des étudiants de France – FNEF*).

Privat, Toulouse, str. 323–365; George Weisz, (1977): »Le corps professoral de l'enseignement supérieur et l'idéologie de la réforme universitaire en France 1860–1885«, *Revue Française de Sociologie*, letn. 18, št. 2, str. 201–232.

²⁴ *Rapport Rousso*, 2004, ki navaja Antoina Prosta, *Éducation, sociétés et politiques. Une histoire de l'enseignement de 1945 à nos jours*, Paris, Éd. du Seuil, 1997 (nova izd.), str. 139 ; Christophe Charle in Jacques Verger, *Histoire des universités*, Paris, PUF, 1994, (coll. « Que sais-je ? »), str. 121–122.

V naraščanju števila študentov v šestdesetih letih XX. stoletja so zajete posledice velikega povečanja števila rojstev neposredno po vojni (*baby boom*), vendar niso bile tolikšne, kakor jih nekateri avtorji prikazujejo: naraščanje se namreč stopnjuje še do danes, kakor kažejo navedene številke ne glede na velika nihanja števila rojstev. Država in univerze, kronično nepripravljene na pomasovljenje in finančno podhranjene, so se poskušale z ustanavljanjem univerzitetnih središč pripraviti za nove razmere. Prvi taki centri so sicer bili ustanovljeni že med vojno kot ukrep, ki naj bi zmanjšal posledice težav s komunikacijami vseh vrst. V petdesetih letih so še zdeli rešitev, že v šestdesetih letih je država poskušala s kampusi po ameriškem zgledu in na francoski način. Leta 1958 so reformirali študij medicine in medicinsko raziskovanje in ju združili v bolnišničnih centrih, leta 1966 pa so ustanovili univerzitetne institute za tehnologijo. Študentje si navzlic organizacijam niso priborili dejavne vloge pri določanju univerzitetnega režima vse do leta 1968, zaradi česar sta se od leta 1896 do leta 1968 administrativna plat univerz in pedagoški stil le malo spremenila.

Tudi *grandes écoles*²⁵ so se uredile v visokošolski sistem, ki dopolnjuje univerze. Teh šol je zelo veliko, ustanavljati so jih začeli, kakor sem že omenil, v XVIII. stoletju za izobraževanje tehničnih in administrativnih kadrov predvsem za državno administracijo, vojsko in mornarico. Večinoma gre potemtakem za visoke poklicne šole, ki prenašajo specializirana znanja na bodoče vodilne uslužbenke, častnike in menedžerje. Nekaj pa jih je takih, ki so pravzaprav elitne univerze, ki delajo v posebnih razmerah. Sem sodijo Svobodna šola za politične znanosti (*L'École libre des sciences politiques*), ki jo je leta 1872 kot zasebni zavod za visoko izobraževanje ustanovil pisatelj in politolog Émile Boutmy in skupina drugih, tedaj in še danes zelo znanih znastvenikov (npr. Hippolyte

---

²⁵ V zvezi z *grandes écoles* cf. Pierre Bourdieu, Monique de Saint Martin, *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*, Pariz, Minuit, 1989; Michel Euriat, Claude Thélot, « Le recrutement social de l'élite scolaire en France. Évolution des inégalités de 1950 à 1990 », *Revue française de sociologie*, n° 36, 1995; Monique de Saint Martin, Mihai Dinu Gheorghiu (dir.), *Les Écoles de gestion et la formation des élites*, Pariz, MSH, 1997; Gilles Lazuech, *L'exception française. Le modèle des grandes écoles à l'épreuve de la mondialisation*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 1999; Antoine Leon, Pierre Roche, *Histoire de l'enseignement en France*, op. cit.

Taine, Ernest Renan, Albert Sorel, Paul Leroy-Beaulieu ali René Stourm) in industrijcev. Leta 1945 je bila nacionalizirana, vključena v pariško univerzo, preimenovana, pravzaprav spremenjena v dve entiteti: v Pariški institut za politične študije (*Institut d'études politiques de Paris*) in v Nacionalno fundacijo za politične znanosti (*Fondation nationale des sciences politiques*), ki ju oba skupaj še zmeraj imenujejo s staro okrajšavo *Sciences Po*. Za ilustracijo bom omenil še tri po svoje podobne ustanove, ki pa bolj spominjajo na univerze: *École normale supérieure Ulm*, *École pratique des hautes études* in *École des hautes études en sciences sociales*. Najstarejša je *École normale supérieure d'Ulm* (ENS Ulm). Njen zametek naj bi bila Normalna šola, ki jo je Nacionalna Konvencija ustanovila leta III (1794), deloma po zgledu *Normalschule* iz časa Jožefa II., z naslednjim namenom, zapisanim v prvem členu ustanovitvenega dekreta: »V Parizu bo ustanovljena Normalna šola, kamor bodo iz vseh delov Republike poklicani v koristnih znanostih že izobraženi državljani, da se od najbolj večših profesorjev v vseh zvrsteh naučijo umetnosti poučevanja.«²⁶ Poučevali so izbrani razsvetljeni profesorji, denimo sloveči znanstveniki matematik Caspard Monge, naravoslovec Louis Jean-Marie Daubenton, kemik Claude Louis Berthollet itn. ter pisatelji in filozofi, denimo Bernardin de Saint-Pierre in Constantin-François Chassebœuf de La Giraudais, grof Volney, imenovan Volney, filozof in orientalist. To šolo so malone pri priči zaprli, bila pa je zgled pri ustanavljanju nove normalke leta 1808, ki so jo zaprli v času restavracije leta 1822.

Pensionnat normal, ki je bil v okrilju *Université de France* ustanovljen z Napoleonovim dekretom leta 1808, da bi »vzgal v umetnosti in poučeval humanistiko (*lettres*) in znanosti«, namestili so ga v nekdanjem kolegiju du Plessis, leta 1814 so ga preselili v stavbe Kongregacije Svetega Duha. Do leta 1818 ni bilo vpisnih razpisov, študente so izbirali akademjski inspektorji glede na uspeh v liceju. Med restavracijo je veljal za leglo liberalnega duha (politično in intelektualno, ne podjetniško), tako da so ga leta 1822 zaprli, namesto njega pa leta 1828 ustanovili Pripravljalno šolo. Ta šola, ki prvi normalki sploh ni bila podobna ne po kakovosti ne po opredeljeni vlogi (učitelji so tedaj kakor v slehernem reakcionarnem režimu zdrsnili navzdol po družbeni lestvici in postali

---

²⁶ Jean-François Sirinelli, *École normale supérieure : le livre du bicentenaire*, PUF, 1994.

ideološko odvisni od posvetne in cerkvene oblasti) pa je kljub vsemu začetek institucionalne kontinuitete, ki je privedel do današnje ENS. Leta 1830, na začetku julijske monarhije, je bila preimenovana v *École normale*, ki je hotè evocirala zavod iz časa revolucije, ko pa so leta 1845 spet ustanovili nekaj normalk za osnovnošolske učitelje, so jo prekrstili v *École normale supérieure*, leta 1847 so jo nastanili v prostorih na rue Ulm, kjer je še danes, le da so nekaj prostorov dozidali leta 1937 za izobraževanje iz eksperimentalnih znanosti. Leta 1903 so *École normale supérieure* vključili v Pariško univerzo, leta 1954 pa je dobila civilno osebnost in finančno avtonomijo. Leta 1962 so njeno vokalijo opredelili kot šolanje za raziskovanje, kmalu po tem pa je dobila sloves oporečniškega središča (kar glede na pretekost te šole še v revolucijskem in napoleonovem času, še bolj pa v času reakcionarne restavracije monarhije in nato v času Dreyfusove afere ni nič nepričakovanega), zaradi česar so gaulistične oblasti nanjo pritiskale na različne načine.

V današnji sestavi je *École normale supérieure* rezultat združitve z *École normale supérieure de jeunes filles*, imenovane ENS Sèvres in ustanovljene leta 1881. Ker je ENS Ulm najstarejša, je izmed danes obstoječih ENS edina upravičena do tega, da je v zakonodajnih in reglementacijskih besedilih navedena kot *École normale supérieure* brez drugih označb.

ENS Ulm je ustvarila celo omrežje ENS v Franciji in po svetu: v Pizi, v Hanoju, Abidžanu, Alžiru, Konstantini, Oranu, Nuakšotu, Tunisu, Antananarivu, v Saint-Cloudu, Fontenay-aux-Roses in Cachanu itn. Kakih dvajset jih je po svetu. Sama ENS Ulm pa je med najprestižnejšimi zavodi za visokošolsko izobraževanje v celinski Evropi.

École pratique des hautes études (EPHE) po svojem poslanstvu vzgaja za temeljno in aplikativno raziskovanje s pomočjo prakse. Danes je sestavljena iz treh sekcij: znanosti o življenju in zemlji, zgodovinske in filološke znanosti in religiozne znanosti; poleg tega sta v njeni sestavi še dva inštituta, in sicer Evropski inštitut za religiozne znanosti in Inštitut za koralne grebene na Pacifiku. Nekoč je bilo več sekcij in VI. sekcija je postala *École des hautes études en sciences sociales*, ki je danes precej večja od EPHE. Šola nima svoje stavbe in deluje na več lokalitetah – na več univerzah, v

raziskovalnih institutih in centrih, v glavnem v središču Pariza, a tudi v različnih francoskim mestih (Montpellier, Bordeaux, Marseille, Lyon, Grenoble, Dijon in Moorea). Danes je samostojna javna ustanova, predvidena je njena preselitev v t. i. Campus du Nord oz. Campus Condorcet v Aubervilliersu pri Parizu, ki pa ne žanje ravno navdušene podpore ne pri osebju EPHE in ne pri institucijah, ki z njo sodelujejo.

Ustanovljena je bila leta 1898 s cesarskim dekretom in na pobudo tedanjega izobraževalnega ministra Victorja Duruya. Ob teoretskem izobraževanju naj bi izvajala vaje, ki tako znanje krepijo in pojasnjujejo. Njene profesorje, ki so imeli naslov *directeur d'études* ali *directeur de travaux* glede na vlogo v izobraževanju, je šola lahko rekrutirala zunaj univerz in niso morali dosežati univerzitetnih naslovov ali diplom. Tudi študentje so se lahko vpisali, ne da bi dosegli bakalaureat, če so le imeli izkazbo, ki je izhajala iz kakega drugega področja izkušenj, tehnike, poklica itn. Šola je omogočila, da se je univerzitetno poučevanje odprlo za nove izkušnje in področja ali prakse, ki niso bili zastopani na Univerzi, poleg tega se je ponujala kot privilegirano orodje za izobraževanje vseh. Vzporedno z razvojem in uveljavljanjem EPHE so univerze svoje laboratorije reorganizirale v učilnice in raziskovalnice, prve so razširjale poznavanje znanosti, druge pa zagotavljale njihov razvoj. Francoski laboratoriji so tedaj začeli prekašati laboratorije v ZDA, Nemčiji in Združenem kraljestvu. Ob ustanovitvi je bila EPHE razdeljena na štiri sekcije: matematiko, fiziko in kemijo, naravne znanosti in fiziologijo ter zgodovinske in filološke znanosti. EPHE je bila sprva zasnovana kot administrativna superstruktura, katere naloga je bila razdeljevati sredstva za napredno izobraževanje in raziskovanje. Ker sama od vsega začetka ni imela svoje stavbe, so zanje ob dograditvah uredili laboratorije na Sorbonni, v Muséeu in na Medicinski fakulteti v Parizu. Ko so jo načrtovali, so se zgledovali pri nemški univerzitetni prenovi, zlasti po njeni antiintelektualni komponenti, in postavljali v ospredje zasluge praktičnega dela in doktorskega raziskovanja. Zgled pa se je v posnetku sprevrgel v svoje nasprotje: nemške univerze se niso nikoli socialno odprle na enak način in nikoli niso opustile akademskih formalizmov, prav narobe.

Oblasti II. cesarstva so se z ustanovitvami tega, kar so imele za poklicne visoke šole, izognile reformi *Université de France* in hkrati

upale, da bodo omogočile napredovanje znanosti z institutom za elitne mlade ljudi in priznane erudite, ki jih je zanimala čista znanost in so si želeli pridobiti kak učenjaški naslov. EPHE naj bi omogočila izobraževanje pravih učiteljev za univerzo, saj so ti dotlej večidel izhajali iz sekundarnega (srednjega) izobraževanja.

Šola ni nikoli sprejela veliko študentov. Že kandidatov za proste kurze v prvem letu obstoja je bilo 400, sprejeli pa so jih 37 v 1. Sekcijo, 75 v drugo, 94 v tretjo in 68 v četrto. Že na začetku je ponujala 42 kursov, kmalu 60, od tega 15 v provinci.

Po ustanovitvenem dekretu iz leta 1868 so študente sprejemali ne glede na starost, stopnjo ali nacionalnost zgolj na podlagi mnenja katerega izmed *directeur d'études* ali laboratorija ter po trimesečnem stažu, šolali pa so se največ tri leta. Potem so bili pripuščeni k normalnemu pouku, ki so ga z javnimi kurzi izvajali profesorji, na posamična predavanja, ki so jih izvedli sami profesorji ali repetitorji, in k delu v izobraževalnih laboratorijih. Študentje EPHE morajo še danes napisati dela o določenih temah in analize znanstvenih in učenjaških del, objavljenih v Franciji ali drugje. Na določene teme morajo opraviti raziskave v knjižnicah in muzejih in o njih pisno poročati. Študentje tretje sekcije hodijo na ekskurzije, ki jih vodijo profesorji, študentje prve in druge sekcije pa se udeležujejo obiskov tovarn, ki slovijo po svoji mehanični opremi ali po produkcijskih postopkih. Leta 1869 so ustanovili sekcijo za ekonomske znanosti, ki so jo leta 1947 na pobudo zgodovinarja Luciena Febvra prekrstili v VI. sekcijo za ekonomske in družbene znanosti; ta sekcija se je pozneje, leta 1975, osamosvojila in se spremenila v EHESS. Leta 1886 so ustanovili sekcijo za religiozne znanosti. Leta 1986 sta bili prva in druga sekcija prenešeni na univerze ali v okrilje Nacionalnega centra za znanstveno raziskovanje (*Centre national de la recherche scientifique* – CNRS). Kakor večina *grandes écoles* ima tudi EPHE svojo fundacijo.

École des hautes études en sciences sociales (EHESS) je visoka šola, kjer poučujejo družbene in humanistične znanosti in v *unité mixtes* z deležem CNRS izvajajo raziskave na področjih teh znanosti v kakih osemdesetih raziskovalnih centrih, delavnicah in skupinah. Ustanovljena je bila leta 1975 iz šeste sekcije EPHE na pobudo in pod vodstvom zgodovinarja Fernanda Braudela. Na njej zastopana področja so: zgodovina, sociologija, ekonomske

znanosti, antropologija, demografija, geografija, arheologija, psihologija, lingvistika, filozofija, statistika, pravo. Študij je od vsega začetka mogoče kombinirati z drugimi institucijami, zlasti z ENS Ulm in EPHE, a tudi z univerzami in Institutom za politične znanosti. Je žarišče nove zgodovine, moderne antropologije in evropske sociologije.

Šesto sekcijo EPHE za ekonomske in družbene znanosti sta si zamislila in jo ob podpori Fondation Rockefeller in financiranju francoske vlade vodila zgodovinarja Lucien Febvre in Carles Morazé, ki ju je leta 1956 nasledil Fernand Braudel. Čeprav so jo vodili zgodovinarji (toda tisti, ki so izvedli »revolucijo v francoskem zgodovinopisju«, in ne zgolj v francoskem), je postala središče interdisciplinskih in metodoloških refleksij in debat v humanističnih in družbenih znanostih v šestdesetih letih XX. stoletja. V njenem okviru sta leta 1950 Fernand Braudel in Gaston Berger naredila načrt za fundacijo *Maison des sciences de l'homme* (danes tudi omrežje *instituts d'études avancées*) in jo tudi ustanovila s pomočjo *Ford Foundation* in države, kar je omogočilo, da so v eni stavbi in njeni bližini postopoma zbrali različne raziskovalne ekipe, ki so bile pred tem razpršene po Latinski četrti. Po letu 1972 je sekcijo do njene spremembe v EHESS vodil Jacques Le Goff. S to spremembo je nekdanja šesta sekcija dobila status univerze in habilitacijo za podeljevanje diplom. Leta 1979 je EHESS dobila prestižni status *grand établissement* kakor EPHE in *Collège de France*. Tudi to šolo nameravajo trenutne oblasti preseliti v Campus Condorcet.²⁷

---

²⁷ Cf. Nekaj komentarjev in dokumentov o teh načrtih in ravnanjih aktualnih francoskih oblasti je objavljenih v reviji *Monitor ZSA*, X, 29-30, 2008, str. 200-220.

Avtonomija in univerzalna vernalnost kot nova etika

Študentsko gibanje maja 68 je tedaj obstoječi ureditvi univerz očitalo administrativno sklerotičnost, togo hierarhičnost in centralizacijo, poleg tega pa tradicionalizem pri izvajanju pedagoških dejavnosti in nezmožnost povečati vpis v skladu z interesi maturantov. Samo gibanje je seveda močno pretreslo evropski akademski svet in sprožilo spremembe tudi v družbenem dojemanju univerzitetnega dela, ki je danes v ozadju francoskega odpora zoper reforme, ki odpravljajo tiste pridobitve, ki jih pripisujejo Maju 68. Spremenil se je zlasti odnos med študenti in učitelji, ki so, kakor kažejo lanski in letošnji dogodki, zmožni – ne sicer brez težav, a vendarle – uskladiti svoje interese v razmerju do vlade in državnih institucij.

Pod neposrednim vtisom študentskega gibanja so se fakultete v mnogih univerzitetnih mestih razglasile za avtonomne in spremenile svoje statute v demokratični smeri. Po parlamentarnih volitvah istega leta je nova vlada predlagala Faurov zakon, ki je bil tudi izglasovan v parlamentu in ki je zanimiv zato, ker je uzakonil spremembe visokošolskega režima, ki danes motijo liberalno osvajanje družbe:

- Univerze so postale javni zavodi z znanstvenim in kulturnim značajem.
- Sleherna univerza ima svoj administrativni in znanstveni svet.
- Ustanovljen je univerzitetni svet, v katerem so izvoljeni predstavniki učiteljev in študentov (večinoma članov sindikata), tehnikov in administrativcev pa tudi zunanje osebnosti (podjetniki, poslanci, sindikalisti). Demokratizacija univerze, ki je iz teh novih organizmov sledila, je bila sicer relativna, a je bila v velikem kontrastu z dotedanjim »mandarinatom«. Odpravljen je rektorski položaj (rektorje je imenoval resorni minister) in nadomeščen z voljenim predsednikom in dvema svetoma, ki sta izvoljena za 5 let. Dve leti pozneje je bila ustanovljena Konferenca predsednikov univerz.
- Ustanovljen je bil status učitelja-raziskovalca, ki kombinira obe dejavnosti. Fakultete so se preimenoval v enote za

poučevanje in raziskovanje (*unités d'enseignement et de recherche* - UER, prednice današnjih *unités de formation et de recherche* UFR) in postale zgolj sestavine univerze – izgubile so t. i. moralno osebnost (ki ji v Sloveniji ustreza pravna osebnost).

Faurov zakon je omogočil razdelitev nekaterih univerz, zaradi česar se je med letoma 1968 in 1971 povečalo njihovo število. V Parizu je iz *Université de Paris* nastalo 13 univerz. Te delitve so bile politizirane in so se dogajale po ločnici med levico in desnico. Včasih je moral minister za izobraževanje celo poseči vmes (v Lyonu ali na univerzi Aix-Marseille). Eksperimentalni univerzitetni center v Vincennesu, ki ga je minister Edgar Faure ustanovil leta 1968, je imel nedvoumno levo usmeritev, deloval je kot samoupravna organizacija, v kateri so bila angažirana (seveda tudi kot učitelji – raziskovalci) nekatera znana imena iz francoskega intelektualnega življenja (Gilles Deleuze, Michel Foucault, François Lyotard, Alain Badiou, včasih tudi Jacques Lacan in drugi). Ta center je bil leta 1979 združen z univerzo Pariz VIII – Vincennes (danes Saint-Denis), ustanovljeno leta 1969. Do podobnih delitev je prišlo v drugih krajih: v Lyonu so nastale tri univerze, od katerih je Lyon III skrajno desničarska in sedež francoskih negacionistov.²⁸

Savaryjev zakon iz leta 1984 je univerze spremenil v javne zavode z znanstvenim, kulturnim in poklicnim karakterjem (z zadnjim pridevnikom je utrl pot za neoliberalne posege), nekdanje fakultete so dobile ime enote za vzgojo in raziskovanje (*unités de formation et de recherche* – UFR). Ustanovljen je bil Svet za študije in univerzitetno življenje (*Conseil des études et de la vie universitaire* - CEVU), ki naj bi prispeval k univerzitetni demokraciji s tem, da je bilo v njem enako število učiteljev in študentov, in večina univerz je dobila študentskega podpredsednika. Istega leta je bilo načelo neodvisnosti profesorjev razglašeno za »ustavno načelo«. Po prepričanju nekaterih pa priborjene univerzitetne svoboščine (relativna svoboda poučevanja, svoboda raziskovanja, ki obsega individualno svobodo postavljanja prioritetenih raziskovalnih tem neodvisno od slehernega

---

²⁸ V zvezi s temi dogajanji cf. *Rapport Rousso*, 2004, prvo poglavje, str. 25.: »najradikalnejša univerzitetna desnica (...) je po letu 1968 skušala nadzirati nekaj krajev, kjer se je razmerje sil nagibalo v njen prid. Ta politika je bila uspešna na Pariz IV (Sorbonne), kjer so ustanovili *Union nationale inter-universitaire* (UNI), ali na Aix-Marseille III...«

pokroviteljstva politične oblasti in kolektivno svobodo opravljati raziskave v kolektivnem okviru neodvisno od pritiskov ekonomskega trga ali političnih oblasti), ki jih je nekoč zagotavljal običaj, teptajo vse vlade po letu 1968.²⁹

V skladu z diktatom, imenovanim »bolonjski proces« (sem sodi reforma LMD – *licence-master-doctorat*) in s priporočili EU so v Franciji uvedli še nekaj poklicnih izobraževanj: magisterije že leta 1985, profesionalizirane univerzitetne institute pa leta 1991. Slednji naj bi sodili v načrte za modernizacijo (med letoma 1990 in 2000), s katero naj bi izboljšali infrastrukturo (restavracije, laboratorije itn.) in obnovo prostorov, mimogrede pa še marsikaj.

Zakon o svoboščinah in odgovornostih univerz iz leta 2007 zagotavlja univerzam precej nenavadno obliko pedagoške avtonomije: izdelovale naj bi makete svojih diplom (od reforme LMD ta predpis zajema naslov diplome in njeno splošno sestavo) in jih predložile Ministrstvu za Visoko izobraževanje in raziskovanje. Te zahteve je treba predložiti vsaka štiri leta v skladu s časom, ki se ujema s potekanjem pogodb z državo. Če ministrstvo sprejme predloge, so diplome habilitirane in jih univerza podeljuje kot nacionalne diplome.

V Franciji obstaja vrsta diplom različnih ravni, ki jih imenujejo univerzitetne diplome (DU) ali meduniverzitetne diplome (DIU), ki so lahko specifične za kak zavod in so lahko hitra reakcija na izražene kadrovske potrebe in zaposlitvene interese, lahko pa so tudi izraz prestiža institucije, ki z njimi uveljavlja svoje kriterije za primerno znanje in znanstvene zmožnosti absolventov. Teh diplom ne habilitira nobeno ministrstvo in nimajo pravnih lastnosti nacionalnih diplom, ki so jih pravni subjekti dolžni upoštevati. DU in DIU sodijo k posebnim zahtevam organizacije, ki zaposluje in ki

---

²⁹ Cf. Olivier Beaud, »Note sur le projet de décret (octobre 2008) modifiant le décret du 6 juin 1984 fixant les dispositions statutaires communes applicables aux enseignants-chercheurs et portant statut particulier du corps des professeurs des universités et du corps des maîtres de conférences«, *Qualité de la science française*, 5 décembre 2008. Za primerjavo: slovenske državne univerze se morajo vsako leto pri državi potegovati za sredstva za študijske programe, v katere so študentje še vpisani po kriterijih, ki jih diktira ta ista država. Tudi če se ne vprašamo, zakaj tem univerzam še zmeraj pravino javne, lahko brez zadržka ugotovimo, da delajo na robu ilegalnosti in v okvirih, ki onemogočajo intelektualno delo (ki je z bolonjsko pretvezo tudi odkrito odsvetovano). O tem, kar Slovenija ima, lahko Sarkozyjeva oblast le sanja.

seveda ve, kaj lahko od njih pričakuje (npr. doktorat EHESS – ne »bolonjski doktorat«, ki ga izvajajo na EHESS – sicer ne prinaša javne listine oz. javno veljavnega potrdila, vendar zaradi kakovosti, ki presega od države postavljena – zlasti bolonjska – merila odpira imetniku pot v cel snop intelektualnih karier. DU in DIU nista posledica LMD, ampak tendenc, ki so do LMD privedle. Na ravni državne administracije se te diplome prikazujejo kot zasebna potrdila o kontinuiranem ali dopolnilnem izobraževanju. Tudi številna študijska področja, ki postanejo študentom dostopna po bakalaureatu (umetnosti, administracija, industrija, trgovina, vojska, notarstvo, veterina) se poučujejo tudi zunaj univerze, obstajajo tudi post univerzitetni študiji.

Francoske univerze imajo že od konca XIX. stoletja poudarjeno raziskovalno plat, ki je postala enakovredna transmisiji znanj, razumljena je pravzaprav kot pogoj zanjo. Obstajajo sicer še zmeraj titularni raziskovalci, ki poučujejo zgolj občasno in delajo v raziskovalnih institucijah, kakršne so *instituts fédératifs de recherche*, arhivi, biblioteke, muzeji, naravoslovni in tehniški instituti, lingvistični laboratoriji in podobno, ki so lahko zunaj univerz, vendar so z univerzitetnimi povezani predvsem prek CNRS (ta *organisme public de recherche* skušajo trenutne oblasti razkrojiti in predvsem oslabiti humanistiko in družboslovje in ju izločiti v posebno institucijo zunaj poznavanja in nadzora raziskovalske skupnosti, ki je doslej v veliki meri presegla tradicionalna nezaupanja, diskriminacije, nasprotovanja in delitve med velikimi znanstvenimi področji). Status učitelj-raziskovalec je izraz tega v svetovnem merilu precej redkega stanja znanosti. Podoben izraz zmanjševanja hierarhične miselnosti na univerzah je formalizirana udeležba doktorantov v univerzitetnih raziskavah, ki je prav tako pod udarom neoliberalnih in antiintelektualnih reform. Večji del francoskega raziskovanja pa se dogaja v laboratorijih univerz in je vključen v izobraževanje.

Pomemben aspekt univerzitetnega življenja je upravljanje; zanj se uveljavlja arhaična beseda za vladavino *gouvernance*, ki naj bi poudarila drugačnost od uveljavljenih samoupravnih oz. demokratičnih oblik upravljanja, hkrati pa ustvarila občutek sinhroniziranja in prilagajanja hipotetičnim anglosaškimi vzorcem, ki jih je v realnosti mogoče najti le poredkoma, kadar pa so na delu, povzročajo to, s čimer se ta hip soočajo velike ameriške univerze (o majhnih žal ne vemo prav veliko). Po izobraževalnem kodeksu

francoske univerze delujejo avtonomno, upravljajo pa se s pomočjo notranje demokracije, ki sta jo uveljavila oz. modelirala Faurov zakon iz leta 1969 in Savaryjev zakon, ki mu pravijo tudi zakon o avtonomiji univerz, iz leta 1984. Savaryjevega zakona ne smemo zamenjevati z zakonom sedanje ministricice Péresse o svoboščinah in odgovornostih univerz (LRU), ki je namenjenem destrukciji univerzitetne avtonomije. Prvi izraz te notranje demokracije je statutarna pravica, da organizirajo svoje delovanje, če le ne prestopa meja zakonov in dekretov, ki okvirno določajo pravila.³⁰

Francoske univerze in druge visoke šole so kot javni zavodi skoraj v celoti financirane iz javnih sredstev, se pravi iz državnega proračuna (pri univerzah so možni in realni prispevki mestnih občin, pri drugih visokošolskih zavodih pa različni deleži fundacij, podjetij in drugih ekonomskih subjektov). Za državne dotacije sta dva kriterija: 80 % financiranje na podlagi števila študentov, velikosti personala, tehnik in površin, namenjenih poučevanju, 20 % pa za »performance«; in dotacija, ki temelji na pogodbi, ki jo sklenejo vsaka 4 leta (*contrat d'établissement*). Leta 2007, ko je bil izglasovan in razglašen *Zakon o svoboščinah in odgovornostih univerz* (LRU), je bilo med viri posamične univerze manj kakor polovica neposrednih državnih subvencij, druga sredstva so bila iz posebnih namenskih subvencij, približno tretjina pa iz lastnih virov (večinoma vpisne pristojbine, kontinuirano izobraževanje in raziskovalne pogodbe, nekatere so prejele še druga sredstva iz državno-regionalnih projektov, iz plana campus itn., uradni podatki za leto 2008 v času pisanja tega poročila še niso bili objavljeni. Stroške šolanja je določilo ministrstvo in so enaki za vse univerze. Mezde učiteljev-raziskovalcev in drugega osebja (inženirjev, administrativcev, tehnikov, delavcev in servisnega osebja) ne nastopajo v proračunu. LRU omogoča univerzam, da same upravljajo z zaposlovanjem in nepremičninami, s čimer naj bi šele postale avtonomne. Gre za manevre, ki univerze spreminjajo v lukrativne organizacije, se pravi, v ekonomska podjetja na stroške zaposlenih, znanstvenega dela, delitve dela, solidarnostnih povezav, meduniverzitenih sodelovanj in seveda študentov, avtonomija pa je razumljena kot svobodno podjetništvo. Vir naj bi

---

³⁰ Zakonodajni del *Code de l'éducation* (člen L712-1 in naslednji), ki govori o izobraževalni zakonodaji.

bilo tudi tekmovanje z drugimi univerzami in podjetji za posebna sredstva (*taxe d'apprentissage*) ali prodajanje dobrin in uslug. Petimesečna stavka univerzitetnikov in raziskovalcev in študentski revolt so odgovor na to reinterpretacijo univerze in na postopke, s katerimi jo oblasti poskušajo uveljaviti.

***

V Svetem rimskem cesarstvu nemške narodnosti je bilo zaradi velikosti ozemlja veliko univerz, največ v današnji Italiji, njihova gostota pa je relativno majhna glede na razsežnosti tega imperija, še zlasti, če gledamo razmere zunaj italijanskih dežel. Kljub temu je bilo nekaj univerz slavnih tudi onkraj meja in privabljal študente od drugod (Königsberg, Göttingen, Praga, Heidelberg), na njih se je izoblikovala nemška *Aufklärung* (in *Gegenaufklärung*) v nasprotju s Francijo, kjer so bile Lumières neinstucionalno gibanje. Po koncu te države, ki je v XVIII. stoletju navzlic prizadevanju Habsburških cesarjev Marije Terezije in Jožefa II., da bi ozemlje administrativno integrirala, prebivalstvo pa vsaj statusno homogenizirala, bila že v veliki meri fantomska. Napoleonova razpustitev tega cesarstva leta 1806, ki je omogočila nastanek Renske zveze nemških držav razen Prusije in Avstrije in povzročila nastanek Avstrijskega cesarstva, je bila pravzaprav le mednarodnopravna sankcija obstoječega stanja. XIX. stoletje je bilo, če upoštevamo ustanavljanje univerz, v Nemčiji izredno plodno.

Glavno dejanje je bila ustanovitev berlinske univerze leta 1809, ustanovitve *Université de France* pri pobudi zanjo ni mogoče prezreti (dejanski ustanovitelj je bil Wilhelm von Humboldt, na njej so, med drugimi, poučevali filozofi Johann Gottlieb Fichte, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Friedrich Feuerbach, študirali pa med drugimi Heinrich Heine, Karl Marx, Otto von Bismarck, pozneje Max Planck in Albert Einstein), malo pozneje so ustanovili celo vrsto univerz po berlinskem zgledu: v Bonnu, tehniško univerzo v Aachenu, v Darmstadtu, Badenu, Münchenu, Stuttgartu, v Frankfurtu na Maini.

Berlinska univerza je bila dolgo nesporen zgled za univerze v Nemčiji in po svetu, nekatere starejše univerze so reformirali v tem duhu, zlasti v Nemčiji, vendar se ni ravno pogosto posrečilo izdelati

zvestega posnetka, kakor bomo videli pri ameriških univerzah (poskusi so bili tudi v Franciji z reformami v letih 1885 in 1893; univerza John Hopkins s konca XIX. stoletja je kmalu zavila v drugo smer, enako Harvard). Ko govorimo o berlinski univerzi (zdaj *Wilhelm von Humboldt Universität*, nekdanja *Alma Mater Berolinensis*, nato *Friedrich Wilhelm Universität*, 1949 so ji v DDR dali današnje ime) in univerzah, ki so jih v nemških državah in nato v združeni Nemčiji ustanovili v XIX. stoletju, beseda univerza pomeni institucionalno organizacijo, ki je čisto nasprotje tistemu, kar je v istem času do konca stoletja prevladovalo v Franciji. Uveljavitev tega obrazca, ki se ne uvršča v linijo, ki jo zastopajo Immanuel Kant, Christian Wolff in August von Schläzer, ampak v tisto linijo *Aufklärung*, ki jo številni avtorji označujejo kot protitazsvetljensko in ki je podlaga nemške romantike, se je dogajala v deželi, ki ni bila zelo poenotena, se pa je kot etnična in kulturna entiteta vsaj deloma poskušala zoperstaviti napoleonski zasedbi in vojnem (čeprav o *Befreiungskriege* v pravem pomenu lahko govorimo le v Prusiji); pomembno vlogo pri tej volji po poenotenju nemških držav zoper zavojevalce je igral tedaj še nov tip etničnega nacionalizma, ki je tudi sam nasledek določenega (proti)razsvetljenstva. Nosilka tega nacionalizma leta 1808 ni bila nemška kapitalistična buržoazija, ki je šele nastajala, pač pa zemljiška aristokracija, ki sicer ni bila več enako dominanten sloj kakor v prejšnjih stoletjih, a se je začela ukvarjati s posli in bila dovzetna za idejo industrijskega in znanstvenega, ne pa tudi socialnega progressa ter glavna nosilka dozdevno nacionalno emancipacijske, v resnici pa predvsem kontrarevolucionarne ideologije rodovnega nacionalizma. Navsezadnje so prav zemljiško aristokracijo najbolj ogrožale socialne, administrativne in politične spremembe, ki jih je napovedovala francoska zasedba.

Berlinska univerza kljub pokroviteljstvu in formalnem ustanoviteljstvu Friedricha Wilhelma III ni imela državnega monopola pri podeljevanju akademskih stopenj in ni bila habilitirana za določanje vsebine univerzitetnega pouka v Prusiji in še manj v vsej Nemčiji. Prav narobe, bila je kraj poučevanja in raziskovanja veliko pred drugimi evropskimi univerzami (seveda ne tudi pred takimi idejami v drugih deželah). Izvirna posebnost nemških univerz od XIX. stoletja naprej je vmesni korpus med profesorji in študenti: *Privatdozenten*, ki v današnji Sloveniji približno ustrezajo asistentom,

ki pripravljajo tezo. Uveljavili so svobodno izbiro pouka tako pri študentih kakor pri profesorjih, konkurenca med univerzami je spodbujala diverzifikacijo disciplin. Na začetku XIX. stoletja je bila v središču javnega in študentskega zanimanja filozofija, vendar so v filozofiji zastavljeni teoretski problemi kmalu privedli do razvoja fiziologije, matematike, določene vrste zgodovine (in z njo zvezanih strok), fizike, naravoslovja (biologije). Čim dlje je prispel ta razvoj, tem bolj je država potrebovala univerze in tem bolj okorna in inertna je postajala njihova organizacija. Potrebe po prožnejšem obravnavanju raziskovalnega področja so privedle do ustanavljanja raziskovalnih institucij, katerih direktorji so bili titularji univerzitetnih kateder, kar jim je zagotavljalo družben prestiž, podoben tistemu, ki je pripadal visokemu uradništvu in vojaškemu vrhu. Kljub tej personalni uniji na vrhu so ti instituti postali do določene mere neodvisni od univerz, saj se je v njih zbralo stalno raziskovalno, znanstveno in tehniško, osebje, ki ga ni bilo mogoče brez težav zamenjati oz. nadomestiti z osebjem univerze. Glavna preokupacija univerze berlinskega tipa je slej ko prej veliko bolj teoretska kakor strokovna in poklicna, zato se navzlic pritisku, ki je izhajal iz hitre industrializacije, tehniško visoko šolstvo ni moglo nemoteno razvijati. Ta preokupacija tudi, kakor pravijo, »obremenjuje« izobraževanje učiteljev in pri izobraževanju državnih uradnikov in članov administrativnih osebij v podjetjih ni imela cene. Navsezadnje so bili univerzitetni profesorji, ki so v Nemčiji XIX. v glavnem imeli status visokih državnih uradnikov, do neke mere prisiljeni k nevtralnosti, pravzaprav je nevtralnost v političnih in celo kulturnih zadevah postala sestavina njihove deontologije. Ta drža seveda krepi družbeno reprodukcijsko vlogo univerz, ki je v prvi polovici XX. stoletja imela pomembne družbene posledice (kar je zaznal in razčlenil Walter Benjamin). Kakor v Franciji so tudi v Nemčiji XIX. in XX. stoletja ustanavljali tudi neuniverzitetne ali vzporedne raziskovalne šole (zlasti v Frankfurtu na Maini po letu 1920). Vsebina univerzitetnega pouka v Nemčiji kljub deviacijam in pozitivistični zaslepljenosti na nekaterih znanstvenih področjih ni prišla do tako od razvoja spoznavanja oddaljenega kompromisa kakor v Franciji, kjer so številne visoke šole bile koncipirane bolj kot »socialna dvigala« kakor pa kot kraji transmisije znanj in spoznanj, razen seveda v Tretjem rajhu.

V nacističnem obdobju je bila univerza v nemčiji podrejena državi na več načinov: od aplikacije rasnih zakonov na univerzitetni kader prek omniprezentnosti NDSAP in njene nevprašljive ideologije do koruptivnih vdorov dnevne »politike« v univerzitetno polje v času, ko je bilo intelektualno življenje zunaj univerz paralizirano vsaj v enaki meri, če ne celo bolj, kakor same univerze. Veliko univerzitetnih učiteljev je pobegnilo pred nacizmom predvsem v ZDA, število študentov pa se je močno zmanjšalo zlasti v humanističnih in družbenih znanostih. Tudi tedanja vladajoča stranka je namesto problematike teh znanosti, ki so (vedno znova, danes, v eri »svobodnega podjetništva«, pa še posebej) za totalitarne, utilitarne in druge intelektualno pritlehne oblasti manjvredne ali kar odvečne, namesto problematike, ki jo te znanosti razvijajo, je podobno kakor verniki G. Von Hayeka ponujala lažje in v vsakdanjem življenju bolj obvezujoče, z represijo ter državnim in paradržavnim terorjem »zagotovljene« odgovore. Po 2. svetovni vojni so se nemške univerze razvijale v dve začasno različni smeri glede na to, ali so bile v Nemški demokratični republiki (DDR) ali v Zvezni republiki Nemčiji (BRD) (v nekaterih pomembnih ozirih so bile te razlike bolj navidezne). V DDR se je stopnjevala tendenca k poklicnemu izobraževanju tudi na univerzah (podobno kakor v »bolonjskem procesu«, ki ga vodi bruseljska birokracija ob odločni podpori neoliberalnih elit v deželah skupnosti), vzhodnonemške univerze so bile predvsem »znanstvene« in »tehniške«, teoretska, humanistična in družboslovna izobraževanja so veljala za ekstravaganco in razkošje, za kar veljajo tudi v besedovanjih neoliberalnih politikov, ki pripadajo precej skrajno desnemu robu evropskega političnega prizorišča. V BRD se je število študentov povečevalo podobno kakor v Franciji in drugje³¹, študij se je podaljševal (*abitur* pri 19 letih, diplome pri 28 letih), na univerzah in visokih šolah pa so imeli *numerus clausus* in z njim preusmerjali študente v »resne«, »življenjske« in »koristne« študije na tehniških visokih šolah, vendar so univerze obdržale izključno pravico do podeljevanja doktoratov in habilitacij. Po letu 1962 so ustanovili nekaj novih univerz in upravnih šol, kar vse ni sprostito pritiska, ki je tudi zaradi napačnih odgovorov izobraževalne politike na realne probleme nemške družbe privedel do nemirov leta 1968. Sledilo je obdobje univerzitetne demokracije in prevlade

---

³¹ Tedaj okrog milijon študentov, danes pa približno 2 milijona študentov, od tega kakih 15% tujih.

znanstvenih interesov v relativno konstruktivnem obdobju kanclerja Willyja Brandta (1969-1974), ko so med drugim uveljavili odprt vpis na univerzo (zadostuje opravljen *Abitur*); ta demokratična odprtost pa je bilo načeta oz. kar krepko zreducirana že s prihodom Helmuta Kohla na položaj kanclerja (od 1982 do 1998) in neoliberalne krščanske desnice na oblast v državi. Študij na javnih univerzah je bil in je načeloma še brezplačen, poleg tega so uvedli sistem štipendij, kombiniran s posojili za študij, imenovan BAFöG (po *Bundesausbildungsförderungsgesetz*, izglasovanem in razglašenem 26. avgusta 1971). Z desničarskimi vladami je ta odprtost postala odprtost v »teoriji«, vrsta fakultet je (seveda ne brez soglasja med oblastmi in vodstvi univerz) uvedla *numerus clausus* in selekcijo glede na dobre ocene v preduniverzitetnem šolanju, da bi obdržale družbeno ceno poklicnega področja (medicina, pravo, kakor po navadi), tedaj so se tudi, enako kakor danes, v »varčevalni« vnemi spravili nad razkošje tako zapravljenih študijev, kakršen je, denimo, hetitologija. Danes ukinjajo stolice npr. za srednjeameriške predkolumbovske kulture, tudi na univerzi, ki je bila nekoč svetilnik razsvetljenstva, *Georg-August-Universität Göttingen*.

Danes so nemške univerze pod zelo močnimi finančnimi pritiski, za katere je poskrbela trenutna vlada s spremembami zakonodaje in s politiko, ki jo izvaja.³² Doživljajo spektakularne spremembe, ki jih izsiljujejo mogočni administratorji univerz, ki imajo ob mnogih drugih pooblastilih tudi in predvsem to, da lahko svoje odločitve vsilijo navzlic pripombam in nasprotovanju univerzitetne skupnosti. Ta pooblastila sodijo k reformi, ki naj bi odpravila slabosti nemškega visokošolskega sistema, ki naj bi bile naslednje:

- Poleg preddiplomskih in diplomskih izpitov ni orodij za nadziranje pridobivanja znanj, zaradi stroškov naj bi bil študij predolg (varčni »kritiki« povsod iz svojih očitkov izključujejo

---

³²)»Varčevalni« ukrepi slovenske vlade z reduciranjem sredstev za visokošolsko izobraževanje in z razmetavanjem sredstev za vse mogoče reorganizacije, zlasti za reorganizacijo policije zaradi vrtoglavo povečanih pristojnosti tega represivnega aparata, seveda niso nič izvirnega, kažejo le to, da je glasba, ki jo predvaja (sicer hudo hipotetična) parlamentarna levica komaj kaj drugačna od mačje godbe njene skrajno desničarske konkurence: skladbe obeh dirigirajo dirigenti iz neoliberalne družine, varčevanje vlad pa nima nič opraviti z lajšanjem umetno povzročene stiske prebivalstva, pač pa z nadaljevanjem neoliberalne prerazdelitve bogastev v razmerah že obubožane družbe.

korelacijo med količino in kvaliteto znanja, ki je postalo dostopno in je za spoznavne kapacitete študenta potrebno, in dolžino študija, ki mora biti razglašena za potratnost, da lahko v imenu gospodarnega ravnanja poseže v univerzitetno avtonomijo državna oblast; kakor po čudežu ta skrb povsod izgine, ko gre za vojaške, policijske ali bančne reforme), a tudi podjetja – vrhunski argument – negodujejo nad previsoko starostjo diplomantov.

- Pouk je videti za tuje (predvsem ameriške oz. anglosaške) študente preveč zmeden, pa še diplome so inkompatibilne z anglosaškimi (narobe v združeni Evropi očitno ni mogoče).
- Premajhno angažiranje študentov v podjetjih v času študija, čeprav kar precej študentov še pred vpisom na univerze in *Hochschule* pridobi določene poklicne kvalifikacije, tako da začnejo študirati starejši in usmerjeni, kar je v resnici problem in bi moralo biti obravnavano kot problem, ne pa kot dosežek, saj gre za spodnašanje svobode izobraževanja in za spreminjanje izobraževanja v instrument odvisnosti od podjetja in neoliberalne države.
- Premajhna razpoložljivost opreme in osebja za študente (česar seveda *blitz* kurikulum bolonjskega študija in druge oblike varčevanja pri izobraževanju ne bodo odpravili).

Mesta univerzitetnih profesorjev so edina stalna delovna mesta učiteljev-raziskovalcev (ta kombinirani status se je v Nemčiji uveljavil s Humboldtovo reformo na začetku XIX. stoletja) na nemških univerzah, od drugih kategorij učiteljev se zahteva mobilnost, ki je pogoj za napredovanje po stopnjah, ki jih je več kakor v Franciji in manj kakor v Sloveniji. Pri mobilnosti je v glavnem poskrbljeno za prostore in finančna sredstva za tako rekrutiranega učitelja-raziskovalca (ki ima seveda drugačno akademsko ime). Zaradi te obvezne mobilnosti je učitelj-raziskovalec prisiljen na vsaki etapi kariere redefinirati svoj pedagoški in raziskovalni projekt, zato je mobilnost omejena, saj bi sicer pognala pedagoško in raziskovalno osebje v nenehno gibanje. V *Fachhochschulen* pa morajo učitelji nekaj časa delati v podjetjih.

Zvezna vlada in deželne vlade, ki so pristojne za izobraževanje in šolsko vzgojo (federacija je v načelu pristojna zgolj za financiranje študija, za zidavo stavb in za raziskovanje), so leta 1996, v zadnjih letih Kohlovega kanclerskega mandata začele s spreminjanjem

zakona o univerzitetni organizaciji iz leta 1976 (kancler Helmut Schmidt). Leta 1997 je bil izdelan zakonski načrt, ki je predvideval delno vnaprejšnjo selekcijo novih študentov, več upravljalških pooblastil univerzitetnim vodstvom, kar načrt imenuje univerzitetna avtonomija, redno evalviranje raziskovanja in pouka ter možnost za uvedbo internacionaliziranega kursa po »anglosaškem zgledu«, kakor so si ga skonstruirali ljudje iz vlade in univerzitetnih vodstev.

Univerzitetni administratorji naj bi hoteli prilagoditi nemške univerze sodobnim potrebam – še posebej ekonomskim – in storiti to, za kar govorijo, da je racionalizacija univerzitetnih struktur, ki naj bi univerzam omogočila konkurirati ameriškim univerzitetnim ustanovam (tistim največjim, z vrha za znanost povsem irelevantnih lestvic komercialnega in birokratskega prestiža), ki so se, potem ko so v neoliberalni globalizaciji dolgo videle priložnost za svojo svetovno hegemonijo, same znašle v krizi, ki jo je ta globalizacija z vsemi svojimi implikacijami povzročila, in danes odpuščajo svoje, seveda neadministrativno, osebje in krčijo, kajpada, intelektualne dejavnosti). V resnici seveda ne gre za racionalizacijo, konkurenčnost, ampak za destrukcijo univerzitetne in intelektualne avtonomije.

Vendar zakon iz leta 1997 veliko govori o univerzitetni avtonomiji, toda avtonomijo razume v močno specifičnem pomenu, kakršen je pač dostopen tehnicističnim in neoliberalnim birokratom. Celo ta administrativna avtonomija ni nekaj, kar bi univerzam pripadalo, ampak nekaj, za kar si univerze prizadevajo, državne administracije pa podeljujejo, priznavajajo ali odobravajo. Birokracije namreč razsojajo o kakovosti (nagradljivosti) univerz na podlagi kriterijev, ki jim pravijo performančni kriteriji, ne pa več na podlagi števila študentov (ta premik v abstrakcijo, pa čeprav navidezno, je za slovenske šolske oblasti zaenkrat še nepredstavljiv, ker je na prvi pogled premalo vulgarno materialističen in povzroča merilske težave, saj bi bilo treba meriti nekaj, česar ni v njihovem horizontu, je pa zato tem bolj v horizontu vladnih agencij, ki vehementno s svojimi ukrepi dokazujejo rušilno naravo merjenja performance s točkovanji vseh vrst). Zavodi so postali izpostavljeni permanentni evalvaciji raziskovalne in izobraževalne dejavnosti, študentje naj bi sodelovali pri tej drugi evalvaciji (te inovacije so seveda nekritično implantirane v slovenski visokošolski sistem, vendar tako, da so bonitete, npr. financiranje mobilnosti,

izpuščene). Klasifikacija zavodov, ki tekmujejo pred birokratskimi razsodniki, je postala javna in poleg »moralnih« prinaša tudi finančne posledice.

Zato pa se je povečala represivna moč univerzitetnih uprav. Do 20 % študentov lahko odklonijo na podlagi pogovorov, tam, kjer je v veljavi *numerus clausus*, odločajo abiturne ocene; sprva je bila sprememba zgolj sugerirana (in prva je sprememba napovedala berlinska tehniška univerza), danes pa je z bolonjskim že zapovedan prehod k temu, kar imenujejo anglosaške diplome (*Bachelor's degree* in *Master's degree*) in ki pomenijo radikalno znižanje zahtev študija, pocenitev in spremembo izobraževanja v izpolnjevanje formalnih pogojev, ki jih postavljata birokraciji države in EU.

Za kaj gre pri tej novi in »povečani« univerzitetni »avtonomiji« se precej jasno pokaže ukrepov, ki jih je izvedla bavarska vlada. Rektorju, ki ga imenuje minister za vzgojo, so se v okrilju njegove institucije povečale pristojnosti, ustanovili so *Hochschulrat*, svet za visoke šole, ki je že v imenu odpravil specifičnost univerz in ki naj bi vodil univerze, njegovo prvo poslanstvo pa je izvajanje notranje evalvacije, kar naj bi povzročilo tekmovalnost med univerzitetniki. Da takšna (v najboljšem primeru nevtralnno arbitrarna) evalvacija in z njo stopnjevana tekmovalnost odpravljata solidarnost kot konstitutiven paramater univerzitetne institucije kot avtonomije, je za nekatere dosežen cilj reforme, saj olajšuje samovoljno upravljanje, ker so morebitni odpori potrošeni v boju vseh proti vsem za naklonjenost birokracije, za druge pa *collateral casualty*, s katero se je treba sprijazniti v imenu ciljev, ki se izgubljajo v retoričnih meglicah političnih leporečij. Dodati je treba še študentske evalvacije učiteljev, ki so upoštevane, ne sme pa se jih objaviti. Vsa ta ocenjevanja posegajo v plače zaposlenih (na »podlagi kakovosti njihovega dela«, ki je nihče od določenih ocenjevalcev v resnici ne more kvalificirano ugotavljati), njihova neposredna funkcija pa je stopnjevanje servilnosti v razmerju do nosilcev moči, vsebinske neodgovornosti univerzitetnikov in devalvacije univerzitetne in intelektualne avtonomije v javnosti. *Hochschulrat* pa se ukvarja predvsem s finalno avtonomijo univerze in sam odloča o uporabi kapitalov, seveda je v njegovi pristojnosti še pridobivanje sredstev, ki omogoča državi, da več proračunskih, se pravi, javnih sredstev namenja za dejavnosti,

kakršna je povečanje policijskega nadzora, uvajanje in spodbujanje, skratka populariziranje »popularnih« oblik zlasti medijske kulture, za podporo bankam v stiski, za implantiranje tega ali onega, kar bi deželo približalo »anglosaškim« vzorom, denimo, totalni venalnosti oseb in stvari, in za doseg drugih visokih ciljev neoliberalizma. Člani tega sveta so izvoljeni za obdobje 6 let in so lahko izvoljeni še za en mandat, vodstvo lahko zamenjuje zaposlene in selekcionira študente, šolnine pa nastopijo šele po *bachelor's degree*.

Novi šolski red naj bi bolj skrbel za potrebe študentov. Te »skrbik«, ki nastopajo v neoliberalnem žargonu, so zares razlog za zaskrbljenost. Očitno sodi med potrebe študentov plačevanje šolnine in ovajanje profesorjev skozi evalvacije (te lahko seveda podprejo linčanje posemeznih učiteljev-raziskovalcev, lahko ga tudi sprožijo, kadar je potreben »objektiven« izgovor – dovolj je, da pomislimo, kakšne bi bile študentske evalvacije profesorjev med nacistično vladavino – vsekakor je iz odgovorov na anketna vprašanja težko izvedeti kaj o vsebinski kakovosti učitelja in njegovega učenja – soočanje študentov s spoznavnimi težavami je navsezadnje edino pertinentno sredstvo za selekcijo študentov glede na mentalno dispozicijo, izobraženost in pripravljenost za trud – zato pa tem več o težavah, ki jih imajo študentje ob srečanju z težavnejšimi in manj običajnimi snovmi). Univerze naj bi uvedle vmesne izpite v ciklih, ki vodijo k različnim diplomam (kar spet kaže, da pri izpitih ne gre pa preverjanje znanja in zmožnosti, ampak za podrejenost študentov režimu izpitov, ki študentu ne nalaga dejanske akumulacije znanj, ampak konformno vedenje); študentom, ki se prijavijo na izpite pred koncem predavanj, neuspeha ne registrirajo, s čimer naj bi dosegli skrajšanje povprečnega časa za diplomiranje. Deželne oblasti določajo za vsak semester maksimalno število semesterskih vpisov (ponavljanj) na študenta, kar je še eno zelo posebno streženje potrebam študentov. Urejena je tudi mednarodna mobilnost študentov (kreditni, evropske, bilateralne in nacionalne štipendije, domovi za tuje študente ipd.). Precej pa je zmanjšana do tega zakona in reforme, ki jo uveljavlja, precejšnja avtonomija profesorjev, kar imajo reformatorji za uspeh v boju zoper zastarela načela in privilegije. Izvolitve naj bi bile bolj odvisne od evalvacij pedagoškega in znanstvenega dela, kar pa v resnici ni nikakršna

novost, novost je, da so evalvacije zdaj opravljane po merilih, ki imajo komaj kaj opraviti s kakovostjo pedagoškega in raziskovalnega dela, kar pa v Sloveniji sploh ni nikakršna novost.

Ta vladna strategija temelji na antiintelektualizmu, ki je takoj za pretenciozno vero v finančne spekulacije in za grabežljivostjo najpomembnejša sestavina ideologije »novega kapitalizma«. Intelektualna avtonomija je namreč ovira za totalizacijo venalnosti, imenovano logika trga. Ta strategija z velikansko močjo pritiska najprej na šibke in zaradi odsotnosti univerzitetne solidarnosti slabo branjene člene, katerih zlom bi pomenil precedens oz. vhod za instaliranje neoliberalne venalnosti v univerzitetnem polju. Tak šibek člen Nemci imenujejo »*kleine Fächer*«, male stroke. Ta disciplinska polja, ki jih velikokrat obdeluje en sam profesor na posamezni univerzi in zanesljivo niso vir finančne krize v deželi (so pa simboli intelektualne avtonomije in nekoristoljubja kot akademske vrline), obstajajo pa na dveh ali treh univerzah v vsej deželi, so razglašena za ozke in slabo vnovčljive (»nekonkurenčne«) specializacije (kar prekupčevanje z univerzitetnimi produkti očitno ni).

Vemo, da ta »odvečna« polja, četudi niso vselej posebno dobro opredeljena, v veliki večini sodijo med humanistične znanosti; med njimi so tako eksotična področja kakor albanski študiji, orientalna filologija ali proučevanje indoevropske jezikovne skupine. Med njimi so tudi nekatere neprodajljive trde znanosti, denimo, astrofizika (kar naprej se ob pregledu ravnanja nemške vlade potrjuje, da v tamkajšnji univerzitetni reformi sploh ne gre za znanosti, spoznavanje ipd., ampak za odvzem svobode mišljenja in izbire raziskovalnih tem). Ukinjajo tudi nekatere kulturno in politično aktualne in vsaj potencialno komercialno zanimive discipline, kakršna je študij islama, kar seveda kaže, da ima tudi univerzalna »tržna logika« simptomatske luknje.

Združenje za nemško univerzo, ki je sindikat univerzitetnikov, je letos izračunal, da je bilo med letoma 1995 in 2005 odpravljenih 663 profesorskih mest, se pravi 11% vseh mest. Bernhard Kempen, tajnik je ob izidu študije lanskega avgusta izjavil, da ne gre več za razpravljanje o tem, ali je kriza na področju jezikov in kulture realna ali ne. Nemške univerze se poskušajo organizirati po zgledu ZDA, ne da bi jim bili pred tem zagotovljeni viri, kakršne imata npr. Harvard ali Yale, pravi Gordon Whittaker, ki mu na univerzi v

Göttingenu zapirajo stolico za predkolumbovske kulture in jezike v Srednji Ameriki. Nihče niti ne misli na to, da bi zagotovili zasebne fonde, ker pač v Nemčiji kakor še marsikje, kjer je obstajala danes kapriciozno uničena država blaginje, ni navade in tradicije, ki bi ponujala mentalne okvire za zasebni mecenat, ki bi lahko financiral akumulacijo teoretskih spoznanj, čeprav ta način financiranja prinaša veliko nevarnosti in malo obetov za prihodnost.³³

---

³³ Carter Dougherty, ki za *International Herald Tribune* spremlja dogajanja na nemškem univerzitetnem prizorišču, je v članku »Reforma izobraževanja razburja nemške univerze« (*International Herald Tribune*, 15. jan. 2008) predstavil primer Gordona Whittakerja v vsej nesmiselnosti, garnirani z razkazovanjem moči demokratske vlade. Zvemo, da profesorja ne bodo kar vrgli iz službe, do upokojitve 2019 bo lahko nadaljeval z raziskavami nekega ameriškega ljudstva, ne pa kaj drugega. Carter Dougherty poleg te *délice* iz klerikalnega humaniranega čuta takole ocenjuje razmere v Nemčiji: »Univerze, podvržene močnemu finančnemu pritisku doživljajo spektakularno spremembo v rokah silaških administratorjev, opremljenih z avtoriteto, s katero lahko s silo uveljavljajo svoje odločitve mimo pripomb učiteljskega korpusa. Njihov cilj je prilagoditi nemške univerze modernim potrebam – zlasti ekonomskim – in racionalizirati njihove strukture, tako da bodo lahko tekmovali z ustanovami za visoke študije v Združenih državah (tedaj še ni bilo zloglasnega *cut off*, ki je udaril po teh istih ustanovah za visoke študije – prip. D. B. R.). Ta perspektiva je povzročila velik pritisk na tisto, kar Nemci imenujejo »kleine fächer« - dobesedno »male stroke«. Ta študijska področja, ki so velikokrat v rokah enega samega profesorja na posamezni univerzi, in so navzoče zgolj na treh ali štirih nemških univerzah, zasedajo omejene prostore.«

V glavnem gre za humanistične znanosti in zajemajo t. i. eksotične sektorje (našteli smo: albanske študije, orientalsko filologijo, študije indoevropskih jezikov, manj razvpite in za gospodarstvo »nekoristne« trde znanosti, omenili smo, denimo, astrofiziko, in ko smo ravno menili, da smo ujeli neko ekonomsko doslednost v teh restrikcijah, najsi je še tako neumna in kratkovidna, lahko k temam, ki se jim je traba izogibati, prištejemo tudi področja, za katera je veliko zanimanje. Ta izbor odstranjenih vsebin seveda kaže, da ne gre za nikakršno racionalizacijo, ampak za udejanjenje predsodkov oblastnikov in njihovih administratorjev. Temu »urejanju« Združenje nemških univerz (*Verband der deutschen Universitäten*), ki objavlja dokumente podobno kakor v Franciji združenji *Sauvons l'université* in *Sauvons la recherche*, sicer nasprotuje, le da sta moč odpora in zakonska podlaga za nasprotovanje vladnemu neoliberalizmu na Nemškem bistveno manjša, poleg tega prizadeti velikokrat nočejo konkretnih dogodkov povezati z izvajanjem vladne politike in se nočejo udeležiti solidarnostnih gibanj, ki jim preveč dišijo po tisti nespodobni levici, ki daje dejanjem prednost pred leporečjem pogajanja med gluhi. Dougherty navaja götingenski primer: rektor Kurt von Figura, nekdanji profesor biokemije, trdi, da njegova univerza ni pod udarom, saj je bila pred kratkim razglašena ta »elitno univerzo«, in da gre manj za to, da bi pregnali predkolumbovske študije, kakor za »dobro doziranje« disciplin. Pravi celo, da so »kleine Fächer« bogastvo. A vendarle se Göttingen ravna po hamburški univerzi, kjer so zaprli oddelek za ameriške domorodske kulture že v 90. Letih, in po Humboldtovi univerzi v Berlinu, kjer je nekdanj pomemben program s to temo preprosto izginil. Pravzaprav je težko prezreti poudarjanje t.i. praktičnih študijskih področij v današnji Nemčiji (podobno je seveda že bilo v XIX. stoletju, le da je bilo »praktisch« nekaj drugega, do o političnem *pilotage* univerz v III.

Nemški univerzitetniki v resnici nimajo besede pri vladnih ukrepih in ukrepih vodstev univerz, ker jim to onemogoča nova zakonodaja, ki podeljuje administratorjem univerz moč, da vsilijo temeljne spremembe. Vprašanje je tudi, ali sploh hočejo imeti to besedo, ki je po definiciji kršenje reverenčnega bontona in relativiziranje hierarhije. Izginja torej univerzitetna demokracija ali njen videz, instalira pa se povsem realen avtoritaren sistem, avtonomija, kolikor je o njej sploh še mogoče govoriti, pa je avtonomija novih direktij podjetij za prodajanje diplom, znanj, kompetenc ipd, ki so še pred kratkim bila univerze.³⁴

* * *

V Veliki Britaniji so v XIX. stoletju prav tako ustanavljali univerze in visoke šole kakor na celini. Leta 1802 so ustanovili *Royal Institution* v Londonu, istega leta tudi Londonsko univerzo (popolno kraljevo listino je prejela šele 1898), leta 1854 se je začela vrsta reform v Oxfordu, leta 1856 pa še v Cambridgeu. Večinoma pa so proti koncu stoletja ustanavljali tako imenovane *civic universities*, od katerih so bile številne nekdanje medicinske fakultete (Machester, Liverpool, Leeds, Brimingham, Newcastle); ustanovili so tudi ministrstvo za izobraževanje (1870); povečalo se je število *training colleges* za izobraževanje učiteljev za srednje šole in *colleges of technology*, ki so bili podlaga za razvoj visokega izobraževanja na začetku XX. stoletja. Leta 1919 je bil ustanovljen *University Grant Committee* (UGC), leta 1956 deset *colleges for advanced technology*, ki so bili po letu 1964 spremenjeni v tehnološke univerze; med letoma 1949 in 1966 je bilo ustanovljenih deset novih univerz (Sussex, Essex, Warwick itn.), leta 1966 je bila ustanovljena *Polytechnics*, leta 1969 pa *Open University* (za izobraževanje s

---

Rajhu ne zapravljam besed, le to je treba vedeti, da so se transformacije in redukcije tudi tedaj dogajale v nacionalnem interesu, ki so ga dekodirali oz. skonstruirali oblastniki in imeli monopol nad njim). Rektorji, ki reforme izvajajo, v besedah relativizirajo njihove učinke (kar bo na nekaterih univerzah izginilo, bo na drugih okrepljeno, ker prispeva k njihovemu prestižu, itn. – seveda administratorji v svojih tržno homogenizacijski vnemi ne upoštevajo tega, da so prav na očiščenih univerzah neki ljudje vlagali znanje in trud v nastanek določenega študija, ki ni preprosto presadljiv in ponovljiv z drugimi ljudmi in v drugih okoliščinah – stvar, ki racionalizatorjev ne zanima, univerze pa bo temeljito oskubilo in jih kot univerze, se pravi, kot avtonomije, postavilo pod vprašaj.

³⁴ Drago B. Rotar, »Avtonomija univerze ni *splendid isolation*«, *Telex* (Ljubljana), 1. Jun. 1989, 45, št. 21, str. 17–19.

pomočjo elektronskih medijev, zlasti kurzov na radiju in televiziji, ki so omogočali dosego univerzitetnih diplom).

Britanske tradicionalne univerze, ki so preživele do danes – Oxford, Cambridge, Edimbourg – so bile na začetku XIX. stoletja zavodi, kjer so se izobraževali in se vzajemno priznavali člani *Establishments*. Toda *establishments*, od katerih je reprodukcijo enega financirala tamkajšnja Cerkev (t. j. za izobraževanje in rekrutiranje duhovnikov), druge pa mesta, so se kljub takemu dispozitivu razvijali vzporedno z univerzami. Ti drugi *establishments* so namreč ustrezali tehničnim potrebam industrializacije, ki je že takrat imela precejšnjo infrastrukturo. Ustanovitev Londonske univerze (*University of London*) je nekaterim *establishments* dala koherentnost in postavila nove podlage za poučevanje, ki je bilo zdaj organizirano v sistem. Ta zavod za poučevanje in raziskovanje, kakor bi lahko označili to univerzo, je lahko podeljeval diplome tudi študentom, ki so se udeleževali kurzov zunaj svojih kolegijev, kar dotlej ni bilo v navadi, največkrat je šlo za študente s tehniških področij. Ta konkurenca med predavanji in predavatelji ter razvoj raziskovanja sta bila pravi vzrok za reformo Oxforda in Cambridgea. Na teh dveh univerzah so se bolj ukvarjali s »sodobnimi problemi« zlasti na področju »znanstvenega« raziskovanja. Naposled so nastale še *civic universities*, ustanove nove vrste, ki so bile postavljene v industrijska mesta (v nasprotju s parom *Ox-Bridge*), tedaj so te *civic universities* ohranjale in spodbujale pluridisciplinski karakter univerz, hkrati pa so poudarjale izobraževanje inženirjev in so bile zelo odprte za študente iz srednjih razredov, kar stare tri univerze niso bile. Institucije za visoko izobraževanje in poklicne visoke šole v Angliji so seveda omogočale reprodukcijo družbenega reda, vendar manj dinamično in hkrati bolj konformno spremembam in zamenjavam vladajočega razreda kakor v sodobni Franciji in Nemčiji.

Ustanavljali so tudi zasebne institucije, ki so se navdihovale pri pariški *École libre des sciences politiques* oz. *Sciences-Po*. *London School of Economics and Political Sciences*, najpomembnejšo med njimi, so leta 1895 ustanovili Sidney in Beatrice Webb, Graham Wallas in George Bernard Shaw, člani Fabian Society, s pomočjo zasebnih donacij, zlasti zapuščine £20 000 Henryja Hunta Hutchinsona. V tej ustanovi je delal G. von Hayek, pobudnik in prvi ideolog t. i. konzervativne revolucije.

Angleške univerze so, potem ko so prejele kraljevo ustanovno listino, ki jim dodeljuje status in jih pooblašča, zelo avtonomne tako pri izbiri profesorjev (ki niso državni uradniki po temeljnem statusu, kar so v Franciji in Nemčiji) kakor pri določanju vsebine kurzov. Njihovo financiranje je bilo dolgo neodvisno od države; vendar je država, ko se je tako ravnanje izkazalo za nevzdržno ali je tako postalo, posegla vmes prek instance *University Grant Committee* (UGC), ki je, ker je sestavljen iz univerzitetnikov, ohranil relativno avtonomijo razvoja in delovanja univerz, pri tem pa se sam spreminjal v organizem, ki je ta razvoj načrtoval in bil v vsakem primeru konsultativen korpus za oblasti. Po II. svetovni vojni so se, kakor drugje po Evropi, močno povečale zahteve za vpis na univerzo, delodajalci pa so modificirali in povečali svoje povpraševanje v zvezi s celim spektrom izobrazbenih profilov, ki so jih lahko izobraževale univerze. Angleške univerze imajo precej strog sistem selekcije in močne pedagoške zahteve, ki niso vselej racionalne in utemeljene v čem drugem kakor v samovolji in tržnih pričakovanjih; s temi selekcijskimi mehanizmi so se upirale v resnici nezadržnemu pomasovljenju povojnih let. *Robbins Report* se je lotil problema usklajene politike britanskega visokega izobraževanja, katere vsebina je bila neogibno povečevanje zmogljivosti.

Robbins Report je v šestdesetih letih XX. stoletja naročila britanska vlada, ki si je želela utemeljenih predvidevanj o prihodnosti visokega izobraževanja v Združenem kraljestvu. Predsednik Odbora za visoko izobraževanje je bil med letoma 1961 in 1964 britanski ekonomist Lord Lionel Robbins. Vlada je po objavi poročila leta 1963 sklepe tega poročila sprejela. Poročilo je priporočalo takojšnjo ekspanzijo univerz, vsi *Colleges of Advanced Technology* pa naj bi dobili status univerze. Posledica je bila, da je število za polni čas študirajočih študentov, 197 000 v akademskem letu 1967-68, do akademskega leta 1973-74 zraslo na 217 000. Že dojetje problema ekspanzije univerz, ki se je po letu 1966 zastavljalo na številnih deloma povezanih državnih instancah, je sugerirala rešitev z integracijo *polytechnics* v visoko izobraževanje, se pravi z ustanavljanjem tehniških oddelkov ali fakultet. Univerze so bile tako že pripravljene na neoliberalne čase Margaret Thatcher, danes pa se zdi, da je v Združenem kraljestvu na delu bolj racionalna politika visokega izobraževanja kakor drugod po

Evropi, čeprav veliki deli te politike niso sprejemljivi za nacionalno akademsko skupnost.

***

Nastanek in razvoj severnoameriških univerz, zlasti tistih v ZDA, se je dogajal v povsem drugačnih razmerah od tistih, kakršne so prevladovale v Evropi. Severnoameriška družba je bila v XIX. stoletju slabo integrirana. Ustanavljali so sicer izobraževalne zavode vseh mogočih oblik in ambicij – nekateri izmed njih veljajo za prednike danšnjih velikih zavodov, kar ni treba jemati preveč resno – ki so bili povsem neodvisni od sistema srednjega izobraževanja, ker takega sistema preprosto ni bilo. V teh zavodih še zdaleč niso izobraževali in vzgajali niti vsega možkega podmladka celotne ameriške družbene elite (ki niti ni imela vseh atributov evropskih elit). Ta podmladek se je večinoma šolal, če se je šolal, v evropskih institucijah, zlasti francoskih, britanskih in nemških. Zaradi ekonomskih, socialnih in kulturnih razmer so lahko le nekateri izmed teh zasebnih zavodov po letu 1860 deloma igrali to vlogo. To je namreč obdobje, ko so realno nastajale velike ameriške univerze na vzhodnem delu celine. Vloga predsednikov univerz je bila še posebej pomembna, ko so nastajali *graduate studies* in *elective system* (in s tem nekateri splošnejši elementi selekcije študentov). Raznovrstnost tehničnih in poklicnih študijev je nastala tedaj: ustanovili so, denimo, veliko administrativnih visokih šol.

Na začetku XX. stoletja so ZDA postajale podobne naciji po evropskih predstavah, oblasti so se začele ukvarjati s sistematično (nadzirano in do neke mere vodeno) reprodukcijo družbene konstitucije. Razvoj danes velikih univerzitetnih ustanov se je spremenil z uveljavitvijo sistema *general education*, ki je omogočil razširitev visokega izobraževanja: tedaj ustanovljeni *liberal arts colleges* in *junior colleges* so okrepili in univerzalizirali sistem visokošolske selekcije, ki je kmalu postal orodje selektivne rekrutacije študentov. Razvijali sta se državna in regionalna administracija in kazensko-pravosodni sistem, kar je stopnjevalo zateve za kontrolo družbene mobilnosti, ki so v resnici zahteve za regulacijo reprodukcije družbene ureditve. Univerze so se umestile v te neogibne procese izdelave nacije.

Univerze so poskušale postaviti izbrzobene standarde in uveljaviti modele izobraževanja, kakršni so veljali v Evropi za najbolj napredne in učinkovite. Posnemanje Berlinske univerze je bila ena izmed opor pri konstruiranju notranje zgradbe zavodov, medtem ko država vse do prve polovice XX. stoletja univerz ni imela za področje, kamor bi lahko posegala drugače kakor z občo zakonodajo: ni bilo državne politike visokega izobraževanja, čeprav ni mogoče govoriti o popolni odsotnosti spodbud in pobud. Po II. svetovni vojni, po letu 1956 pa so velike ameriške univerze že bile med najpomembnejšimi kraji za produkcijo znanj in spoznanj, kar seveda ni brez povezav z eksodusom univerzitetnikov in intelektualcev iz Evrope pod nacistično zasedbo. Kljub temu je njihova receptivnost univerzalna ilustracija za pomembno vlogo, ki jo ima produkcija znanj in spoznanj za življenje in preživetje v industrijskih družbah. Hkrati pa je te zavode zajel proces poklicne specializacije, ki je nato preplaval tudi Evropo in azijske države, ki so razvijale kapitalistični tip ekonomije in hipotetične demokratične ureditve po »zahodnem« zgledu. Univerze so postale tisto, po čemer se bolj na videz zgledujejo današnji evropski reformatorji visokega izobraževanja: postale so izobraževalna in raziskovalna središča z malone popolno opremo. Velike univerze v ZDA – Harvard, Yale, Princeton, Berkeley, MIT, Chicago, Columbia in druge v tej kategoriji – so tudi kraji, kjer so nastala, se razvila in bila blokirana, devrirana in banalizirana študentska gibanja, deloma s pomočjo podtaknjenih ali korumpiranih *opinion makers*, ki so bili tudi v veliki meri pobudniki nasilij, razširjanja mamil in bukoličnega defetizma. Analizo teh procesov, ki bi pokazala dejanske akterje dogajanj in interese, ki so bili v igri v študentskih gibanjih od šestdesetih let XX. stoletja naprej, je treba še narediti. Dotlej bomo imeli na voljo bolj ali manj korektne in izčrpne deskripcije, zbirke objavljenih in neobjavljenih uradnih in zasebnih, posrednih in neposrednih dokumentov ter pričevanja (je pa to stanje obdelanosti tega fenomena tudi indikator interesov, bojazni in vpletenosti, ki v njem koincidirajo). Indikativno je, da v ta gibanja skoraj nikoli niso vštete organizacije, največkrat neformalne, a zelo dejavne, mladine konzervativne elite, ki s šolanjem na rigorozno določenih univerzah krepili svojo notranjo koherentnost in zaveznitva v družbenem življenju.³⁵ Danes je ta sistem velikih

---

³⁵ Cf. *Skulls & Bones, Chicago Boys*, sodelovanje z obveščevalnimi službami in finančnimi karteli kot »naravna« emanacija utilitarne koncipiranega visokega izobraževanja.

univerz zašel v krizo, informacije ki prihajajo iz ZDA, so hkrati alarmantne in indikativne: na eni strani se dogajajo restrikcije po kriterijih, ki so jih uveljavili alumni ameriških univerz (sloviti drastični *cut off* pri znanstvenem personalu nižjega ranga na Yalu, Bekeleyu, Columbii in postopoma na vseh univerzah v ZDA) in ki kažejo celo vozlišče kriz, na drugi strani postaja očitno, da bodo univerze, ki jih evropski reformatorji uporabljajo kot fantazijsko referenco svojega početja, same žrtve tega globalnega procesa demontaže avtonomije intelektualnega segmenta družbenega življenja.³⁶

---

³⁶ Za zgodovino britanskih in ameriških univerz v XIX. in XX. stoletju cf. W. H. Armitage, *Civic Universities*, London, 1955; J. Ben David & A. Zlocklover, »Universities and Academic System in Modern Societies«, *Archives européens de sociologie*, vol. III, 1962; Walter Benjamih, »La vie des étudiants« (1914) v: *Mythes et violences*, Pariz, 1971; A.H.Halsey, »British Universities«, v: *Archives européens de sociologie*, vol. III, 1962; R. Hoffstader, *The Development and Scope of Higher Education in the United States*, New York, Columbia, 1952; R. H. Samuel & R. H. Thimas, *Education and Society in modern Germany*, London, 1949; A. C. Eurich (ed.), *Campus 1980*, New York, 1968; C. Kern, *The Crisis of the University*, Cambridge (Mass.), 1963; R. Machlup, *The Production and Distribution of Knowledge in U.S.*, Princeton (N. J.), 1962; A. Touraine, *Université et société aux États-Unis*, Pariz, 1972.

Das Unheimliche neoliberalizma in regresivne desnice

Francoski Zakon o svoboščinah in odgovornostih univerz, LRU, iz leta 2007 navzlic restriktivnosti in nivelizaciji, ki jo vsebuje, seveda glede na francoske razmere, izhaja iz opredelitve univerze, ki ni opredelitev visokih šol. Kljub temu je njegova glavna intenca skrčiti področje intelektualne avtonomije in naposled, ko bodo vse univerze »avtonomne« v pomenu, ki ga uveljavlja, izenačiti univerzo in vso intelektualno sfero s podjetji, ki delajo za trg. To že samo na sebi pomeni eliminiranje celih področjih dejavnosti, ki niso tržno zanimive, ker njihova recepcija zahteva – po desetletjih skubljenja in »usmerjanja« srednješolskega splošnoizobraževalnega kontingenta znanj neobstoječo in nedosegljivo – poprejšnjo izobrazo receptorjev, so pa pomembna v kontekstu medsebojnih povezav raziskovalnih dejavnosti, ki jim zvišujejo kakovost in pertinentnost z vnašanjem epistemičnih problematik.

Pomeni pa tudi notranji razkroj vsega intelektualnega segmenta družbenega življenja, ki je navsezadnje produkt zelo dolgega zgodovinskega razvoja, tako da njegova destrukcija ne more miniti, ne da bi se drastično in nekontrolirano spremenila narava prizadetih družb. Napovedi teh sprememb so že tukaj in eden izmed simptomov je redukcija vsega, kar se dogaja v družbi, na trg – sprva metaforično, nato pa topoumno realistično (podobnega monizma so se demokratične družbe – a kaj ko je demokracija neproduktivna in precej stane, kakor meni nobelov nagrajenec za ekonomijo in »oč« neoliberalizma G. Von Hayek in z njim vsa družčina z Mont-Pèlerina – znebile, ko so se znebile cerkvenih ideologij kot univerzalnih meril. Slednje se v neoliberalni ideološki konjunkturi, t. j. v zadnjih desetletjih, se pravi, danes in tukaj lepijo na naskok regresivne desnice, saj ta navzlic zelo profanemu cilju (redistribucija bogastev in družbene moči) ne more brez nekakšne, najraje navidezne globine in vsebine, »poduhovljenosti«, četudi se ta prikazuje kot alternativa, vendar *edina*, »trgu« in slepi (sic!) racionalnosti kake znanosti ali kot »duhovno« (*i. e.* duhovniško) dopolnilo neoliberalne grabežljivosti in prisilnega (podtaknjene) vulgarnega hedonizma. Za družbeno plasiranje in vcepljanje grabežljivosti in egoistične zvijačnosti kot kriterijev družbenega delovanja in vulgarnega hedonizma kot ciljev človeške eksistence

so »zadolženi« prav tisti mediji, ki na posebnih straneh razširjajo enako vulgarno in stereotipno *new age* ali krščansko klerikalno »duhovnost«.

Univerza kot družbena institucija (*sui generis*) v tem noven univerzalizmu nima prostora, je le še en *comptoir* in še en sanktuarij med drugimi. V tem sanktuariju se lahko v različnih preoblekah (neznansko veliko univerz v tranzicijskih deželah in novih univerz v netranzicijskih deželah, tudi takih, ki so imele svojo ropotarnico obredij, je kopiralo tisto, kar so njihovi tranzicijski dostojanstveniki imeli za ameriško ali anglosaško, se pravi, univerzalno in »tradicionalno« emblematiko univerze (kostumi in insignije dekanov in rektorja³⁷, ki v sistemu insignij aktualne družbe pravzaprav nič ne pomenijo, le izražajo privrženost videzu, ne pa kaki realni tradiciji, ki bi jo največkrat zaman iskali z lučjo ob belem dnevu, komercialni propagandi, ne pa vsebini univerzitetnega dela, parazitstvu, ki se skriva za prodajanjem mentalnih stereotipov v preobleki aplikativnosti in tehnično-tehnoloških inovacij, namesto znanstvenemu delu, ki postavlja pod vprašaj že doseženo, četudi komercialno in tehnološko še ni dovolj izrabljeno. Tisto, kar je mogoče kvantificirati (dozirati in prodajati na obroke, z njim tekrovati na borzah, kakršna je Šangajska lestvica, nato pa, ko so spremenjeni v podjetje, tudi na običajnih borzah, kjer so, kar ni nikakršna skrivnost, spekulacije pomembnejše od katerekoli produkcije. Francoski dogodki – pa ne le francoski: tudi nemški, britanski, ameriški, japonski, kanadski, grški, danski itn. – so posamični izrazi odpora zoper to spremembo, zaradi katere postanejo znanstveniki med seboj zamenljivi, če le izpolnjujejo kvantitativne norme (in izpolnjujejo formularje, ki nadomeščajo intelektualno delo; če teh norm ne izpolnjujejo, jih sistem škartira ne glede na zmožnosti in znanje, ki jih ne more in noče ugotavljati), njihovo delo pa prekarne ne glede na problematiko, ki jo obdelujejo (ta ni več predmet preokupacij ne univerz, ne raziskovalnih institucij in ne organov državne uprave in še manj politikov, zanje je vseeno, ali se raziskovanje neke problematike nadaljuje, pomembna so »pravočasna« poročila in pisarniški red v

---

³⁷ Ta kostumografija je tudi na univerzah, kakršni sta Oxford in Cambridge, kodificirana in v statut zapisana šele v 2. polovici XX. stoletja. Halje, verige, klobuki, obredja in dikcija so precej slaba obramba avtonomije in še slabše nadomestilo za njeno razpuščanje v totalitarni enolončnici neoliberalizma.

respektivni birokratski instituciji); odpor zoper univerzalno trženje je ob drugem tudi spopad z že vzpostavljenim klerikalno – neoliberalnim zavezništvom, zaradi katerega se neoliberalne oblasti povsod po svetu poskušajo znebiti vsaj družbenih in humanističnih znanosti – tj. vsaj potencialnega razkritja tega, kar same dejansko počnejo – s tem, da njihovo družbeno mesto ponujajo cerkvam, ki naj bi bile garanti javne morale in instance kontrole vesti in zavesti. Na obzorju (oz. ne več zgolj na obzorju) je delitev oblasti, kakršna je pritiskala na ljudi v XIX. stoletju, in to prav skozi cenzuro spoznanj in selektivno transmisijo znanj v šolskem sistemu pod nadzorstvom verskih organizacij, vselej pa v imenu morale ali moralizacije.

Cinizem prve vrste je, da se to regresivno gibanje, ki ga podpirajo (izvajajati ga ne morejo zaradi popolne odsotnosti kompetence, izvajajo ga kakor vselej servilneži in mediokritete iz vrst izobraženstva) spekulativni finančni kapital in njegove lokalne in globalne institucije, religiozne hierarhije s svetovnimi apetiti, postkolonialne imperialistične velesile, multinacionalke in še kup parazitskih socialnih in političnih subjektov današnjega časa, prikazuje kot odgovor na zelo verjetno hote izzvano krizo države blaginje,³⁸ ki pa je bila prava malenkost v primerjavi s tem, kar je povzročila neoliberalna »modernizacija« ekonomije in družbenega življenja. V resnici gre za naskok na vse pridobitve demokratičnih socialnih gibanj v XVIII., XIX. in XX. stoletju in za prizadevanje, da bi jih izbrisali skupaj s spominom nanje.

***

V dnevniku *Humanité* (podobne izjave bi lahko našli tudi v drugih dnevnikih, noben izmed govorcev ni zagovornik kake posebne stranke in tega ni od njih nihče zahteval) je novinar Vincent Defait objavil eno izmed svojih poročil o aktualnem spopadu med

---

³⁸ Cf. Drago Braco Rotar, »Globalna solidarnost versus globalna impostura«, *op. cit.*

(vsemi) univerzami in Sarkozyjevo oblastjo,³⁹ v katerem navaja izjave treh učiteljev-raziskovalcev (kar so v Franciji postali univerzitetniki po letu 1968 pod pritiskom študentskega gibanja in samih univerzitetnikov – Savaryjev zakon iz leta 1984 še zmeraj deluje v tej smeri – to spremembo načina dela v slovenskem univerzitetnem okolju napovedujemo vsaj od tega datuma, a se sleherni poskus zlomi prav na obrtniško-vajeniški pameti prevladujočih sil v družbi in na univerzi (danes se z univerzalizacijo kramarstva in klientelizma – »lobirali« naj bi tudi za dejavnosti, ki sodijo med nedvomne **dolžnosti** vlad in univerzitetnih vodstev – uresničuje sen »duhovnih« (kakšno pretiravanje!) naslednikov tistih »tatov«, ki so v Prešernovem času »prodajali starino, nosili škatle, merili platno, trak na vatle« in so nato »kupili graščino« ter seveda postavljali merila sprejemljivosti in koristnosti). Naslov Defaitovega članka je del izjave Pierra Joliot⁴⁰ »Raziskovalec mora imeti pravico tratiti čas«. ⁴¹

Citat povzema »privilegij« znanstvenikov, ki ga je v pravi obrekovalni kampanji zoper znanstvenike na univerzah in v raziskovalnih ustanovah izpostavila francoska vlada skupaj s

---

³⁹ Popolna medijska blokada teh dogodkov na Slovenskem in komaj kaj manj hermetična v vseh Srednji Evropi kaže, da so tukajšnje univerzitetne in akademske institucije že prestopile mejo (če niso v resnici že ves čas na drugi strani) in so skupaj z oblastjo, notorično nekompetentnimi in neinformiranimi mediji, prodajljivo in komercializirano univerzo preprosto na strani danšnjih mračnjakov; žal pa, vsaj v Sloveniji, ne manjka še hujših mračnjakov od teh, ki trenutno rokujejo z univerzitetno usodo in skušajo legalno, npr. z zelo pristranskim zakonom o univerzi, uvesti avtonomijo univerzitetnih uprav namesto avtonomije univerze; njihova konkurenca bi rada nadomestila premalo konsekventne in ekstremistične ali preveč skrivaške ekipe trenutnih upravljalcev z nosilci radikalne destrukcije intelektualnega prostora v deželi.

⁴⁰ Pierre Joliot (ali Pierre Joliot-Curie), vnuk Marije Sklodowske in Pierra Curyja, sin Frédéricia Joliotia in Irène Curie, najbrž slovenskim kolegom ni neznan, kakor bi bil kak družboslovec in humanist. Raziskovalec je od leta 1956, leta 1974 je postal *directeur de recherche* pri CNRS. Med letoma 1987 in 1992 je vodil Biološki oddelek na ENS Ulm, nato je bil predsednik ENS v Lyonu. Preden je postal častni profesor na Collège de France, tam je bil nosilec katedre za celično bioenergetiko, bil je izbran za člana *Académie des sciences* in ameriške *National Academy of Sciences*. Je nagrajenec Komisarjata za atomsko energijo (1980), prejel je Zlato medaljo CNRS (1982), je nosilec odlikovanja *Commandeur de l'Ordre national du mérite* in Legije časti. Leta 2002 je objavil knjigo, v kateri predstavlja svojo koncepcijo raziskovanja: *La recherche passionnément*, Pariz, Editions Odile Jacob, 2001. P. Joliot predstavljam podrobneje, da bo jasno, kdo v Franciji nasprotuje stvarjem, ki so bile v Sloveniji (in drugih neoliberalnih satrapijah) uveljavljene brez odpora, celo z odobravanjem, kakor da gre zares za napredek.

⁴¹ Vincent Defait, « Un chercheur doit pouvoir perdre son temps », Pariz, *L'Humanité* du 28 novembre 2008.

predsednikom republike. Posledica spremenjenega odnosa velikih francoskih tiskanih medijev do upora univerzitetnikov v Franciji in po svetu (to je prva resna razpoka v svetovni medijski blokadi informacij o dejanskem konfliktu, ki poteka v malone vseh evropskih in razvitih azijskih državah s Kitajsko in Japonsko vred) po letih konflikta, ki je letos kulminiral z doslej petmesečno stavko vseh univerz in *grandes écoles* v Franciji, je spreminjanje javnega mnenja, ki spominja na tisto obdobje Dreyfusove afere, ko je javnost avtonomno izbirala med kredibilnimi in lažnivimi informacijami glede na to, kar je o zadevi vedela iz objavljenih dokumentov, ne pa glede na »uglednost« časnika, v katerem je bila (dez)informacija objavljena.

Za raziskavo sem pregledal več tisoč raznovrstnih dokumentov z različnih koncev sveta, francoski se zdijo najbolj neposredni, toda odpor do voluntarističnih akcij neoliberalnih oblasti (in drugačnih praktično ni v trenutnem »razvitem svetu«) poteka tudi v Nemčiji, Grčiji, Združenem kraljestvu, na Danskem, v Italiji, Španiji, ZDA, na Japonskem, na Hrvaškem itn.

Izjava Pierra Joliot, ki prihaja iz samega osrčja naravoslovnega raziskovanja (in raziskovanja nasploh) je tale: »Doživljamo konec nekega določenega, svobodnega in izvirnega raziskovanja. Vse, kar nam zdaj predlagajo, se mi zdi škodljivo. Kljub temu je zaradi CNRS (ki ga poskušajo trenutne oblasti nadomestiti z agencijami po domnevnem zgledu ZDA) francosko raziskovanje imelo in še ima svoj položaj.

Svet nam zavida to strukturo. Prej so nam dajali možnost, da smo kratkoročno delali brez (od zunaj določenih, op. D.B.R.) ciljev. Danes je tega čedalje manj. Toda raziskovanje ne sme biti usmerjano (pilotirano). Seveda je aplikativno raziskovanje potrebno. Vendar ga ne more biti brez temeljnega raziskovanja. Danes Nacionalna agencija za raziskovanje [*Agence nationale de la recherche – ANR*] (ki razdeljuje proračune za kratkoročne in srednjeročne projekte, po razpisu) jemlje raziskovalcem svobodo izbire. Imam pa navado reči, da ima modna tema svojo prihodnost že za seboj. Raziskovalec mora imeti pravico tratiti čas. To je nujen pogoj za ustvarjanje.«

Defaite navaja še izjavo aplikativne raziskovalke Christiane Boeuf, inženirke agronomije v INRA (*Institut national de la recherche agronomique*) iz Clermont-Ferranda (nikakor ne gre za voditeljico *Parti des travaillistes* z istim imenom, ampak za znano raziskovalko), ki je morebiti manj kultivirana kakor izjava Pierra Joliot, je pa zato bliže dogajanjem na univerzi. Takole pravi:

»Delamo v ekipah, ki se v novih strukturah utegnejo razleteti. Reforma dejansko predvideva ustanovitev Instituta za znanosti o življenju in še enega, namenjenega ekologiji in okolju. Kaj bo potem z agronomijo? Kako bodo delale ekipe, ki so navajene sodelovanja pri transverzalnih temah? Poleg tega nas financiranje projektov, s katerim upravlja Nacionalna agencija za raziskovanje (*Agence nationale de la recherche – ANR*), obvezuje, da neprenehoma tekamo za denarjem na škodo časa, namenjenega raziskovanju. K temu je treba dodati še negotovost v zvezi z naravo delovnih mest. ANR v raziskovalne projekte čedalje bolj uvaja pogodbe za omejen čas (*contrat à durée déterminée – CDD*). Za raziskovanje pa je potrebna določena stabilnost, da lahko pravilno poteka. Ko sem začela s tem poklicem, je bilo to velika reč, hotela sem prispevati k napredku človeštva. Toda delovanje prek projektov, ki bodo baje našli hitre in konkretne uporabe, kompromitira to stremljenje.«

Tretja izjava v Defaitovem članku je izjava Isabelle This-Saint-Jean, profesorice ekonomije na univerzi Pariz XIII in podpredsednice asociacije Rešimo raziskovanje (*Sauvons la recherche*), enega izmed vzporednih združenj, ki se ukvarjajo s sprotnim izdelovanjem in internetnim objavljanjem arhivov dokumentov in pričevanj o aktualnem konfliktu med vlado in delavci v univerzitetnem izobraževanju in nacionalnem oz. javnem raziskovanju: ⁴²

»Kup razlogov imamo za manifestiranje. Najprej zato, ker smo vznemirjeni zaradi potekajočih reform in zaradi načina, kako so

---

⁴² Gre za vzporedni asociaciji (ki ju zaradi cenzurnih in frankofobnih »naključij« na običajnem Googlu raje poiščite na Google fr.) Združenje **Rešimo raziskovanje** (*Association Sauvons la recherche – <http://www.sauvonslarecherche.fr/>*) in Združenje **Rešimo univerzo** (*Association Sauvons l'université – <http://www.sauvonsluniversite.com/>*), četudi sta obe akciji panevropski. Na njunih straneh najdete večino komunikejev, zahtev, peticij, medijskih reakcij, vladnih in parlamentarnih dokumentov, izjav politikov.

izvajane. Gibljejo jih ideološka prepričanja, tista, ki hočejo, da bi bila znanost predvsem koristna za družbo, torej za ekonomijo. Tako je raziskovanje postalo inoviranje, visoko izobraževanje pa poklicna vzgoja. Poleg tega se vse to dogaja tako, da politiki od blizu usmerjajo (*pilotage*) raziskovanje.

Konkurenca postaja neogiben pogoj za njegovo dobro delovanje: konkurenca med zavodi, univerzami, osebji [...] Ta preobrazba raziskovalnega dispozitiva spremlja pomembno finančno dezangažiranje države, kar je v nasprotju s tem, kar trdi ministrica Valérie Pécresse. Te spremembe so že zaznavne v mojem vsakdanjiku. Nekateri izmed mojih kursov so anulirani, ker ni prostora. V laboratorijih pa čedalje več časa porabimo za administrativna opravila.« Očitno je to, kar so v Sloveniji že pred desetletjem sami akterji znanstvenih polj ali njihovi zastopniki sprejeli kot modernizacijo in nujnost tako v visokem izobraževanju kakor v raziskovanju, čeprav je bila škoda na univerzah in v raziskovalnih zavodih očitna in je ni bilo mogoče prikriti, (a je bila raje prekrščena, prikazana in akceptirana kot dosežek v »evropeizaciji«, nikakor pa ni postala predmet raziskave ali vsaj preiskave), za, če uporabimo vselej priročno in vselej razpoložljivo vednost topoumnih, povsem neevropske univerzitetnike in raziskovalce po vsej Evropi nasilje, grožnja in degradacija. Bojujejo se zoper to, kar pri slovenskih voditeljih raziskovalnih in visoko izobraževalnih institucij velja za dosežek vključevanja v entitete, ki so od kleti do dimnika neoliberalne konstrukcije in katerih edini stik z družbeno realnostjo je škoda, ki jo tam povzročajo.

Navedeni trije odlomki v množici izjav, ki krožijo po evropskem intelektualnem prostoru, glede vsebine niso nič posebnega – lahko bi rekli, da so del občega nezadovoljstva in angažiranja v organizacijah in dejavnostih odpora zoper uničevalno politiko neoliberalnih režimov. Navedel sem jih zato, ker jih niso napisali humanisti ali družboslovci v *hic et nunc* običajnem pomenu, saj se slovenski »naravoslovci« radi pridružujejo gonjam zoper to področje v neumnem pričakovanju, da bodo zase prigrabili več sredstev (rezultati le redke izučijo, še redkeje pa koga izmed njih pripravijo do tega, da bi si od bližje ogledal, za kaj pravzaprav gre pri zaničevanem področju – ne predvsem v dejanjih lokalnih družboslovcev in humanistov, katerih habitus je tema zase, mogoče pa je o njem takoj reči, da bolj malo ustreza habitusu

ljudi, ki delajo v enakih ali podobnih znanstvenih domenah zunaj lokalnega ideološkega primeža). Gonja zoper humanistiko in družboslovje ustvarja alibi, ki se naposled vselej izkaže kot varovanje neizobraženosti, polintelektualizma, rokodelske mentalitete in telebanske robotosti in hkrati nevprašljive servilnosti do oblasti in neodgovornosti v varstvu hierarhij. Po slovenski deželi se »naravoslovci« in »ekonomisti« zatekajo h govoricam – ki jih emitirajo sami ali njihova referenčna okolja v tujini – da gre v francoskem primeru (o drugih vedo še manj) za razburjanje nekih humanistov in sociologarjev, Francozov povrhu, skratka *losers*, ki jih je porazila že smer, ki jo (kajpada sam od sebe, objektivno – tako pač je) »ubira svet«, da o nacionalnosti sploh ne govorimo. Kar zadeva nje, gre za izbiro med bolj ali manj surovo evtanazijo (nepotrebnege – zakaj ne kar degeneriranega, *entartet*, morda pa izraz le še ni na vrsti) humanističnega in družboslovnega znanstvenega področja. Profesorica ekonomije Isabelle This-Saint-Jean pa bi se razglasila za družboslovko, če bi jo o tem vprašali, ne pa za izdelovalko modelov za čim temeljitejšo eksploatacijo zaposlenih in trženje za vsako ceno.

Predpostavka vseh treh izjav je, da so do leta 2007, se pravi, do Zakona o svoboščinah in odgovornostih univerz, obstajale institucije, ki so zagotavljale avtonomijo vsega področja raziskovanja, da so te institucije pod udarom, napadene, da je z njimi napadena znanost kot družbena dejavnost in znanstveniki kot nosilci habitusa in agensi polja.⁴³ Še posebej so obče solidarnosti

---

⁴³ V Franciji ukrepom oblasti ne nasprotujejo zgolj prostovoljna strokovna združenja zainteresiranih, ampak tudi legalno ustanovljene institucije v celoti in njihovi avtonomni deli, in to ne glede na to, ali gre za humanistiko & družboslovje ali za t.i. trde znanosti in tehnične vede. Za zgled navajam naključno izbrano izjavo – pobudo neke enote za izobraževanje in raziskovanje v velikosti fakultete na slovenskih univerzah (*unité de formation et de recherche* – UFR):

Mocija enote za izobraževanje in raziskovanje matematika – informatika Univerze Pariz V (*Unité de formation et de recherche - UFR math-info*) 10 decembra 2008.

Soglasno sprejeta mocija

Svet enote za izobraževanje in raziskovanje matematika – informatika Univerze Pariz V, ki se je sestal 10. Decembra, zahteva opustitev projekta za modifikacijo stutarnega dekreta iz leta 1989, ki želi spremeniti univerzitetnike v uslužbence univerze in ki se posmehuje temeljnemu načelu kolegialnosti.

- Nasprotuje polnomočjem univerzitetnih predsednikov in direktorjev ustanov, pri individualnem upravljanju s karierami učiteljev/raziskovalcev.
- Nasprotuje prilagajanju služb, ki se bo pokazalo kot obremenjevanje učnih služb za večino učiteljev/raziskovalcev.

deležni humanisti in družboslovci, ker so pač privilegirana tarča tekočih ukrepov (in najbolj živ in udaren nasprotnik trenutne državne ideologije). Glavni problem, s katerim se soočajo francoski univerzitetniki in raziskovalci – ki ga kompenzirajo z množično solidarnostjo vse sfere – je slepa notranja (kar razredna) solidarnost političnega razreda s parlamentarno levico vred, ki ji je pomembnejše, da obveljajo odločitve politične oblasti, kakor da bi upoštevali realnost družbenega polja znanstvenih, kulturnih in sploh intelektualnih dejavnosti. V parlamentu zato ni mogoče doseči revizije ali razveljavitve zakona o univerzah iz leta 2007. Sicer pa je o vlogi, ki so jo pri instalaciji neoliberalizma kot vladajoče ideologije odigrali socialistični oblastniki po vodstvom Lionela Jospina in Gerharda Schröderja, pisal že Pierre Bourdieu.⁴⁴

Ena izmed napadenih institucij, raziskovalno omrežje CNRS, je enako kakor demokratična ureditev univerz, nastala po pretresu leta 1968. Povsem očitno je, da je trenutni predsednik francoske republike mislil predvsem na te posledice majskih dogodkov, ko je tik pred njihovo 50. obletnico izjavil, da je treba likvidirati posledice maja 68. CNRS je bil do tega trenutka ena najbolj uspešnih,

-
- Nasprotuje temu, da bi Nacionalnemu svetu univerz (*Conseil national des universités* – CNU) odvzeli nacionalno vlogo evalviranja in upravljanja s karierami učiteljev/raziskovalcev. Zahteva odprtje obsežnih pogajanj za izboljšanje razmer, v katerih učitelji/raziskovalci izvršujejo svoja različna poslanstva.

To seveda ni edini dokument te vrste, podobno vsebino ima, denimo, mocija s Konference dekanov in direktorjev UFR ekonomskih in upravljaljskih znanosti iz decembra 2008.

⁴⁴ Npr. v Pierre Bourdieu, »Pour un savoir engagé«, v: *Contre-feux 2*, Pariz, *Liber – Raisons d'agir*, 2001, str. 33-40. Tam Bourdieu najprej oriše vlogo kritičnega intelektualca, *public intellectual* in specifičnega intelektualca na eni strani in izumiteljev in razpečevalcev neoliberalnega totalitarizma, ovenčanih z akademskimi stopnjami in nagradami, ki sestavljajo neoliberalne *think tanks*, na drugi, nato pravi tole: »Naloga (specifičnih intelektualcev, ki sodelujejo kot kolektivni intelektualec), je hkrati nujna in skrajno težavna. Representacije družbenega sveta, s katerimi se je treba boriti, ki se jim je treba upirati, so izšle iz prave konzervativne revolucije, kakor so v 30. letih v Nemčiji imenovali prednacistična gibanja. *Think tanks*, iz katerih so prišli politični programi Reagana, M. Thatcher, po njima pa Clintona, Blaira, Schröderja ali Jospina, so morali, da so lahko prelomili tradicijo *welfare state*, izpeljati pravo simbolično kontrarevolucijo in sproducirati paradokсно dokso: čeprav je konzervativna, se izdaja za progresistično; čeprav je restavracija preteklosti v tem, kar je najbolj arhaično (zlasti kar zadeva ekonomska razmerja), prikazuje regresije, nazadovanja kot reforme ali revolucije [...].

Zdi se mi, da morajo *scholars* odigrati odločilno vlogo v boju zoper novo dokso in povsem formalni kozmopolitizem vseh tistih, ki imajo v ustih zgolj besede, kakršne so *globalization* ali *global competitiveness*. «

učinkovitih in varčnih oblik organizacije raziskovalne sfere v povezavi z visokošolskim izobraževanjem na svetu.

In demoliranje te institucije z vso surovostjo osvetljuje pravi naklep Zakona o svoboščinah in odgovornostih univerz iz leta 2007, ki ga univerzitetniki in drugi raziskovalci niso vzeli dovolj resno in ga niso takoj premislili v njegovih destruktivnih kosekvencah. Ta naklep je ponekod maskiran s čezmernimi pooblastili, podeljenimi predsednikom univerz, in realno možnostjo, da se bo država finančno dezangažirala na področju visokega izobraževanja in raziskovanja, katerega agensi naj si poiščejo sredstva na trgu. Povsem očitno je, da gre za povsem enak trend v drugih evropskih državah s Slovenijo vred. In najprej je seveda treba vreči na trg tista izobraževanja in raziskovanja, za katera je pričakovati, da bodo tam doživela polom, država pa za njihovo uničenje ne bo odgovorna. Goljufija, ki jo zakriva izraz »avtonomija univerz«, je že v tem, da država povečuje avtoritarni in arbitrarni aspekt državnega poseganja, najprej seveda iz finančnega zornega kota. Dejansko financiranje, kakor je opredeljeno v zakonu (ne glede na to ali gre za uspeh na izpitih ali za zaposlitev študentov) preprosto daje politični oblasti sredstvo za razdeljevanje sredstev, kakor je je volja: lahko nagrajuje politična prijateljstva, servilno ali resignirano pokorščino, saj je zaradi raznovrstnosti družbenih in ekonomskih kontekstov, da o raznovrstnosti disciplin sploh ne govorim, nemogoče postaviti nepristranske kriterije uspešnosti na tem področju. Gre za podreditev institucij vednosti trenutni državni oblasti, ki se krasi »s perjem ekonomske tekmovalnosti« (v drugih razmerah se je napihovala z vojaško močjo ali z osvajanjem kolonij). Podobne razmere v preteklosti so vselej privedle do pustošenja v znanosti, v družbi in v demokraciji.

Še zaradi nečesa se nočejo francoski (in nasploh evropski) univerzitetniki in raziskovalci prepustiti skušnjavi ravnodušnosti do »političnih« manevrov (ta skušnjava je kajpada navzoča, saj imajo poleg izvajanja državljanske suverenosti še celo vrsto poslanstev, kakor pravijo temu, kar srednjeevropejci v tradiciji svoje pohlevnosti in pokorščine oblastnim hierarhijam in v zadnji instanci militarističnemu modelu družbene organizacije imenujemo naloge in dolžnosti): to je izguba vloge in statusa institucij, ki so jih ustvarili in vodili sami. V francoskem primeru gre za sistem mešanih raziskovalnih enot (*Unités Mixtes de Recherche - UMR*), v katerih

sodelujata določena univerza in CNRS in ki so se izkazale za zelo smiselne. Te enote so z manevri oblasti neposredno prizadete.

Namen vlade je očitno toliko oslabiti CNRS – preludij k likvidaciji te »posledice maja 68« – da bo omejen zgolj na vlogo »agencije za sredstva«, vendar brez sredstev, saj glavnino sredstev dejansko razdeljuje novoustanovljena Nacionalna agencija za raziskave (*Agence nationale de la recherche* - ANR), univerzitetne raziskovalne ekipe pa so razpete (in bodo še bolj, ko se postopek dokonča) med oblastjo hiper predsednikov univerz, oblastjo Nacionalne agencije za raziskave, ki je pokorna ukazom vlad, in oblastjo podjetij, ki nimajo nikaršnega razloga za to, da bi financirala tisto, kar jih ne zanima. Resorno ministrstvo je iz CNRS že izločilo humanistične in družbene znanosti, zdaj pa se izmika tudi temu, da bi zanje ustanovilo poseben inštitut, ki ga v teh znanostih delujoči znanstveniki niso zahtevali niti si ga niso želeli, saj so komaj presegli abruptno delitev na trde in mehke znanosti v okrilju CNRS. Zdaj vlada z videzom omahovanja v zvezi z ustanovitvijo tega posebnega inštituta spušča dimno zaveso, kakor pravijo nezadovoljni raziskovalci, v resnici pa humanistične in družbene znanosti obsoja na propad in s tem na molk o tem, kar imajo motečega povedati o politični oblasti, kakršna pač že je – njihovo mesto je pripravljena prepustiti učenosti katoliške cerkve, ki se seveda čuti pristojno za vse, kar ji pride v roke.⁴⁵

---

⁴⁵ Že kmalu po začetku predsednikovanja (16. maja 2007) je Nicolas Sarkozy v t. i. Lateranskem govoru (20. dec. 2007) napadel laičnost, češ da skuša »odrezati Francijo od njenih krščanskih korenin«. Decembra 2008 sta Francoska republika in Sveti sedež naskrivaj sklenila sporazum, ki določa vzajemno priznavanje diplom obeh držav. Državni svet je sporazum potrdil, na kar je bil predstavljen v TV dnevniku. Le malokdo se zmenil za to »usklajevanje stopenj«. Le nekaj piscev časopisnih kronik (predvsem v časopisih *Le Monde* in *Canard enchaîné*) je opozarjalo na zaskrbljujoče implikacije sporazuma in na kontekst, ki ga je predsednik republike predstavil leto prej v Rimu. Zasenčila ga je tudi kriza odnosov med univerzami in raziskovalnimi institucijami in vlado in skoraj nihče ni pomislil, da je vsiljena reforma del politike, katere del je tudi omenjeni sporazum. Novinar tednika *Le monde* 2 Pierre Assouline je sestavine in intence te rekatolizacije predstavil v članku »Laïcité : l'accord en douce avec le Vatican« - »Laičnost: tihi sporazum z Vatikanom« (*Le Monde*2, 23. maja 2009) in opozarja, da je francoska država na tem, da ob sodelovanju Vatikana in ob skrivanju za evropsko marelo potepta eno izmed temeljnih načel Republike. Sestavil je kronologijo dogodkov, ki so v resnici stopnjevanje nove reevangelizacije (vdora v javne in laične institucije francoske republike): najprej predsednikov Lateranski govor 2007, nato pretihotapljeni sporazum o priznavanju diplom, ki ga je zunanje ministrstvo dalo objaviti v TV dnevniku, objava v *Uradnem listu* (*Journal officiel*), na web strani *Sur la Toile* so jo v blogih

Časnikarsko poročilo, iz katerega sem navedel tri izjave raziskovalcev, sicer poroča o enem izmed dejanj v obrambo CNRS: znanstveniki so 10. decembra 2008 zasedli Nacionalno agencijo za raziskave. Zadevo CNRS so obravnavali v odsotnosti osebja CNRS, da ljudi ne bi izpostavljali represalijam »demokratičnih« oblasti.⁴⁶

---

razglasili za »sporazum Vatikan - Kouchner«. Akademsko okolje se je začelo vznemirjati, vpletena ministrstva pa sprenevedati, češ da ne gre za profane diplome (bakalavreat, licenco, master, doktorat), ampak za teološke oz. kanonske diplome katoliških univerz. Dekret, ki je sporazum udeležil, pa govori o prav o »vzajemnem priznavanju« vseh diplom. In v Franciji velja državni (laični) *monopole de collation* (monopol nad podeljevanjem univerzitetnih stopenj in naslovov) od leta 18. marca 1880, ko je bil razglašen zakon Julesa Ferryja o laičnosti javnih šol, po katerem »svobodni« (zasebni) zavodi za visoko izobraževanje v nobenem primeru ne morejo imeti naslova univerza in ne izdajati nacionalnih diplom. Predsednik Sarkozy se je oklenil domnevne razpoke v tem zakonu (nastale s problematično uveljavljenim državnim pooblastilom iz leta 2002 *Grandes écoles* za izdajanje diplom za masters) in bolonjskega procesa, ki zahteva priznavanje tujih diplom v okrilju Evrope do prihodnjega leta. Vatikan pa ni kar ena izmed evropskih držav, g. Sarkozy pa je v svojem govoru v Svetem Janezu Lateranskem že decembra 2007 povedal, da učitelj nikoli ne bo mogel nadomestiti župnika ali pastorja pri transmisiji vrednot in razlikovanja med dobrim in zlim. Novinar se sprašuje, kdaj bo na vrsti opustitev ločitve cerkva od države. Vsekakor je Odbor 1905 (1905. je v Franciji bila tudi formalno uveljavljena ta ločitev) sprožil peticijo, ki jo je zelo hitro podpisalo več tisoč oseb, in od Državnega sveta zahteval anuliranje tega sporazuma.

⁴⁶ Drugo, bolj aktivistično obliko nasprotovanja vladni samovolji, kaže tale mesec dni starejši apel vseh velikih francoskih sindikalnih central in njihovih področnih oddelkov k manifestaciji zoper destrukcijo visokega izobraževanja in raziskovanja. Sindikati obenem organizirajo akcije zoper privatizacijo in dequalifikacijo šolstva in zoper spreminjanje učnega osebja v začasno nastavljene uslužbenke, zoper proletarizacijo učiteljstva [npr. Komunique za tisk Enotne sindikalne federacije in njenih sindikatov (*Fédération Syndicale unitaire* – FSU) o izobraževanju učiteljev (Le Lillas, 26 novembre 2008), ki zahteva drugačno reformo rekrutiranja in izobraževanja učiteljev, podpira potekajočo stavko učiteljev, ki izobražujejo učitelje, in drugih izobraževalnih oseb; ti protestirajo zoper reformo, ki degradira in zmanjšuje akademske in poklicne razsežnosti izobraževanja učiteljev, jemlje moč Univerzitetnih institutov za izobraževanje učiteljev (*Instituts Universitaires de Formation des Maîtres* - IUFM) in trati njihov vzgojiteljski potencial; upirajo se reformi, ki se izvaja v naskoku in ki vsiljuje brkljarijo *masters* in natečajev; nasprotujejo rokom in ne soglašajo z vsiljeno reformo, še zlasti, ker vodi v odpravo zaposlovanja stažistov in uvaja rekrutiranje učiteljev brez statusa javne funkcije prek natečaja, reforma povzroča stisko študentom, ki so se znašli v negotovosti, študirati bodo morali dlje in brez pomoči in predrekrutiranj. Reforma zaničuje učitelje-raziskovalce, izobraževalce, vključene v IUFM in prvostopenjske »*maîtres formateurs*«, ki že leta zagotavljajo poklicno izobraževanje. FSU s svojimi sindikati zahteva od obeh zadevnih ministrstev: pravo univerzitetno izobraževanje, ki se postopoma profesionalizira in mu po natečajih sledi dobro poklicno izobraževanje; ustvarjanje delovnih mest za različne natečaje za učitelje in za

---

pogodbo za prvo zaposlitev (*contrat première embauche* – CPE = pogodba za nedoločen čas, namenjena mlajšim od 26 let), za Usmerjevalne svetovalce – psihologe oz. Copsy (*Conseiller d'Orientation-Psychologue*), ne pa rekrutiranja začasno zaposlenih; FSU zahteva tudi socialne pomoči za študente in predrekrutirance, da bi lahko živeli kot učitelji.] Poziv k manifestaciji je tale:

(iz *Sauvons l'université*, pripela *Élie* 24. novembra 2008):

Visoko izobraževanje in raziskovanje,

27. novembra bodimo pokonci!

Da ustavimo politiko stalnega razkazovanja moči v visokem izobraževanju in raziskovanju, da pokažemo svoje nasprotovanje razbijanju CNRS in vseh organizmov, uveljanjanju podivjane konkurence na vseh ravneh, pozivamo osebja na področju raiskovanja in visokega izobraževanja pa tudi študente, naj 27. novembra manifestirajo povsod in v vseh možnih oblikah.

27. novembra na sedežu CNRS:

Blokirajmo Upravni svet.

Manifestacija ob 11h: »preselitev«*»* Ministrstva za visoko izobraževanje in raziskovanja v Nacionalno agencijo za raziskovanje (ANR).

V regijah: močne akcije na krajih, ki simbolizirajo oblast.

Opozorilo na stavko je vloženo.

Zahtevamo:

- da se ustavi rušenje francoskega sistema raziskovanja, moratorij za vse avtoritarne reforme, ki so v teku (organizacije, modulacija, »masterizacija«*»* itn.), da se opusti dekret o statusu učiteljev-raziskovalcev in projekt za doktorske pogodbe z mezdo »à la carte«*»* (i. e. na podlagi zaposlovalnega terorja, začasnih zaposlitev in pravkar blagoslovljene in uzakonjene samovolje šefov institucij, op. D.B.R.). Ministrstvo mora sprejeti mnenja vseh instanc in začeti prava pogajanja z vsemi reprezentativnimi organizacijami.
- Dejansko povečanje proračuna z večletnim načrtom za ustvarjanje statutarnih zaposlitev, ponovno vzpostavitev za leto 2009 odpravljenih statutarnih zaposlitev in alokacij, da bi lahko ustregli potrebam raziskovanja in izobraževanja študentov.

Podpisniki **Fédération Syndicale unitaire** - FSU (*Syndicat national de l'enseignement supérieur* - SNESUP, *Syndicat national des recherches scientifiques* - SNCS, *Syndicat National de l'Extrusion Plastique* - SNEP, *Syndicat National de l'Administration Scolaire Universitaire et des Bibliothèques* - SNASUB) – **Confédération générale du travail** - CGT (*Syndicat national des travailleurs de la recherche scientifique* - SNTRS, *Coordination des syndicats de l'enseignement supérieur de la Fédération de l'éducation, de la recherche et de la culture* - FERC Sup, *Syndicat CGT de l'Institut National de la Recherche Agronomique* - CGT INRA) - **Union nationale des syndicats autonomes** - UNSA (*Sup-Recherche, Syndicat national du personnel technique de l'enseignement supérieur et de la recherche* - SNPTES) – **Confédération française démocratique du travail** - CFTD (*Syndicats généraux de l'Éducation nationale et de la Recherche publique* - SGEN Recherche, *Établissement public à caractère scientifique et technologique* - EPST), **Solidaires** (*Sud Recherche EPST- Sud Education*) – **Union nationale des étudiants de France** - UNEF – **Sauvons la recherche** - SLR – **Sauvons l'université** - SLU

In apologetika protesta:

Napadi na visoko izobraževanje in raziskovanje

Dve plati ene medalje

Ritem napadov na naš sistem visokega izobraževanja in raziskovanja, ki jih izvaja vlada, se stopnjuje. Vlada, ki jo vodijo motivacije globoko ideološke narave in ne upošteva konkretne realnosti in posledic, kamen za kamnom ruši naš prejšnji sistem in ogroža same pogoje za izvajanje naših dejavnosti. V teh zadnjih tednih je Nacionalna skupščina izglasovala proračun za leto 2009, ki predvideva odpravo 900 delovnih mest na univerzah in v raziskovalnih organizacijah. Proračun se navzlic drugačnim napovedim zmanjšuje za javno raziskovanje in visoko izobraževanje (ko upoštevamo inflacijo).

»Francija mora ustanoviti en sam nacionalni institut za financiranje raziskav v znanostih o življenju in zdravju. Ta institut ne sme imeti operacionalnih odgovornosti, ki jih je treba zaupati univerzitetnim zavodom.« Ta stavek iz evalvacijskega poročila o Nacionalnem institutu za zdravje in medicinsko raziskovanje (*Institut national de la santé et de la recherche médicale* - INSERM), ki ga je izdelala Agencija za evalvacijo raziskovanja in izobraževanja (*Agence d'évaluation de la recherche et de l'enseignement* – AERES), je po zajtrku v Elizejski palači napisal odbor, ki je bil v celoti imenovan in izbran za to zadevo. Nobenega poslušanja znanstvenikov iz CNRS ni bilo. Ker ga je ponovil F. Fillon, je potrjeno, da hoče vlada razbiti raziskovalne organizacije in jih nadomestiti z agencijami za financiranje ali za sredstva.

27. oktobra je direkcija na seji upravnega sveta CNRS predlagala reorganizacijo CNRS v institute, ki po svoji vsebini ni nič drugega kakor vmesna etapa na poti proti končni eksploziji organizacije. Vse organizacije so tako ali drugače napadene: Nacionalni institut za zdravje in medicinsko raziskovanje (INSERM), Nacionalni institut za agronomsko raziskovanje (INRA), Institut za finalizirano referenčno raziskovanje za trajno upravljanje vod in ozemelj (CEMAGREF) itn. Vsi laboratoriji bodo potemtakem pod odgovornostjo univerz, ki bodo zreducirane na vlogo izvajalca raziskovanja. Njihove enote bodo čedalje bolj odvisne od etatistične ANR, od kaplarske AERES, kmalu od nacionalnih institutov, ki jih v celoti usmerja (pilotira) država.

Vsak teden je objavljen nov diktat, ki ni niti usklajen z drugimi: malthusovska in arbitrarna izbira desetih kampusov, projekti za podrejanje zasebnemu sektorju v velikem obsegu (Plateau de Saclay), napadi na statuse različnih kategorij, še posebej na status učiteljev-raziskovalcev. Gre tudi za nenadno in pospešeno »reformo« izobraževanja učiteljev (»masterizacija«), pri čemer ministrstvo zahteva popolnoma izvedeno reformo v nekaj tednih navzlic protestom, ki prihajajo z vseh koncev.

Cilj je tudi, da bi ob čedalje manjšem proračunu delovali z začasno zaposlenimi osebji, predvsem prek ANR. Bolj splošno kažejo vsi napovedani ukrepi (tisoč odpravljenih mest leta 2009, katedre, ustanovljene s po dvema zaposlitvama za vsako, »modulacija«, načrt za licenco v dopolnilnih urah, premije za raziskovalce, prilagojene za poučevalsko službo, načrtovana fuzija korpusov knjižničnih osebji), da vlada ob zmanjševanju zaposlitev uvaja kompresijo raziskovalnega časa, za nameček s ciljem, da izgine status raziskovalca za poln delovni čas. V tem kontekstu je reforma statusa učitelja-raziskovalca, ki uveljavlja modulacijo poučevalske službe, ki se bo pokazala z povečanjem te službe za mnoge izmed njih, in to na škodo raziskovalne dejavnosti, čeprav je povezava poučevanje-raziskovanje konstitutivna na visoko izobraževanje.

Bodimo skupaj pokonci 27. novembra!

Pozivov, komunikejev, mocij, sklepov, peticij itn. je bilo v zadnjih dveh letih samo v Franciji napisanih nekaj tisoč. Z njimi so raziskovalci in univerzitetniki zavrli izvajanje nekaterih destrukcij, nikakor pa niso dosegli, da bi se vlada odpovedala svojemu uničevalnemu pohodu.

Pletenje družbenih reprezentacij

Tudi v Sloveniji imamo pravzaprav pri aktualnem oblastniškem obravnavanju univerze, raziskovanja in kajpak tudi drugega šolstva opraviti z nečim, kar bi lahko z nekaj ironije imenovali permanentni sindrom edine alternative, saj so družbene prakse, ki jih tako imenujemo in ki sodijo med družbene intelektualne ali mentalne prakse kot dejavnosti na posebnem področju družbenega življenja, vsaj v Srednji Evropi sistematično devalorizirane že vsaj dve stoletji, drugje pa so očitno nadomeščene z repetitivnimi dejavnostmi, ki dosegajo take ali drugačne cene na trgu. Uveljavljene rešitve so že dolgo vsaj paradokсне, če že niso protislovne.⁴⁷ Nedvomno znamenje, da gre za zanikanje oz. potlačevanje vselej individualnih znanstvenih dejavnosti, ni t. i. teamsko ali ekipno delo, to je celo prvi pogoj za avtonomijo znanosti tudi tedaj, kadar se člani ekip ne srečujejo v fizični navzočnosti; kooperacije ne odvezemajo individualnosti raziskovalnemu delu, pač pa so njegov neposredni kontekst. Problem se začne tedaj, ko nekdo zunaj znanosti začne nadomeščati kooperativne ekipe s skupinami enotno kategoriziranih in formalno hierarhiziranih ljudi v standardiziranih in od zunaj predpisanih oz. vsiljenih medsebojnih razmerjih. Individualnosti in njene pobude v takih skupinah ni, je pa tem več uniformnosti, merljivosti, pokorščine in reproduktivnosti. Vse, kar se na univerzi počne, je homogenizirano in spremenjeno v merljive količine npr. s »pedagoškimi« normativi, s ceno dela v posameznih službah, katerih pomena za delovanje univerz in raziskovalnih institucij ni v tej deželi nikoli nihče izmeril, gre, denimo za knjižnice in bibliotekarje, ki bi lahko opravljali raziskovalna dela, a so uvrščeni

---

⁴⁷ Cf. Braco Rotar, »Diferenciacija ali disperzija (Prispevek k diferencialni obravnavi sestavin univerze«. Besedilo je bilo napisano pred letom 1988 za projekt *Dolgoročni razvoj visokega šolstva* (vodja projekta Ilija Mrmak), pri katerem je avtor zaradi zgrešenih izhodišč raziskovalcev, ki so pri projektu prevladovali, in zaradi nekompetentnega vodenja prenehal sodelovati. Poročilo o projektu je izšlo 1988 (Ilija Mrmak (ur.), *Dolgoročni razvoj visokega šolstva v SR Sloveniji*, Ljubljana, Center za razvoj univerze, 1988, 600 str.). Smer, ki jo je pri tem »raziskovanju« bilo treba ubrati ponazarja projekt za komercializacijo visokega izobraževanja in brisanje univerze kot samostojne entitete (cf. Milena Bevc, *Analiza donosnosti naložb v visoko šolstvo v Sloveniji v primerjavi z drugimi SR in SAP ter drugimi državami* : raziskava v projektu "Dolgoročni razvoj visokega šolstva v Sloveniji", Ljubljana : Center za razvoj univerze, 1989, 110 str. Prvo kritiko tega opusa je napisal Zdenko Kodolja (»O legitimacijski funkciji projekta : dolgoročni razvoj visokega šolstva«, *Mladina*, št. 3, 22. Jan. 1988, str. 33.

med servisne uslužbence in tudi tako izobraževani, ipd. Ti normativi, merila so od objave mojega članka o konstituciji in družbenih funkcijah univerze leta 1988 do danes, leta 2009, dobili prav delirantne oblike, medtem ko so vsebinski aspekti malone v celoti izključeni iz evalvacij, ki rabijo predvsem za zunanje alibije za čedalje bolj nasilno in restriktivno izobraževalno, raziskovalno in sploh kulturno politiko; uniformnost, *Gleichschaltung*, kvantifikacija, zamenljivost (izključno tržna vrednost ljudi in stvari) in druge oblike homogenizacije (ki seveda ne spreminja heterogene narave dela v znanstvenih in izobraževalnih poljih (lahko pa to delo skozi razširjanje selekcioniranih družbenih reprezentacij in iz njih izhajajočih oz. z njimi okrepljenih »merik«, ki merijo te reprezentacije; npr.: znanstveni članek je znanstven zato, ker ima namišljene in nato kodificirane zunanje attribute znanstvenega članka, kakršni so opombe, literatura in včasih plačana objava v - od birokracij - »priznanih« znanstvenih revijah, nikakor pa to ni pertinentna vsebina in možnosti za spoznavni razvoj v kaki disciplini, ker merilci pač ne sežejo na ta problematični teren) in niti za las ne zblizuje ali oddaljuje družboslovja in humanistike na eni strani in »trdih« znanosti in tehnike na drugi (seveda ta razvrstitev znanstvenih disciplin v resnici nikakor ni ne samoumevna ne nevprašljiva), za take spremembe so potrebne dolge evolucije, ne pa infantilne, a z državnim pisarniškim nasiljem uveljavljene rubrike v nesmiselnih formularjih⁴⁸; te oblike homogenizacije so iz določenega in partikularnega administrativnega zornega kota videti samoumevne, kakor da bi bile rubrike v formularjih že obči ekvivalent univerzitetnega početja ali dejansko merilo njegove realnosti, ne pa to, kar so v resnici: okoren in večidel neustrezen instrument za distribucijo nacionalnega dohodka oz. javnih sredstev. Predvsem pa gre za instrument, ki ne izhaja iz tega, kar se počne na univerzi ali v raziskovalni instituciji, ampak iz tega, kar se počne na povsem drugih področjih družbenega življenja (v upravi, v gospodarstvu), ki niso ne *succus*, ne merilo in ne model družbenega življenja.⁴⁹

---

⁴⁸ Cf. Pierre Bourdieu, *Science de la science et réflexivité*, Pariz, Raisons d'agir, 2001, slov. prev., Znanost o znanosti in reflektivnost, prev. Braco Rotar, Ljubljana, Liberalna akademija, 2004, zlasti 2. In 3. poglavje in uvod D. B. Rotarja, »Kdo bo dajal naloge znanosti?«.

⁴⁹ Cf. npr. Jean-Claude Milner, *De l'école*, Pariz, Le Seuil, 1984 in Christian Laval, *L'école n'est pas une entreprise: le néolibéralisme à l'assaut de l'enseignement public*, Pariz, La

Nesmiselnost te povsod pričujoče uniformnosti se najjasneje pokaže tam, kjer je univerzitetno početje najbolj drugačno od »običajnega« ali »v družbi razširjenega«: pri raziskovanju in poučevanju v okviru temeljnih znanosti; te znanosti so prav zato, ker niso merljive in neposredno prodajljive, hkrati pa vsebujejo svoje kriterije, ki so birokraciji in preprodajalcem nedostopni (že zato, ker so nedostopni brez študija in angažiranosti v problematikah), praktično izginile iz slovenskega in še marsikaterega »nacionalnega prostora«. Znanstveno delo v pravem pomenu besede namreč ne potrebuje zunanjih (upravnih) prisil, usmerjanj in kontrol, se pravi, ne potrebuje zunanje regulacije, zato pa potrebuje možnosti (se pravi razpoložljivost posebne vrste proizvodjalnih sredstev in ustrezen socializacijski kanal) za svobodno dejavnost.⁵⁰

Na drugi strani se v univerzitetno početje vdelujejo mehanizmi, ki naj bi to – pri regulaciji že predpostavljeno – uniformnost šele proizvedli kot oprijemališče za ideološko kontrolo (nadzor, podrejanje, selekcija in okoriščanje) politično-ekonomske elite, ki je v nasprotju s tradicionalnimi kapitalističnimi elitami povsem brez kulturnega kapitala (ta je zato devalviran in zbanaliziran: npr. ko danes v Sloveniji kdo izreče besedo *glasba*, besedo malone vsakdo razume kot bolj ali manj modno ali etnično imperativno varianto »popularne« glasbe, ne tiste, ki jo dela ljudstvo, ampak tiste, ki jo ljudstvo ali njegove frakcije množično kupujejo in tako same plačujejo svoje dekulturniranje). *Gleichschaltung* ni mogoče izpeljati iz znanstvenih disciplin, te namreč nimajo druge skupne pertinence kakor pravilo svobodnega raziskovanja, sploh pa nimajo ne kakšne imanentne tendence v to smer (nobeno resnično odkritje, denimo, na področju fizike ne zapoveduje disciplinskega dispozitiva v tehnoloških institutih, ki to odkritje prevajajo - in ga hkrati reducirajo - v obrazce ali modele, ki jih je mogoče tako ali drugače tržiti. Kvantifikacijski mehanizmi, ki univerzitetno delo vključujejo v komercialni promet (ki seveda ni vsa ekonomija, kakor nam pogosto sugerirajo govorniki iz političnega razreda in iz kaste menedžerjev) z takimi ali

---

Découverte, 2004; slov. prev. Katarina Rotar, *Šola ni podjetje: neoliberalni napad na javno šolstvo*, Ljubljana, Krtina, 2005.

⁵⁰ Cf. Drago Braco Rotar, »Kdo bo dajal naloge znanosti?« v: Pierre Bourdieu, *Znanost o znanosti in refleksivnost*, op. cit.

drugačnimi, a vselej aplikativnimi »mentalnimi obrazci« (kar so navsezadnje poleg psiholoških, lingvističnih, etnoloških itn. formul tudi patenti in inovacije) seveda po svoje upoštevajo heterogenost univerze: upoštevajo jo kot težavo, ki jo je treba odpraviti ali vsaj kar se da omejiti, da se bo težišče dela preneslo na »produktivni« segment univerzitetnega dela, ki pa ima komaj kakšno zvezo z znanstveno produkcijo nekoristoljubnih spoznanj, v katerih je odločilna etika resnicoljubnosti, ki nima nič opraviti ne z medijskimi ne s papeškimi podobami znanosti. Opremljeni z različnimi modalitetami te *MaßKunst* se od države, a v imenu podjetništva, pooblaščenih uradniški merilci lotevajo merjenja »prostornine z volti in elektrike z litri«, ker pač mere jemljejo iz njim domačih okolij. Administrativna uniformnost pravzaprav ne temelji na ničemer drugem kakor na tej destruktivni intruziji ideologije nekompetentnih (stalinistov, fašistov, neoliberalcev itn.) na področja oz. polja (ne le znanstvena, ampak kulturna in intelektualna nasploh), ki naj bi jih varoval epistemski prag.

Taki mehanizmi (le da manj reduktivistični, saj so bile možne tudi drugačne uporabe) so bili še pred dobrima dvema destoletjema predmeti, ki so v izobraževalne postopke uvajali moment shematizirane ideološke refleksije [temelji družboslovja na nedružboslovnih fakultetah in naravoslovja na družboslovnih in humanističnih fakultetah – smiselno bi seveda bilo družboslovje, ki se neposredno navezuje na vsebino konkretnega dela v okviru zgodovine in sociologije znanosti – ker se to ni zgodilo, ne bom nadaljeval v to smer) ali psevdouniverzalne tehnike (deindividualizacija transmisije znanj in spoznavnih postopkov, razvitih v znanstvenih poljih, s »pedagoškimi« dodatki v obliki posebnih didaktik⁵¹], ki so podtikali »svoje« ali »družbene«, vselej pa utilitarne cilje celi pahljači raznovrstnih znanstvenih disciplin in strok (velikokrat celo v odkritem nasprotju z njimi, pravzaprav so se kriteriji znanosti bili prisiljeni umakniti precej vulgarni utilitarnosti do take mere, da je bila znanost kot polje s svojimi kordinatami in sestavinami opuščeno – tehniški *bricolages*, prodajljivi, otipljivi in kdaj pa kdaj celo zares uporabni, so v družbenih reprezentacijah

---

⁵¹ Tega načina za financiranje jalovih strok seveda še ni konec, čeprav je njegova temeljna implikacija infantilizacija univerzitetnega izobraževanja in reduktivno nasilje nad znanstvenimi vsebinami.

nadomestili znanost).⁵² Ti mehanizmi producirajo ideološki skupni imenovalec vsega visokošolskega početja od telesne kulture do indoevropskega primerjalnega jezikoslovja. Ta skupni imenovalec pa ne more biti nič drugega kakor instrumentalizirana kolektivna in vsaj na začetku intencionalno razširjana fikcija, družbena reprezentacija, ki sicer na videz realistično, vendar v resnici iluzorno utemeljuje servilnost in neavtonomnost intelektualnega dela, administrativno uniformnost, kvantifikacijo, in diktat zunanjih »kriterijev« v imenu bolj ali manj namišljenih »političnih projektov«, kakršen je evropsko homologiranje, in seveda »gospodarstva«, ki v obliki, kakršna obstaja v Sloveniji, z intelektualno dejavnostjo in njenimi rezultati komaj kdaj pride v stik. Skratka, kriterij ekonomske aplikativnosti znanosti se največkrat izkaže za pravilo, ki v imenu ideološke fikcije suspendira delo znanosti, tisto pa, kar se z njim zares izvršuje, pa bi bilo bolj primerno imenovati kontrola nekompetentne oblastniške elite nad intelektualnimi družbenimi praksami, ki se prikazuje kot družbena kontrola, a je le kontrola neke skupine ljudi nad segmentom družbenega življenja, kakor se je nič kolikokrat pokazalo.

V okviru univerz so učinki tega uniformiranja zavestni ali spontani odpori, resignacija in kolaboracija z oblastmi. Na eni strani prokrustovsko poenotenje producira pritlehne antagonizme in konflikte tam, kjer bi brez njega šlo zgolj za variacije, razločke in razlike (npr. v razmerjih med družbenimi & humanističnimi znanostmi, matematiko, naravoslovjem in tehniškimi vedami, s tudi med »tekmujočimi« agensi v okviru disciplinskih polj), ki potemtakem niso del narave stvari in zgolj onemogočajo obrambo avtonomije. Gre torej za uspešno manipulacijo, ki jih šibki ter moči in premoženja željni duhovi hitro in rade volje nasedejo.

---

⁵² Aleš Gabrič, *Šolska reforma : 1953–1963*, Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, 2006, poglavje »Reforma visokega šolstva«, str. 209–255. Za ideološko ozadje si je poleg zgodovine državnega interesa v šolstvu od nagovora cesarja Franca I. ljubljanskim šolnikom leta 1820 do danes treba ogledati npr. ideje, ki jih ob prvem »socialističnem« jugoslovanskem zakonu o šolstvu (Službeni list FNRJ, 1958, str. 131) formuliral Rodoljub Čolaković. Njegove formulacije seveda vsebujejo druge izraze kakor cesarjeve, imajo pa enak antiintelektualni naboj: univerzitetniki naj se sicer ukvarjajo z znanostjo, naj pa ne bodo odtujeni od družbenoekonomske prakse, njihova glavna naloga je producirati visokvalificirane kadre za to prakso. Avtonomija je buržoazna utvara. Čolakovičevi posnemovalci med politiki in akademiki so neusmiljeno kritizirali »slonokoščene stolpe«, kamor da se zapirajo tisti, ki se ukvarjajo s čisto (danes bi rekli temeljno ali neaplikativno) znanostjo. *Nil sub sole novum*. Za opozorilo na Čolakovičevo besedilo se zahvaljujem Antonu Krambergerju.

Domnevajmo, da ta etično⁵³ vprašljiva drža vse do neoliberalne ofenzive na slovenskih univerzah ni bila tako masivno prevladujoča (vselej pa je bila v obratnem sorazmerju z znanstveno kompetentnostjo svojih akterjev), kar navsezadnje kaže množična reakcija profesorjev ljubljanske univerze na zamisel izobraževanja v čolakovičevski tradiciji, imenovanega »usmerjeno izobraževanje«. Precej več kakor indikativno je, da po treh desetletjih še zmeraj vlada molk o peticiji učiteljev in raziskovalcev ljubljanske univerze, ki je nikakor ni mogoče odpraviti s spornostjo vladne domislice, saj je šlo za pravi izbruh univerzitetne avtonomije in zavesti o njej (kakih 1500 podpisov z vseh fakultet in iz univerzitetnih raziskovalnih institucij, peticija je bila omejena zgolj na habilitirane osebe in se ni širila zunaj univerze) in o javnih debatah, kjer so se univerzitetniki prvič odkrito uprli diletantskim načrtom oblasti, zaradi česar je bila realizacija projekta manj ekstremistična od samega projekta (leta 1975 ustanovljena mariborska univerza se je zavila v molk, njeni pripadniki so največkrat izražali negotovanje nad ljubljanskimi ekstravagancami, nemara zato, ker se jim je peticija zdela priložnost, da manifestirajo svojo pokorščino in svoji instituciji pridobijo naklonjenost oblastnikov).⁵⁴ Ena izmed posledic delnega neuspeha peticije in javnih angažmajev – v resnici je bil uspeh že to, da država ni tvegala kadrovskih čistk na univerzi in se namesto tega prek svojih zastopnikov soočila z ekrazantno intelektualno premočjo univerze – je bila povečana stopnja resignacije med univerzitetniki, ki so se kot ljudje z docela drugačnimi dolžnostmi odvrnili od predolgo trajajočega aktivizma, medtem ko so se ideološki bojevniki režima lahko konfliktu posvečali kot profesionalni ideološki agensi. Univerzitetnike je paradokсно premagala ista etičnost, ki jih je dvignila v protest: odgovornost do študentov, in dejstvo, da dejanju ni sledila refleksija, vsaj ne javna,

---

⁵³ Etika, ki jo imam v mislih, nima nobene zveze z »Etičnim kodeksom« ljubljanske univerze (pripombe skupine profesorjev FF, ki niso v skladu z nameni »etikov«, so se na precej neetičen način »po naključju« izgubile), namreč ni vse etika, česar se domisli določena species univerzitetnikov s skromno leksiko. Etike ni mogoče vtikati v kodekse in je precej zapletena in hkrati intimna zadeva. Kar je mogoče kodificirati, so postopki in odnosi, vendar se tedaj stvar imenuje deontologija. LU je očitno spet malo mar, da se bodo njenemu etičnemu kodeksu smejale tudi neendemične krave. Sicer pa je kodeks, kakršen je, povsem očitno namenjen blokiranju kritičnih obravnav aktualnega dogajanja v lokalni družbi (se pravi, je napad na resnično družboslovje) in je nekakšen odgovor na vdor neonacistov na FF, in sicer tak, ki krivdo vali na akterje debate o političnem nasilju. To pa je res politično in etično vprašanje.

⁵⁴ Peticijo se je podpisovalo (v glavnem) v stanovanju avtorja pričujočega besedila v Ljubljani na Rimski c. 6.

ker tedanji mediji tega tedaj (kakor zdaj) niso dopuščali zaradi servilnosti vodstev redakcij in vprašljivih intelektualnih kapacitet novinarjev, je odprlo vrata defetizmu in kolaboriranju z birokracijo na eni strani, na drugi strani pa slepemu sovraštvu do tedanje oblasti zaradi poraza z nepoštenimi sredstvi in zaradi ponižanja institucije in (najbrž nehotenemu, vsekakor pa neodgovornemu) posmehovanju njeni obujeni avtonomiji.

Ustanova, kakršna je univerza v Sloveniji in v srednjevropskem prostoru nasploh, lahko deluje in producira družbeno koristne učinke le, če izstopi iz servilne vloge, ki se kakor neogibna usoda (»svet« naj bi drvel v to smer – kako drvi, sem poskušal prikazati v prejšnjih poglavjih) vdeluje v samo institucijo in njeno samopodobo, in če upošteva konstitutivno heterogenost (kvalitativno raznovrstnost) svojih lastnih sestavin. Toda razmere so se od časov usmerjenega izobraževanja in boja univerze za dostojno, civilno in civilizirano izobraževanje precej spremenile: državna birokracija je ne glede na svojo ideološko znamko (v tej dejavnosti je bila izjemno soglasna) največkrat, pravzaprav praviloma s pomočjo kolaborantov iz univerzitetnega okolja, ki so se ji postavili na čelo (seveda pa ne smemo pozabiti niti na to, da so univerzitetniki v okviru birokracije igrali tudi drugačne vloge, a ne ravno pogosto) izdelala mehanizme za podrobno podrejanje in ponižanje, degradacijo univerze in intelektualnega segmenta družbenega življenja⁵⁵, ki v srednjeevropskih družbah že tako nimajo posebne vrednosti, če se ne skrivajo za nerazumljivimi dostojanstvi (»akadetskimi« naslovi), ta pa ne zbudijo občutkov solidarnosti in simpatij v globoki družbi. Projekt homogenizacije in kvantifikacije družbenega intelektualnega življenja (ki je tudi projekt za odstranjevanje vsebin, angažmajev, razvrednotenje dela in ljudi in njihovo totalno razpoložljivost za oblast ali za trg ali, kakor ta hip, za oboje) poteka kot urejanje področja in njegovo usklajevanje z nečim, kar bi lahko imenovali »uradna smer zgodovine« ali »razvoja«, kakor se zadevi reče po »koncu

---

⁵⁵ Kako naj si drugače razlagamo npr. zahtevo, naj kandidatje in kandidatke za zagovor podajo izjavo, da njihov izdelek ni plagiat, ki so jo slovenske univerze brez pomisleka uvrstile med navodila za diplomska, magistrska in doktorska besedila. Ta zahteva je pravno nesmiselna, ker je plagiat kaznivo dejanje po zakonu, ki ureja avtorske pravice. Če je torej nekdo sklenil kršiti zakon, bo tudi mirno izjavil karkoli. potemtakem ima izjava neki drug namen, ta pa ne more biti nič drugega kakor osumiti kandidate tatinskosti in jih s tem ponižati.

zgodovine«. Seveda razdiralni učinki simplicističnih sumiranj in kvantifikacij, »poenotenj«, ki omogočajo tako ali drugačno merjenje (nepotrebno za dejavnost, potrebno za birokracijo in vladanje), niso nič novega in nenavadnega: so tako rekoč nujna spremljava avtoritarnosti in totalitarnosti, toda situacije, v katerih so »merila« pomembnejša od tega, kar naj bi merila, vendarle niso čisto običajne (glede tega se slovenski merilci lahko potegujejo za uvrstitev med radikalne inovatorje), od vsebin in realnega dela odlepljeno normiranje in cela serija kršenj mednarodno zavarovanih pravic, npr. avtorske pravice, pravice do svobodnega izobraževanja, raziskovanja, mišljenja, uveljavljanje konkurenčne prepovedi na področju, kjer je ta prepoved prepovedana z univerzitetnimi in akademskimi uzancami, ustavo in mednarodnimi konvencijami je celo hujše od običajnih izrazov neoliberalnega antiintelektualizma. Gre za notranjo diktaturo sicer politični eliti docela – mentalno, ne formalno ali statutarno – podvrženih vodstev akademskih institucij, ki grozijo z represalijami (nad nekonformističnimi znanstveniki, upirajočimi se študenti in iščejo v njihovih angažmajih sebi domače oblike klientelnega puča, t.j. kolovodje, uzurpatorske naklepe ter povezave s političnimi strankami, namesto da bi pri sebi našli flagrantno neskladje med svojo vlogo in svojo percepcijo te vloge) tam, kjer bi morala vladati načelo kolegialnosti in solidarnosti, spreminja intelektualne institucije v nekakšne rezervate za urjenje izprijenih politikov in njihovega podmladka. Kar se je nekoč udejanjalo relativno nedolžno z ne le arbitrarnimi, ampak na željo vlade naravnost iz birokratskega prsta izsesanimi šolskimi normativi, vselej v škodo učiteljev in učencev, je danes spremenjeno v same kriterije dejavnosti, postavljene v ministrstvih in brez povezave s kako drugo realnostjo kakor zaslužkarsko in birokratsko. Te normative so seveda podpisali od države odvisni »pedagoški strokovnjaki«; npr. *Bele knjige o šolstvu* vsebujejo kopico teh poniglavih *trendy* adaptacij na domnevne tokove (ki pa so večidel izmišljotine šolskih administratorjev) v Evropski uniji in na svetu - nikoli ni bilo rečeno, da gre pri normativih v resnici za restrikcije na izobraževalnem in raziskovalnem področju, ki nimajo nobene zveze z nobeno stroko, razen z računovodsko umetnostjo, in za prelivanje »prihranjenih« sredstev v dejavnosti, ki so dvomljive vrednosti za republiko in demokracijo (npr. v skrajno neproduktivno oborožitev vojske, ki je »potrebna« zgolj zaradi izpolnjevanja

pogodbe z NATO in pa za morebitno represijo nad pavperiziranim prebivalstvom, kljub temu pa vojsko občasno kak nepriseben osebek razglasi za hrbtnico nacije. Sicer pa vojska v prežvekujočem polpolitičnem žargonu (*discours ruminant*, bi dejal Roland Barthes) velja enako kakor tudi drugi represivni aparat, policija – oba sta s človekovimi pravicami zvezana skoraj izključno kot kršitelja – za »državotvoren« ministrski resor, raziskovanje in izobraževanje, ki sta udejanjanje izrecne temeljne človekove pravice, pa ne), največkrat zaradi neomajne reverence, se pravi nepogojne, a prekanjene servilnosti do vladajočih, uveljavljene kot imperativno pravilo akademskega bontona iz časov avtoritarne monarhije; nikoli ni nihče od za to izvoljenih vprašal, za kaj so vlade potratile sredstva, »privarčevana« pri izobraževanju, zdravstvu in drugih »socialnih« dejavnostih, in s kakšno pravico]. Neoliberalni puč – ki zaradi neprijetne strukturne podobnosti z neokonzervativno revolucijo iz 30. let XX. stoletja ne napoveduje ravno lepe prihodnosti človeštva – seveda nima zgolj izobrazbenih implikacij, so pa te poleg ekoloških verjetno najbolj obremenjujoče za prihodnost človeštva in posamičnih družbenih entitet. Skratka, intence in logistika kakega usmerjenega izobraževanja so seveda vsaj podobne, če ne identične neoliberalnim, toda njihovo uveljavljanje je poleg tega, da je bilo precej šušmarsko, imelo za seboj bistveno manjšo politično moč kakor totalna globalizacijska komercializacija človeškega življenja, prikazana kot napredek. Ena sama izmed zainteresiranih multinacionalk ima večjo finančno moč od povprečne države, kaj šele od podpovprečne – toda finančna moč ni edina moč, ki jo imajo na voljo družbe. Če nič drugega je prav to postalo očitno v množičnem in nikakor ne zgolj evropskem odporu zoper lomastenje finančnih in uradniških špekulantov po domeni, ki se je emancipirala v tisočletjih bojev zoper različne ideološke in administrativne hegemonije.⁵⁶

V resnici ni mogoče legitimno govoriti o univerzi in o razvoju te ustanove, če ne upoštevamo, da univerza ni prazno ime, da ni nekakšna rubrika, kamor bi bilo mogoče zmašiti vse povprek od višje šole za medicinske tehnike, prava, humanistike, naravoslovja do mornariške in policijske akademije, ne da bi bila področja

---

⁵⁶ Gl. prejšnja poglavja, zlasti pa raziskovalno poročilo Taje Kramberger, *Zgodovinsko antropološki oris oblikovanja univerzitetnih habitusov*, Ljubljana, Pedagoški inštitut, 2009.

enako jasno razmejena na epistemološki ravni, kakor so opredeljeni razlogi za njihovo koeksistenco v univerzitetnem okviru. Če ta operacija ni bila nikoli opravljena, nimamo opraviti z univerzo, ampak z nečim drugim. In pri slovenskih univerzah ni bila. Pri tem ni toliko pomembno, ali gre za centralizirane institucije, v katerih fakultete niso pravne osebe – taka ureditev zgolj povečuje diktatorske in podjetniške skušnjave rektoratov – ali pa gre za aditivno načelo, v vsakem primeru je univerza taka simbioza disciplin, ki disciplinam ne jemlje avtonomije, ampak skrbi za optimalizacijo razmer, v katerih delujejo, sicer ni razloga za njen obstoj. Drugače rečeno, univerza ni voluntaristična izmišljotina nekakšnih ustanoviteljev, ti so od vsega začetka, že pred letom 1000, s svojimi podelitvami avtonomij in svoboščin predvsem sankcionirali obstoječe entitete in prek patronatov poskušali držati odprta vrata za svoje intervencije v tem korpusu – zlasti na teoloških fakultetah – ki jim je bil po svoji naravi, preokupacijah in habitusu radikalno tuj. Univerza kot družbena institucija je, ne glede na to, kako se uradno imenuje, družbena institucija posebne vrste, kar poklicne visoke šole, ki po definiciji strežejo zahtevam/potrebam družbenih subjektov, največkrat političnih, administrativnih in ideoloških, niso. In ne glede na to, kako evropocentrično se sliši, je univerza kot družbena institucija in kot *asylum* intelektualnega življenja – enako kakor racionalizem, razsvetljenstvo, laičnost in ateizem – produkt razvoja tako imenovanega latinskega krščanskega sveta, s katerim je preživela številne zgodovinske transformacije, zaradi katerih je to, kar je danes, hkrati pa je bila znotraj tega sveta tista izmed sestavin, ki so zaradi radikalne drugačnosti preživele konec krščanskega sveta kot civilizacije, zaznamovane z religijo; ta svet danes poskušajo obuditi od mrtvih in celo kot *mort-vivant* oz. *revenant* ustvarja tendence k zatiranju, omejevanju in medreligioznim spopadam. Univerza je tako privilegiran družben kraj intelektualnega življenja, ne pa poligon ali *Exerzierplatz* različnih oblasti, čeprav so hkrati tudi kraj, kjer si podmladek družbenih elit nabira kulturni in intelektualni kapital, kadar obstaja elita, ki ne vlada zgolj z naslijem, slepili in drugimi prevarami.

Zgodovina institucije, njeni zgodovinska/socialna sproduciranost in evolucija niso gol kuriozum ali eruditski okrasek pričujočega besedila in drugih obravnav univerzitetne problematike, ampak

temeljna referenca, ki nam pomaga prepoznati strukturo in elemente, ki jih ta struktura postavlja v razmerja, zlasti pa zastavke in družbeno in kulturno vlogo te institucije v različnih kontekstih in politično-ideoloških režimih. Kot nekaj, kar je v konstituciji današnjih družb *sui generis*, se pravi nekaj, česar gospodarji družb niso ustvarili, ampak kvečjemu dopustili, spodbujali ali kdaj pa kdaj omogočili in si nato poskusili podrediti, kar se navzlic občasni dobronamernosti ustanoviteljev ni moglo končati drugače kakor s krizo razmerij med to ali ono oblastjo in univerzo (univerza se je nekako hibernirala, konkretne institucije so celo prenehale obstajati, ali pa se je intelektualna in kolegialna avtonomija preselila na drugače imenovane institucije, denimo, akademije, institute ipd., ker je družba pač ne glede na aspiracije nosilcev družbene moči regenerirala svoj kraj intelektualne avtonomije).

Poltisočletno obdobje bolj ali manj intenzivne in teritorialno diverzificirane univerzitetne krize (XIV. – XIX. stol.) – krize, ki so jo povzročile oz. kontinuirano povzročale ideološko in ekonomsko utilitarne intervencije cerkva in monarhij, lahko ilustrira ta del univerzitetne evolucije in nam omogoča predvideti učinke, kakršni bodo izšli iz reform, ki jih izvajajo neoliberalne oblasti klerikalne ali laične obarvanosti.

Po začetnem razcvetu v okviru srednjeveškega sistema privilegijev in svoboščin, samouprave ali avtonomije, socialne odprtosti in, danes bi rekli, internacionalizma oz. univerzalizma so se univerzitetne institucije znašle v precepu med Cerkvijo in prav tako od Boga vzpostavljeno in pooblaščno »posvetno oblastjo«. Praviloma so se odločale za zlo, ki je bilo neposredno manjše, se pravi, za pešajoč in bržkone od vojaške monarhije bolj kultiviran papeški ali prelatski patronat. Toda v 2. polovici XIV. stoletja se je razmerje sil v latinskem krščanskem svetu znova preobrnilo z vrnitvijo papeža v Rim in zaradi novih prizadevanj Svete stolice, da bi uniformirala in nadzorovala obredne prakse, reglementacije in intelektualno življenje na ozemlju, ki ga je imela za svojo domeno. Obnovljena inkvizicija, čistke, začetki preganjanja čarovnic, mobilizacije vseh vrst, antijudaizem, določanje sovražnikov, *reconquista* na Iberskem polotoku s svojim paketom verske nestrpnosti in prvih preganjanj, ki so v XV. stoletju privedla do pobojev in izгона Judov in Mavrov iz Španije na Portugalsko in v tedaj še novi Otomanski imperij, fundamentalistične herezije in

verske vojne niso bili ravno ugodne okoliščine za intelektualno avtonomijo, ki je sumljiva sleherni avtoritarni kompoziciji⁵⁷: oblast

---

⁵⁷ V XV. Stoletju se je zgodilo marsikaj nezaslišanega in nepojmljivega v krščanskem svetu. Na religioznem področju so nastale herezije, ki jim pravimo reformno gibanje in ki jih rimska cerkev navzlic prizadevanjem ni mogla zatreti, kakor je vse herezije dotlej (Luther, 1483 - 1546; Calvin, 1509 - 1564); udejanjeni shizmi, ki jo je povzročila nepopustljivost rimske hierarhije med dolgim tridentinskim koncilom (1545-1562) (kakor sta nepopustljivost grške hierarhije in sumničavost rimske kurije onemogočili krščansko zavezništvo, ki bi morebiti podaljšalo obstoj Romanije in preprečilo katastrofo leta 1543), je kmalu sledila katoliška reforma (iz neznanih razlogov v slovenščini imenovana »protireformacija«), ki je tudi z ustanovitvijo Jezusove družbe (*Societas Jesu*) leta 1538 razkazovala svojo nepopustljivost, hkrati pa se je skozi verske vojne izkazalo, da se tokrat ne bo ponovil križarski pohod zoper katare in da rimska rekonkvista Evrope ni ravno stvar naslednjega dne. S temi dogodki se konča svobodno raziskovanje umetnosti renesanse in se začne propagandni vrtinec baroka. Renesanso lahko tako razdelimo na tri obdobja: na obdobje disputa med humanizmom in evangelizmom do 1534, na obdobje preganjanja protestantov med 1534 in 1559 in na obdobje verskih vojn med 1559 in 1598. Zaradi prvega obdobja se krščanski svet ni nikoli več vrnil v srednjeveške firmice navzlic fanatizmu, nasilju in sistematični indoktrinaciji prebivalstva na obeh območjih versko razdeljene celine. V XV. in XVI. stoletju so pri razširitvi intelektualne avtonomije v zelo majhnih družbenopolitičnih enitetah, kakršne so bile renesančne mestne države v Italiji, sodelovali že naštetih ideološki procesi, nič manj pa niso prispevali konstrukcija državljana v republikanskih Firencah (Leonardo Bruni), obstoj humanističnih dvorov drugje (Neapelj, Urbino, Milano, Rim), kjer so vsaj v načelu potekale filozofske debate *inter pares*, mecenat, nastanek prvih humanističnih kolegijev (Jezuitskih in kraljevih, najpomembnejši je bil še delujoči *Collège de France*, ki ga je leta 1529 v Parizu ustanovil Franc I), zasebnih in municipalnih knjižnic in akademij in seveda vrsta tehničnih izumov, med njimi izum papirja, primerne za množično produkcijo in tiskanje in izum fiskarskega stroja. Akademije in dvori sta bili dve socialni lokaliteti, ki sta omogočali svobodno intelektualno dejavnost, dvori seveda le nekaj časa, saj se je vloga dvornih učenjakov že v XVI. stoletja zlila z dvorjanstvom (Cf. Baldesar Castiglione, *Il libro del Cortegiano*, a cura di Luigi Preti, Giulio Einaudi Editore, Torino 1965), tako da je nastalo nasprotje med cortigianom in poštenjakom, ki deluje v okrilju učene akademije in humanističnega kolegija. Oboji so bili nenavadne institucije: če ostanemo pri *Collège de France*, nas naravnost pretrese stopnja svobode, ki je bila njegova privlačnost vse do danes, ko je še zmeraj neobičajna institucija (Pierre Bourdieu, *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*, Pariz, Eds. De Minuit, 1989): takoj je prelomil s tistim, kar je veljalo za tradicijo učenosti, mnemonična rutina je bila nadomeščena s svobodnim mišljenjem in raziskovanjem, ni bilo obveznih akademskih stopenj, uveden je bil brezplačen dostop do najboljših predavanj, razširjal je znanje grščine in hebrejščine; bil je prava revolucija, katere dosega najbrž niso razumeli niti tisti, ki so jo izvajali po svoji vesti in velikodušnosti. Omenil bom zgolj nekaj najpomembnejših akademij:

Italija:

- Accademia neoplatonica (mecen Lorenzo Magnifico), Firenze, 1434, edini nezanesljivi podatki od Vasarija;
- *Accademia dell'Arte del Disegno*, ki je postala *Accademia di Belle Arti Firenze*, 1563;
- Accademia della Crusca, de la lingua italiana (sprva *toscana*), Firenze, 1583;
- Accademia dei Lincei, Rim, 1603;
- Accademia del Cimento, akademija za eksperimentiranje, prva znanstvena akademija v Evropi, 1630;

Svete stolice je postala bolj represivna, zalezovalska, ideološko ekskluzivna in totalitarna, posvetne države in njihovi segmenti pa so na univerzah uveljavljali »nacionalne« ali »regionalne«, se pravi svoje partikularne kriterije in interese. Okostenelost, zapiranje vase, socialna ekskluzivnost in naposled smešnost univerz in univerzitetnikov so le logične posledice konjunktura, v kateri si vloge v glavnem niso izbirali sami.

Rekel sem že, da so se stare univerzitetne institucije vkopale v obredja in tradicije, se oklenile privilegijev in statutih, medtem ko sta se intelektualna avtonomija in dejavnost, ki sta izšli iz prvih univerz evropskega juga in zahoda, preselili na nove institucije, ki so pod čedalje bolj humanističnimi in renesančnimi patronati posvetnih in cerkvenih vladarjev, ki so se prištevali v kulturno elito, oplemeniteno z invencijo antike in njene dediščine, za nekaj časa prevzele vlogo univerz in njihove avtonomije. Ta oblika organizacije intelektualne avtonomije je prepotovala svoj posebni evolucijski krog od humanistov in umetnikov dvorjanov s cesarsko apanažo na neapeljskem dvoru, zgodnjih humanističnih krožkov prek akademij v svobodnih mestih, učenih družb in provincialnih akademij, ki so ustvarile malone panevropsko mrežo in od XVII. stoletja naprej producirale intelektualno podlago razsvetljenske oz. »buržoazne« revolucije, kakor pravi klasična domneva; danes seveda vemo, da niso pripravljale prav *buržoazne* revolucije,

-
- Accademia dell'Arcadia v Rimu, 1690.

Francija:

- Académie française, Pariz, 1635;
- Académie des inscriptions et belles-lettres, Pariz, 1663;
- Académie des sciences, Pariz, 1666 ; (statuti 1699) ;
- Académie des Beaux-Arts, Pariz, 1816;
- Académie des Sciences morales et politiques, Pariz, 1795.

Nekaj literature: Calogero Carità, *L'Accademia dell'Arcadia e la P.I. a Licata nei secoli XVIII e XIX*, Agrigento, Centro culturale « L. Pirandello », 1980; Maria Teresa Graziosi, Barbara Tellini Santoni, *Tre secoli di storia dell'Arcadia*, Roma, La meridiana, 1991; Paolo Rossi, *Aux origines de la science moderne*, Pariz, Le Seuil, 2004 [1999]; André Chastel, *Art et Humanisme à Florence au temps de Laurent le Magnifique*, P.U.F, 1982 [1959]; André Chastel, Robert Klein, *L'Âge de l'humanisme*, Bruxelles, Éditions de la connaissance, 1963; Eugenio Garin (ur.), *L'homme de la Renaissance*, Pariz, Le Seuil, 1990, Albin Michel, 2005; Tibor Klaniczay, »Le mouvement académique de la renaissance et le cas de la Hongrie«, *Hungarian Studies*, 2/1, Budapest, 1993.

ampak nekaj precej bolj usodnega: nastop laične države/družbe in konec božjih mandatov vladarjev, nastop državljana in človekove naravne suverenosti in konec krščanskega sveta kot politično-ideološke entitete – do reinstalacije na starih in novih univerzah: družbeno mesto intelektualne avtonomije se je postopoma, po dolгих konfliktih z avtokratskimi in reakcionarnimi oblastmi v večjem delu XIX. stoletja predvsem v atlantiških deželah vrnilo na reformirane univerze.

O tem, kako se je to dogajalo v Franciji (od Napoleonove *Université de France* do Ferryjeve in drugih reform pred koncem stoletja) smo v pričujočem besedilu že govorili. Tukaj bi rad zgolj opozoril, da je politična, ekonomska in ideološka kontrola univerz botrovala ideološki radikalizaciji izobražencev (njihovi transformaciji v intelektualce *ante litteram*, na zgodovinsko odločilne politične učinke te radikalizacije, in na to, da se tej kontroli ni posrečilo dejansko odpraviti družbenga mesta intelektualne avtonomije, ki jo v pričujočem besedilu imenujem univerzitetna institucija.

Potemtakem tedaj, ko govorimo o univerzi, govorimo o dveh stvareh: o družbeni instituciji in o konkretnih, empirično obstoječih ustanovah, ki jih omogoča kot nekakšna matrica. Razložek in povezava med tema dvema aspektoma sta se v novejši zgodovini večkrat pokazala celo na administrativni ravni, denimo v Napoleonovem času, ko je bila cesarska univerza vsedržaven organizem, posamezne univerze (tudi *école centrale* v Ljubljani) pa modalnosti tega organizma na »terenu« (v I. Cesarstvu in priključenih deželah je cesarska univerza generirala podrejene institucije, ki so bile glede na dotedanje razmere v »domačih« monarhijah azili znanstvene avtonomije, nato v republikanski Franciji vse do danes, ko nastopa univerzitetna eidetika kot referenca – model univerzitetnikov, ki se skupaj z velikim delom javnosti in sindikati upirajo neoliberalnemu razsajanju po univerzitetni domeni). Tako je bilo administrativno oz. politično sankcioniranje univerze kot družbene institucije vselej ambivalentno: s tem da je dajalo univerzi politični status, je empirične ustanove podrejalo interesom vladajoče politike. Zato se je po slehernem takem poskusu prej ali slej obnovil razložek med političnimi in univerzitetnimi oblastmi in domenami; le redkokdaj so državne institucije prostovoljno in pri polni vednosti o

tem, za kaj gre, izglasovale zakone o prepovedi državnega kršenja univerze kot intelektualne avtonomije. Razlika med politično državo in univerzitetno institucijo je potemtakem zgodovinska in stalna ter sodi k njuni konstituciji, nasprotje med njima in podrejenost ene drugi pa sta občasni oz. kontingentni modaliteti te razlike, ki nobeni izmed njiju ne prinašajo koristi.

Ko sta »očeta« sociologije in antropologije Émile Durkheim in Marcel Mauss govorila o »cité savante«, ki naj bi bila bodisi ideal za »cité politique« ali njeno nasprotje, in pri tem mislila na univerzo, sta zadevo kajpada kontrastno idealizirala: razmerja med družbenimi institucijami ni mogoče skrčiti na zgledovanje in averzijo. Navzlic temu je mogoče v tem idealiziranju najti racionalno jedro, okrog katerega se pravkar v njuni domovini bije boj med ljudskim interesom in interesom intelektualcev na eni strani in Sarkozyjevo oblastjo na drugi strani: da univerza ni toliko stvar vlade in državne administracije, kolikor je stvar družbe (se pravi ljudstva, pa naj zveni še tako patetično), se vsaj v današnji Franciji kaže povsem očitno.⁵⁸

Izraz univerza torej pomeni dvoje: družbeno institucijo, kakršne so, denimo, govorica, sorodstveni sistemi ali politična instanca, in konkretno obstoječo ustanovo z uslužbenci, študenti, hierarhijo, pravilniki, premičninami in nepremičninami vred. Kakor bi moralo biti slehernemu družboslovcu znano, družbene institucije niso enako dovzetne za posege drugih družbenih instanc kakor posamezni empirično obstoječi zavodi. Družbene institucije je kajpak mogoče favorizirati, jih modificirati ali degradirati, celo blokirati in eliminirati, ni pa mogoče po mili volji spreminjati njihove narave in družbene funkcije – to dvoje se namreč ne ravna po razmerjih političnih sil v posamezni zgodovinski konjunkturi, ampak po logiki, ki bi ji lahko rekli logika socialne zgodovine, v kateri igrajo realno vlogo realni parametri družb, ne le imaginarij političnega razreda. Tukaj seveda ni mogoče na dolgo in široko navajati in izčrpno obravnavati zgodovinskih zgledov za nastajanje ali odpravljanje družbenih institucij. Dovolj ilustrativno pa je že dejstvo, da je krščanstvo kot državna religija, kot nesporno vladajoč kulturni

---

⁵⁸Cf. Pierre Bourdieu, »Cité savante et vigilance épistémologique«, v: Pierre Bourdieu, J.-C. Passeron in J.-C. Chamboredon, *Le Métier du sociologue*, Pariz – Haag, Bordas - Mouton, 1968, str. 102 in *passim*.

in ideološki dispozitiv *in propagatio* za nepopolno demontiranje antičnih in barbarskih institucij potrebovalo več kakor tisočletje. Potemtakem lahko rečemo, da sodi spreminjanje univerze k temu, kar zgodovinarji imenujejo počasna zgodovina oz. dolgo trajanje, in da bi danes univerza vsaj latentno obstajala tudi tedaj, če ne bi obstajale konkretne univerze – nekako tako, kakor se dolgo obdrži degradirana gramatika jezika, ki ga spodriva drug jezik. V Bizantinskem imperiju, v Romaniji, denimo, je obstajalo družbeno mesto *sholé* še dolgo po tem, ko si je v VI. stoletju (za Justinijana) vse javno izobraževanje prilastila teokracija. Na videz se je nekaj podobnega dogajalo tudi na Zahodu, saj se je z oživljanjem mest, denarnega gospodarstva in tržne produkcije v XII. stoletju pojavila tudi Abélardova anticipacija institucije, ki ji pravimo srednjeveška univerza. Pobuda za univerzo ni bila ne politična ne cerkvena, ampak družbena (Jacques Le Goff, *op. cit.*), obe gosposki pa sta se tako ali drugače prilepili nanjo.

Obnašanje srednjeveških univerz – ekspanzija, socialna in intelektualna odprtost, stanovska klavzura, okostenelost – navsezadnje zadosti priča o tem, da so te univerze reagirale na posege od zunaj oziroma na tendence zgodovinskih konjunktur kot avtonomna družbena telesa, ne pa kot postaje oblastne ali ideološke transmisije, ne glede na to, ali so bile te reakcije zavestne ali spontane, in ne glede na to, ali so v konfliktnih odnesle celo kožo ali ne. Pritiski in odpori so bili zmerom tako ali drugače zvezani z univerzitetno avtonomijo. Ta avtonomija pa je dobila približno prav toliko deskriptivnih opredelitev, kolikor je bilo specifičnih zgodovinskih razmer in ideoloških konjunktur: privilegij, *libertas*, klavzura je le nekaj izrazov, ki se na to avtonomijo nanašajo. Bržčas je treba to avtonomijo, ki je ves čas, zlasti pa od XVIII. stoletja naprej sinonim za svobodo, na novo opredeliti, seveda tako, da jo postavimo v njen današnji kontekst in ohranimo njene temeljne funkcionalne in etične sestavine, na katere sem poskusil opozoriti v predgovoru ob Kantovih in Spinozovih konceptualizacijah, ne da bi jo reducirali na efemerne marnje trenutne politične kaste in vlad, ki so iz nje izšle; in bržčas bi ravnali narobe, če bi se te opredelitve lotili na že preskušene načine, se pravi, če bi univerzitetno avtonomijo opredeljevali skozi očala neke duge družbene institucije.

Rekli smo že, da ima univerza kot avtonomen (se pravi tak, ki je svoboden in deluje po svojih lastnih etičnih in spoznavnih pravilih) družbeni korpus s svojim specifičnim krajem v družbeni konstituciji neko določeno funkcijo v družbi, kadar gre za družbo, ki tak kraj premore. To družbeno funkcijo sestavlja cela pahljača aspektov, tako da je skrajno kompleksna in je ni mogoče zreducirati na vulgarni ekonomistični produktivizem, kakor ni mogoče družbenega položaja univerze zreducirati na nekaj statusnih vprašanj. Ta družbena funkcija univerze je bila v zgodovini že večkrat tema zagrizenih diskusij med »funkcionalisti«, se pravi, največkrat zastopniki državnih ali cerkvenih oblasti, in »idealisti«, se pravi, bolj ali manj zastopniki interesa znanstvenega univerzitetnega korpusa kot okolja, v katerem je mogoče slediti spoznavnim procesom in/kot kategoričnemu imperativu.⁵⁹ Te diskusije so odsevale razmerja sil v družbi, zlasti v njeni politični in ekonomski sferi, ta pa so se kazala kot vrednotenja znanj in fakultet. Zadnji tak antagonizem se je izoblikoval v XIX. stoletju, nadaljuje pa se še danes – gre za sterilno in docela ideološko nasprotje med »tehniki« in »literati«.

Drugače rečeno, dominantni družbeni interesi (po P. Bourdieuju) so, kadar so odločilno posegli v univerzitetni korpus, zmerom ali učinkovali razdiralno na ravni konkretnih univerzitetnih ustanov ali vključevali univerzitetne zavode med mehanizme svoje lastne reprodukcije; ker pa so povzročali disfunkcije univerze kot družbene institucije, so se bili prej ali slej prisiljeni umakniti, dokler ni zmagal »ameriški« model konstantnega zunanjega pritiska, se nato z drugih ali drugačnih pozicij znova pognati v boj za gospodstvo nad univerzo, pa se vnovič umaknili, in tako naprej do danes.

Potemtakem naj nas ne skrbi prihodnja usoda univerze – družbene institucije, ta očitno še ni končala svoje zgodovinske poti, skrbi pa naj nas to, da je zaradi predolge disfunkcije te institucije nujno (p)oškodovan družbeni korpus v celoti. Drugače in nemara bolj jasno rečeno: univerza bo v Evropi in na svetu obstajala naprej ne glede na to, kar mi tukaj in zdaj počnemo z visokim šolstvom, posledice, ki jih utegne občutiti lokalna družba, pa niso ravno razlog za sproščen optimizem.

---

⁵⁹ Glej Immanuel Kant, *Der Streit Der Fakultäten In Drei Abschnitten*, Hamburg, Meiner, Philosophische Bibliothek, zv. 522, 2005.

Besedila, ki ob čedalje bolj napetih razmerjih med orientacijo političnega korpusa in njegovih institucij v slovenski družbi in (po svoji naravi transnacionalno, »evropsko«) univerzitetno institucijo, poskušajo utemeljiti impakt t. i. dnevne politike v izobraževalnem sistemu, so zvečine močno enostranska (»funkcionalistična«, ker poskušajo univerzo vstaviti na podrejena mesta v drugih dužbenih registrih, denimo v gospodarstvu) ali pa se v upanju ali prepričanju, da tisto, česar ne zaznavajo, tudi v resnici ne obstaja, skušajo izogniti problematiki intelektualne avtonomije tako, da preprosto ignorirajo »pojav« univerza, saj govorijo zgolj o šolskem sistemu in visokem šolstvu iz formalističnega in administrativnega zornega kota. Obstajajo seveda tudi drugačna besedila, a so v nanje nepripravljenem okolju neodmevna in večidel celo nepriobčena. Težko se je namreč iztrgati iz samoumevnosti prevladujočega spontanega utilitarizma, njegovi nosilci pa niso zmožni dojeti tako imenovanih dezinteresiranih oz. nekoristoljubnih početij tudi zaradi pojmovnega aparata in »strokovnega« žargona, ki so si ga izdelali, da bi se temu izognili. Vendar je samoumevnost eno, realnost pa drugo: niti preprostih utilitarnih ciljev pravzaprav ni mogoče doseči, ne da bi upoštevali realnost, ta pa ni ne utilitarna ne kako drugače teleološka ali finalistična.

Zato se je najbrž treba soočiti z nekaj dejstvi, ki zadevajo naravo univerze ali izhajajo iz nje in existenco univerze v konkretnem družbenem okolju z lastnostmi, kakršne pač ima.

Univerze ni mogoče reformirati »od zunaj« (to seveda ne pomeni: »brez upoštevanja zunanjega sveta in njegovih konstitucij«, pomeni zgolj to, da pobuda, kriteriji in izvedba lahko nastanejo le v okvirih disciplin, v katerih poteka znanstveno delo na univerzah). Taka reforma je namreč nesmiselna in obsojena na povzročanje škode – to je pravzaprav mogoče reči za sleherno družbeno institucijo, ki ima vstopni prag in je del (kulturnega) polja s habitusom: nobeni družbeni instituciji namreč ni mogoče brez škode vsiliti pravil, ki veljajo v drugih institucijah (denimo, politične institucije ni mogoče zasnovati po zgledu religije ali kulture) ali niti tam ne. Če hočemo na družbeno institucijo vplivati kolikor toliko ustrezno, moramo poznati njeno naravo in implikacije tega »zunaj« in »znotraj« in si vse to tudi priznati. Hkrati pa relativna avtonomija institucije nikakor ne pomeni absolutne ločenosti od drugih družbenih institucij, pomeni zgolj to, da gre za področje družbenega življenja, na katerem

veljajo posebna pravila in ki ima posebno družbeno funkcijo. Če torej hočemo spodbuditi razvoj univerze, ji moramo predvsem (materialno, moralno) omogočiti, da se sama reformira »od znotraj«.

Kontrolorji kontrolorjev: pridelovanje oblasti

Kriteriji, ki so relevantni v okviru univerze, so na eni strani kriteriji, ki so se v znanstvenih poljih vzporedno z delom znanosti izoblikovali kot kriteriji polj (agensov in njihovih drž, stalnih in ad hoc hierarhij, deontologije in etike, sprejemljivih eksplikativnih in konceptualizacijskih diskurzov) in diferenciala socializacije znanosti, ki sega od objav znanstvenih besedil do določene, denimo, akademske vulgarizacije s predavanji in priročniki. Ti kriteriji omogočajo razvoj disciplin, njihovih polj in habitusa agensov; če pa se ti ne razvijajo v okviru, ki ga določajo determinante polja, to praviloma pomeni, da je disciplina in največkrat tudi institucija, ki ji daje zavetje, univerza, pod prevelikim pritiskom zunajznanstvenih in zunajuniverzitetnih instanc (»gospodarstva«, »politike«, »kulture« v različnih modalitetah od pogrošnih modrovanj politikov in žurnalistov, neposrednih napadov skozi zakone, predpise in dodeljevanje sredstev, do totalitarnega, verbalno, reglementacijsko in včasih tudi drugače nasilnega uveljavljanja »ljudske« ali »narodne« volje, manj znane ljudstvu ali narodu kakor vodjem totalitarnih formacij v političnem segmentu socialnega življenja). Univerza in druge institucije intelektualne avtonomije v družbi so s temi instancami neizbežno v nekakšnem, ne vselej enakem in enako imperativnem razmerju, ki je nekakšna mešanica nenehnih poskusov funkcionaliziranja v njihov prid, neposrednih napadov, kadar institucij intelektualne avtonomije ni mogoče vpreči v prizadevanja za cilje kakšne politične ideologije (ta hip neonacizma, neoliberalizma in klerikalizma, a seznam se lahko kadarkoli podaljša) niti kot povsem iluzorno »konvergenco zadnjih spoznanj«, do dejanskih, a nujno začasnih vzporednic v izjemnih razmerah, kadar se na politični oblasti znajdejo ljudje z altruističnimi programi in ti programi niso zgolj virtualna scenerija. Elementi takega programa so gotovo prispevali k ustanovitvi univerze v Ljubljani in boju za njen obstanek, a tudi, v precej drugačnih okoliščinah, po 2. svetovni vojni k ustanavljanju institutov za temeljne znanosti, ki so kmalu postali žrtve »pritlikavcev na ramenih velikanov«. Skratka, ne glede na to, kakšna so razmerja med znanstveno in univerzitetno avtonomijo (ki obstaja tudi tedaj, kadar je suspendirana, seveda, če imamo opraviti z univerzo) in

bolj ali manj hegemonističnimi in antagonističnimi okolji zunaj nje, ta okolja v nobenem primeru nimajo kompetentnosti v univerzitetnem okviru in niso regularno pooblaščená za prestopanje praga univerzitetnega polja.

Osebe, ki so intelektualno in moralno usposobljene za kolikor toliko nepristransko spoznavanje in objektivacijo družbenih interesov, večidel delajo in delujejo prav v okrilju univerzitetnih in drugih znanstvenih ustanov, le redko pa tudi zunaj njih, saj je družbeno okolje zunaj z vstopnim pragom zavarovane intelektualne avtonomije za tako kompetenco in tako ravnanje največkrat neprimerno (ni pa tako prostostrelstvo nemogoče in univerza, ki je v družbi najbolj usposobljena za rekognosciranje – v tem oziru je nad njo le modro nebo, ne pa kakšno ministrstvo ali vlada – in ki naj bi pri prepoznavanju znanstvenih dosežkov upoštevala kriterije vsebine in spoznanj, takih dejavnosti ne bi smela zavračati na podlagi svojih formalizmov, ki so, s habilitacijami in distinkcijami vred, zgolj njeni naključni pripomočki za urejanje manj pomembnih dejavnosti, nikakor pa ne njenega temeljnega dela in dejavnosti). Saj npr. zaradi »pravilno« izpolnjenih vlog za habilitacijo nihče ne postane ne pametnejši ne bolj usposobljen, čeprav dobi pooblastila, ki pa bi jih lahko dobil tudi na drugačen način, konkurenčna prepoved v meduniverzitetnih odnosih pa je povsem očiten vdor najbolj zavržene oblike podjetniške mentalitete (prisvajanje tuje pameti je pač oblika nesankcioniranega zaslužjevanja) v družben kraj, kjer nima mesta, hkrati je še izraz negotovosti osebij (šibek habitus) in orodje za medinstitucionalno desolidarizacijo skozi povsem odvečno konkurenco.

Uravnovešena družbena percepcija intelektualne avtonomije kot specifičnega kraja v družbeni topiki – tista, ki univerze nima ne za gospodarski ne za politični priveseč, ampak za institucijo te avtonomije – bi pravzaprav družbi in s tem tudi gospodarstvu in politiki še najbolj koristila; kakor kažejo razmere po svetu, pa je prav to ravnovesje najbolj oddaljeno od partikularnih ciljev nosilcev družbene moči, ki bi te cilje radi dosegli potihem ali v družbeni sokrivdi, brez navzočnosti nevpoletenih družbenih subjektov, ki so vsaj potencialni in kompetentni agensi kritične obravnave političnih agensov in njihovih dejanj v občem družbenem prostoru. Spoznavne kompetence v družbi niso kar po naravi stvari enakomerno porazdeljene med prebivalstvo, porazdeljene so človekove in državljanske pravice, za pridobitev spoznavnih

kompetenc pa je treba storiti marsikaj in to početi in razvijati toliko časa, da se uveljavijo skozi rigorozna orodja/kriterije intelektualnih polj (skozi kritiko kolegijev), spoznavne kompetence niso stvar glasovanj, slave, razvpitosti, priljudnosti, olikanosti, neposredne družbene recepcije, stvar demokracije so le toliko, kolikor jih demokracija najmanj ovira pri nastanju in delovanju (in demokracije ne smemo zamenjevati s populizmom, ki je njeno najbolj aktualno in najbolj perverzno nasprotje). Uravnovešena družbena percepcija obstoja intelektualne avtonomije in avtonomnega znanstvenega dela (katerega namen ni produkcija tehničnih hokus-pokusov tipa kloniranje in prodajanje senzacij, kakršne so npr. odkritja dokumentov, ki bodo »spremenili zgodovino«) bi namreč omogočila realnejše prepoznavanje in določanje družbenih ciljev, ustrenejšo izbiro mehanizmov in sredstev, s katerimi jih je mogoče doseči, dosegljiva pa je z opustitvijo (ob enaki količini vloženih finančnih sredstev) sedanjih tendenc v oblastniškem reguliranju množičnega izobraževanja (namesto gojenja inteligentnosti tekmovalnost, namesto znanj kvizi ipd.) in z radikalno predelavo vsebin in koherentnosti izobraževalnih postopkov. Drugače rečeno: kontrola drugih družbenih institucij nad univerzo je smiselna in produktivna le, kadar je zagotovljena tudi kontrola univerze nad drugimi družbenimi institucijami. Denimo, nadzor kontrolne ustanove, kakršna je npr. Zavod SRS za šolstvo, nad univerzo bi bil nesmislen tudi tedaj, če bi ta ustanova imela povsem drugače kompetenten kader, kakor ga ima, ker gre pač za »strokovno« službo državne uprave, ne pa za institucijo, ki bi uveljavljala znanstvene kriterije; mar niso zadostno opozorilo o servilnosti te institucije že za lase privlečeni »normativi« in didaktični prijemi, ki spodkopujejo celo ustanove množičnega izobraževalnega sistema, nadzor znanstvenih disciplin – pa ne predvsem v osebah od oblasti priznanih veličin, ki si največkrat v »svoji« znanosti s pomočjo državne birokracije in na ničemer resničnem temelječega »renomeja« zagotavljajo zgolj lukrativne in oblastne pozicije ter nezasluzeno medijsko in mnenjsko reputacijo in je zato njihovo sodelovanje z državnim servisom zgolj zagotavljanje odsotnosti znanstvenega nadzora, ampak ljudi, ki znanstveno obdelujejo znanstvene teme – bi skoraj neogibno privedel do racionalnih transformacij izobraževalnih vsebin in postopkov.

Pri tem razmerju med družbenimi institucijami in *topoi* ne gre za tako imenovano vodilno vlogo v družbi – ta je bolj stvar monopolnega gospodarstva in diletantске politike – ampak za primerno, se pravi pospeševalno razmerje med njimi (družbene institucije so praviloma komplementarne, kadar ne gre za anahronizme seveda, vse dotlej, dokler ne pride do disfunkcije ene izmed njih; disfunkcija politične institucije, denimo, po navadi povzroči disfunkcije drugih institucij). Gre potemtakem za normaliziranje teh razmerij, saj to normaliziranje vsaj v okviru civilizacije, v kateri živimo, omogoča družbeno stabilnost. Mimogrede naj omenim, da so bržčas že zato ameriški, japonski, nemški itn. zgledi za lik in delovanje moderne univerze zgolj iluzija »funkcionalistov«, kakor se je ta veja strežajev gospodarjev družbe imenovala pred desetletji, oz. neoliberalcev, saj se ti zgledi oddaljujejo od malone vseh razločevalnih potez univerzitetne institucije, poleg tega pa vsaj v evropskih družbah niso nikakršna novost, ki bi jo morali hoditi gledat v eksotične kraje, ampak že stoletja sodijo v omrežje visokih poklicnih šol, ki imajo svojo družbeno vlogo in svoj vzgojno – izobraževalni režim, ki pa ne nadomeščajo institucij intelektualne avtonomije, torej niti univerze ne. Težava z realnostjo, ki jo imajo zagovorniki represivnih, kompetitivnih in eksploatorskih izobraževalnih zgledov po svetu in njihove implantacije v krajih, kjer podobne institucije tako ali tako že obstajajo, a jih ne prepoznajo, je v tem, da ne dopuščajo vsebinske, režimske in statusne diferenciacije izobraževalnih in raziskovalnih institucij oz. da to diferenciacijo dojemajo kot funkcionalno motnjo. Ob drugem zgledu iste vrste pravi Pierre Bourdieu: »Tukaj imamo tipičen zgled tega verovanjskega učinka, ki na mah ustavi diskusijo o povsem diskutabilnih tezah. Potrebno bi bilo analizirati kolektivno delo »novih intelektualcev«, ki je ustvarilo vzdušje, ki je naklonjeno umiku države in, širše, podreditvi vrednotam ekonomije. Mislim na tisto, kar so imenovali »vrnitev k individualizmu«, nekakšni samoizpolnjujoči se prerokbi, ki teži k destrukciji filozofskih temeljev *welfare state* in še posebej pojma kolektivne odgovornosti (pri nesrečah pri delu, bolezni ali bedi), te temeljne pridobitve socialnega (in sociološkega) mišljenja. Vrnitev k individuu tudi omogoča »obdolževanje žrtve«, ki naj bi bila edina odgovorna za svojo nesrečo, in to, da ji pridigamo *self help*, vse to pa pod krinko neutrudno ponavljane potrebe, da bi razbremenili

podjetje«. ⁶⁰ Iz tega zornega kota bolj ali manj prikrojene idealne podobe »zglednih« ameriških, japonskih, nemških, tajvanskih, britanskih in drugih poklicnih univerz *in stricto sensu* sploh niso podobe univerz, ampak državnih ali zasebnih poklicnih visokih šol, ki izobražujejo nekatere frakcije družbenih elit (vojake, birokrate, tehnični korpus, včasih zdravnike, pravnike itn.), katerih člani zasedajo mesta v administrativnih, strokovnih in političnih hierarhijah, ki so blizu krajem odločanja. Šolanje v takih visokošolskih ustanovah praviloma omejuje kariere diplomantov na strokovna področja, hkrati pa povzroča težave, ki jih imajo z dojetjem in razumevanjem družbenih heterogenosti. Zato so se najboljše nekdanje poklicne šole (npr. ENS Ulm v Parizu) že zdavnaj spremenile v elitne univerze. ⁶¹

V demokratičnih režimih Zahodne Evrope in zlasti Severne Amerike so za podlago same demokracije razglašena nekatera velika načela egalitarnosti, ki se odlično ujemajo z individualistično neoliberalno zvižajo, o kateri je govoril Bourdieu v navedenem odlomku iz intervjuja in s katero se poskušajo nosilci družbene moči znebiti odgovornosti za njeno (zlo)rabo. Družbena promocija, to je prvo načelo, je tako odprta za vse, vsakdo lahko doseže katerikoli položaj v birokratski in podjetniški hierarhiji, če je le z določenimi dejanji (izobraževanjem, prizadevnim delom, korist prinašajočo domiselnostjo), ki naj bi bile rezultat osebnih prizadevanj in presoje ne glede na družbeno provenienco posameznikov, potrebno je le kompetentno priznavanje ustreznih zaslug (ki pa ga lahko izreče le nekdo, ki ima institucionalizirano moč in izdaja veljavna potrdila oz. spričevala, ali nekdo, ki ima neformalno moč zaradi posesti dominantne oblike kapitala in odloča o zaposlitvah in karierah): posameznikove kompetence so legitimirane na tri kumulativne načine, kakor da vsak zase ne zadošča, vsi trije skupaj pa ponujajo delodajalcem veliko maneverskega prostora pri psihičnem podrejanju zaposlenih: posameznik se torej lahko položaja v družbeni eliti dokoplje – seveda, če odštejemo dedovanje tega položaja – na tri formalno predvidene načine, ki pa v realnem življenju le poredkoma zadoščajo za tak karierni skok: če ima potrjeno kompetenco (diplomo višje stopnje in prestižne šole), če

---

⁶⁰ Pierre Bourdieu, »La main gauche et la main droite de l'État« (intervju), Pariz, *Contre-feux*, Liber-Raison d'Agir, 1998, str. 14-15.

⁶¹ Cf. npr. Pierre Bourdieu, *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*, Pariz, Éds. du Minuit, 1989.

je v poklicu izpričano uspešen (o čemer odločajo hierarhi v birokratskih institucijah in podjetjih) in če zmaga na volitvah (za kar si je moral priskrbeti podporo članov socialne elite, da je lahko izpeljal kampanjo in ni zadel ob obče nasprotovanje svoji kandidaturi). Drugo načelo zagotavlja, da ni treba biti bogat ne za študij ne za dosego izvoljenih funkcij in ne za vstop v glavni štab velepodjetja ali v administrativni korpus. Vsaj ne v vsakem primeru, in primeri, ko je to bilo mogoče, imajo nekaj skupnih značilnosti, od katerih je glavna identifikacija z ideologijo sloja, v katerega se želi posameznik vključiti. Vsekakor pa na tako kariero blažilno vpliva, če je človek že član elite ali vsaj premožen: nekatere preskušnje in ovire so mu prihranjene, kar seveda precej relativizira pomen osebnih lastnosti, vrlin in prizadevanj.⁶² Zvijaka, ki daje temu drugemu načelu neko verjetnost, je bilo pred neoliberalno plimo ločevanje lukrativnih dejavnosti, ki niso bile tako zelo ugledne, čeprav so dajale realno družbeno moč, od dezinteresiranih, nekoristoljubnih in plemenitih dejavnosti zlasti na kulturnem in intelektualnem področju (od česar sta po ponovljeni konzervativni revoluciji ostala le pavperizacija vsega področja, neplačano delo njegovih agensov in nekaj prežitkarjev z apanažami). Mogoče je bilo biti kulturno in intelektualno eminenten, kar je bilo v družbenem okolju prestižno in je kulturniškega posameznika prek priznanj, nagrad in članstva v SAZU itn. vsaj na videz približevalo vladajoči eliti, in to ne glede na dohodke in komercialno uspešnost (kar je v novem kontekstu izključeno vse do podrobnosti in zatrto v kali), dokler se vladajoča družčina ni otresla zanj neizvedljivega kulturnega snobizma. V načelu je tudi obstajala ločitev med naslednjimi družbenimi registri: političnim, vojaškim, ekonomskim, religioznim, intelektualnim in umetniškim, športnim, poklicnim. Ta ločitev je danes zabrisana zaradi »ekonomske« (zaslužkarske) dominante in dostop do družbene elite ni več mogoč zlasti v intelektualnem in umetniškem registru, ki ga je neoliberalizem najprej napadel in najbolj načel, da bi spodnesel njegove družbene vezi in podlage in da bi onemogočil odpore, ki jih je bilo v tem registru najprej pričakovati. Družbena elita je spremenila značaj, vendar bolj v t. i. starih demokracijah kakor v tranzicijskih

---

⁶² Cf. Pierre Bourdieu, *La Reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement*, Pariz, Éds. De Minuit, 1970 in *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*, op. cit., 1989.

deželah, kjer je bila tradicionalno parvenijska in nekultivirana, se pravi, pripravljena za neproblematičen prehod v neoliberalni svet. Kakorkoli že, izraz elita označuje osebe, ki so imetnice take ali drugačne odličnosti (družbenega kapitala⁶³), kar se je po neoliberalnem udaru zreduciralo na tiste, ki imajo ali naj bi imeli položaje in funkcije, ki so udeleženi v politični in tehnično – administrativni oblasti (v državi) in v upravi velepodjetij. O teh elitah, ki so se v velikem delu emancipirale od šolske promocije in še bolj od kakovosti šolanja ter se zaradi nekompetentnosti ne udeležujejo kulturnega življenja, hkrati pa uživajo blagre s pomočjo medijev na novo skomponiranega simbolnega kapitala, bo govor na prihodnjih nekaj straneh.

Bourdieu z izrazom kapital označuje vse družbene vire, kadar izhajajo iz akumulacije, ki posameznikom omogočajo, da si pridobijo družbene prednosti. Zanj sta ekonomski in kulturni kapital obliki kapitalov, ki sta v naših družbah najbolj pomembni. Kljub temu pa ugotavlja, da obstaja specifičen kapital za sleherno družbeno polje, ki določa strukturo tega polja in tvori zastavek bojev v njem. Toda danes, ko je neoliberalizem načel meje in avtonomije polj, je povsem mogoče, da je zastavek bojev v slehernem polju postal pretežno ekonomski kapital, medtem ko so drugi kapitali, zlasti kulturni, razvrednoteni.

Izobraževalni sistem, ki v veliki meri reproducira družbena razmerja, plega tega pa s transmisijo znanj in uvajanjem v habituse daje v obtok osebe, ki socialno za ta obtok niso predestinirane, je za neoliberalne jurišnike moteč. Lahko bi rekli, da bo šola v neoliberalnem primežu še bolj to, kar pravi Alain Accardo, ki Bourdieuja razume takole: »šola pod pretvezo, da vrednoti povsem šolske pridobitve, vrednoti predvsem to, česar v njej ni mogoče pridobiti (podedovani in inkorporirani kulturni

---

⁶³ Pierre Bourdieu ločuje štiri temeljne tipe kapitala, in sicer 1) **ekonomski kapital**, ki obsega celoto posameznikovih ekonomskih virov: dohodke in dediščino; 2) **kulturni kapital** obsega celoto kulturnih virov, ki jih ima posameznik na voljo. Ti viri imajo lahko tri oblike, in sicer: so inkorporirani (vednosti in spretnosti, kompetence, oblike zgovornosti ipd.); so objektivirani (posest kulturnih predmetov) in institucionalizirani (šolski naslovi in diplome); 3) **socialni kapital** vse vire, ki so zvezani z »imetjem trajne mreže razmerij medsebojnega poznavanja in medsebojnega priznavanja« (Pierre Bourdieu, »Le capital social«, *Actes de la recherche en sciences sociales*, št. 31, Pariz, 1980, str. 2); 4) **Simbolni kapital** označuje sleherno (kulturno, socialno ali ekonomsko) obliko kapitala, ki uživa v okolju družbe posebno priznanje. Ti tipi kapitalov sicer še naprej obstajajo, vendar je kulturni kapital devalviran, socialni kapital pa zožen na klientelizem, medtem ko se družbeno priznavanje ravna po neoliberalnih vrednotah (Cf. Pierre Bourdieu, *La distinction. Critique sociale du jugement*, Pariz, Éds. du Minuit, 1979).

kapital).«⁶⁴ Vendar hegemonistične pretenzije »srednjih razredov« ne pojasnjujejo vsega, kar prinaša neoliberalna, upajmo, epizoda; gre namreč za nianso: neoliberalizem je ideologija tistih, ki so pred kratkim sodili v srednje razrede, ti razredi pa so zdaj prva in najbolj množična žrtev neoliberalne redistribucije bogastev, saj z izobraženci vred izginjajo kot nekoliko privilegirana socialno ekonomska kategorija in se spreminjajo v proletariat.

Ker je (bilo) visokošolsko in z njim univerzitetno izobraževanje »socialno dvigalo« (a bolj na videz in v posebnih okoliščinah), s pomočjo katerega se rekrutirajo ali so se do nedavnega rekrutirali novi člani družbenih elit in se reproducirali elitni sloji, sta seveda obstoj in delovanje tega šolstva tesno zvezana s kriteriji, ki jih imajo elite za svojo elitnost. In v slovenskem okolju to nikakor niso kaka prestižna znanja in vrhunci kultiviranosti, ampak ustrežanje podobam iz medijske propagande likov, predmetov, stila življenja in enega jezika. V ta svet ne sodi nič zahtevnega in nič motečega. Kljub temu pa se za tenek segment populacije, ki ga sestavljajo tisti, ki se promovirajo skozi šole, ali bolje, ki se skušajo s tem promovirati (s poslušanjem zavajajoče fragmentiranih tem pri predavanjih, s površnim opravljanjem množice nazahtevnih izpitov po tekočem traku, s količinsko odmerjenimi diplomami in z vsem, kar prinaša lokalna verzija »bolonjskega procesa«, in kajpada za izobraževalne institucije zastavljata dve izhodiščna snopa vprašanj: **a**) kako so formirani in odbirani tisti, ki naj bi nekega dne sodelovali v oblasti? Je vsem študentom zagotovljena enaka možnost, da to dosežejo, če si želijo (in največkrat si želijo, ker je to eden redkih načinov, da se dokopljejo do socialne varnosti)? Kako lahko množično izobraževanje zagotovi izobraževanje vseh vpisanih in hkrati izvršuje predrekrutacijsko odbiranje kandidatov za vstop v družbeno elito. In **b**) Ali so registri družbenega življenja zares drug od drugega neodvisni in potemtakem napredujejo dobri učenci oz. ali nista dominanten dejavnik tudi šolske promocije premoženje oz. družbena moč študentove družine in konformizem? Ali so domene družbenega življenja (javnost, zasebnost, civilnost, represivne državne organizacije – vojska, policija) zares ločene in ne igrajo v kurikulumu prevladujoče ali celo nobene vloge?

Do neoliberalne revolucije je bila vzgoja elit v vseh družbah skrbno spremljana in urejana zadeva, nekatere izmed institucij in zavodov

---

⁶⁴ Alain Accardo, *Le petit-bourgeois gentilhomme. Sur les prétentions hégémoniques des classes moyennes*, Agone, coll. « Contre-feux », 2009, str. 75.

visokega izobraževanja so veljali za elitne, ker jim je bilo zaupano to izobraževanje, bolj vzgoja, saj po izobraževalni plati razen nekaj izjem niso bile ravno bleščeče. Opuščanje te skrbi oz. nove izobraževalne linije za člane novih elit (hitri kurzi na mednarodnih poletnih šolah, kroženje med institucijami brez študijskih razlogov itn.) kažejo, da je neoliberalni udarec bil namenjen tudi starim elitam in njihovi regularni reprodukciji. Zato ni tako zelo enigmatično, zakaj so se v Franciji v proteste vključili tudi zavodi, ki so doslej podpirali desne vlade in njihova dejanja, in desničarske študentske organizacije. Kakorkoli že, institucije visokega izobraževanja imajo pri selekcioniranju študentske populacije na voljo dva načelno nasprotna načina: ali vpišejo vse študente, ki so zaradi končane srednje šole do tega upravičeni, in s tem dajejo možnost za študiranje in družbeno promocijo vsem, med študijem pa izvedejo selekcijo na podlagi ocen pri izpitih, ali pa uvedejo zelo ostre vstopne pogoje in pripravljalne razrede v srednjih šolah z zelo ostrim in zahtevnim režimom ter z dodatnimi snovmi, zaradi česar pozneje ne izvršujejo selekcije in nimajo osipa (to so praviloma šole za bodočo družbeno elito). Sistem, ki ga oblasti gojijo v Sloveniji, je absolutno krivičen, ker je vezan na od države financirana in razpisana študijska mesta brez možnosti za študente, da bi se izkazali in si ustvarili možnosti bodisi med študijem ali v pripravljalnih razredih. Podobno je v Združenem kraljestvu in Nemčiji, kjer je dokončana srednja šola predpisane vrste sicer pogoj za študij na univerzi, ni pa dovolj: o njem odloča še cela vrsta dejavnikov, zlasti socialne vrste (študentje iz nižjih slojev v resnici lahko študirajo le, če si pridobijo finančno podporo in če je razpisanih dovolj študijskih mest; sistem pa je v nasprotju s slovenskim predvidljiv, saj si števila študijskih ne izmišljuje vsako leto na novo neki urad zunaj univerze in s tem kroji tudi usodo študijskih programov in zaposlovalno politiko univerz, utemeljeno na začasnih zaposlitvah in veliki fluktuaciji učiteljev, ki zaradi nestabilnosti delovnih mest sami ne morejo pridobiti znanj in spoznanj, ki bi jih sicer mogli in jih predali naprej: slovenski sistem je sovražen do dejanskega izobraževanja in intelektualnega dela, medtem ko so v Združenem kraljestvu obligacije učiteljev take, da lahko v rednem delovnem razmerju preživijo tudi obdobja z manjšo frekvenco študentov). V Angliji je »system Ox – Bridge« sicer v veliki meri namenjen reprodukciji socialnih elit, ki imajo na Otoku precej drugačne značilnosti kakor drugje po svetu, vendar ta

sistem podeljuje štipendije »briljantnim mladim ljudem, ki nimajo prednikov« in omogoča njihovo socializacijo v življenjski stil elite in jim kot nekakšno splošno izobrazbo sloja ponuja njegovo kulturo, ki zavrača poglobljene tehnične specializacije. Hkrati se tudi na novih državnih univerzah šolajo visoki državni kadri, t.j. sedanji in bodoči pripadniki posameznih slojev britanskih elit. Ljudje s tako pridobljeno nefokusirano kulturo zasedajo vodilna delovna mesta v državi, podjetjih in celo na univerzah, medtem ko znanstveniki delajo v laboratorijih in se ne potegujejo za to vrsto družbene promocije. Posledica je sistemska slabost Združenega kraljestva: manjše število vrhunskih znanstvenikov kakor v primerljivih deželah razvitega sveta. Na britanskih univerzah je tudi večji osip zaradi štipendijskega režima kakor npr. na francoskih univerzah – ki v Franciji velja sicer za katastrofalnega, a je zvezan s pravico slehernika, da ob izpolnjevanju predpisanih pogojev študira na univerzi. Osip v Združenem kraljestvu je podoben nemškemu. Ti podatki – majhno število diplomantov, relativno malo znanstvenikov, velik osip, težko prehoden sistem – kažejo, da po vsem videzu ni nikakršne korelacije med ekonomsko uspešnostjo dežele in kakovostno izobrazbo glavnine prebivalstva, »na znanju temelječa družba«, katere izdelki bodo imeli veliko dodano vrednost, pa se kaže kot običajna floskula »dobronamernih« birokratov: razlogi za izobraževanje v resnici sodijo v povsem drug družbeni register, med neodtujljive človekove pravice.

Razmerje med družbeno elito in izobrazbo je v Nemčiji posebno že od XIX. stoletja, ko so bile srednje in visoke šole izdelovalke državotvorne *Bildungsbürgertum*, se pravi izbražene in nacionalistično indoktrinirane frakcije srednjih razredov, ki jo je nato absorbirala državna administracija, svobodni poklici, vojska in izobraževanje, skratka tisti del članov družbe, ki so neposredno sodelovali pri vodenju nacionalne države, elaboriranju njene ideologije in izvajanju njenega imperializma. Podobno kakor v Angliji so bile poklicne visoke šole v XIX. stoletju tudi v Nemčiji manj cenjene, četudi so bili tehniški poklici cenjeni kot nosilci napredka. Univerzitetni naslovi so bili podobni plemiškim naslovom in njihova družbena vloga je bila podobna. Ta prestiž akademskih naslovov, čeprav je prazen in ni več avtomatičnih relacij med njimi in položaji v družbenih in industrijskih hierarhijah, se je obdržal v Srednji in Vzhodni Evropi vse do danes. V Franciji, kjer nacionalizma, kakršen se je razvil na drugi strani Rena, niso poznali do leta 1870,

šole niso bile ne državotvorne ne narodotvorne, čeprav so izobraževale funkcionarje, tehnično osebje države in vojaške strokovnjake. Šele globoko v XX. stoletju, leta 1945 je bila kot *grande école* ustanovljena posebna visoka za izobraževanje visokih državnih uradnikov *École nationale d'administration* (ENA), ki naj bi »demokratizirala« dostop do visokih javnih funkcij v državi. »Demokratizacija« je seveda še ena floskula, dejanski namen šole je rekrutiranje, selekcioniranje in vzgoja francoskih in mednarodnih visokih uradnikov, imenovanih »*énarques*«. Enarhi so bili številni visoki funkcionarji v 2. polovici XX. stoletja, tudi ministri, diplomati, prvi ministri in predsedniki republike, v neoliberalnem kontekstu pa se zdi nekakšen preživelec iz obdobja civilizacije. ENA je le ena izmed šol, izrecno namenjenih francoski družbeni eliti, njena posebnost je ta, da tega šolanja ne povezuje z nobeno tehnično kompetenco kakor večina starejših *grandes écoles*, ampak z določeno kulturo, ki naj bi enarhom zagotovila zmožnost presojanja v vseh javnih zadevah. Kljub tej vlogi so v Franciji akademski naslovi veliko manj emblematični kakor drugje po Evropi in diplome univerz imajo v nasprotju z Nemčijo in njenim vplivnim območjem približno enak prestiž kakor diplome visokih poklicnih šol.

V Združenih državah so univerze v XIX. stoletju komponirali po dveh serijah zgledov: po »osi Ox – Bridge« in po Wilhelmovi univerzi v Berlinu. Prva je bila privlačna zaradi snobizma, nobiletirala je nastajajočo elito nove nacije, druga je bila bliže utilitarnim idealom, ki so prevladovali v okolju. Univerzitetni zavodi so še zmeraj precej različni, pa ne le zato, ker obstajajo zasebne in državne univerze, ampak zato, ker so neposredna družbena in kulturna okolja univerz zelo različna, z njimi pa sredstva, ki jih imajo na voljo. Osem univerz, ki jih uvrščajo v *Ivy League*⁶⁵, velja za boljše od drugih (zanesljivo so prestižnejše in premožnejše), v zadnjega

---

⁶⁵ *Ivy League* je skupina osmih zasebnih univerz na severo-vzhodu Združenih držav. To so najstarejše in najbolj prestižne ameriške univerze, sedem izmed njih so ustanovili Britanci, seveda največkrat ne kot univerze, že pred neodvisnostjo. Izraz *Ivy League* sugerira šolsko odličnost in elitizem, izraz »ivy« pa pomeni bršljan, ki prerašča zidove teh univerz in ustavrja vtis, da so stare. Članice *Ivy League* so te univerze: Brown University, Providence, Rhode Island, 1764; Columbia University, New York City, New York, 1754; Cornell University, Ithaca, New York, 1865; Dartmouth College, Hanover, New Hampshire, 1769; Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 1636; University of Pennsylvania, Philadelphia, Pennsylvania, 1746; University of Princeton, Princeton, New Jersey, 1746; Yale University, New Haven, Connecticut, 1701.

pol stoletja so poleg premoženjskega stanja študentov in socialnega ugleda njihovih družin postale pomembne tudi osebne zmožnosti študentov (njihov kulturni kapital); Harvard in Yale, zasebni univerzi, ki ju upravljata *Boards of Trustées*, v katerih je bila dolgo dominantna bostonska buržoazija, sta si zaradi skrbno razširjanega slovesa pridobili status nacionalno najpomembnejših zavodov, ki sta mladeničem iz psevdo aristokratskih družin (WASP) zagotavljali privilegiran dostop do sloja vladajočih in do visokih služb v državnih administracijah in federaciji. Na zasebnih univerzah v ZDA so v veljavi visoke šolnine, ki opravijo svoj del selekcije, vendar niti na državnih univerzah niso veliko nižje, razen za prebivalce države, kjer je univerza (za prebivalce Kalifornije na Berkeleyu, za prebivalce Michigana na Ann Arbor itn.), diskriminacija ljudi drugih ras in žensk, ki imajo malo možnosti, da bi postali dejavni in vplivni člani nacionalne elite, se je v času predsednikovanja Johna F. Kennedyja precej zmanjšala, ni pa izginila. Nekatero izmed teh velikih univerz, zlasti zasebnih, v prvi vrsti Harvard in Yale, a tudi državne M.I.T. in University of Chicago so bile in so še vir ideološke vizije vloge ZDA v mednarodnem prostoru, sodelovale so pri oblikovanju in delovanju tajnih služb (tudi CIA) in globalnem razširjanju neoliberalizma kot akademske doktrine (v ekonomiji, filozofiji, sociologiji itn.) in kot same forme globalizacije. Naposled so se same znašle v neoliberalnem primežu, ki jim diktira kadrovske ukrepe in selekcijo programov. Avtonomija teh zavodov je (bila) predvsem praktična, na področju konkretnih znanstvenih del in izobraževanja ter iniciativnosti v nacionalnem merilu; ta avtonomija ni v nobenem oziru razsvetljenska avtonomija, ki se povezuje z vselej osebno svobodo subjektov; je avtonomija upravnih odborov in nadzornih svetov, ki prek univerzitetne institucije uveljavljajo svoje ideologije in načrte v državi in federaciji. Zmagoviti nosilci neoliberalne revolucije se prav ta trenutek poskušajo s sklicevanjem na finančno krizo, ki je njihovo delo, znebiti teh institucij kot ideoloških žarišč in partneric.

* * *

Nekatere zahteve, ki jih politični agensi pravkar naslavljajo na univerze malone po vsem svetu in tudi v Sloveniji – denimo zahteva po povezavi med raziskovalnim in pedagoškim delom – so kot

politične zahteve nesmiselne, ker je večina zahtevanega, zlasti pa omenjena povezava, že tako ali tako integralni del početja na univerzi, odkar obstaja kot družbena institucija, njihovo udejanje pa so ovirali prav tisti, ki to danes zahtevajo. Da je v poznejšem razvoju univerze, natančneje v dolgem obdobju univerzitetne krize med XIV. In XVIII. stoletjem, pa spet v XIX. stoletju, prišlo do ločevanja in suspendiranja sestavin normalnega univerzitetnega dela (s posledicami, ki jih je imelo za obstoječe univerzitetne ustanove), je seveda res, razlogi pa niso kar pridelek univerze, pač pa gre predvsem za reakcije na politične uzurpacije oblasti v teh institucijah, za imponiranje pravil in kriterijev in za poskuse kontroliranja (= omejevanja) intelektualnega dela. Deontologija univerzitetne institucije in univerzitetnikova etika zahtevata, da uči tisti, ki zna; zna pa tisti, ki raziskuje. To je minimum koincidence raziskovanja in poučevanja v okrilju univerze. Seveda pa je povsem verjetno, da beseda raziskovanje v sodobnem političnem in gospodarstveniškem žargonu pomeni nekaj povsem drugega kakor v jeziku univerzitetnikov in drugih intelektualcev (taki »nesporazumi« so se v zgodovini univerzitetne institucije že nič kolikokrat zgodili, pravzaprav so se venomer dogajali, čeprav ni vselej šlo ravno za raziskovanje, zmerom pa je šlo za nekaj, kar zadeva intelektualno in univerzitetno avtonomijo, v srednjeevropskih kulturniških kuloarjih imenovano tudi »integriteta«). V utilitarnih žargonih pomeni zahteva po raziskovanju zahtevo po prav določenem raziskovanju, povezovanje tega posebnega raziskovanja s pedagoškim delom pa pomeni zoženje izobraževalnega območja, vse skupaj pa pomeni podrejanje univerzitetne institucije »gospodarstvu« ali »politiki« ali »narodu« ali »zgodovini«, največkrat pa vsemu temu hkrati. Glede tega ni bistvene razlike med stalinistično ali nacistično »teorijo« znanosti in utilitarizmom pragmatične »politike« in »gospodarstva«: vsi štirje produkcijo spoznanj podrejajo kriterijem, ki ne izhajajo iz narave te produkcije; s tem kajpak to produkcijo zavirajo in si navsezadnje, in to v najboljšem primeru žagajo vejo, na kateri sedijo, saj uničujejo spoznavni vir tehniških in drugih pragmatičnih dosežkov, za katere jim, vsaj deklarativno, navsezadnje gre. Možno in celo verjetno pa je, da znanost preprosto odpravljajo in jo nadomeščajo z njeno (od preprodajalcev, časnikarjev, duhovščine, politikov idr.) podtaknjeno družbeno reprezentacijo. Delovanje omenjenih ideoloških usmeritev je sicer dolgoročno avtodestruktivno, vendar

bi bila družbena cena za to, da se ta avtodestruktivnost zmeraj znova »v praksi« do konca izkaže (in če upoštevamo trajanje ponavljanja, se ta avtodestruktivnost v različnih oblikah nakazuje, odkar v družbi obstaja intelektualna avtonomija), previsoka (ob svojih lastnih zgledih, ki nam jih ne primanjkuje, bi se lahko poleg rodingrudovskega narodotvornega dispozitiva kulture iz XIX. stoletja zadovoljili, denimo, še s slepo ulico realnega socializma, ki jo ponazarja tragikomična figura Trofima Denisoviča Lisenka, in zagatami prve sile »svobodnega sveta« v scientometričnih prizadevanjih).

Pravzaprav množica univerzitetnih reform ni nič drugega kakor manifestacije teh neuspešnih srečanj med državnimi oblastmi in intelektualno avtonomijo, ki so jih izsilile oblasti. Zadnje posege in njihovo nasilnost in surovost je seveda mogoče pojasniti s prizadevanjem vladajočega spekulativnega kapitalizma, da doseže ekstraprofite z zniževanjem cene delovne sile in – kadar gre za kvalificirano delovno silo – s kapitalistično racionalizacijo, t.j. v resnici z racioniranjem (spet enkrat neznanje pomaga ubogim na duhu, če imajo globoke žepe) izobraževanja oz. urjenja za tehnične operacije v produkciji in komercialne manipulacije, katere posledica je znana kot *Fachidiotismus*, ki pa zadeva tudi moralno plat tako formiranih oseb. Neoliberalna frakcija kapitalistov bi se pravzaprav rada znebila sleherne heterogenosti oz. slehernega fenomena, ki bi utegnil motiti totalno komercializacijo, skozi katero se je mogoče brez svojega delovnega napora dokopati do največjih profitov. Novoveški evropski izobraževalni sistemi so v tem oziru ambivalentni: na eni strani so šolske ustanove privilegirani kraji transmisije znanj in institucionalizirane enakosti agensov pred argumenti, ko debata *ad rem* načelno in za čas svojega trajanja suspendira hierarhije tako v polju kakor v okolju, ta kolegialnost in egalitarnost pred problematikami je konstitutivna sestavina intelektualne avtonomije. Na drugi strani pa je šolski aparat ideološki aparat države, katerega funkcija iz zornega kota gospodarjev države je reprodukcija družbene strukture, ki nosi obstoječo državo kot uzakonjeno razmerje družbenih sil, kar deloma pojasnjuje reiterativne poskuse, da bi ga funkcionalizirali v parametrih obvladovanja družbe v globino. Izobraževalne reforme si sledijo v pospešenem ritmu praktično povsod, formalni in dejanski zastavki konfliktov med univerzami in državnimi oblastmi pa kažejo

nenehno vračanje k istemu neizrečenemu vprašanju: čemu rabi intelektualna avtonomija? Ali nemara ne gre za vzporedno oblast, ki postavlja meje politični, ali pa za mejo politične (in »spiritualne«) oblasti, ki zadeva ob območje družbenega življenja, kjer interesi te oblasti niso dominantni in samoumevni? Ni je dežele, zlasti ne v Evropi, kjer po 2. svetovni vojni ne bi nekajkrat reformirali šolstva in iz njega odstranjevali sumljivih ali odvečnih vsebin (seveda govorim o sumljivosti in odvečnosti za nekoga, ne na sebi: sumljivost na sebi je logični nesmisel, saj bi morala stvar sama gojiti skepso do svoje eksistence in njenih modelitet, odvečnost pa tudi ne more biti lastnost stvari same in izhaja iz razmerja nekoga, ki se ima za subjekt, do stvari in njihove narave. Tisti, ki ga tare sumničenje in zavračanje, pa je – kajpada socialno, ne zgolj osebno – prav tisti, ki ponavlja reforme. Na hitro bom preletel francoske reforme po letu 1945, ker je to naštevanje mogoče navezati na že narejeno prezentacijo v pričujočem besedilu in na aktualna dogajanja v Franciji, medtem ko bi obravnavanje zgolj slovenskih šolskih reform, ki jih seveda ne manjka in so imele navzlic drugačnemu političnemu režimu preokupacije, ki so bile povsem podobne preokupacijam reform v kapitalističnem svetu (da bi »povezali šolo z življenjem« - življenje pa je proizvodnja in upravljanje (1952) – sta bila potrebna diskreditacija in odstranjevanje klasične in splošne izobrazbe, utilitarna funkcionalizacija, povezovanje izobraževanja z zaposljivostjo oz. z namišljenimi »potrebami gospodarstva«, prispevanje k temu ali onemu, izumljanje kontrol in njihovih instrumentov,⁶⁶ kar vse izraža neutajljivo bojazen zaradi tudi zgolj hipotetičnega obstajanja intelektualne avtonomije in nezaupanje do nečesa, kar ne nastopa v izkušenskem svetu birokracije in pripadnikov političnega razreda) in so se ponavljale v podobnem ritmu, le da so nasprotovanja vladnim domislicam v srednjeevropskih in vzhodnoevropskih deželah praviloma zavita v leporečja in reverence ter so zato neučinkovita (past »kritike od znotraj«),

---

⁶⁶ Nasploh je literature o slovenskih šolskih reformah veliko, a je zvečine namenjena »pojasnjevanju«, se pravi apologiji posameznih reform in propagandi reformnih zamisli zvezanih s posameznimi reformami. Besedila opisujejo ne preveč razveseljivo podobo »šolskega polja«, znotraj katerega je navzlic polemikam bolj malo kritičnih pozicij. Kljub temu obstaja nekaj besedil, ki ne sodijo v označeno kategorijo, in med ta besedila sodita vsaj dva članka Zdenka Kodelje, in sicer »Šolske reforme v imenu novih vrednot«, v: Niko Toš (ur.), *Pogledi na reforme*, Ljubljana, FDV, 2006, str. 255 – 252 in »Reforme, stroka in šolske politike«, *Sodobna pedagogika*, let. 58, št. 2, 2007, str. 34 – 48.

prekinjajo pa jih nasilni izbruhi neobvladanega nezadovoljstva. Protesti in organizirani odpori v Franciji pa so oblika težavnega in antagonističnega, a kljub temu legitimnega »dialoga« med oblastmi in prebivalstvom, ki ga vodijo posestniki človeške in državljske suverenosti med seboj.

V Franciji so pomasovljenje univerzitetnega študija, ki sem ga v tem besedilu že omenil (do leta 1968, ko se je pod vtisom in pritiskom študentskih protestov in zahtev začelo prelomno obdobje, je število študentov naraslo od 60 000 leta 1938 na 500 000, število univerzitetnih mest pa od 24 na 40; ni se povečalo le število mladih ljudi, v povečanem številu je zrasel tudi odstotek tistih, ki so dokončali licej), spremljale reforme, ki so poskušale čim globlje poseči v izobraževalni režim, da bi zagotovile udejanjenje naklepov svojih avtorjev. Reforme niso bile vse zasukane v isto smer (obdobje nekaj let po letu 1968 bi lahko tako v Franciji kakor v Nemčiji označili kot obdobje konstruktivnega sodelovanja oblasti z univerzami, ki pa ni trajalo posebno dolgo), prevladovale pa so tiste, ki so si prizadevale univerzitetno institucijo podrediti morali in načelom kapitalistične ekonomije, ta pa je vendarle bila večino časa ekonomija države blaginje. Prva povojna reforma, Fouchetova reforma, je bila precej poznejša od prvih reform, ki so po vojni doletele šolstvo v Jugoslaviji in Sloveniji. Reforma je skušala doseči, da bi univerze lahko sprejele množico imetnikov bakalavreata, in razdelila študij v tri cikle (v Jugoslaviji so jih uvedli pozneje in imenovali so se stopnje): licence, maîtrise in doktorat oz. podiplomski študij z nekaj prehodi in odtenki, ob njih pa še krajše specializacije na tehniških šolah. Uveljavile so se nacionalne kvalifikacijske mreže, ki so jih določile nacionalne kolektivne konvencije za delavce v zasebnem sektorju, za uradnike in zaposlene v javnem sektorju pa nacionalni statuti; omejevale so konkurenco med zaposlenimi, saj so zagotavljale določeno enotno raven mezd za posamične kvalifikacije. Navezujejo se na nacionalne diplome, ki jih priznavajo kolektivne konvencije. Že danes nekatere diplome niso več priznane v kolektivnih konvencijah, vendar hoče vlada iti še dlje: da bi odstranila te nacionalne kvalifikacijske mreže, obnovila konkurenco med mezdnimi delavci, se mora lotiti nacionalne vrednosti diplom. Javno in množično nasprotovanje Fouchetovi reformi se je začelo na začetku šolskega leta 1967 v univerzitetnih mestih. Novembra je UNEF sklicala v Parizu zborovanje zoper selekcijo in v podporo

delavcem v Le Mansu, nato sta »izbruhnili« še dve stavkovni gibanji, ki sta se iztekli v generalno stavko naslednjega leta, ko so oblasti odpisale Fouchetovo reformo.

Leta 1968 je bil novembra izglasovan in razglašen Faurov zakon, ki je ustanavljal univerze kot enote za izobraževanje in raziskovanje (*unités d'enseignement et de recherche* – UER) in uvedel soupravljanje študentov, učiteljev-raziskovalcev in države in udejanjil avtonomijo. Ta avtonomija je v zakonskih besedilih precej omejena, do bolj razvejane avtonomije univerz pa naj bi privedlo načrtano soupravljanje, medtem ko država ni imela namena poskrbeti za samodejno ustrezno zaposlovanje diplomirancev, kar je bilo nekoč pravilo v II. rajhu, kar pa Edgarja Faura (ministra v socialistični vladi) ni motilo, da ne bi izjavil, da tega avtomatizma ne more zagotoviti večina razvitih ekonomij.

Faurov zakon iz leta 1968 naj bi leta 1976 nadomestil zakon Alice Saunier-Seité (ministrice v desničaski vladi), ki naj bi znova uvedel selekcijo na univerze: selekcija naj ne bi bila ob vpisu, ampak po končanem 2. Letniku, in diploma iz občin univerzitetnih študijev (*diplôme d'études universitaires générales* – DEUG) naj ne bi omogočala neposrednega dostopa do licence, kar naj bi bilo določeno v novem zakonu. Zakonski predlog je izzval tri mesece protestov in bil opuščен.

Sledil je Savaryjev zakon (1984), ki je Faurov zakon dopolnil z okrepitevijo trojne participacije pri upravljanju z univerzami. Določil je ustanovitev znanstvenega sveta in študentskega sveta za univerzitetno življenje in pa to, da si univerze same izberejo svoje študijske linije in raziskovalne programe v mejah, ki jih določa država. Toda 14. člen osnutka je predvideval selekcijo med cikli in izzval stavke ter bil nato umaknjen.

Po zmagi desne koalicije na volitvah 1986 je Jacques Chirac postal prvi minister, medtem ko je predsednik republike ostal François Mitterrand (prva kohabitacija); v okrilju Chiracove vlade je nastal projekt za nesojeni Devaquetov zakon. Ta projekt je na malone neoliberalen način govoril o predvsem finančni avtonomiji univerze, kar je pomenilo, da naj bi univerze same poskrbele za manjkajoča sredstva v sodelovanju s podjetji, poleg tega naj bi študente prilagajale potrebam trga dela, študij pa sprejemnim zmogljivostim zavodov in kandidatov. Že novembra so stotisoči študentov in licejcev odšli na ulice, 27. novembra pa je nacionalna koordinacija (v kateri je bila UNEF) organizirala

osrednjo manifestacijo v nacionalni skupščini in lansirala »slovesni poziv vsem učiteljem v Franciji in njihovim organizacijam, naj skupaj z licejci, študenti in izobraževalnim osebjem organizirajo splošno stavko izobraževanja«. 5. decembra so policaji premlatili študenta Malika Oussékina, ki je umrl. Naslednji dan so množice demonstrantov zahtevale odstop vlade, že 8. decembra je odstopil avtor načrta in minister za visoko izobraževanje in raziskovanja Alain Devaquet. Veliki sindikati niso hoteli sprožiti splošne stavke in so tako rešili vlado in Chiraca, ki sta umaknila šolske projekte.

Leta 1989 je bil sprejel Jospinov usmerjevalni zakon, ki je določal, da je obča usmeritev izobraževanja usmeritev k cilju, da 80 % generacije dokonča licej.

Po načrtu Univerza 2000 iz leta 1990 so lahko teritorialne skupnosti subvencionirale in ustanovljale nove univerze, kursi so dosegali DEUG (*diplôme d'études universitaires générales*). Mitterrand si je želel, da bi se v 10 letih število visokošolskih diplom podvojilo, da bi se pomnožila kratka tehniška šolanja, za katere bi v 5 letih ustvarili petdeset tisoč mest na univerzitetnih institutih za tehnologijo. Med letoma 1987 in 1994 se je število študentov na univerzah (brez študentov na *grandes écoles*) povečalo z enega milijona na milijon in pol. V letih 1991 – 1992 so bile demonstracije zoper »Jospinovo reformo«, ki je uvajala dopolnilne spremembe, resorni minister je postal Jacques Lang, ki je reformo uveljavil z dekretom. Leta 1993 so oblasti druge kohabitacije (Mitterrand predsednik republike, Chirac predsednik vlade) poskušale spremeniti Fallouxov zakon⁶⁷ v prid finančnega in statusnega izenačevanja konfesionalnih šol z javnimi, za kar se trenutno trudi Sarkozyjev režim ob vehementnem nasprotovanju. Leta 1993 je desna vlada poskušala lansirati svoj Predlog za znanstveno raziskovanje (*Proposition pour la recherche scientifique – CIP*), zoper katerega

---

⁶⁷ Gre za šolski zakon iz leta 1850, ki ga je izdal izobraževalni minister Alfred Falloux in je dovoljeval ustanavljanje konfesionalnih šol, ki pa so se lahko potegovale za javna sredstva le tedaj, kadar so izvajale od države predpisan izobraževalni program. Ustanovljenih je bilo precej katoliških šol, med njimi tudi kombinacij teoloških in kanonskih fakultet, ki pa niso bile in navzlic preizadevanjem Sarkozyjeve ekipe še zmeraj niso upravičene do javnih sredstev in statusa univerze. V kratkem obdobju II. republike (1848 – 1851) se je poleg Fallouxovega zakona zgodilo marsikaj: npr. uvedba splošne volilne pravice za moške, dokočna opustitev suženjstva v vseh oblikah.

je bila leta 1994 močna mobilizacija univerzitetnikov in raziskovalcev ob podpori študentov, temu nezadovoljstvu se je pridružil še odpor zoper namen vlade, da bi povečali subvencije zasebnemu (cerkvenemu) izobraževanju. Obe zamisli sta že dobili obliko dekretov, ki ju je vlada po mobilizacijah in stavkah prizadetih preklicala.

Z zmago desnice na volitvah leta 1995 je bilo konec kohabitacije, predsednik republike je postal Chirac, vlada je pri priči poskušala zmanjšati socialno varnost v deželi (Juppéjeva reforma), ki je izzvala močno nasprotovanje. Hkrati je minister za nacionalno vzgojo François Bayrou skušal izrabiti drugam usmerjeno javno pozornost in organiziral generalne stanove Univerze, ti so nato pripravili reformo, ki jo je leta 1997 uveljavil njegov naslednik Claude Allègre v levičarski vladi Lionela Jospina. Bayroujeva reforma je skušala razbiti univerzo, denimo s semestralizacijo, ki je omogočala selekcijsko pregrado med prvim in drugim semestrom, uveljavljanje pluridisciplinosti pri preddoktorskih diplomah (*Diplomes d'études approfondies* – DEUG), možnost za stažiranje v podjetjih (skratka kup stvari, ki so se zdele slovenskim univerzitetnikom vsaj benigne če že ne koristne). Allègre je nadaljeval Bayroujevo delo in na šolskem primeru manifestiral zasuk takratne socialistične elite proti neoliberalizmu (podobno se je dogajalo v Nemčiji med Schröderjevimi kanclerstvom, o čemer piše tudi Pierre Bourdieu⁶⁸). Z izgovorom, da gre za »evropsko harmoniziranje«, je leta 1998 napovedal obsežno reformo visokega izobraževanja, ki se je navdihovala pri poročilu (maj 1998) enega izmed agensov tega drastičnega desnega zasuka na levici in glede na teze in izvajanja v besedilih docela neoliberalnega ekonomista in politika Jacquesa Attalija. Ta reforma se je iztekla v »plan U3M«⁶⁹, ki si prizadeva za regionalno financiranje univerz in za uradno razglašanje popolno spremembo funkcije visokega izobraževanja, ki zdaj ni več zagotavljanje intelektualnega in poklicnega formiranja študentov za življenje, ampak strežba kratkoročnim zahtevam delodajalcev. Leta 1999 so bile uveljavljene poklicne licence, leta 2002 je bila izglasovana reforma

---

⁶⁸ Pierre Bourdieu, »Pour un savoir engagé«, v: *Contre-feux 2*, op. cit.

⁶⁹ [/trf.education.gouv.fr/pub/edutel/actu/1999/13_12_conf_presentationplan.pdf](http://trf.education.gouv.fr/pub/edutel/actu/1999/13_12_conf_presentationplan.pdf) in <http://www.luttes-etudiantes.com/droitsetudiants/contenu/discours/discourslang2000/005.html>

LMD (*licence-master-doctorat*) in s tem je bila deloma zmanjšana vrednost nacionalnih visokošolskih, zlasti univerzitetnih diplom v prid zaposlitvenim hitrim kursom in adaptacijskim tečajem. Leta 2003 je stekla poslej nepretergana mobilizacija univerzitetnikov in študentov najprej v zvezi s Ferryjevima zakonoma iz let 1881 in 1882⁷⁰ in zoper obujanje Fallouxovega zakona iz leta 1850 tam, kjer kot svobodne šole prikazuje konfesionalne šole, univerzitetno avtonomijo pa kot ekonomsko avtonomijo, in zoper LMD.

Reforma LMD pomeni zasuk v napadih oblasti na univerzo in študente, kakor da bi reformatorje gnala želja po dokončni eliminaciji vseh drugih akterjev izobraževalne, zlasti visoko izobraževalne politike. Povečan pritisk pa je naletel na povečan in bolje organiziran odpor tistih, ki bi jim bil s to reformo vzeti razlog, da bi obiskovali univerze. Konflikt se je dolgo sukaj okrog avtonomije univerze, razumljene kot vsebinska odvisnost od šolskih oblasti ob ekonomski oz. finančni prepuščenosti spretnosti univerzitetnih vodstev pri pridobivanju neproračunskih sredstev in tistih proračunskih sredstev, ki so namenjena dodatnim in postranskim dejavnostim univerz, kar seveda vnaša parametre venalnosti in koruptibilnosti vsaj v poslovanje, če že ne v delo univerz. Projekt za avtonomijo opisane vrste je v letih 2003 – 2004 le podvojil že tako močno gibanje zoper Fillonov zakon (François Fillon, trenutni francoski prvi minister, je bil v letih 2004 – 2005 minister za izobraževanje), ki naj bi posegel v upokojitve univerzitetnikov in drugih učiteljev in decentraliziral liceje. Zaradi tega odpora in bojazni pred mobilizacijo univerz so oblasti odložile načrt. Počakali so na začetek šolskega leta in za junij 2004 napovedali projekt zakona o univerzitetni avtonomiji, kakor jo razumejo nosilci ekonomske moči v francoski družbi in njihova vlada.

---

⁷⁰ S Ferryjevim zakonom iz leta 1881 je postalo primarno izobraževanje za učence brezplačno ne glede na to, kje se je dogajalo, po zakonu iz 1882 pa je postalo obvezno, ta zakon uveljavlja laični pouk v javnih zavodih. Učitelji so postali »črni huzarji republike«. Jules Ferry je napisal tudi nekaj zakonov, ki zadevajo vzgojo in izobraževanje žensk. Cf. Mona Ozouf, *Jules Ferry*, Pariz, Bayar, (Collection Les Grands Hommes d'Etat) 2005, tudi Mona Ozouf in Jacques Ozouf, *La République des instituteurs*, Gallimard, 1989 (zadnja žepna izdaja Points Seuil, 2000); Mona Ozouf, *L'Ecole, l'Eglise et la République : 1871-1914*, Pariz, Armand Colin, 1962 (žepni ponatis 2007); Françoise Mayeur, *Histoire générale de l'enseignement et de l'éducation en France*, 3. t., *De la révolution à l'école républicaine (1789 – 1930)*, Pariz, Perrin, 2004.

Kljub temu se je na univerzah začela močna mobilizacija zoper reformo LMD, katere namen je bil doseči opustitev te reforme in projekta za neoliberalno avtonomijo univerz, se pravi, manipulativno in finančno avtonomijo univerzitetnih vodstev ob rigorozni odvisnosti od programov in bolj ali manj jalovih, a nadležnih kontrolnih predpisov. Projekt za avtonomijo je vlada že decembra opustila, vztraja pa pri reformi LMD, ker je bila ta reforma dotlej njena najpomembnejša intervencija na področje univerze. Z njo je francoske univerze pripela na »vseevropski bolonjski proces« in s pomočjo te navezave pritiskala na tisto, kar je realna univerzitetna avtonomija, materializirana v pridobitvah iz časa neposredno po maju 68. Vlada je nadaljevala z napadi na raziskovanje in malo bolj posredno tudi na visoko izobraževanje: novembra 2003 je oznanila, da bo ukinila 550 mest titularijev (stalnih raziskovalcev) v CNRS, ki naj bi postali mesta s pogodbo za omejen čas (*le contrat à durée déterminée* - CDD), kar je izbilo sodu dno. Sledili sta dve leti bojov zoper reformo raziskovanja, ki je bila naposled izgasovala leta 2006 pred očmi manifestantov.

Med Chiracovim drugim predsedniškim mandatom so se napadi na raziskovanje in visoko izobraževanje nadaljevali, niso pa še uporabljali floskul o prilaganju anglosaškemu svetu, ki so prišle zares v javno rabo šele s Sarkozyjevim predsednikovanjem. Poročilo Veolia (za okolje) je zahtevalo izučevanje v visokem izobraževanju in pogodbe za profesionalizacijo, Hetzelovo in Wauquiezovo poročilo ter Goulardova okrožnica so opredelile neposredne načrte oblasti. Na začetku šolskega leta, jeseni 2006, je bila s strani nosilcev družbene moči sprožena kampanja tarnanja o katastrofalnem položaju univerz, konferenca predsednikov univerz (*Conférence des Présidents d'Universités* - CPU) je novo poročilo predstavila marca 2007, Sarkozyjev program pa je jasno razložil, da je treba »reformirati governanco univerz in omogočiti tistim, ki hočejo, da izkusijo realni status avtonomije«, »evalvirati rezultate univerz«, »prilagoditi število mest v slehernem programu glede na realnost zaposlovanja«, »financirati raziskovanje v skladu s projektno logiko« in tako naprej. Sarkozyjeva izvolitev in naglica pri udejanjanju reform, ki jo je spremljalo »široko posvetovanje« (med enako mislečimi), je omogočila, da je bil še isto leto izglasovan Zakon o svoboščinah in odgovornostih univerz (*Loi relative aux libertés et responsabilités des universités* - LRU), ki vzpostavlja

neoliberalno univerzitetno avtonomijo, selekcijo z vnaprejšnjim usmerjanjem ob vstopu študentov na univerze in uničenje statusa javne funkcije. Odpor zoper te akcije je naraščal vse do tega trenutka.

Anomija ali diktat?

Avtonomija v pravno upravnem pomenu – ki pa je, kadar ni edini oz. najpomembnejši cilj regulacije, se pravi, kadar ni drugo ime za oblastniško kontrolo intelektualne svobode, lahko okvir in dopolnilo, celo podpora za svobodo izobraževanja, raziskovanja in prepričanja, skratka za osebne svobode, usklajene s svobodami drugih – medtem ko univerzitetna selekcija, ki ne izhaja iz rezultatov izobraževanja in iz dejavnosti, ki povečujejo in oblikujejo spoznavne moči študentov, temveč iz drugih (socialnih, ksenofobičnih, religioznih, rasističnih) razlogov, ni nikoli bila in še zmeraj ni nujna in notranja sestavina izobraževalnega procesa in ne kolegialnega dispozitiva, ki bi moral biti temelj univerzitetnega življenja. Čeprav si elitni zavodi s predhodno selekcijo zagotavljajo uspešno formiranje študentov, pri najboljših med njimi tisto, kar preveč zlahka razglamo za selekcijo in kar vsaj v določenem oziru tudi je selekcija, v pripravljalnem režimu, ki traja nekaj let bodoče študente seznanjajo s svojim režimom in jih privajajo nanj: selekcija se izvaja skozi angažma, ne pa skozi formalizme, glavni namen vsega postopka pa ni odbiranje (tudi tisti, ki izstopijo oz. ne zdržijo do konca pripravljanja, se z izkušnjo lahko okoristijo v drugačnih študijskih režimih: pripravljalni razredi za ENS, denimo, niso nikakršna ovira za študij na univerzah).

Selekcija, ki jo tako trdovratno uveljavljajo desničarske, še posebej neoliberalne oblasti ni te sprejemljive vrste, v univerzitetni kurikulum vstavlja kriterije, ki ne merijo tega, kar lahko šola počne, kar je njeno poslanstvo in za kar je kvalificirana. Nekateri pravijo, da je univerza zbolela od neoliberalnega modela.⁷¹ Po njihovem sleherna generacija študentov izkusi svojo krizo in zanjo misli, da je docela nova in enkratna, to velja tudi za najmlajše učitelje. V resnici pa univerza že desetletja doživlja uničujočo pavperizacijo hkrati z naraščajočo množičnostjo študija, ki zahteva dodatna materialna in človeška sredstva. Oblasti večinoma ne reagirajo na

---

⁷¹ Npr. Robert Charvin, pravnik, zaslužni profesor na univerzi v Nici, častni dekan pravne fakultete, na svobodni tribuni časnika *Humanité*, 26. maja 2009.

realne potrebe drugače kakor z omejitvami, pravili, dekreti in normativi. Vse to je kakor stalna bolehnost, za katero se ljudem že nekaj časa zdi, da ni ozdravljiva. Birokratska ali neoliberalna država, ki troši več javnih sredstev za instrumente represije, namenjene discipliniranju ljudi, ki so ta sredstva s plačevanjem davkov prispevali, kakor za represijo, se poskuša znebiti odgovornosti za javne institucije in njihovo stanje. Poleg tega poslovni svet in njegovi politični trgovski potniki danes, po vrsti relativno skromnih reform, zahtevajo hitro prilagoditev kratkoročnim in ne ve se kako ugotovljenim »potrebam« gospodarstva, ki je samo bolno, hkrati pa naj bi univerze in druge šole zmanjšale porabo javnih sredstev. Profesionalizacija in zamenljivost veljata za univerzalno zdravilo, v resnici pa sta trgovsko izobraževanje, ki postopoma izrinja kulturne discipline in si prizadeva, da bi sproduciralo »človeški vir«, ki bi ga bilo mogoče kar se da hitro zaposliti, in to za majhno ceno (in se ga tudi znebiti). Nekateri učitelji in študentje, ki mislijo, da ravnajo prav, ko pozabljajo, da je brezposelnost v okviru finančnega kapitalizma strukturna, njegov integralni del, ki ga ne namerava odpraviti, ker bi s tem odpravil samega sebe, sodelujejo pri neoliberalnem pohodu nad javne institucije. Humanistične in družbene znanosti, ki imajo manjšo trgovsko vrednost, hkrati pa producirajo kritične državljanke, so očitno na odstrelu, izjema je le izobrazba superelite (take aspiracije so očitno predvsem v Franciji, povzpetniške elite v tranzicijskih deželah nimajo te ideje in skrbi, zanje so te znanosti preprosto nekaj, kar je treba eliminirati ali likvidirati, ker pač ne morejo postati aplikativne v kramarskem pomenu), ta elita pa je ideološko podvržena logiki sistema in formatirana – dobesečno pravi Robert Charvin v nekaj »polih ekselentnosti«, v Sloveniji znanih kot »centri ekselentnosti«, kar si želijo ob podpori države postati vse univerzitetne institucije. Ta elita ne dopušča le kralja trga, ampak tudi njegove »naravne perversnosti« (korupcijo, likvidiranje javnih služb, borzne razuzdanosti, delokalizacije, koncentracije itn.), hkrati pa enako kakor vlada in podjetniki zamenjuje inoviranje in raziskovanje, znanje in diplomo, kraje objav in kakovost besedil. Takšno dojemanje sveta, družbe in ljudi dopušča zgolj »aplikativno« raziskovanje, ker naj bi bilo edino rentabilno; enaka absurda logika, vredna neoliberalne pameti, veleva, naj raziskovalci sklenejo pogodbe s firmami, ki potrebujejo inovacije, pri tem naj bi za to »ugodnost« tekmovali med seboj, kar

bi zagotovilo, da bo podjetje prišlo do zaželenega po najnižji ceni. Na tej točki med slovenskimi in francoskimi (in globaliziranimi) vrednotami podjetnikov in njihovih političnih satrapov ni nikakršne razlike. Zato povsod vlada vzdušje, ki uničuje inteligentnost – le da imajo maloštevilne populacije manj možnosti, da kaj pretihotapijo za čase neoliberalne oseke. Povsod to vzdušje podpirajo in razvijajo vlade in resorni ministri s svojimi ekipami pokornih uradnikov, enako vedenje se reproducira od vlade do vlade, od generacije do generacije. Nekateri karieristični in oportunistični profesorji (Robert Charvin, ki nima izkušenj s Srednjo Evropo, čeprav je njegovo deželo doletela v osebi samega predsednika republike, meni, da jih je čedalje manj), so v prizadevanju za »čokoladne medalje« postali zagovorniki teh izvajajočih se množičnih protireform s pretvezo, da potrjujejo svojo »modernost« in »potrebnost« ali »koristnost« in seveda podpirajo psevdonavtonomijo, ki jo uveljavljajo zakonin izvedbeni dekreti (v Srednji Evropi, še posebej pa v tranzicijskih deželah v nasprotju s Francijo peščica prodane duše, ampak nekarieristični in neoportunistični profesorji, ki ne podpirajo povezovanja z »gospodarstvom« in uvrščanja na šanghajsko lestvico ter ne soglašajo s trgom kot merilom vsega). Ta četica (v Franciji) oz. armada (v Sloveniji) se opira na tiste, ki po tradiciji ne prenašajo ne zahtev in ne ugovorov, saj njihovemu konzervativizmu zadošča, če ugotovijo kakršenkoli nered. Del študentov, ki so v Franciji zvečine člani precej nepomebnih desnih študentskih organizacij, denimo Medunivverzitetne nacionalne unije [*Union nationale inter-universitaire* – UNI, ki jo financira Gibanje podjetij Francije (*Mouvement des Entreprises de France* – MEDEF)] soglašajo z vladnimi reformami, v Sloveniji pa držijo nacionalni mogočnejši v rokah uradno študentsko organizacijo ŠOUS, zlasti njene filiale po posameznih univerzah (ŠOU, ŠOUM, ŠOUP), njihovi vodilni člani pa so vsaj duhovni če že ne tudi drugačni sorodniki lokalnih »ekonomskih« in birokratskih elit; zaradi njihovega od države in univerzitetnih vodstev priznanega in podpiranega monopola ni alternativne nacionalne organizacije, ampak zgolj društva in skupine, ki delujejo kot *ad hoc* povezana omrežja. Člani teh »študentskih« organizacij, ki obstajajo v vseh evropskih državah, imajo le redko tako premoč kakor ravno v Sloveniji. Njihova standardna dejanja med univerzitetnimi protesti so vselej dejanja kolaboracije, so »kooperativne«, selektivno strpne (do

delodajalcev in državnih agensov, ne pa do akcij in stališč drugače mislečih kolegov), izdajajo se za »apolitične«, tudi za »razumno (i. e. neoliberalno) leve«, za »nevtralne« (tudi ob incidentih z nenonacisti), »trezne in razmišljajoče« (ko se njim navkljub formulirajo ali uveljavijo drugačna stališča), redkeje za to, kar so (dediči totalitarne in klerikalne desnice); vznemirjajo se zaradi »realnih problemov« (izpitov, pouka med stavkami, manifestacijami, bojkoti ipd.) in v razmerju do najmanj informiranih študentov izvajajo, v Sloveniji celo ob kolegični pomoči glavnine univerzitetnih učiteljev in vodstev, najnižkotnejšo demagogijo (obrekujejo vidnejše akterje akcij, sprožajo govorce o incidentih in kriminalnih dejanjih nasprotnikov, nasprotnim skupinam pripisujejo idejno dezorientacijo, neinformiranost in blodnjavost, pomanjkanje občutka za realnost, katere del so oni sami), s katerimi pripravljajo vzdušje za izvajanje represalij (konstruiranje deliktov, iskanje »kolovodij«, zaveznikov upornih študentov med univerzitetnimi učitelji oz. duhovnih vodij, atribuiranje nizkotnih naklepov, »radikalizma« in »anarhizma« itn.) nad mentalno svobodnimi (avtonomnimi) študenti in univerzitetniki, določenimi za eliminiranje v skladu z iracionalnimi ali hlinjenimi strahovi in medijskim učinkovanjem persekucij (v neoliberalni državi pravo praviloma v takih primerih ne igra posebno pomebne vloge). Ta podmladek ne zapravlja časa: v obdobjih univerzitetne letargije, ki je je, kakor sem upam pokazal, v kaki Franciji neprimerljivo manj kakor kjerkoli v Srednji Evropi in še posebej v Sloveniji, še bolj pa v obdobjih mobilizacij zoper destruktivna dejanja vlad in finančnih diktatorjev, navezuje tesne povezave z »nacionalno elito«, za katero se tudi »angažira« z dejanji, od katerih sem naštel le nekatera, a je treba še omeniti tehniko obstrukcije z udeležbo na sestankih nasprotnikov, ki praviloma ne debatirajo v zaprtih krogih, kjer si različno uspešno prizadevajo zbuditi nezaupanje, spodbuditi rivalstva in demoralizirati oz. prestrašiti navzoče z »informiranimi intervencijami« o vsem mogočem, zlasti pa o moči in represivnih naklepih oblasti.

V Franciji je po sodbah angažiranih univerzitetnikov ne glede na disciplinsko področje in institucijo novo to, kar je temeljna sestavina mentalnih konjunktur v Nemčiji in Srednji Evropi: leta 2009 naj bi pri precejšnjem številu izginil duh javne službe v izvirnem pomenu (služenje ljudstvu), zaradi česar so »globoko ravnodušni do svojega

poslanstva«. Izgubili so tudi tradicionalne vrline, ki izražajo duha neodvisnosti, ki je značilen za »univerzo, vredno tega imena«. V Srednji Evropi je etablirana vrline prav ta odsotnost občutka zavezanosti ljudstvu in duha neodvisnosti oz. kritičnega duha, kar seveda ni brez povezave s kulturo hierahične reverence in uradniških dostojanstev, ki iluzorno nadomešča realne odgovornosti in zaveze. Danes v Franciji se nekateri predsedniki univerz in dekani, zaslepljeni s povečano podjetniško oblastjo, ki jim jo ponujajo reforme Sarkozyjevega režima in Zakon o svoboščinah in odgovornostih univerz, nič več ne obotavljajo poklicati policije ob sleherni napetosti, medtem ko so se njihovi demokratično in neodvisno od oblasti izvoljeni predhodniki k temu zatekli le tedaj, ko ni bilo mogoče nič drugega (pri nasilnih kriminalnih dejanjih in trgovini z mamili). Policijske intervencije na univerzah v Srednji Evropi in s tem tudi v Sloveniji v zvezi s študentskimi upori niso zaželeno zaradi povsem drugih razlogov: ne zaradi notranje solidarnosti univerzitetnega kolegija (učiteljev, študentov, raziskovalcev, osebij), ampak zato, ker bi to bil dokaz o upravo-represivni nemoči vodstev, ki bi jih deklasiral na lestvici homolognih organov v državi.

Univerze v Srednji Evropi niso nič bogatejše kakor univerze v Franciji, in to kljub institucionaliziranim državam, ki so neprimerno bolj servilne do nosilcev družbene moči (denimo, dejavnosti, tudi prezentacije političnih skupin na univerzah so prepovedane, toda le, kadar gre za zunajparlamentarne politične skupine, medtem ko so predstavnikom trenutno vladajočih in pravkar še vladajočih strank vrata univerz na stežaj in brez pomislekov pri osebju odprta). Toda to ne spreminja generalnega toka sistematične in intencionalne pavperizacije (glede na študenta in glede na vsebine izobraževanja in raziskovanja) teh in podobnih institucij, ki jih je očitno tudi tukaj mogoče le s pomočjo bankrota pripeljati v naročje »svobodnega« podjetništva, le da iz naročja birokratskih hierarhij, ne pa iz poslanstva javne službe, kakršna je bila zasnovana v okrilju dejansko delujoče republike (v nasprotju z režimi, v katerih je republikanska (in sploh državna) fasada zgolj – v neoliberalni ideološki konjunkturi pravzaprav nepotrebna in potratna – krinka za različne oligarhije, klientele, kartele itn.

Univerzitetne krize se potemtakem ponavljajo (seveda ni raven, do katere sežejo povsod enaka, je pa enaka intenca tistih, ki držijo

univerze v krizi – intencionalnost je povsem razvidna iz distribucije javnega denarja, s katerim upravljajo države tako, da strežejo neoliberalni uzurpaciji: s povečevanjem tistega dela državnih aparatov, ki lahko s silo zavarujejo staro-nove gospodarje družbe, zlasti intervencijskih enot policije in vojske, in z finančnim ruinanjem drugih, državljanski službi namenjenih segmentov državne dejavnosti.⁷² Univerzitetne krize potemtakem niso pojavi, ki bi bili ločeni od drugih, zvezane so z degradacijo vse družbe, zato tudi do njih prihaja na vseh univerzah neoliberalnega sveta.⁷³ Navsezadnje neoliberalizem kakor po kakem preveč poenostavljenem marksističnem priročniku udejanja tisto, kar tako pri stalinistih kakor pri zmernih levičarjih velja za marxovsko sliko kapitalistične družbe, reducirane na njeno bistvo: reifikacija človeškega dela, spremenjenega v blago, depersonalizacija proletariata in sploh produktivnih družbenih kategorij, spremenjenih v »*human resources*«. Univerza naj bi producirala tak »*human resource*«, katerega vrednost naj bi določala bilanca podjetja, ki je po besedah francoske ministrice za visoko izobraževanje in raziskovanje in po spremljavi njenih opričnikov (nekaj podobnega bi seveda lahko pri priči našli v vseh deželah, ki jih razjeda neoliberalizem) edini zgled in ekskluzivna referenca za vse. Na obzorju so – tudi v deželah, kakršna je Slovenija – virtualne »univerze«, ki jih financirajo velika zasebna podjetja, ki določajo standardne programe ter privilegirajo tehnično-tehnološka in menedžerska področja.

Vrednote, ki jih uveljavljajo že pokorjene izobraževalne ustanove, sodijo k »vojni kulturi«, v kateri nastopajo zmagovalci (ki znajo bolje uspeti od drugih in namesto drugih) in nehujejo nastopati poraženci, ne pa h »kulturi življenja«, za kar se je treba naučiti življenja v skupnosti in se ukvarjati z občim interesom in skupno blaginjo. »Formatiranci«, ki jih vzgajajo neoliberalne šole, morajo biti ceneni »zaposljiveži«, ki jih ni težko nadomeščati in so zmožni (seveda na zelo nizki ravni) vstopiti v logiko kapitalistične tekmovalnosti in sprejeti to za vsakogar nemogoče življenje, ki ga vsiljuje. Univerza se spreminja v tovarno za izdelavo gladiatorjev, ki se morajo bojevati za preživetje. Ker veljajo družbene neenakosti in izkoriščanje večine po manjšini za naravne, neogibne in

---

⁷² Cf. Pierre Bourdieu, »La main gauche et la main droite de l'État«, *op. cit.*, 1998, str. 9 – 17.

⁷³ Cf. npr. Riccardo Petrella, *Éducation, victime de cinq pièges*, Montréal, Edition FIDES, 2001.

»objektivne«, si ni več smiselno prizadevati, da bi popravljali te pojave, da bi človeško družbo napravili primernejšo za človeško življenje. Za smiselno pa velja povzdigniti selektivno funkcijo izobraževalnega sistema, to prepričanje botruje zaslepljenosti nekaterih z izpiti in konkurzi, ki študente eliminirajo na načine, ki še niso dovolj izpopolnjeni, saj dopuščajo tudi nepokornim študentom prehajanje skozi sistem, zaradi česar so nato potrebna naporna in nadležna šikaniranja na osebni ravni, včasih, redko, ko se zgane pravosodje, celo z negotovim izidom.⁷⁴ S to nepopolnostjo selekcije se zdijo ogrožene vrline, ki jih ustoličuje tako imenovana »svobodna« konkurenca, ki naj bi bila vir učinkovitosti – seveda ne gre za produkcijsko učinkovitost, ampak za učinkovitost pri kopičenju dobičkov, ki se stekajo na račune lastnikov – podjetij. Na eni strani je potemtakem treba izobraževanje in selekcijo očistiti nepotrebne navlake (npr. splošne izobrazbe), na drugi pa uvesti vporedne kontrole vedenja študentov in učiteljev, ki lahko prvim onemogočijo dostop do zaključnih izpitov, drugim pa preprečijo izvajanje pedagoških operacij, za katere obstaja utemeljen sum, da ne bi bile v skladu z neoliberalno ortodoksijo, in se zaradi neopravljanja takih operacij znajdejo v kategoriji prekarcev in so nato legalno – zaradi neobnovljene delovne pogodbe na podlagi neizpolnjevanja pogojev za delovno mesto (npr. zaradi premajhnega vpisa na predmet, potem ko so »kolegi« z dezinformacijami odgnali kandidate – izvrženi iz institucije.

Trdovratnosti, s katero so evropske vlade (ne vse enako in ne vse brez zadržkov in nasprotnih ravnanj) desetletja puščale propadati univerze že s tem, da se niso hotele prilagoditi dejstvu, da je visoko izobraževanje postalo množično (danes, ko se zaradi demografske depresije zmanjšuje vpis na institucije visokega izobraževanja, vendar še zdaleč ne toliko, da bi bilo doseženo številčno razmerje

---

⁷⁴ Čisto nov primer, ko gre ob velikem razburjenju in brezglavosti nosilcev univerzitetnih funkcij za psihološko in birokratsko pripravljane represalije zoper peščico nepokornih študentov (ki so na izpiti prišli do visokih ocen), ki so z javnimi manifestacijami izrazili nezadovoljstvo z neoliberalno cesto v svobodo finančnih špekulantov in v hlapčevsko blaginjo njihovih strežajev na univerzi, je ravno v teku na eni izmed slovenskih univerz (ki je zaenkrat ne bom javno imenoval, da ne bi po nepotrebnem stopnjeval pritiska nosilcev oblasti v instituciji). Na isti instituciji je v teku kadrovska čistka, ki poteka v dve smeri: oseba, odstranjena z vodilne funkcije zaradi korupcije in potencialno tudi zaradi gospodarskega kriminala, ostaja zaposlena, oseba, ki si je dovolila »nesramno smešiti« neumnosti vodilnih »kolegov«, pa je na tem, da izgubi prekarno sluzbo. Primerov je seveda več in sankcije so podobno deljene: pohlep je blažje sankcioniran od intelektualne superiornosti.

med učitelji in študenti izpred obdobja pomasovljenja, oblasti uporabljajo orodja, s katerimi so se v tistem času izogibale ustreznemu financiranju tega izobraževanja, se pravi, z »normativki«, ki so uvajali nove obveznosti učiteljev in povečevali število študentov na učitelja, za odstranjevanje nezaželenih izobraževalnih in raziskovalnih programov in oseb z univerze. Tako kakor intelektualno delo nima v neoliberalnem kontekstu nobene vrednosti brez neposredne prodajljivosti oz. tržnega povpraševanja, tako znanstvene discipline, ki so namenjene spoznavanju določenih manj razvpih problematik, s čimer prispevajo k epistemični evoluciji večjih znanstvenih področij, nimajo pravice obstajati, če ni zadostnega vpisa, kakor da bi bilo edino delo univerzitetne izobraževalno-raziskovalne entitete izvajanje pouka osebkov za trg delovne sile. Francoske oblasti danes pospešujejo to degradacijo, univerzitetniki na območju realnega in samoupravnega socializma so bili že zdavnaj izgnani iz »slonokoščeni stolpov« v imenu ideologije fizičnega in družbeno koristnega dela kot edinega resničnega dela; merila družbene koristnosti, ki jih doslej še ni nihče formaliziral, ker je družbena koristnost preveč zapleten problem za upravljalske pameti, so ostala neznanana, namesto njih pa so tem bolj intenzivno operirala merila, izpeljana iz partikularnih reprezentacij tistih, ki so se, neusposobljeni, kakršni so bili, znašli v položaju, v katerem so morali upravljati z neznanimi področji, kamor so nato vlagali ideološka merila in presoje, družbene reprezentacije iz okolij svoje kulturne in socialne provenience, kar je bilo zanje najbolj preprosto, za druge pa precej nadležno, da ne rečem naporno in dostikrat tudi uničujoče.

Danes skušajo zavladati reprezentacije birokracije, špekulativnih finančnikov in podjetnikov, ki imajo možnost za uspeh le ob spremljavi velike količine vseh vrst nasilja in zastraševanja. Dodati je treba še prezir do študentov, ki jih imajo za nesposobne, in do učiteljev, ki jih manj zanimajo zahteve združenj delodajalcev kakor, denimo, projekti UNESCO, temeljne raziskave in potencialna spoznanja ipd. V okrilju UNESCO, denimo, potekajo raziskave, ki nikoli ne pridejo v medije, tam delajo na prijemih, ki bi naj omogočili privajanje k spoštovanju drugih (v očeh vodij ZDA so ta prizadevanja potrata in so zato suspendirali prispevke ZDA, dokler jim ne bo omogočen nadzor nad delom te sicer mednarodne

organizacije), k demokraciji, se pravi k zavestnemu delovanju za človeški razvoj. Morebiti so neodgovorne države tam res v veliki meri naselile svoje rezervne ekipe birokratskih parazitov, ki obremenjujejo proračun organizacije s svojimi plačami, vendar so prav v času neoliberalne globalizacije – ali svetovne epidemije – neselegativna in netekmovalna načela, kulturni in humanitarni cilji nekakšen rezervat radikalne drugačnosti od kilave modrosti, ki se je razlezla po svetu iz Mont-Pèlerina. Klavni kolaboranti med univerzitetnimi učitelji, ki se za neveliko ceno podrejajo sarkozyjevski politiki, pravi Robert Charvin, igrajo nevarno igro. Ker hočejo za vsako ceno – tudi s tem, da teptajo univerzitetne svoboščine in pravice študentov, s provociranjem in s priklicevanjem nasilja - postaviti univerzo na »nove« podlage (na katere so jo podobne kreature postavile v nacistični Nemčiji, le da v kontekstu nekega drugega totalitarizma), da bo producirala vojščake konkurence in trga, namesto da bi pomagala spodbujati ustvarjanje skupnega bogastva, si ne zaslužijo naslova profesorjev: učijo zgolj vsemogočnost denarja. Najhuje je, da so nekateri izmed njih še včeraj mislili drugače. Ti gotovo mislijo, da se »le imbecili ne spreminjajo«. Glede na velikost spremembe so postali genialni. No, v »naših krajih« so ti strežaji tisti, ki se stoletja ne spreminjajo, če pa se kateri izmed njih vendarle spremeni, gotovo zapravi mesto v sistemu, ki ga je povzdignil na stopnjo malce višjega lakaja: zunaj ga ne čaka nič, niti razpadajoča in napadena univerza ne. V Franciji je Sarkozyjev surovi naskok na univerzo kot družbeno institucijo povzročil, da so se poleg doslej nevidenih množic študentov in univerzitetnikov v odpor na različne načine vključile tudi tradicionalno najbolj konzervativne institucije, ki so prav tako kakor vse druge zavrnile Sarkozyjev diktat. Ta pridružitvev je zares redefinirala nekaj pomembnega, in sicer tolerančni plafon znotraj univerzitetnega polja, saj se je čutno nazorno pokazalo, da so še tako velika intelektualna razhajanja tostran meje, ki ločuje univerzitetno polje od razsajanja vaudevilske politike uničevalcev družbene koherence v imenu namišljenih modernizacij in zaradi take redistribucije nacionalnega bogastva, da se lahko iz njega napaja nova kasta odvečnih oblastnikov, lahko začasno suspendirana, kadar gre za destrukcijo vsega polja. Zavest univerzitetne skupnosti o njeni identiteti doslej še ni bila razsežnejša in globlja. Najbrž imajo francoski kolegi prav, ko pravijo, da je ne glede na rezultat tega spopada prišlo do jasne ločitve

univerzitetne institucije od politike likvidiranja univerze in da bo štacunarska mediokritetnost, ki bo zavládala, če vlada zmaga, zgolj začasna. Kaj pa je mogoče reči za druga univerzitetna okolja in še posebej za slovensko?

O tem, da v Franciji na univerzitezni strani ne zmanjkuje ne budnosti in ne moči, se lahko prepričamo ob nedavnem pozivu Nacionalne koordinacije za formiranje učiteljev:

Ne vladnemu razkazovanju moči!

Univerza se ne bo pustila poniževati! – Poziv Nacionalne koordinacije za izobraževanje učiteljev (*Coordination Nationale Formation des enseignants* – CNFDE), 22. maja 2009

Mobilizacija izobraževalcev v okrilju enot za izobraževanje in raziskovanje (*unités de formation et de recherche* – UFR) in univerzitetnih institutov za izobraževanje učiteljev v nižjem šolstvu (*instituts universitaires de formation des maîtres* – IUFM) je omogočila, da so vlado prisilili k umiku, predvsem v zvezi z datumi izvajanja. Toda danes se pripravlja na napor, da bi pred poletjem razglasila dekrete, ki spreminjajo rekrutiranje učiteljev. Ne da bi počakala na konec dela »usklaževalne komisije«, katere poročila bi morala prejeti 15. junija, je preverjanje teh dekretov dala na dnevni red Ministrske tehnične paritetne komisije (*Commission paritaire technique ministérielle* – CTPMEN) za 27. maj in Višjega sveta državne javne funkcije (*Conseil supérieur de la fonction publique d'État* – CSFPE) za 12. junij:

- »Reforma« gre naprej proti letu 2011, »reforma«, ki je ostala škodljiva kakor prej (leto z bakalaureatom + 5 na stroške študentov, leto M2⁷⁵, ki ga ni mogoče izvesti, pri katerem se je treba uskladiti o pripravi razpisa, o raziskovalnem memorandumu in o morebitnih stažih, o koncu izmeničnega izobraževanja ...). Še zmeraj vsebuje nakane, ki bodo vse skupaj ogrozile raziskovalne masterje in povzročile izginotje univerzitetnih institutov za izobraževanje učiteljev v nižjem šolstvu. Vsekakor bi prišlo do degradacije dejanske kvalifikacije učiteljev začetnikov tako pri obvladovanju

---

⁷⁵ 5. letnik: Aplikativni marketing in menadžement na podlagi »realne potrebe podjetij«.

akademijskih vrednosti kakor pri poklicnih kompetencah in posledično tudi pri kakovosti izobraževalne javne funkcije.

- Dispozitiv, ki je predviden za tako imenovano prehodno leto 2010 -2011, bi nakopičil nevšečnosti za lavrate: ker jim ne bi priznali izobrazbe na ravni master, ker ne bi bili deležni revalorizacije, ker ne bi bili deležni začetne izobrazbe na institutih za izobraževanje učiteljev v nižjem šolstvu, bi morali, nekateri prvič, prevzeti učence za 2/3 svojega časa v službi (danes za 1/3).

V kateri republiki smo? Vlada zavrača odgovornost za stavke, za katere so se morali univerzitetniki in študentje demokratično odločiti, da bi zavarovali univerzo, raziskovanje in izobraževanje učiteljev pred politiko plenjenja. Toda to ni dovolj, zdaj povzdiguje provociranje in poniževanje v način vladanja. Kako naj drugače označimo deklaracije, v katerih je razglasila nasprotnike svoje univerzitetne politike za tolpico poklicnih aktivistov? Kako naj drugače označimo njen prezir do članov Marois-Filâtrove komisije⁷⁶, od katerih zahteva, naj preiščujejo o izobraževanju učiteljev, medtem ko instalirajo pravni okvir njene »reformne«?

Zaradi resnosti razkazovanja moči, zaradi tega novega javnega ponižanja univerze, se mora akcija nadaljevati in stopnjevati, odgovor se mora organizirati brez odloga:

- tako da zahtevamo takojšen umik dekretov o rekrutiranju učiteljev z dnevnega reda posvetovalnih instanc (CTPMEN in CSFPE) ;
- tako da povsod opozorimo univerzitetne predsednike, direktorje IUFM, predstavnike sindikatov, poslance, parlamentarce in teritorialne poslance...;
- da seznanimo ljudi z besedili in dokumenti, ki prihajajo iz Nacionalne koordinacije za izobraževanje učiteljev (*Coordination Nationale Formation des enseignants – CNFDE*) in ki omogočajo ovrednotenje tega, kar zahtevajo izobraževalci.

---

⁷⁶ Nacionalna komisija za usklajevanje o reformi rekrutiranja in izobraževanja učiteljev.

Na zahtevo številnih kolektivov se je sekretariat CNFDE odločil, da skliče četrto nacionalno koordinacijo. Potekala bo 6. junija v Parizu od 9h 30 naprej (kraj bo sporočen prihodnjič).

Sekretariat CNFDE bo takoj stopil v stik s Konferenco univerzitetnih predsednikov (CPU), s Konferenco direktorjev univerzitetnih institutov za izobraževanje učiteljev (CDIUFM), s sindikalnimi organizacijami, s študentskimi sindikati in združenji staršev učencev, z nacionalno koordinacijo univerz, z učenimi družbami, s pedagoškimi gibanji ... in jih povabil na to četrto nacionalno koordinacijo in k temu, naj čim hitreje dosežejo pogoje za odgovor na višini zastavkov.

Sekretariat koordinacije, 22. maja 2009

Vede, stroke, znanosti

Vse znane univerze so ustanove, ki organizirajo heterogene vednosti in discipline, ne v homogen sistem, ampak v skupek raznorodnosti, in jim dajejo institucionalne okvire, ti pa naj bi zagotavljali kohabitacijo, reproduciranje in razvijanje teh vednosti in disciplin, a tudi reproduciranje in razvijanje institucije, ki jim daje zavetje. Razlogov za inkorporiranje posameznih področij vednosti v univerzitetne institucije so v grobem dveh vrst:

1. Notranji razlogi so tisti, do katerih je privedel razvoj institucije in njenega socialno-kulturnega okolja in ki odsevajo ali spremljajo epistemološke spremembe v okviru posameznih spoznavnih področij ali znanstvenih disciplin.

2. Zunanji razlogi so tisti, ki jih posameznim univerzam kot upoštevanja vredne vsili razmerje sil v njihovem okolju; tako zapovedana inkorporiranja po navadi povzročijo krizo kriterijev, skrepenelost, formalizme uradniške vrste, tekmovanja za premoč in konflikte v okviru ustanove; zniževanje ali razveljavljanje imanentnih (znanstvenih, strokovnih, kolegialnih) kriterijev univerzitetne institucije v prid čedalje bolj delirantnim administrativnim formalizmom, krčenje prostora in časa (tudi v čisto fizičnem pomenu) za resnično intelektualno delo, kopičenje kontrolnih mehanizmov, ki se kopičijo že zato, ker tako rekoč *per naturam* ne morejo nadzorovati tistega, kar naj bi, in ta nemožnost povzroča pri nezrelih upravah panične reakcije, ki praviloma dušijo tisto, česar ne morejo nazirati, usmerjati in vključevati v zamisli oblastnikov itn. itn., kar so – tako vsaj kaže literatura in prospekti univerz – »pojavi«, ki odlikujejo marsikatero univerzitetno okolje. Seveda je mogoče in ponekod celo pogosto, lahko bi rekli, običajno, da so vodstva univerz bolj zavezana svojim institucijam kakor državnim administracijam.

Učinki zunanjih razlogov, ki so na ljubljanski univerzi in drugih slovenskih univerzah tako številni in prevladujoči, da jih pač ni mogoče prezreti (med najpomembnejšimi je dnevopolitično ideologiziranje dela na univerzi na škodo izobraževanja), upravičujejo domnevo, da v »naših krajih« celo pri sami sestavi

univerze prevladujejo zunanji razlogi. Inkorporiranja posameznih pred tem samostojnih visokošolskih ustanov v univerzo ali ustanavljanje zavoda, ki ga po prepričanju skupine, ki odloča, neko družbeno, najraje ekonomsko okolje potrebuje, že s samo odločitvijo in potekom to domnevo dokazujejo. Vendar po mojem mnenju prisilna simbioza, ki s tako inkorporacijo ali ustanovitvijo nastane, ni ne napačna ne pravilna zato, ker je simbioza ali kohabitacija heterogenih delov: vsaj od Kantovega prepira med fakultetami vemo, da o pravilnosti ali napačnosti takih simbioz odloča razmerje med simbioti, ki lahko enim izmed njih praktično onemogoča življenje, drugim pa daje prednosti, ki izhajajo iz predsodkov o vrednosti ali pomembnosti posameznih dejavnosti, ki jih gojijo socialno kulturna okolja. Taka simbioza področij vednosti je navzlic prostovoljnim začetnim odločitvam prisilna, in to zato, ker ne upošteva različnega razvoja posameznih strokovnih področij in imputira hierarhije, ki nimajo nikakršne zveze z intelektualnim delom ne glede na disciplinsko področje. Notranje destruktivne tendence nastajajo le v okoljih, kjer refleksija in avtorefleksija nista ravno pogosti dejavnosti, vendar te tendence tudi tedaj, kadar so izražene, zaradi institucionalnega prisilnega jopiča ne morejo producirati neposrednih učinkov – po navadi formalno ne morejo razkrojiti univerzitetne kompozicije, kadar jo pred tem varujeta zakon in državna administracija. Kadar pa se vrednotenje posameznih segmentov univerzitetnega dela spremeni tako, da nekateri izgubijo vrednost, drugi pa jo v popolnem nesorazmerju z intelektualnimi preokupacijami pridobijo, je univerza na tem, da se spremeni njena temeljna narava. Začetna disperzija interesov in kriterijev v univerzitetnem okviru in boj za nadvlado ene sestavine nad drugimi na ravni skupnih institucij, npr. prevladovanje tehniških oz aplikativnih strok v univerzitetnih svetih, senatih in komisijah (pri čemer so paritete po fakultetah iluzija tistih, ki se radi slepijo ali imajo za razlog za tako sprenevedanje), do katerega pride zaradi vnaprejšnje ustrežljivosti univerzitetnega korpusa v razmerju do nosilcev družbene moči in zaradi progresivnega odpravljanja znanstvene in z njo univerzitetne (nepotrebne in neutemljene, ko ni več znanosti) avtonomije, so uvod v prenehanje univerze znotraj kroga obstoječih institucij. Ta destruktivna nadvlada se udejanja največkrat tako, da zaradi zunanjih kriterijev in podpor, a tudi drugih intervencij oblasti začnejo znotraj univerzitetnega skupka dominirati kriteriji enega področja vednosti, ene izmed sestavin, ki

nato z močjo, ki nima nič opraviti ne z znanjem ne s spoznavanjem, ampak z nekompetentnimi sodbami v okolju, uveljavi svoje kriterije za vrednotenje dela na vseh področjih in za vsa področja predvidi en sam tip socializacije spoznanj – svoj. To seveda povzroča blokade, ki jih univerze in oblasti ne odpravljajo s priznavanjem heterogenosti in področnih oz. disciplinskih kriterijev, ampak z uvajanjem začasnih in trajnih izjem, ki dovoljujejo, da nesmiselno pravilo ostaja v veljavi še naprej. Seveda, kadar ni intenca oblasti, ko dovolijo ali celo sugerirajo inkorporacijo novega področja oz. nove fakultete v obstoječo univerzitetno ustanovo, preprosto odstraniti univerzitetno avtonomijo in nelukrativna znanstvena področja, ki so z intelektualno avtonomijo intimneje zvezana kakor aplikativne stroke in njihovi upravljalci, ter se tako znebiti neprofitnega balasta skupaj z neprijetno naravo institucije.

Slovenske univerze enako kakor vse univerze sestavljajo zelo heterogena izobraževalna in raziskovalna področja (ta heterogenost je konstitutiven aspekt univerzitetne institucije). Jedro univerze je, kadar je ustanova univerza, če nam je všeč ali ne in če to priznamo ali ne, slej ko prej tisto, kar imamo lahko po Kantu za temeljno sestavino univerze, tista izmed enot, ki je najbližje raziskovanju in izobraževanju zaradi povečevanja spoznavnih zmognosti študentov, ne pa zaradi pridobivanja lukrativnih ali za kariere koristnih mentalnih in drugih spretnosti. Filozofske oz. artistske fakultete in njihove variante brez naravoslovja in še nekaterih področij so nujna sestavina univerz, njihov položaj v univerzitetnem skupku pa kaže stopnjo samozavedanja univerze kot intelektualne avtonomije. Na vseh treh javnih univerzah v Sloveniji in tudi na edini zasebni univerzi obstaja vsaj ena entiteta, ki je izpeljana iz klasične nekoristoljubne fakultete, prek katere je potekal dostop do servilnih ali tehničnih fakultet, kakršne so v klasični kompoziciji in v kantovski koncepciji univerze bile pravna, medicinska in teološka fakulteta, ki so bile namenjene šolanju za službe. Te servilne ali tehnične fakultete so fakultativne sestavine univerze in so lahko od univerze do univerze drugačne, same pa ne morejo sestavljati univerze, ki bi ustrezala svojemu pojmu. Izraz tehniška ali tehnološka univerza je v tem pomenu *contradictio in adiecto*. Kljub temu pa dobijo v družbeno-kulturnih okoljih, katerih je dominantna ideologija spontani utilitarizem, tehnične fakultete v tradicionalnem in modernem pomenu, med katerima pravzaprav

ni substancialne razlike, premoč v instituciji, ki je včasih tolikšna in tako slepa, da vsiljujejo sebe kot edini pravšnji model delovanja univerze. V bolj subtilnih oz. bolj urbaniziranih in zato niansiranih družbeno-kulturnih okoljih so pri komponiranju univerz bolj previdni in zadržani: v Nemčiji so tehnične vede institucionalizirane v *Technische Hochschulen* in *Technische Universitäten*, v Franciji v poklicnih *grandes écoles*, kjer njihovi kriteriji, izobraževalni postopki in zaposlitvene aspiracije ne morejo posegati v drugače zastavljeno izobraževanje.

V Sloveniji neoliberalizem grozi tradicionalni dezinteresirani fakulteti, da se bo spremenila v izobraževalnico za specialiste za drobne usluge (prevajanje, sestavljanje turističnih vodnikov, lektoriranje), ki ustvarjajo videz prilagajanja zahtevam vladajočih, za nekatere po pomenijo samo to prilagajanje, ki velja za modernizacijo. Drobne usluge brez velikih korpusov dezintereseiranega znanja vodijo npr. naravnost v povsem nekulturno izvajanje samih teh uslug, npr. v nekompetentno prevajanje za TV programe, kjer se izkaže, da diplomirani prevajalci odpovejo, takoj ko imajo opraviti z besedili, ki računajo na vsaj minimalno splošno izobrazbo. Univerza kot intelektualna avtonomija s takimi dodatki za gibanje v neoliberalnem svetu nič ne pridobi, ravno narobe. Prav tako Univerza v Ljubljani ni kot univerza nič pridobila, ko je inkorporirala vrsto že obstoječih višjih in visokih šol, najbrž v skrbi da tega ne bi storila katera izme »konkurenčnih« univerz (in nemara zaradi Šnghajske klasifikacije). Seveda je s tem dosegla precejšnjo velikost glede na število študentov, v precejšnji meri pa je zapravila svoj univerzitetni karakter. Zgubo tega karakterja skuša vodstvo univerze v Ljubljani kompenzirati s hipernormiranostjo, kar negotovi in nekonsolidirani novejši javni univerzi kljub očitni nesmiselnosti in kontraproduktivnosti slepo posnemata, kakor da je univerza uniformna srednjeveška kongregacija, ki je povsod enka, in kakor da vodstvi teh dveh univerz nimata nikakršne avtonomije, razen nemara v tem, da birokratiziranje modela še stopnjujeta v kar se da nesmiselni smeri.

Institucionalno favoriziranje posamičnih delovnih področij znotraj znanstvenih domen *in stricto sensu* ali mimo njih z ustanavljanjem oddelkov za ... ali fakultet za ... (ekonomijo, tehnologije, tehnike, parapsihologijo ipd.) kaže na eni strani zgodovino fiksacij

oblastnikov in anomalij lokalne družbene intelektualne avtonomije. Še zlasti, če ustanavljanje teh poklicnih fakultet in oddelkov povzroča degradacijo institucij in delovnih področij temeljnih znanosti. To je destruktivna anomalija, ki jo povzroča ideološko zamegljevanje realnih procesov socializacije znanj in spoznanj. Slikovito rečeno: kakor imamo zadnjico zmeraj zadaj, ne glede na to, kako se vrtimo, je aplikacija vselej aplikacija nečesa, kar mora obstajati pred njo, ne glede na to, kakšen ideološki prestiž v imenu tržnosti in profitarstva je aplikacijam pripisan. Tak epistemični spaček, nastal pod pokrovom ideologije samoupravnega socializma, ki je navidez popolno nasprotje neoliberalizma, je bila ljubljanska Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, ki je v poseben institucionalni segment izločila znanstvena in tehnična področja, ki jih je hotela kontrolirati in »pilotirati« ne le zaradi svojega ideološkega prestiža in hegemonije, ampak tudi zato, da se nekatere stvari ne bi zgodile, predvsem pa zato, da ne bi nekontrolirano ali da sploh ne bi prišlo do avtonomne refleksije o družbi in politiki in da ne bi nastala bolj profesionalizirana medijska tehnika, ki bi lahko prebila informacijsko blokado v deželi. Bojazen je očitno bila odveč, institucija je sicer spremenila ime, toda zmogljivosti in interesi učiteljev in raziskovalcev v njenem okrilju v glavnem niso bili v navzkrižju z oblastniškimi imposturami, ki so se zvrstile od njene ustanovitve naprej: s svojimi »državotvornimi« in »konstruktivnimi« preferencami še zmeraj igra vlogo epistemološkega zamaška in *tenant lieu* v polju družbenih znanosti. Naravoslovje v strogem pomenu besede pa je zaradi imperativov aplikativnosti (kar izraža že ime Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo) izgubilo območje svoje institucionalizirane avtonomije, ki ga je še imelo, dokler je bilo v okrilju Filozofske fakultete; ta redukcija intelektualne avtonomije v »trdih znanostih«, ki se tako dobro ujema z neoliberalnimi premisami, ni bila tako univerzalna, kakor se zdi in kakor so jo utemeljevali lokalni aplikativci vseh baž, tudi tisti med univerzitetnimi dostojanstveniki. Zaradi nikoli reflektirane spontane in zdravorazumske utilitarne ideologije, ki še zmeraj prevladuje tudi v nacionalnem akademskem svetu, so bile eliminirane drugačne reference (denimo institucije za temeljne znanosti in distribucijo spoznanj, spoduciranih v njihovem okrilju, v razvitih znanstvenih središčih po svetu, tudi v ZSSR), v okolju ni bilo resnega upora zoper to »funkcionalizacijo« znanosti. Ustanovitve fakultetnih hibridov so bile na eni strani moment v eroziji temeljnih

znanosti v nacionalnem okviru, na drugi pa preobrat v konstrukciji povsem določene družbene reprezentacije univerzitetne institucije v Sloveniji: univerza je izdelovalnica kadrov, ki so tehniki oblasti pri obvladovanju družbenega življenja v različnih segmentih tega življenja.

Hibridno naravo ljubljanske univerze kot modela slovenske univerze kompletira še ena skupina univerzitetnih zavodov, v kateri so umetnostne visoke šole: akademija za likovne umetnosti, akademija za glasbo, akademija za gledališče, radio, film in televizijo, ob teh šolah pa še fakulteta za telesno kulturo, ki je nekakšna ustanova zase, policijska akademija in šole za formiranje državnih uslužbencev, kakršne so zdaj v fakultete preimenovane visoka šola za socialno delo, visoka upravna šola, pedagoška akademija ipd. Univerza na Primorskem in Univerza v Mariboru imata v načelu podobno hibridno sestavo, ki reducira in blokira intelektualni potencial, ki se kljub vsemu ali zato, ker preprosto ni drugega družbenega mesta zanj, znajde v okrilju teh institucij. Vodstva teh institucij imajo za svojo prvo nalogo, da ta kapital razveljavijo, abortirajo, komercializirajo in deintelektualizirajo v soglasju z enakimi intencami vlad in državne birokracije.

Na šolah, kjer poučujejo socialne tehnike, kažejo programi bolj ali manj običajno oz. standardno kompozicijo družbenih znanosti (ki pa imajo v izvedbi komaj kakšno zvezo s temi zanostmi), ponekod nastopajo v podobni vlogi tudi humanistične in naravoslovne znanosti, kar le na videz povečuje socialno oprijemališče teh znanosti, saj so te discipline v kontekstih teh šol rigorozno instrumentalizirane v funkciji urjenj za zaposlitve v državnih in drugih službah. Iz zornega kota znastvenih avtonomij so to povsem nepomembne »osvojitve«.

Kljub institucionalni in vsebinski pestrosti imamo očitno opraviti z urejeno ali vsaj tendenčno strukturirano zmešnjavo, ki je ali nasledek zgodovinskega nastajanja ustanov, »naivnega« oz. »spontanega«, a »praktičnega« in »obče razumljivega« razmejevanja po empiričnih področjih, se pravi posledica odsotnosti teoretskih elaboracij in pragmatizma, kar lahko imenujemo **endemični antiintelektualizem akademskega sveta v provincialni družbi** (z neoliberalizmom postaja navzlic globalizacijskemu hrupu in hegemoniji mednarodnega

spekulativnega kapitala prav provincializem glavna socializacijska oblika)⁷⁷. Če hočemo razumeti, kaj se dogaja z intelektualnimi institucijami v kontekstu provincialnega neoliberalizma, ne smemo prezreti nobenega izmed determinacijskih nizov: ne sociozgodovine lokalnih družb in njihovih institucij (ki ob drugem raziskuje tudi moderno in recentno zgodovino in naravo ideoloških in oblastnih *impacts* v življenju lokalnih družb) in ne sodobnih formatiranj pod pritiski »globalnih« ideologij in njihove propagande.

Iz povedanega seveda ne izhaja, da zagovarjam nekakšno rigidno pospravljanje strok in disciplin v »prave« ali »avtentične« institucionalne okvire – to bi bila predvsem estetska operacija, ki pa ne bi bila čisto brez nevarnosti, saj bi bila v nasprotju s tem, kar vemo o nastanku disciplin v konkretnih institucionalnih in ideoloških okvirih, zaradi katerih je nujno potrebno epistemološko preveriti njihovo naravo in ugotoviti medsebojne kompatibilnosti ter ravni in pogoje za te kompatibilnosti ali nemara celo poenotenja: predalčkanje po disciplinah bi vse preveč ustrezalo birokratskim klasifikacijam, ki garantirajo absolutno neprehodnost meddisciplinskih meja (ob odprtosti za »politične« inkurzije) in s tem sankcionirajo obstoječe epistemične ovire, hkrati pa dajejo avtoritarno podporo eni najbolj blodnih invencij v slovenskem akademskem svetu, domislici o »matičnosti«, ki je nekakšna podelitev psevdo spoznavnega monopola, s katerim je mogoče institucionalno ovirati delo znanosti v okrilju institucij, ki jih ne nadzira samooklicana ali od inercije oklicana klientela od nikogar pooblaščenih – ker taka pooblastila v znanstvenem svetu sploh niso mogoča navzlic vsem naprežanjem disciplinskih fevdalcev in njihovih birokratskih botrov – kontrolorjev znanstvenih področij. Blokada se dogaja v različnih oblikah in z utemeljitvami, ki mejijo na dementnost. Denimo zloglasna formula o »podvajanju«, ki naj bi sama na sebi vsebovala razlog za onemogočanje nastanka novih institucionalnih mest za posamezne discipline, v resnici reducira znanost na repetitivno in homogeno rutino, ki bi ustavila sleherno spoznavno delo, saj tega dela ni mogoče ne naročiti ne meriti s tistim, od česar se je odrinilo, predvsem pa ne pibiti na eno lokaliteto. Je pa ta domislica ustrezna pameti, ki premišluje o

---

⁷⁷ Cf. Taja Kramberger, *Historiografska divergenca*, Koper, Založba Annales, 2007 in *Memorija in spomin. Zgodovinska antropologija kanonizirane recepcije*, doktorska teza, Koper, UP FHŠ, 2009.

prisvajanju »tržnih niš« in okoriščanju z mini monopoli na trgu homogeniziranih izdelkov, ki jih birokratske in podjetniško propagandne klasifikacije razglašajo za znanstvene; ta pamet po svoji naravi sodi v mentalni horizont neoliberalizma, ki mu streže tudi z »ugotavljanjem« ali dokazovanjem »odvečnosti« posameznih programov in predmetov.

Prav tako si ne prizadevam, da bi kar *a priori* in z dekretom odpravili zdajšnjo obliko slovenske univerze, čeprav so te institucije pravi koncentrat vseh mogočih anomalij, ki jih s seboj prinašajo osebe, ki po osebnih habitusih ne sodijo v območje univerzitetne avtonomije. Zaradi notranje blokiranosti in vzroka zanjo – imponirane prevlade aplikativnosti, rutine in tržnih relacij nad spoznavnostjo – so namreč univerze (v primerjavi z univerzami v okoljih, kjer je ta institucija integralen del družbene konstitucije, ne pa prestižni privesek narodnobudniškega prizadevanja v okviru ideoloških parametrov XIX. stoletja, katerega namen je, da zgolj obstaja, nekaj nacionalno vzvišenega simbolizira in zlasti ne počne nič, kar bi skazilo idejno idilo *Nationenbildung*) bolj ovira za razvoj posameznih področij vednosti kakor spodbuda za normaliziranje razmer po formalni implantaciji institucionalizirane intelektualne avtonomije v družbo, kjer ni bilo socialnega kraja zanjo. To je bilo svojevrstna deregulacija, ki je zahtevala vsaj dotelej neznano prerazporeditev oblasti med lokalno cerkvijo in provincialnimi oblastniki, ki so oboji storili vse, da se univerzitetna avtonomija ne bi kot taka integrirala v družbeno-kulturno kompozicijo. Ta položaj polovične izključenosti univerze se je obdržal do danes, ko univerzo prek njene redukcije, natančneje degradacije na politikantsko in dobessedno kramarijo, se pravi na nekaj, kar ideološkemu okolju ni tuje, pospešeno »integrira« cela bratovščina komijev vseh strankarskih barv. Sleherna formalna reorganizacija, ki zadeva redistribucijo moči namreč zahteva določeno energijo in čas, ki ju po sili razmer lahko odtegnemo le znanstvenemu in pedagoškemu delu, hkrati pa je veliko možnosti, da nepremišljena reorganizacija ne bo rešila zadev, ki jih je treba rešiti, med katere pa gotovo ne sodi karierni vzpon nove falange psevdo znanstvenih birokratov in preprodajalcev.

Zagovarjam pa rigorozno spoštovanje kriterijev, ki izhajajo iz dveh sfer, v katerih se giblje delo univerzitetnih institucij: iz narave

znanosti in njihove socializacije, ki sodi k tej naravi. Zagovarjam tudi uveljavljanje in izdelavo statutarnih določil v tem smislu.

Razumljivo je, da so slovenske raziskovalne in visoko izobraževalne institucije prepoznavanje kakovosti znanstvenih del in odločanje na podlagi tega prepoznavanja izvozile v tuja okolja: v ZDA in celo na Kitajsko, kjer se javne univerze zdaj na podlagi precej bizarnih kriterijev potegujejo za mesta na Šanghajski lestvici.

Francoski univerzitetniki pravijo tej lestvici »mirage du classement de Shanghai«, ki je bolj izdelek administracije in medijev kakor kakšna potreba univerz. Sporno je na več tokah, in sicer:

Metoda: gre za kazalec, izračunan na naslednji podlagi: Nobelova nagrada in Fieldsove medalje pri nekdanjih študentih (10 %), Nobelova nagrada in Fieldsove medalje pri raziskovalcih (20 %), število raziskovalcev, ki so v svoji disciplini najbolj citirani (20 %), članki, ki so indeksirani v anglosaških bazah (20 %), akademske performance glede na velikost institucije (10 %). Poleg pretirane teže, pripisane Nobelovi nagradi, ki omejuje raziskovalno dejavnost na zgolj nekaj disciplin (ni Nobelove nagrade za humanistične in družbene znanosti), opozorimo, da ta lestvica meri na uveljavljanje anglosaškega raziskovanja ali raziskovanja, objavljenega v angleščini: publikacije so omejene na zgolj dve ameriški reviji z uredniško politiko, ki z ničemer ne zagotavljata kredibilnost tega kriterija (zanimivo bi bilo, da zadevo sklenemo, ugotoviti število Nobelovih nagrad, ki so sledile objavam v teh dveh revijah). Kar zadeva ta zadnji kriterij (akademske performance), je očitno, da ta metoda neustrezno postavlja na isto raven univerze, ki izvršujejo selekcijo študentov ob vstopu in si mehanično zagotavljajo večji delež uspeha, saj namenjajo svoje učenje že selekcionirani »eliti«, in univerze, ki sprejemajo celoto starostnega razreda, iz katerega si te prizadevajo pozneje zagotoviti uveljavljanje najboljših, in imajo odstotek uspešnosti toliko slabši, kolikor zahtevnejši je ponujeni *cursus*. Nian Cai Liu, avtor te lestvice, sam pojasnjuje, da je razvrščanje izvedeno zgolj z informacijami, ki so na voljo na internetu, in da sta ga izpeljali dve osebi. Albert Fert, francoski Nobelov nagrajenec leta 2007 je v dnevniku *Le Monde* s 27. avgusta 2008 pojasnil: »Nobelova ali kak druga nagrada, ki jo prejme francoski univerzitetni profesor, prinaša na splošno dvakrat manj »točk« njegovi univerzi kakor jih ista nagrada prinaša univerzi

kakega tujega, na primer ameriškega ali britanskega kolega.« Glavni razlog za to je dejstvo, da je večina pomembnih laboratorijev v Franciji mešanih laboratorijev univerza/šola – CNRS in da CNRS ni upoštevan. Drugi razlog je ta, da veliko pomembnih francoskih univerz ne pokriva celote poučevanih disciplin: univerze z literarno, jezikovno, humanistično in družboslovno dominantno so tako neogibno potisnjene na konec lestvice, opazne so le univerze z dominantno trdih znanosti. Zato želi Sarkozyjeva ekipa združevati univerze.⁷⁸

Ideološkost uporabe: v resnici je ta lestvica preprosto neznana v Združenih državah in v Kanadi, kar pravi tudi kanadski raziskovalec Yves Gingras, strokovnjak za bibliometrično evaluacijo: »Šanghajsko razvrščanje, ki v Evropi velja za mednarodno referenco pri tekmovanju med univerzami, je preprosto orodje kitajske oblasti, namenjeno predvsem notranji rabi, ki ga je evropski tisk z naklonjenostjo prevzel, v Združenih državah pa je precej neznano [...], strateško rabi tudi akterjem, ki bi radi reformirali univerzitetni sistem in oportunistično uporabljajo ta razvrščanja, da bi upravičili svojo politiko (Marianne, 2. junija 2008).«⁷⁹

Oglejmo si rezultate⁸⁰ tega razvrščanja po deželah (glede na Francijo, kjer je šanghajska klasifikacija krepelo, ki ga vihti neoliberalna vlada, v zvezi s Slovenijo nisem našel take primerjave, vendar je tudi prikazana dovolj, da se pokaže vrednost tega merjenja): najvišje uvrščena francoska univerza (Pariz IV) je na 42 mestu, zgolj štiri francoske univerze so med prvimi stotimi. Toda navzlic zadržkom postavlja ta lestvica Francijo na 6. mesto na svetu (21 univerz od 85 upoštevanih je med prvimi 500 na svetu – tukaj ne nastopajo *grandes écoles* in podobne institucije, med katerimi je ENS Ulm veliko višje). Druga razvrščanja, ki uporabljajo drugačne kriterije, postavljajo Francijo povsem v svetovno

---

⁷⁸ N. C. Liu in Y. Cheng, « Academic Ranking of World Universities – Methodologies and Problems », *Higher Education in Europe*, 30/2 (2005).

⁷⁹ Citirano v Antoine Destemberg, « Un commentaire de texte du discours de Nicolas Sarkozy "À l'occasion du lancement de la réflexion pour une stratégie nationale de recherche et d'innovation " », 22. januarja 2009, *Sauvons l'université*. Antoine Destemberg je *attaché temporaire d'enseignement et de recherche (ATER)* na področju srednjeveške zgodovine Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne.

⁸⁰ Povzeto po *id. ibid.*

ospredje. Npr. klasifikacija *École des mines* v Parizu, ki uporablja za kriterij kraj izobraževanja vodij najpomembnejših svetovnih podjetij, postavlja Francijo na tretje mesto (za ZDA in Japonsko); neka druga klasifikacija, ki upošteva geografsko koncentracijo performanc in kot referencial uporablja površino Harvardskega kampusa (prve univerze v večini klasifikacij), kaže, da bi Francija, če bi združili vse univerze, visoke šole, raziskovalne institute in laboratorije v Latinski četrti v Parizu, t. j. na površini, enaki harvardskemu kampusu, zasedla prvo mesto v razvrščanju, ki bi uporabljalo enake kriterije kakor šanghajsko. Če pustimo v nemar ta razvrščanja, katerih pertinentnost je slej ko prej sporna, in zastavimo vprašanje privlačnosti francoskega visokega izobraževanja v svetu (raziskava OECD), je Francija na četrtem mestu. Združene države, Združeno kraljestvo (ki jima daje prednost angleščina), Nemčija in Francija sprejmejo več kakor 50 % vseh tujih študentov. Je pa zato Francija edina med prvimi petimi deželami, katere privlačnost se je nekoliko povečala med letoma 2000 in 2006, medtem ko je pri drugih stagnirala, pri ZDA se je privlačnost zmanjšala za pet točk. Privlačnost francoskih univerz narašča z zahtevnostjo in stopnjo izobraževanja (master in doktorat – podatki francoskega ministrstva za visoko izobraževanje in raziskovanje). Vzrok za to je predsarkozyjevska politika kulturnega investiranja v tujini, Sarkozyjeva politika zmanjšuje ali ukinja financiranje teh institucij, denimo francosko – nemškega Centra Marc Bloch v Berlinu, Francoskega instituta za anatolske študije v Istanbulu, kar zbuja zgražanje mednarodne znanstvene skupnosti (v kateri seveda ni sledu o endemičnih slovenskih univerzitetnikih, ki se raje otepajo redkih kritičnih kolegov, pisarijo »etične« kodekse, ne ločijo racionalnosti od racioniranja in ne vedo, kaj pomeni nacionalsocializem).⁸¹

Analogne analize slovenskih univerz ni, dvomim pa, da bi lahko z njo potrdili veljavnost šanghajске klasifikacije ter meril in politke, ki naj bi vodili k uvrstitvi na to interno kitajsko lestvico. Francoski primer povsem zadošča za to, da postanejo vidni nesmisli neoliberalnega tekmovanja med univerzami in ljudmi, ki na njih delajo.

---

⁸¹ N. C. Liu et Y. Cheng, *ibid.*

O naravi znanosti

Bachelard opredeljuje vzpostavljanje znanosti kot epistemološki prelom: znanosti se vzpostavijo z epistemološkim prelomom v okrilju dotlej ideološke ali zgolj praktične vednosti, pri čemer prelom pomeni radikalno in ireverzibilno distanciranje od obstoječega stanja stvari v domeni nastajajoče znanosti; v to koncepcijo so Louis Althusser in njegovi sodelavci uvedli več odtenkov in dopolnitev tako pri pojmovanju ideologij kakor pri konceptualizaciji znanosti (npr. razloček med epistemološkim prelomom, do katerega po Althusseru pride med ideologijami, in epistemološkim rezom, ki loči znanosti od ideologij na njihovem področju, ideološke spremembe pripisuje slepoti akterjev, nastanek znanosti pa zavestnemu angažmaju znanstvenika) vendar ta preciziranja ne spremenijo temeljnega pomena Bachelardove formule, tako da lahko rečemo, da poteka ločnica med znanostjo in neznanstvenim početjem na istem področju v dveh med seboj na videz nepovezanih »nadstropjih«: na eni strani med pragmatizmom (ki je po definiciji ideološki in sodi v red elementarnih družbenih razmerij⁸²) in »dezinteresiranim spoznanjem«, ki se podvoji z razmerjem med znanstvenim (teoretskim) in ideološkim spoznanjem. Nekateri drugi raziskovalci zgodovine vednosti in znanosti (občasno tudi A. Koyré in G. Canguilhem, nasplošno pa anglosaški epistemologi in med njimi Karl Popper, Thomas Kuhn) so to drugo razmejitev tudi zaradi redukcije ideologije na politično ideologijo totaliranih režimov ali političnih strank s totalitarno usmeritvijo (pri čemer je oznaka »totalitarno« deskriptivna, ne pa strukturna) postavili med eksaktne (»naravoslovje«) in družbene znanosti (ki jim je kajpak treba prišteti še humanistične), ki v očeh logičnih pozitivistov veljajo za ideološke diskurze. Drugi nadaljevalci Bachelardove epistemologije, njeni marksistični in drugi kritiki (Althusser in Foucault) so to ločitev opredelili kot konsekvenco idejnega boja na področju vednosti. V grobem lahko to rekonceptualizacijo, ki je bolj nadaljevanje Bachelardovega impulza v različnih parametrih kakor razveljavljajoče distanciranje, orišemo tako: za epistemologe

---

⁸² Pierre Bourdieu, *Le sens pratique*. Paris, Ed. de Minuit, 1980; slov. prev. *Praktični čut*, prev. Jelka Kernev Štrajn.

Althusserovega kroga obstajata dva temeljna tipa ideologij – tehnične ideologije in politične ideologije, od katerih imajo prve formo tehničnih ali produkcijskih »skrivnosti« ali receptov in regulirajo vsakdanje življenje na drobno, druge pa formo kozmoloških ali antropoloških spekulacij. Seveda se ti dve ideološki območji deloma prekrivata, vendar to v pričujoči razpravi ni tako pomembno kakor to, da v okviru prvega tipa ideologij z epistemološkim rezom (ta izraz je pri Althusserju nadomestil Bachelardov epistemološki prelom, poudarjal pa naj bi ireverzibilnost dogodka) nastanejo naravoslovne znanosti, ki se tako na eni strani distancirajo od ideologij na svojem področju (magičnih praks, rokodelskih skrivnosti, alkimije, astrologije, navad in brkljanj itn.), na drugi strani pa se še zmeraj nanašajo na isto področje družbenih praks, se pravi na področje produkcijskih, kontrolnih in oblastnih tehnik. Vendar ne tako, da bi bile v njihovi funkciji in da bi bila aplikacija, ki bi bila v njihov prid, kriterij teh znanosti (ravno ta povezava naj bi izginila z epistemološkim rezom). Eksperiment, ki sodi h konstituciji naravoslovnega znanstvenega polja, ni preprosto tehnična aplikacija verifikacijskega mehanizma, ampak dubliranje, podvojitve spoznanja v nadziranih razmerah, ki naj bi privedlo do nedvoumne povezave spoznanja z naravnimi zakoni, saj je v njem dominanten aspekt prav spoznanje, ne pa regularni potek tehnične operacije. Seveda znanosti z eksperimentiranjem in izdelavo orodij vnašajo v področje tehnik racionalen moment, navzlic temu pa spoznanje ni reduktibilno na tehniko (gre za razmerje, ki uvaja specifični niz socializacij naravoslovja, ki so sestavina naravoslovnega znanstvenega polja), tehnika pa ne na spoznanje (iz zornega kota naravoslovca namreč ostaja v tehniki še cela vrsta iracionalnih momentov, zlasti tistih, s katerimi naj bi se spopadlo družboslovje).

Drugače rečeno: naravoslovne znanosti so sicer nastale na področju tehničnih praks, vendar je razmerje med njimi diskontinuiteta: z naravoslovjem ni mogoče pojasniti tehničnih praks, ampak zgolj nekatere momente v njih, ki so sicer res njihove *condiciones sine qua non*, niso pa edine take *condiciones*. Iz zornega kota tehničnih praks pa niso relevantne kar naravoslovne znanosti kot discipline v celoti, ampak zgolj tisti njihovi elementi oziroma segmenti, ki so že preoblikovani skoz poseben postopek, skozi nekakšen vsmesni ali vezni člen, ki se postavlja v razcep med

njimi in znanostmi, se pravi skozi aplikativne stroke. Funkcija tega člena je tehnična (industrijska) socializacija – kajpak funkcionalno selekcioniranih - znanstvenih spoznanj. Ta vmesni člen je vsaj kot relativno koherentno območje intelektualnega početja razmeroma nov, danes pa je to dominanten socializacijski kanal za naravoslovna spoznanja, ki pa zato, ker si mora sam nadeti znanstveno formo, hkrati pači podobo naravoslovnih znanosti (jo omejuje na tiste momente, ki doživijo tehnično socializacijo, druge momente, brez katerih prvih ne bi bilo, pa briše iz družbene oziroma ideološke podobe naravoslovja). Seveda pa aplikativnost ni edini socializacijski kanal naravoslovja: slej ko prej ostajata dejavna oba najpomembnejša klasična kanala: izobraževanje in objavljanje.

Usoda teoretskega (znanstvenega) spoznanja na področju političnih (spekulativnih) ideologij pa je drugačna: če epistemološki rez za naravoslovne znanosti pomeni točko, od katere naprej ni vrnitve v predznanstveno stanje (posamezna družba se znanostim sicer lahko odreče, ne more pa jih odpraviti oz. namesto njih in kot njih postaviti nekaj drugega), pa so za družboslovje značilne ideološke recidive. Posameznim prelomom ali rezom – ki jih označujejo imena, kakršna so Morgan, Marx, Freud, Durkheim itn. – sledi ideološka rekuperacija v novi obliki: vnesti racionalnost v območje politike bi namreč iz zornega kota političnih agensov pomenilo spodnesti in onemogočiti uveljavljanje njihovih partikularnih interesov, preoblečenih v obče interese, v boju družbenih interesov. Zato so tudi aplikacije družboslovnih spoznanj, najsi so še tako dezinteresirana, vselej pristranske, zmeraj pomenijo določeno zlorabo in popačenje: področje, kamor posegajo, namreč obvladujejo interesi, za katere je njihovim agensom v interesu, da ostanejo obskurni. Zato tudi v resnici ni aplikativnega družboslovja: ali je aplikativnost kriterij diskurza o družbi in je tedaj ta diskurz zgolj kodifikacija družbene tehnike (v kateri prevladuje aspekt dominacije in iluzornega povezovanja privržencev) ali pa je družboslovje s svojim spoznavnim interesom v navzkrižju z ideološkimi interpretacijami, ki udejanjajo in maskirajo posamične interese. Vmesnih »rešitev« v resnici ni, pa naj je to še tako v nasprotju s trenutno »*political correctness*«. To velja za vse »družboslovne« discipline od stare orientalistike in klasične filologije, ki že s svojo »odvečnostjo«,

»nekoristnostjo« in »neaktualnostjo« (moderni jezikoslovci, zgodovinarji in celo antropologi bi kajpak izbrali docela drugačne vzdevke) motijo utilitarno podobo domnevne sodobne znanosti in jih je pravkar doletela neoliberalna čistka, do »aktualnih« disciplin, kakršni naj bi bili sociologija in ekonomija (ki pa kot znanosti ne morejo shajati brez večinskega deleža »neaktualnosti«, ki postavljajo aktualnosti v njihov realen kontekst). Vse to pa pomeni, da pri družboslovju poteka dominantna socializacija spoznanj precej drugače kakor pri naravoslovju.

Funkcije univerze

Reprodukcija: Kakor ves izobraževalni sistem, ki izdaja potrdila o doseženih stopnjah izobrazbe, ta pa veljajo za potrdila o kvalificiranosti in kompetentnosti, je tudi univerza družben promocijski aparat (dvigalo) ali vsaj njegov del. Pravzaprav naj bi imela to vlogo čedalje bolj, ker je pač vrsta znanja, ki ga imajo nosilci družbene moči za potrebno in ki ga je mogoče na njej pridobiti, zlasti tehnično in upravljalsko znanje, bolj usmerjeno v družbeno promocijo kakor, denimo, erudicija. Te zvrsti znanja naj bi bile v sodobnih družbah (tistih, ki vstopajo v »postindustrijsko« obdobje spekulativnih financ in druge konzervativne revolucije) čedalje bolj in sploh edino pomembno. V resnici seveda ne gre za dejansko večjo socialno pomembnost teh znanj, s katerimi se opremljajo parazitske kaste sodelavcev neoliberalnih gospodarjev, tem bolj zvestih, čim bolj enostransko drobno je njihovo začasno uporabno znanje (ko se srečajo z drugo platjo svoje uporabnosti za vladajoči režim, to je, s svojo zamenljivostjo in poljubno nadomestljivostjo, so brez mentalnih instrumentov, ki bi jim omogočili, da se zavejo dejanskih razsežnosti svojega položaja in ukrepajo). Tako se univerze na eni strani spreminjajo v vejo »knowledge industry«, kar imajo nekateri družboslovci⁸³ za spontano znamenje časa, se pravi v gospodarsko dejavnost, ki sicer ne operira z »naravnimi« surovinami, ampak z »informacijami« (tako kakor tisk, film, televizija itn.), a navzlic temu »ustvarja vrednost«.

Kakor je ta ekonomistični utrinek nesimpatičen in zagotovo zelo enostranski, je vendarle hkrati tudi indikativen: univerze v zahodnih državah danes zajemajo čedalje večji del populacije, posledici te množičnosti pa sta zlasti višja povprečna formalna (kar seveda ni realna) izobrazba prebivalstva in kriza univerze kot institucije, ki producira in socializira spoznanja. Vendar sta ta množičnost in ta kriza, če si ju ogledamo od bližje, bolj učinkata določene podobe univerze kakor pa univerze kot družbene institucije.

---

⁸³ Npr. Fritz Machlup, *The Production and the Distribution of Knowledge in U. S.*, Princeton (N. J.), 1962.

Ko sociologi kulture (in izobraževanja, šolstva, znanosti itn.) govorijo o reprodukcijski funkciji izobraževalnega aparata⁸⁴ in to reprodukcijo opredeljujejo kot reproduciranje gospodujočih slojev in s tem gospostvenih razmerij v družbi, imajo kajpak prav: univerze XIX. in XX. stoletja so v glavnem povsem ustrezale tej vlogi: s pomočjo specifičnih znanj in specifične kulture, s transmisijo kulturnega in simbolnega kapitala so reproducirale družbeno elito. Visoko šolstvo, v njegovem okviru pa tudi univerze – podatki so znani zlasti za zhodne države – izvršuje iz zornega kota družbene stratifikacije dve operaciji: na eni strani zagotavlja družbeni prestiž vladajočih slojev s tem, da njihove člane, nato pa še »dediče« formira kot nosilce (»lastnike«) visoke kulture in znanj (kulturnega in simbolnega kapitala), ki jim omogočajo zasesti in obdržati vodilni položaj v družbi – se pravi, omogoča jim, da si ta položaj nekako »zaslužijo«, ker so zmožni presojanja in odločanja v veliko širšem območju kakor drugače formirani strokovnjaki (tehnična inteligenca in drugi sloji, ki so neposredno vključeni v produkcijo) – na drugi strani pa igra vlogo promocijskega kanala za močno selekcionirano populacijo potomcev nižjih slojev, ki deloma že med študijem, največkrat pa ob zaposlitvi prestopijo v višji sloj in tako krepijo intelektualno in kulturno moč vladajočih slojev. O tem smo že govorili. Toda to ne velja za vladavino neoliberalizma, ki devalvira kulturni in simbolni kapital, ki sta nedostopna njegovim agensom zaradi njihove povzpethiške *formæ mentis*, in ju nadomešča s cenenimi substituti. Kolikšno vlogo ima pri tem ideologija množične kulture, ki so jo izumili in razširjali nekateri »levičarski« sociologi zlasti v Veliki Britaniji, bi bilo dobro raziskati.

Vendar bi bilo, če bi vztrajali zgolj pri interpretaciji **družbene promocije** kot edine družbene funkcije univerze, to prav tisto poenostavljanje, ki se mu vdajajo populistične ideologije ne glede na barvo, ki si jo pripisujejo, in katerega klavrní učinek je antiintelektualizem. Dva argumenta lahko navedem zoper to preproščino. Prvi – in ta se mi zdi najpomembnejši – je dejstvo, da znanje in kultura nista naravna atributa vladajočih slojev (kar čutno nazorno manifestira neoliberalna uzurpacija), temveč sta tisto, kar

---

⁸⁴ Cf. Pierre Bourdieu in Monique de Saint Martin, *La noblesse d'état. Grandes écoles et esprit de corps*, Éditions de Minuit, Pariz, 1989 in Pierre Bourdieu in Jean-Claude Passeron, *Les Héritiers. Les étudiants et la culture*, Éditions de Minuit, Pariz, 1964.

so si ti sloji priborili v socialnih bojih in vzpostavili nad tem posestniški monopol, kar jim je šele omogočilo, da kulturni in simbolni kapital uporabljajo kot orodje za dominacijo, vendar je to postalo aktualno šele od takrat, ko je postalo zares mogoče, da bi se tega kapitala skozi javni izobraževalni sistem lahko polastili tudi vladani. O tem navsezadnje priča prav socialna odprtost cerkvenih šol srednjeveške vrste in socialna selektivnost državnih šol v XIX. stoletju.⁸⁵ Drugi argument pa je ta, da univerze v resnici nikoli niso formirale zgolj članov zgornjega dela družbenih hierarhij, ampak tudi intelektualce, ki jih populistični ideologi prav zato, ker niso samoumevno, po naravi, po rojstvu vključeni v te nevprašljive hierarhije, razglašajo za izkoreninjenje ali za kozmopolite.

Ta doslej maloštevilna družbena skupina kritičnih ali funkcionalnih intelektualcev je sicer kazala v ideološkem oziru glede na družbeno provenienco zelo pisano podobo, toda njeno glavno družbeno opravilo ni bilo ne podpiranje trenutne oblastne ekipe in ne nasprotovanje tej ekipi, ampak racionalno interpretiranje različnih dejanskosti, se pravi tisto, čemur pravimo spoznanje. Ta posebna vrsta produkcije – racionalna interpretacija je navsezadnje rezultat dela – je tej na videz marginalni družbeni skupini dajala avtonomijo ne glede na to, ali jo je vladajoča ideologija priznavala ali ne. Tisto, kar največkrat imenujemo napredek znanosti in tehnike, konec koncev ni delo državnih uprav ali/in vladajočih krogov.

Prav v zvezi z dojemanjem reprodukcijske in promocijske funkcije univerze se razmere v razvitejšem svetu v zadnjih nekaj desetletjih zelo hitro spreminjajo: če je bilo do srede XX. stoletja neko določeno dezinteresirano znanje sredstvo za kultiviranje družbene elite, je poslej neko drugo zainteresirano znanje čedalje bolj instrument gospodarske, vojaške in politične moči držav. Vendar zadeva ni tako enostranska, kakor bi se po povedanem utegnilo zdeti: v obdobju države blaginje si narodno gospodarstvo in nacionalna politika nista preprosto podredila intelektualcev, ker to pač ni izvedljivo, tam, kjer obstajajo – intelektualce je namreč mogoče iztrebiti, izstradati, oblatiti, osmešiti, ni pa si jih mogoče podrediti, ne da bi za to prenehali biti intelektualci – temveč sta

---

⁸⁵ Cf. npr. Vladimir Schmidt, *Zgodovina šolstva in vzgoje na Slovenskem* (v treh delih), Ljubljana, 1963–1966, zlasti I in II.

zato, ker čedalje bolj potrebujeta izobražene ljudi (seveda omejeno izobražene), morala pristati na določeno avtonomijo intelektualnega segmenta družbenega življenja. Učinki te spremembe »vrednotenja« v gospodarstvu in politiki še zdaleč niso bili in še zmerom niso homogeni in jasni, so pa bili navzlic temu očitni (izobraževalne politike, ekološke politike, socialne politike ipd.) zlasti tam, kjer je bila politična formacija zmožna (zaradi pritiska ali zaradi realizma ali celo zaradi kulturnega kapitala) upoštevati tudi tip argumentov, ki ne izhaja zgolj iz razmerij moči med frakcijami vladajočih slojev.

Intelektualno formirani ljudje so v službi oblasti namreč postali že tako nepogrešljivi, da se je selekcija v šolskem aparatu in na delovnem mestu čedalje bolj izvrševala po kriterijih konformnosti vladajoči reprezentaciji znanja in izobraženca in čedalje manj po kriterijih adaptiranosti in provenience. V neoliberalizmu pa gre predvsem za ustvarjanje servilnega sloja »kompetentnih« odvisnih izobražencev. V ZDA je ta pritisk povzročil že akcentuirano diverzifikacijo visokega šolstva: večini zahtev gospodarstva in pritisku populacije strežejo kratkotrajne visoke šole (kakršne so bile v Sloveniji znane kot prve stopnje univerz in kot višje šole), se pravi *junior* ali *community colleges*, ki svojim študentom pravzaprav omogočajo zgolj to, da v času občega zviševanja izobrazbe obdržijo družbeni status staršev, ki take izobrazbe niso potrebovali (*lower middle class*), ali svoj začetni družbeni status, ne omogočajo pa jim realnega vzpona v družbeni hierarhiji. Podobne sestavine evropskega vseživljenskega in adaptacijskega izobraževanja (prekvalifikacij zaradi branšnih bresposelnosti) malone ni mogoče prezreti. Vendar ameriški izobraževalni sistem poleg tega, da gre v velikem območju pravzaprav za posle, v resnici prav zato zavira intelektualizacijo ameriške družbe, saj je prav tako kakor srednjeevropski šolski sistemi XIX. stoletja predvsem močno priprt promocijski kanal, čeprav hkrati kolikor toliko streže domnevnim aktualnim potrebam gospodarstva po tehničnih, administrativnih in komercialnih kadrih. Z dopolnilnim in doživljenjskim izobraževanjem oz. z iluzionistično perspektivo, ki prikazuje individualne prihodnosti kot območje odprtih kariernih možnosti, je tudi zmanjšan pritisk populacije na univerze, državne in zasebne, tudi na razvpito peščico velikih univerz, ki zahteva skrajni ideološki konformizem in veliko truda za bodoče dediče položajev

v družbeni eliti. Socialno selektivni mehanizmi, ki so jih univerze razvile v času velikega povpraševanja po njihovih storitvah, seveda predvsem diplomah, utegnejo postati v obdobju demografske in ekonomske depresije precej čudaška in škodljiva naprava. Ameriški kritiki ameriškega šolstva vidijo v tem sistemu neobvladljivo razvojno blokado, ki bi jo bilo mogoče premagati z radikalno drugačno socialno in z njo zvezano izobraževalno politiko, kar pa se zdi v času introniziranega neoliberalizma precej oddaljena možnost.

Skratka, socialno promocijska funkcija univerze ne opredeljuje univerzitetne družbene institucije. Natančneje, za to opredelitev je veliko pomembnejši tisti »presežek« promocijske funkcije, ki mu pravimo intelektualci; sistem zaposlitev, ki ustrezajo zahtevam birokracije ali delodajalcev, tega »presežka« zaradi njegove narave ne more absorbirati, ta pa prav prek te izobčenosti zagotavlja hkrati reprodukcijo univerzitetne institucije kot intelektualne avtonomije (ker zagotavlja obstoj in trajanje družbene intelektualne avtonomije kot posebnega družbenega kraja (*topos*)) in s tem tudi produkcijo znanstvenih spoznanj. Z množičnostjo visokega šolstva oziroma izobraževanja v njem se pravzaprav stopnjuje potreba, da bi pozitivno opredelili univerzitetno institucijo, s tem pa tudi potreba, da bi opredelili družbeno funkcijo tistega »intelektualnega presežka« izobraževanja, ki nikakor ni kar »obrambni instrument družbene elite«.

Univerzo bi lahko začasno opredelili tudi kot posebno mesto v družbeni zgradbi, ki omogoča reproduciranje samega sebe, s tem pa nadaljevanje in razvijanje specifičnega postopka pri produciranju spoznanj, ki mu pravimo znanosti. Ta funkcija intelektualne avtonomije bržčas dovolj razločno kaže, da univerzitetniki ne sodijo preprosto v vladajoči razred ali v »družbeno elito«, kakor jo po navadi opredeljujemo (med posestnike družbenih kapitalov, kakor bi rekel P. Bourdieu): kriterij njihovega statusa namreč ni zgolj lastnina (simbolnega in kulturnega kapitala), ampak specifična oblika produktivnega dela, ki je mogoča v posebni zgodovinsko nastali skupnosti enakih pred argumenti, in to odkar obstaja univerzitetna institucija. Oviranje ali odpravljanje te reprodukcijske in hkrati **produkcijske funkcije** univerze povzroča univerzitetno krizo tudi tedaj, ko so

univerzitetnikom zares dostopni položaji v politični in ekonomski eliti (denimo: univerza v Bologni je v XIV. stoletju zabredla v krizo – postala je socialno in regionalno zaprta, pouk se je omejeval na ponavljanje »preverjenih« znanj, hkrati je postala odvisna od mestne uprave – profesorji pa so bili zelo premožni in so imeli pravico do plemiških insignij; današnje neoliberalne »reforme« producirajo *mutatis mutandis* enake učinke v družbeno-kulturnih okoljih, kjer je problematika intelektualne svobode skupaj s samim intelektualnim življenjem izključena iz samopodobe družbe).

Adaptacijska funkcija, ki jo imajo nekateri sociologi in sploh intelektualci za glavni greh univerze, zlasti kadar gre za aspekt reproduciranja družbene elite, je presenetljivo eden izmed glavnih in samoumevnih ciljev večine reform visokega šolstva po 2. svetovni vojni z izjemo obdobja neposredno po maju 68. Že več kakor pol stoletja naj bi se univerza modernizirala tako, da bi študente čedalje bolj ustrezno pripravljala za bodoče zaposlitve, kakor jih predvidevajo gospodarski prognostiki in sezname poklicev, ki naj bi jih podjetja in javne službe potrebovali. Hkrati pa naj bi sama univerza neprenehoma na novo opredeljevala poklicne izobrazbe in določala tisto mitološko izobrazbo, ki naj bi študentom vnaprej omogočala, da se bodo zlahka prilagajali tistim spremembam poklica, ki jih je mogoče predvideti, in onim, ki jih ni mogoče. To so iz zornega kota sleherne utilitarne ideologije optimalne zahteve. Prav glede tega neoliberalizem presega tradicionalni utilitarizem, ki ga uporablja zgolj kot izhodišče, oporo in zlasti kot pretvezo v svojem pohodu na družbeno oblast: ena izmed pomembnih sestavin neoliberalne ideologije je kulturna zamera frustriranih zaradi njihove lastne kulturne (in intelektualne) nekompetentnosti, kar sili vodilne osebe tega gibanja v različna ostentativna dejanja od cenenega hedonizma do bojevitosti in vojskovanj z argumentacijo tipa *New Age*.

Ne glede na to, da je adaptacija zmeraj nekakšna pokorščina (vedenjskim vzorcem vladajočih ali kriterijem produktivizma), ki, s tem da omejuje interese in početja, izvaja tudi ponotranjenje cenzure aspiracij, tako da je potrebna precejšnja previdnost pri obravnavanju tega fenomena, še več pa pri njegovi družbeni rabi, vsekakor pa bi bilo modro razmišljati o optimalni (omejeni) adaptiranosti posameznikov, ki je bolj zmožnost in sredstvo kakor cilj visokošolskega formiranja. Sicer pa je utilitarna adaptacija kot

cilj univerzitetnega in drugega izobraževanja restriktivna in v nasprotju s človekovimi pravicami in svoboščinami. Na univerzah obstajajo trije glavni tipi izobraževanja (formiranja):

- poklicno izobraževanje, ki ga opredeljuje zahteva, naslovljena na univerzo od zunaj;
- nepoklicno izobraževanje tipa *liberal arts*, ki večidel streže statusni reprodukciji družbene elite;
- poklicno izobraževanje (brez »profila«), ki ga zahtevajo dejavnosti univerz in drugih šol.

Drugega tipa izobraževanja v Sloveniji praktično ni, čeprav bi lahko izobraževanje, ki bi izhajalo iz univerz kot intelektualnih avtonomij in seveda tudi iz posameznikove svobode, z drugačno družbeno funkcijo in z drugačnim mestom v izobraževalnem postopku omogočalo integriranje spretnosti in disciplin v mentalne celote, se pravi, preprečevalo »*Fachidiotismus*« in onemogočalo redukcijo diplomantov na tržno blago na neoliberalnem trgu s sužnji.

Če pa še nekoliko stopimo iz utilitarnih okvirov, ki priznavajo smiselnost zgolj prvega in tretjega tipa univerzitetnega izobraževanja, vendar tretjega le do neke mere in smiselnost drugega le, kolikor rabi prejšnjima dvema, dobimo drugačno podobo adaptacijske funkcije. Ta ni več zvezana zgolj z gospodarsko sfero, natančneje, ni več odvisna od nje, in ne z družbeno reprodukcijo skozi šolski aparat, temveč posega v karakter družbe (seveda le tedaj, kadar je pretok skozi univerzitetne ustanove zares množičen): samo družbo prilagaja družbenim spremembam s tem, da razvija nov recepcijski prag v množični mentaliteti. Na univerzah naj bi se ob pridobivanju znanja zaradi vključenosti v poseben kolektiv oblikovali še modeli družbenih razmerij, komuniciranja in hierarhiziranja, ki uveljavljajo solidarnost namesto konkurence. To je seveda v popolnem nasprotju z neoliberalnim intencami, toda univerze, kjer takega oblikovanja družbenih modelov ni ali kjer se omejujejo na vnanje ponavljanje tradicionalnih vzorcev, so praviloma zaostale tudi na področju produkcije spoznanj.⁸⁶

---

⁸⁶ Cf. Charles Jencks, C. in David Riesman, 1968 *The Academic Revolution*, Doubleday, New York, 1968.

Drugače rečeno: univerze (visoke šole), ki študentov ne postavljajo v posebne družbene okvire (ki so sicer v določenem smislu idealni, a hkrati tudi realni, ker rabijo za realno transmisijo znanj in spoznanj skupaj z vzorci delovanja in za realno produkcijo spoznanj), denimo univerze, kjer vladata uradniška oblika meritokracije in/ali zaposlitvena ideologija, ne morejo izobraževati intelektualcev, temveč zgolj pasivno in konservativno populacijo uslužbencev.

Če **produkcijo znanj** razumemo po tehniško, lahko rečemo, da gre za funkcijo izobraževanja, ki je od 2. svetovne vojne v nezadržni ekspanziji, tako da je ponekod že absolutno dominantna funkcija univerzitetnih raziskovalnih zmogljivosti. Vendar je odpor do te vrste produktivnosti tako rekoč koekstenziven. Nemški študentje *Allgemeiner Studentenanschluss* so se že v 70. letih XX. stoletja pritoževali zaradi prodiranja velepodjetij (multinacionalnk) na univerze: kölnski institut za genetiko je že »podpirala« farmaceutvska industrija Bayer, BASF se je vrnil v heidelberško univerzo, IBM si je prizadeval za kontrolo nad izobraževanjem ekonomistov ipd. Izhajala je cela propagandna literatura, ki je univerze usmerjala v skrajno specializirane študije, prilagojene »imperativom industrijskega raziskovanja«, in kajpak zahtevala apriorno venalnost šolanih ljudi. Danes se zdi branilec univerze kot intelektualne avtonomije v Nemčiji (bolj bojevnikom zanjo, ker praktično ni več kaj braniti) to začetno podjetniško naskakovanje malone zlata doba. Ekspanzija »industrijskega« in »podjetniškega« vpliva je danes zaznavna povsod in ni videti, da bi jo bilo mogoče ustaviti z običajnimi sredstvi. V ZDA, kjer je neoliberalna reforma družbe in izobraževanja prignana najdlje, se je na eni strani izoblikovala povezava med univerzami, gospodarskimi družbami in vsaj po imenu vladnimi vojaškimi prizadevanji, ki je docela neposredna in nikakor ni v prid univerzam kot krajem avtonomnih intelektualnih dejavnosti. Na drugi strani pa se same univerze obnašajo kot velepodjetja: prizadevajo si monopolizirati sredstva, ki jih družba namenja za izobraževanje. V večini industrializiranih dežel so se v 70. letih prejšnjega stoletja znašli pred pred izbiro, ali naj razvijejo svoje univerze tako, da bodo zmožne izvrševati permanentno izobraževanje, ki bi omogočilo izobrazbo tistim, ki zanjo niso imeli možnosti, ali naj zavarujejo tiste skupine prebivalstva, ki jih ogrožajo tehnološke in gospodarske spremembe, ali naj množično zvišujejo raven dejanske izobrazbe, na ta način absorbirajo del

brezposelnih in hkrati spremenijo karakter svoje družbe. V tej dilemi se je večina držav odločila za možnost, ki med naštetimi sploh ne nastopa: za razcep družbe po ekonomski prelomnici med izkoriščanimi in izkoriščevalskimi razredi, za neoliberalno preobrazbo ekonomije, skratka za obnovo razmer iz zgodnjega kapitalizma v skladu z željami dela finančnih oligarhij in vrste dobitnikov Nobelove nagrade za ekonomijo začeni z G. von Hayekom.

Res pa je tudi, da ne oblastem ne univerzam ni bilo vseeno, kakšno naj bi bilo to kontinuirano oz. permanentno izobraževanje. V neoliberalni vladavini ta družbena rahločutnost ne igra več nobene vloge, razen nemara na volitvah, kot slepilo, ki naj bi prepričalo volilce, da bo izvolitev tega in tega kandidata pomenila korak proti vrnitvi v državo blaginje v okrilju neoliberalnega režima. Družbena elita se je vsaj v razvitem svetu reproducirala kot kulturna elita (s pomočjo podedovanega in pridobljenega kulturnega kapitala, seveda pa ne kot elitna kultura, kar je nekaj povsem drugega) in prav zato so kritiki sodili, da se bo permanentno izobraževanje izjalovilo kot izenačevalni dejavnik – primanjkljaj je bil prevelik za hitro odpravljanje. Danes seveda obstajajo precej manj sofisticirani razlogi za stopnjevanje družbene segregacije. Soditi v kulturno elito je še pred dvema desetletjema pomenilo imeti možnost za dezinteresirano spoznavanje, natančneje, pomenilo je biti v položaju, od koder je bilo mogoče uzurpirati tako spoznavanje, imeti nekakšen zavetniški monopol nad najbolj produktivnim delom intelektualnega dela in s tem imeti v rokah instrumente družbenega priznavanja, medtem ko gola poklicna izobrazba, najsi je še tako specialistična in »visoka«, ne omogoča spoznavanja realnega pomena znanstvenega in tehniškega dela, ker ne omogoča reflektivnih momentov, ki so dostopni (ne pa tudi sistematično aktivirani) pripadnikom kulturne elite. Neoliberalizem je s svojo sejmarsko »pop« kulturo precej radikalno razvrednotil kulturni kapital in na stranski tir potisnil tudi tradicionalno kapitalistično elito in asimilirati njen del, ki se je vsaj navzven odpovedal starim kriterijem družbene elitnosti. Podobnost s 30. Leti XX. stoletja, ko je neka druga verzija pop kulture pomagala nacistom prevzeti oblast, deklasirati kulturno elito in najti zaveznike med njenimi »modernističnimi« ali »nonkonformističnimi« člani, nas ne sme

zbežati (tudi tedaj so hkrati vsej populaciji državljanov odvzeti pravice do razpolaganja s svojimi osebami); ta podobnost ni zgolj vnanja (kaže namreč totalitarno konstrukcijo ene in druge uzurpacije in podobne motive akterjev, ki bi bili brez tega naskoka obsojeni na zaslužen nepomebnost), ni pa niti tako podrobna, da bi omogočala kar izenačenje obeh režimov. V Srednji Evropi, ki je domovina obeh totalitarizmov, ki sem ju pravkar omenil, pravzaprav v tamkajšnjih provincialnih žepih, razdeljenih na etnične kulture, se vprašanje kulturnih elit in nosilcev družbene moči nikakor ni zastavljalo na opisan način. Tamkajšnji visceralni rustični egalitarizem nima nič opraviti s tem, kar morajo ljudje dobiti, da bodo manj neenaki, ampak s tem, česa ljudje ne smejo imeti, da bodo lahko avtentični člani izokefalne srenje, ne pa njeni izdajalci. Za univerzo so prognoze v takem okolju precej mračne: obdržala in razvijala bi se lahko, če bi zmogla tako dolgo vztrajati v vlogi tujka, da bi okolje prenehalo vanjo posegati s svojo srenjsko pametjo in njenimi kriteriji in bi se nemara celo okužilo z niansiranji in diferenciacijo, ki ni zgolj tista med imetniki in neimetniki bogastev ter med hlapci in gospodarji. Skratka, obdržala bi se, če bi bila in nekaj časa ostala neprilagojen implant in hkrati *asylum* za lokalne intelektualce. Ta izbira se ob ustanovitvi univerze v Ljubljani ni zastavila niti za hip, univerza, sicer posneta po avstrijski predelavi humboldtvskega modela, se je namreč takoj in v glavnem brez ostanka integrirala v nacionalistični *apparatus*. Zato je mogoče reči, da je eden izmed pomembnih virov za njene blokade in bizarne deviacije po 2. svetovni vojni kar v njeni konstituciji in v pomanjkanju sleherne zares kritične refleksije (med katere seveda ni mogoče šteti psevdo egalitarnih blodenj stalinističnih ideologov o slonokoščeni stolpi znanosti, o socialni izolaciji znanstvenikov, o njihovem buržoaznem elitizmu, ker gre navsezadnje za konjunkturane termine, za katerimi ni nikakršne rigorozne opredelitve, lahko pa so povzročili destruktivne učinke kakor sleherno obrekovanje).

Vrnimo se k produktivni funkciji univerze. To, kar se na empirični ravni in na ravni reglementacij kaže kot produktivna funkcija univerze, je vsaj ambivalentno: na eni strani daje univerzi mesto v nekem določenem »ekonomskem subsistemu«, kar kaj radi zamenjujemo z družbeno vlogo univerze; na drugi strani pa pači prav to družbeno vlogo, saj iz produkcije izključuje produkcijo

intelektualnega obnašanja, samoupravnih oz. avtonomnih organizacijskih modelov, relativnih in začasnih hierarhij, zlasti pa produkcijo spoznanj (ali teoretsko produkcijo), ki je odločilna za racionalno spreminjanje družbenega dojetanja sveta. Prav to zadnje bi namreč moralo biti cilj tako permanentnega kakor visokega izobraževanja, če naj izobraževalne institucije ne bi v novi (tehnični in tehnološki) preobleki reproducirale prav tistega dispozitiva, ki znotraj njih generira blokade in krize.

Univerza v družbi

Družbene oziroma kulturne funkcije univerze, ki sem jih pravkar orisal, so zvezane z dvema mehanizmoma, ki ju univerza ne nadzoruje in ne more nadzorovati, čeprav gre za družbena mehanizma, ki sta v preteklosti odločilno prispevala k izoblikovanju univerze kot družbene institucije in tudi danes nista manj pomembna. Ta dva mehanizma sta družbena recepcija in socializacija vednosti in spoznanj (vendar ne v pomenu »prilagajanja posameznika družbenim normam«, ampak v pomenu »narediti znanja in spoznanja dostopna«, vsaj načelno, vsem članom družbe in »racionalizirati množično dojetanje sveta«).

Družbena recepcija (ne medijska, niti javnomnenjska, ampak strukturna in globinska, tista, ki je formativna za posameznikovo osebno identiteto) je pogoj za obstoj sleherne posebne sfere v družbi (civilizaciji ali kulturi, če imamo raje kulturnoantropološko terminologijo). Zato sodi med pogoje, ki omogočajo reproduciranje, se pravi delovanje, trajanje in kontinuiteto družbenih institucij. Gre kajpada za ideološki mehanizem, ki producira družbeno priznanje, vrednost in potrebo, vendar izraz »družbeno priznanje« ne pomeni odobravanja ali soglašanja skupine ljudi, ki samo sebe vidi kot gospodarje družbe, in ne hlastno nevrotičnega in hkrati povsem efemernega obravanja kopice nekompetentnih in senzacij lačnih žurnalistov rumenih medijev (videti je, kakor da v tej deželi ni ne drugačnih medijev ne drugačnih novinarjev). Za dejansko družbeno priznavanje je ta skupina skupaj s svojih hrupnim spremstvom vred premajhna, njene mentalne zmogljivosti pa preneznatne. Pri »političnem razredu« lahko govorimo o več načinih družbene recepcije, v grobem pa gre za tri možnosti: za repulzijo (kadar med objektom priznavanja in lokalno mentaliteto ni nikakršne stične točke in zato iz realne ali simulirane povezave z intelektualno avtonomijo ni mogoče pridobiti simpatij volilcev ali kake druge koristi, oziroma, kadar politični agensi dojemajo intelektualno in z njim znanstveno delo kot grožnjo svojemu statusu, ki bi ga radi videli nedotakljivega in samoumevnega), ravnodušna indolenca, zaradi katere tako družbeno okolje kakor politična kasta občasno zaznavata zgolj

vnanje lastnosti, včasih zgolj ime objekta (ko se politični agensi ustijo pred obiskovalci iz tujine, da »imajo« tudi oni univerzo), in integracija (ko okolje naveže produktivne stike z objektom in med njim in objektom pride do kroženja informacij in vzajemnega potrjevanja, čemur hočeš nočeš sledijo tudi politiki), se pravi zavračanje, zvijačna zloraba nejasne družbene reprezentacije slej ko prej tujega objekta in interaktivno izvajanje posebne funkcije pri formaliziranju, nastopanju in tekmovanju družbenih interesov v družbenem prostoru, ki mu lahko rečemo javnost.

Univerzitetna institucija, ki je v evropskih družbah praviloma institucionalni prostor velikega dela intelektualne dejavnosti, je seveda enako kakor vse, kar nastane v družbenem okrilju, odvisna od družbene recepcije. Ta recepcija pa je po trajnosti, globini in učinkih precej drugačna kakor pri politikih in kakor se kaže v političnih obredih in obrazcih. Prisila in demagogija se, denimo, lahko zaradi specifične narave institucije (kadar gre za univerzitetno institucijo, ne pa za nekaj, kar za trenutno rabo nosi njeno ime) nastopita le v zelo omejenem obsegu, saj sta v flagrantnem nasprotju z njenimi temeljnimi intencami in z njenim družbenim delovanjem (tj. s produkcijo in prenašanjem znanj in spoznanj), seveda dokler gre zares za univerzo.

Dejavnost univerze potemtakem potrebuje javnost kot instanco priznavanja in ne le ene javnosti, vendar ne gre za medijsko javnost, ki intronizira pripadnike politične kaste. In v teh javnostih ne gre za konkurenco interesov na vnaprej določenem (legalnem) poligonu, od koder pride nekdo kot zmagovalec, drugi pa kot poraženec. Univerza in univerzitetniki se ne potegujejo za volilne, temveč za neke povsem drugačne rezultate, njihov najbolj elementaren namen je omogočiti čim večjemu številu članov neke družbe dostop do svojih intelektualnih produktov, se pravi družbeno recepcijo teh produktov. Če se ob tem izoblikuje kak interes, je ta interes lahko le interes družbe, ki potrebuje nove interpretacije naravnega in družbenega sveta za svoje življenje, ne pa interes politikov, podjetnikov ali birokratov, kakor jih opredeljujemo v pričujočem besedilu: ta družbeni interes ni nikakršno povprečje ekonomskih ali oblastniških interesov in ne zahteva merjenja moči med političnimi skupinami in drugačnimi klientelami, ki se bojujejo za manipulativno moč in prisvajanje ali kontrolo virov bogastva, ampak manj spektakularno in dražljivo,

zato pa stalno in neovirano delovanje vseh segmentov dejanskega družbenega življenja, ki ga ni mogoče rezimirati v TV ali drugačnih kvizih za nezaslužene nagrade, ki prefigurirajo neoliberalno uzurpacijo in privajajo gledalce na tako aranžirano socialnodarvinistično prihodnost. Univerza kot kraj produkcije, transmisije in družbene emisije seveda potrebuje svoj dostop do družbe, natančneje do tistih njenih članov, ki lahko spoznanja na različne načine prenašajo naprej v družbeno globino in tako izvajajo najpomembnejšo obliko socializacije spoznanj, kar jih premore institucija, kakršna je univerza. Tak promet z znanstvenimi in teoretskimi spoznanji seveda nekaterim družbenim skupinam, ki se udeležujejo delitve družbene moči kot politiki, podjetniki, duhovniki in svojo nepooblaščenno dominacijo utemeljujejo z iracionalni zdravorazumskimi samoumevnostmi, klišeji ali stereotipi in drugimi mistifikacijami, zagotovo ni ne v veselje ne v prid; za druge, zlasti za tiste, ki s prenicanjem znanstvenih spoznanj v družbo ne morejo »zgubiti nič razen spon«, pa je ta promet koristen, četudi se tega vselej ne zavedajo. Zato so se navsezadnje skozi zgodovino (ki je zgodovina razrednih družb) izoblikovali družbeni mehanizmi, ki določenim depriviranim družbenim skupinam z ideološkimi (s pregradami predsodkov o ekskluzivni naravi znanosti in o njihovi »naravni« intelektualni insuficienci in z antiintelektualno propagando) in s fizičnimi sredstvi (pomanjkanje sredstev za kakovostno šolanje otrok iz »ljudskih razredov«) onemogočajo recepcijo teoretskih spoznanj in drugih intelektualnih (»kulturnih«) produktov; še več, ti mehanizmi so sestavina tako mentalitete skupin, ki razplagajo z ekonomskim, političnim in simbolnim kapitalom, kakor skupin, ki do kulturnega in simbolnega kapitala po zaslugi prvih nimajo dostopa, a to zaprto pot dojemajo kot svojo distinktivno značilnost (P. Bourdieu).

Iz tega zornega kota bi bila zgodovina šolstva videti precej drugačna, kakor jo prikazujeta sprenevedavi progresistični in nacionalistični evolucionizem. Denimo: izločitev srednje šole (gimnazije, liceja, kolegija) iz korpusa univerzitetnega izobraževanja v XIX. stoletju je mogoče razložiti s tendenco vladajočih, da bi določena vrsta izobrazbe sicer postala množična, celo obvezna, hkrati pa s cenzuro te iste vladajoče skupine, ki onemogoča zanjo preveliko, torej ogrožajočo (»družbeno« nevarno) družbeno recepcijo avtonomnih teoretskih

spoznanj in preveliko razširjanje avtonomnih intelektualnih zmožnosti med neelitno populacijo. Ta spoznanja in te zmožnosti so »sumljivi« in »problematični« (kar danes kažejo cerkvene kulpabilizacije znanosti, napadi na razsvetljenstvo, neoliberalno & birokratsko & klerikalno podjarmljanje intelektualne sfere z univerzo vred).

Znanost oziroma teorija potemtakem s tem da nastopi javno (se sebi ustrezno prebije do družbene recepcije), sama producira občinstvo, ki nato, ker zaznava popolno praznino državne in medijske kulture na področjih, ki so zanj vitalna, samo zahteva nove kontakte itn, in seveda narobe, utečena družbena recepcija spodbuja produktivno delo univerze. To občinstvo se namreč vede drugače od TV gledalcev in obiskovalcev prireditev za poneumljanje: v družbeno mentaliteto postopoma inkorporira racionalne premise in kriterije, ki zaradi zmožnosti distanciranja, ki nastaja z intelektualnimi komunikacijami in ki je lastnost avtonomnih in suverenih posameznikov – dejanskih državljanov republike – omejevalno učinkujejo na na videz vseobsežno torišče strankarskih konfrontacij s tem, da zmanjšujejo možnosti demagoških manipulacij in ekscesov. To pa pomeni, da postaja populacija čedalje manj uporabna za udejanjanje vladajočega interesa kot nacionalnega interesa in namesto nacionalnega interesa.

Rekel sem že, da je univerza sestavljena iz heterogenih znanstvenih in drugih področij. Ta področja ali domene zanosti so območja, v katerih v območjih disciplinskih pertinenc, pod njihovo jurisdikcijo, nastopajo predmeti posameznih disciplin (ki niso empirični predmeti, ampak kompleksi problematik, ki opredeljujejo znanstvena polja in odločajo o preferencah raziskovanja). Kompleksi disciplin producirajo zelo različne vrste spoznanj, in to z zelo različnimi postopki. Ko družbeni korpus ta spoznanja sprejme, producirajo v njem učinke, ki niso vsi preprosto in takoj v konfliktnem razmerju do vladajočih interesov: nekateri učinki socializacije spoznanj so pri vladajočih celo zaželeni in so zato cilj izobraževalne politike vladajoče skupine. To so po navadi polznanstvena, politehnična, deloma pa tudi naravoslovna znanja, ki naj bi povečevala produktivnost v industriji, in nemara bi jo celo res, če bi to povečevanje produkcije ali njene kvalitete s pomočjo tehničnih in tehnoloških izboljšav sploh zanimalo

špekulantske finančnike, ki jih v resnici zanima zgolj presežni profit, ki je veliko hitreje dosegljiv s ceneno delovno silo kakor z vlaganjem v izobraževanje bodočih delavcev (ta znanja in vlaganja pa postanejo povsem odveč, ko z neoliberalizmom dokončno prevladajo finančne spekulacije in lov za takojšnjim ekstraprofitom, katerega posledica je selitev produkcij v kraje s ceneno delovno silo, ne pa razvijanje sofisticirane in manj obremenjujoče produkcije z bolj usposobljeno, a dražjo delovno silo).⁸⁷ Ta znanja tudi deloma povečujejo moč ali vrednost posameznika in njegovega dela, a le toliko časa, dokler ni kadrovske hiperprodukcije (»tehnoloških presežkov«), za katero skrbijo kampanje, podprte z obetajočimi namigi in neutemeljenimi obeti, za množično vpisovanje dijakov in študentov na tehniške študije (da se »popravi« ali »uravnovesi« vpis, čeprav nihče ne zna povedati, kaj naj bi se uravnovesilo ali popravilo s povečanim vpisom na propagirane smeri, če to ni znižanje cene kvalificirana delovne sile na trgu te sile)⁸⁸, in se začne trg delovne sile obnašati tudi do diplomiranih strokovnjakov kakor do vseh drugih delavcev. Pravzaprav nikakor ni nemogoče, da je taka kadrovska hiperprodukcija eden izmed ciljev utilitarnih šolskih reform v zadnjih desetletjih: z ustvarjanjem rezervne armade strokovnjakov in znižanjem cene njihovega kvalificiranega dela in kompetenc ter z nastankom eksistenčne konkurence med (obrisi tega politično inducirane »pojava« niso znani zgolj iz Združenih držav) bi bilo mogoče priti do ekstraprofitov tudi pri visoko kvalificiranih delavcih. Sicer pa je tako razvrednotenje – a brez strokovne kompetitivnosti – mogoče doseči tudi drugače: z relativno hiperprodukcijo tehničnih kadrov ob industriji, ki diplomantov univerze in visokih tehniških šol sploh ne potrebuje.

Razlika med »potrebnostjo« družboslovcev in humanistov in »potrebnostjo« naravoslovcev in tehnikov izhaja tako iz njihove »uporabnosti« kakor iz narave in delovnih torišč obeh vrst znanosti. O tej razliki smo že govorili. Reči pa je treba še tole: razširjenost

---

⁸⁷ Cf. Pierre Bourdieu, »Cette utopie, en voie de réalisation, d'une exploitation sans limite. L'essence du néolibéralisme«, *Monde diplomatique*, marec 1998, str. 3; Christian Laval, *L'Homme économique, essai sur les racines du néolibéralisme*, Gallimard, coll. « Nrf essais », 2007; Pierre Dardot et Christian Laval, *La nouvelle raison du monde, essai sur la société néolibérale*, Éditions La Découverte, Paris, 2009

⁸⁸ Spomniti se je treba le klovnovskih turnej resornega ministra Jureta Zupana v eni izmed Janševih vlad.

naravoslovnih spoznanj manj neposredno ogroža »ustaljeni družbeni red« kakor razširjenost družboslovnih in humanističnih spoznanj (kljub temu pa ga ogroža, o čemer pričajo »moralne« ofenzive religioznih organizacij in produkcija »etičnih kodeksov« znotraj samih znanstvenih institucij). Nadzorovanje (cenzura) družboslovnih in humanističnih spoznanj je neprimerno strožje in bolj selektivno (celo odkrito represivno je) kakor nadzorovanje naravoslovnih spoznanj (npr. fizika, ki se je učijo srednješolci, je prava fizika, ne pa »izvleček« ali »kratka vsebina« fizike, gre zgolj za izbrano snov iz fizike, medtem ko srednješolska zgodovina ni »prava« zgodovina, ampak priredba zgodovine, enako velja za filozofijo, jezikoslovje in druge družbene in humanistične znanosti). Seveda ni nikaršno naključje, da so reforme šolstva tako rekoč povsod usmerjene hkrati k tem ciljem: k redukciji družboslovnih in humanističnih predmetov, k poudarjanju domnevnega ireduktibilnega razcepa med družbenimi in humanističnimi vedami (ponekod favorizirajo urjenje v tujih jezikih, zlasti v angleščini, in to pogovorno poslovni, drugje pa niti tega ne), k uvajanju »praktičnih« predmetov (tipa poslovna korespondenca, računalništvo, tehniški pouk), ki bi bili v normalnem sorazmerju povsem koristni, a so v reformiranih šolah praviloma predimenzionirani, in – pri bolj racionalnih reformah – k povečevanju deleža naravoslovja kot podlage za »fleksibilna tehnična znanja«. Tako se oži družbena recepcija in z njo možnost za socializacijo znanstvenih oziroma teoretskih spoznanj, saj je šolstvo eden izmed temeljnih socializacijskih kanalov za ta spoznanja. Gre za blokiranje neposredne socializacije, kar je eden izmed neposrednih ciljev neoliberalne uzurpacije; na izpraznjeno mesto razsvetljene splošne izobrazbe se s pomočjo novih liberalcev vračajo religije, zlasti RKC.

Potemtakem je očitno, da družbena recepcija in socializacijski kanali niso nepomembni za družbeno funkcijo znanstvenih spoznanj in znanj. Narobe, od njih je odvisno marsikaj, zlasti pa razvitost posameznih disciplin, razmerje med njimi, družbeni položaj intelektualcev oziroma znanstvenikov, drugih raziskovalcev in pedagoških delavcev v univerzitetnem okviru in zunaj njega. Od njih je kajpak tudi odvisno obnašanje družbe, to se pravi, stopnja racionalnosti in niansiranosti vladajoče ideologije. Skratka, gre za stvari, ki bi jih morala sleherna reforma, ki posega na področje

izobraževanja, upoštevati, če ne bi hotela biti povsem utopična in nič ni bolj destruktivnega za družbe od prisilno udejanjenih utopij.

Shematično bom prikazal recepcijske in socializacijske mehanizme pri štirih korpusih strok, ki sestavljajo slovenske univerzitetne ustanove. Gre za naravoslovje, humanistične in družbene znanosti, tehnične vede in umetnosti. Usoda naravoslovja je iz zornega kota recepcije in socializacije precej drugačna, a se kljub temu prelamlja skozi premise neoliberalne ideologije. Neoliberalna ideologija uveljavlja kot poslednji cilj sleherne dejavnosti trženje oz. tekmovanje na trgu za profit in še raje ekstraprofit. Trženje pa je konec koncev le ena izmed možnih oblik distribucije »objektov« ali »produktov« po družbenem korpusu, nikakor pa ne edina ne v preteklosti in ne v tem trenutku. Tem distribucijam raje pravim socializacija, ker zagotavljajo navzočnost in delovanje distribuiranih entitet v družbenem korpusu. Le redke oblike socializacije delujejo brez posrednikov (obdarovanje, pridige, javni govori ipd.) in nobene ni brez instanc, ki se z njimi tako ali drugače, vselej pa na prazitski način okoriščajo, tako da jih urejajo, »omogočajo«, dopuščajo, naročajo itn. Nekatere izmed oblik socializacije intelektualnih produktov, med njimi sta trženje in propaganda, dopuščajo popolno prevlado teh parazitskih struktur, katerih nosilci vidijo v tem ves smisel produkcij in distribucij, se pravi, imajo socializacijo, ki jih privilegira, za edino dopustno, če že ne edino možno in naravno, in to ne glede na to, ali to imenujejo politična smer, prava vera ali ekonomija. Kakorkoli že, odločitev – vsiljena ali ne – za totaliziranje ene izmed form socializacije v okviru neke socialne skupine (npr. državljanov neke države), nikoli ni in ne more biti ne idološko in ne socialno nevtralna, ker gre za uzurpacijo, ki jo izvede skupina, ki jo ustoličena varianta socializacije privilegira (politiki, kapitalisti, birokracija, duhovščina, vojaške hierarhije itn.). In eden izmed problemov, s katerim se taka uzurpacija sooča je ta, da ni mogoče eliminirati drugih variant socializacije, ker bi s tem, da bi izginile, izginila tudi družba kot prostor za izvajanje oblasti (s tem seveda nočem reči, da je družba kot *Exerzierplatz* za oblastnike cilj, namen ali smisel družbene eksistence, in niti, da lahko vse oblike socializacije neogibno vodijo v hegemonijo njihove specifične parazitske strukture. Tega ni mogoče reči niti za trg, zato je tržna ekonomija s svojim trenutnim patološkim izrastkom, ki mu pravimo neoliberalizem, uzurpacija ne

glede na politične postopke, ki so privedli do neoliberalnih vlad. Da so taki volilni rezultati sploh možni (da npr. ljudje glasujejo za neoliberalne kandidate, se pravi za redukcijo javnega sektorja, redistribucijo prispevkov v škodo množičnih slojev, za suspendiranje in odpravljanje temeljnih in izborjenih pravic itn.), je potrebno, da je uzurpacija že izvršena, in to ne na trgu, ampak skozi distribucijske sisteme, ki bodo po formalnem prevzemu oblasti, napadeni in degradirani: skozi medije in šolstvo. Taka uzurpacija se seveda mora opreti na množično spontano ideologijo, ki je vselej vulgarni in zdravorazumski utilitarizem in antiintelektualizem: to idejno ozadje je nepogrešljivo za sleherno totalitarno uzurpacijo, saj omogoča, da se uveljavi skozi populistične saturnalijske.

Ker gre pri totalizaciji tržnosti za ideološko uzurpacijo, so se seveda vsi družbeni sektorji znašli pod homogenizacijskim pritiskom, ki odstranjuje vse, česar ni mogoče zlahka spomeniti v blago s ceno na podlagi ponudbe in povpraševanja. Naravoslovje ima potemtakem na voljo tri glavne (ne pa edine) socializacijske kanale, ki ne učinkujejo enako na družbeni korpus in so zato možne recepcijske anomalije (denimo razmere, v katerih nepismeni uporabljajo produkte elektronske tehnike zato, da se izognejo opismenjevanju, produkti elektronske tehnike pa so prilagojeni nepismenosti in jo celo spodbujajo), ki ji lahko imenujemo slepa ali prisilna recepcija. Kadar pa ti kanali delujejo vzporedno, se večina (razen med aplikacijo in teorijo) nenujnih in sporadičnih relacij spremeni v konstantne. Tedaj imamo opraviti z naravoslovno razsvetljeno družbo.

Usoda družboslovnega ali humanističnega spoznanja pa je drugačna: socializacija spoznanj ali produktov je pri vsakem izmed obravnavanih kompleksov drugačna in očitno je, da je ta drugačnost zvezana z družbenim področjem (politične prakse, tehnične prakse, umetnostne prakse itn.), na katerem je spoznanje (produkt) sproducirano, in z naravo znanosti ali discipline, ki jo primarno določa znanstvena domena, sekundarno pa konstitucija disciplin in njihovih legitimnih oz. pertinentnih kombinacij, ki je konec koncev prav tako učinek epistemičnih možnosti, ki jih vsebuje domena. Znanstvena domena, ki nikakor ni naključna zbirka objektov in postopkov, uvrščenih v neko rubriko, da bi bila uradniška manipulacija bolj udobna, omogoča različne vrste operacij, tako da se v okrilju ene domene sicer znajdejo postopki z

različnimi spoznavnimi dosegi in z različnimi naravami, ki so med seboj zvezani kot sredstva in produkcijski postopki ali kot snov in njena obravnava, toda epistemični horizont domene narekuje omrežje pertinentnih referenc in rab.

Med družbenimi oziroma humanističnimi znanostmi in naravoslovnimi znanostmi ni preproste povezave: ne konceptualizacijski ne raziskovalni postopki, ki so v veljavi v enem območju, niso linearno prevedljivi v drugo območje. Matematizacija družboslovja in humanistike je za samo področje približno toliko pomembna kakor narativizacija naravoslovja. Kljub temu ni mogoče reči, da je obstoj enih nepomemben za obstoj drugih, čeprav stopnja razvitosti enih ne odseva neposredno v stopnji razvitosti drugih. Ne gre toliko za medsebojne odvisnosti, ki jih lahko prepoznamo v lokaliziranih »vplivih« ali »modelih«, ki manj ozaveščene osebe navdajajo z navdušenjem nad družboslovno, filološko, filozofsko ali naravoslovno hegemonijo kot pravo identiteto in naravo področja spoznavanja: spoznanje bi naj nastajalo v zadnji instanci po enem konceptnem obrazcu, vse drugo naj bi bile kontingentne variante, ki so bolj odvisne od intelekta in izobrazbe spoznavalcev kakor od narave znanstvenih domen. V resnici gre za družben spoznavni dispozitiv, ki najprej omogoča eksistenco dveh konceptno različnih torišč spoznavanja, in to v okrilju ene in iste temeljne logike racionalnega spoznavanja in njenega temeljnega epistemološko-etičnega imperativa: absolutne resnicoljubnosti. Nato v skladu s to logiko in etiko hkrati privede do konstrukcije različnih spoznavnih domen s svojimi specifičnimi objekti, prihodnja usoda teh domen je v skladu s to logiko in etiko odprta, enako kakor znanosti v skladu z isto logiko in etiko ne producirajo ne definitivnih vprašanj in ne definitivnih odgovorov. To je pomemben del skupnih podlag obeh znanstvenih področij in nikakršnih razlogov ni za medsebojno izrivanje ali gospodovanje.

Za bolj neposredno očitne medsebojne odvisnosti teh dveh znanstvenih področij, s katerimi se soočamo kar naprej, skrbijo tako imenovane drugotne okoliščine. Denimo: v družbi, ki jo ureja iracionalna politična ideologija (rodovni nacionalizem, klerikalizem, nacizem, stalinizem, neoliberalizem itn.), ni za družbene oziroma humanistične vede kot znanosti praktično nobene možnosti – obstajajo lahko le kot ime za cirkulirajoče in

neodgovorne prežvekovalne diskurze v okrilju socialno diverzificiranih ali homogeniziranih mnenjskih dispozitivov. Vendar to ne velja zgolj za družboslovno & humanistično predmetno področje: naravoslovje, zreducirano na tehniko (npr. genetika na politično tehniko v okrilju določenih političnih ideologij), vstopa v družbeni imaginarij, v katerem je neločljivo zlito s tehnikami in tehnologijami, prek katerih, denimo, nosilci religioznih ideologij očitajo »znanosti« vsa mogoča hudodelstva in pri tem skrbno prikrivajo, da ta sodijo v območje aplikacij, za katere so zainteresirani njihovi politični prijatelji, ne pa na področje znanstvenega spoznavanja. Ta redukcija realnih fenomenov na njihove manipulabilne (ideološko uporabne v bojih za oblast v družbi) aspekte, je od francoske revolucije naprej integralni del totalitarnih ideoloških dispozitivov.

Neka določena reprezentacija genetike *ante litteram* je bila že v prvi polovici XIX. stoletja glavna referenca socialnih rasizmov.⁸⁹ Pozneje, po desetletjih spoznavne evolucije in elaboracije znanstvenih konceptov je bila genetika, zreducirana na raso vzrejo in selekcijo, s koncepti – kromosomi, geni ipd. – vrnjenimi v predznanstveno stanje (v »kri« kot metaforo sorodstva, rodu, ki je zaradi razširjenosti rodovno nacionalističnih stereotipov bila operacionalno primernejša za nacistično ideologijo), potegnjena v različne javne rabe (od umetnostne kritike prek rasne zakonodaje do »argumentacije« za *Endlösung*. Povojni moralkarji so seveda za nacistično katastrofo krivili genetiko, ne pa njenih konjunktivnih, »potrebam« nemške nacije prilagojenih aplikativcev. Logika je bizarna: ker je nekdo prišel do določenih spoznanj, je odgovoren za to, da je nekdo drugi v povsem drugačnem idejnem kontekstu ta spoznanja uporabil za hudodelstva. Kakor da bi bile neznane osebe v davnini, ki so se domislile uporabe ognja, odgovorne za vse piromanske podvige v poznejših tisočletjih.

Tudi humanistična & družboslovna spoznanja in znanja so danes pomembna le, kolikor strežejo polpismenim »mendžerjem«, »ekonomistom« ali »tehnični inteligencij«, katerih glavna odlika je malone popolna odsotnost splošne izobrazbe in sproščena neskrupuloznost in nasilnost (zaradi česar jih lahko imamo za

---

⁸⁹ Npr. Joseph-Arthur de Gobineau, *Essai sur l'inégalité des races humaines*, I – IV, 1853 – 1855).

neoliberalno peto kolono), kot material za komercialno propagando, za dekoracijo lokalov, za reprezentančne prireditve, za turizem ipd., v najboljših, a čedalje redkejših primerih kot opora osebnemu snobizmu itn. V rigoroznih totalitarnih režimih je bilo to področje ali rigorozno cenzurirano ali preprosto eliminirano, v totalitarizmih *durch die Schlamperei* (v samoupravnem socializmu in na periferiji realnega socializma, v nekaterih fašizmih), pa je bilo marginalizirano, komunikacijsko blokirano ter spremenjeno v bolj ali manj zasebno in ljubiteljsko dejavnost, čeprav so *pro forma* obstajale javne izobraževalne in raziskovalne institucije za to področje.⁹⁰ V evociranih okoliščinah niti za naravoslovje kot znanost (naravoslovje kot scientistična podoba, ki je nadomestek znanosti za javni diskurz in je v »progresističnih«⁹⁰ ideoških konjunkturah kulturni objekt in legitimacijska opora družbenih elit) ni kdove koliko prostora. Obstajajo predvsem aplikativne vede - aplikacija je magična beseda, kaj je aplicirano nikogar ne zanima, da je le aplikativno: evalvacije na univerzah, ARRS ipd. - korelat je servilna infantilnost - v zvezi z vojaškimi tehnikami; teoretske znanosti ali »temeljne«⁹⁰ znanosti pa so zasebna stvar raziskovalcev, ki jih noben družbeni subjekt ne podpira, le izkorišča. Narobe pa je naravoslovni kompleks nujno stimuliran v ideoloških razmerah, ki so dovzetne za racionalizacijske učinke družboslovja in humanistike: to namreč pomeni, da je populacija intelektualno dejavna, ta dejavnost pa je množična podlaga za sleherno teoretsko dejavnost.

V ideoloških razmerah, kjer dominira iracionalni obskurantizem (apriorne vrednote, ki zahtevajo verovanje in obredno strežbo v obliki birokratskih ritualov, ki so popolnoma brez kakršnekoli zveze z znanstvenim delom, se pa skozi delijo javna sredstva za raziskovanje in socializacijo, pri tem so udeleženi tiste vrste ljudi, ki so jih v SFRJ imenovali »poštena inteligenca«, se pravi, servilni izobraženci – tisti direktorji raziskovalnih organizacij, ki so zaradi podložniške pameti, ki jo prodajajo kot akademsko etiketo, dopustili različnim *ad hoc* ministrom in birokraciji, da so degradirali delo njihovih institucij, si ga podredili, iz raziskovalcev naredili služabnike svojih namišljenih kriterijev ipd.), je temeljna ovira za

---

⁹⁰ O tam uveljavljenih kriterijih pravšnosti bi seveda bila potrebna posebna analiza, zanekrat pa cf. Taja Kramberger, *Historiografska divergenca*, op. cit. 2007 in Drago Braco Rotar, *Odbiranje iz preteklosti*, op. cit., 2007. itn.

znanost in teorijo to, da ne družboslovje in humanistika ne narovoslovje ne potrebujejo izvajalcev, se pravi uslužbencev, ampak avtonomne proizvajalce. Zato je pri izobraževalni in znanstveni politiki treba ločiti tisto, kar je mogoče regulirati na upraven način (financiranje, študijski roki, prostori, oprema, administracija), od tistega, kar se regulira s samim znanstvenim delom. (P. Bourdieu, *Science de la science, op. cit.*) Za to drugo naj bi prvo zgolj ustvarjalo ustrezne razmere, ne pa vladalo, postavljalo kriterije in vodilo politiko, kakor se dogaja v neki določeni »mednarodni znanstveni skupnosti« in lokalnih oblastnih institucijah, zadolženih za upravljanje s področjem znanstvenega raziskovanja in izobraževanja. Najbrž ni treba posebej poudarjati, da je prva, upravna regulacija odvisna od dejanskih ciljev politike na področju znanosti, se pravi od tega, ali hoče ta politika podpreti produktivnost znanosti ali pa jo hoče zavirati. Dozdevno vmesni cilji ali kompromisi pravzaprav sodijo k oviranju znanstvene produkcije, vodijo v družbeno izolacijo znanstvene sfere, hkrati povzročajo entropično organiziranje te sfere, s tem da odtegujejo znanstvenike od njihovega dela, jim vsiljujejo uniformen stil dela, to se pravi, uveljavljajo zunajznanstvene kriterije in protislovne »rešitve« na ravni izvedbe (npr. na naših univerzah število »pedagoških« ur onemogoča znanstveno delo in znižuje kvaliteto informacije pri pouku, hkrati pa »družba« (danes: gospodarstvo oz. trg) zahteva povezavo med raziskovalnim delom in poukom in kajpak čim višjo kakovost izobraževanja (seveda ni kakega resnega razločka med kakovostjo in aplikativnostjo); kdor poučuje sedem ur na teden, lahko iz leta v leto ponavlja ista predavanja in se sebi v zabavo ukvarja z raziskovalnim delom, ki nima nikakršne zveze z izobraževalnim procesom, ali sproti kompilira letne kurze, a se ne more ukvarjati z raziskovalnim delom; v obeh primerih so oškodovani študentje in sta ogroženi produkcija in socializacija spoznanj.

Heterogena konstitucija slovenskih univerz je sama na sebi problematična in nepotrebna, prav nobene ovire, razen občega nerazumevanja narave univerzitetne institucije pri oblastnikih in članih univerzitetnega korpusa, ni bilo, da ne bi visoko šolstvo uredili bolj smiselno. Vendar tudi to stanje ni nujno neobvladljivo, le diferenciacijo, ki je pač diferenciacija med znanostmi in drugimi visokošolskimi vsebinami – in ki sploh ne bi bila nič škodljivega, če

jih ne bi združevali v skupek, v katerem se vsaka izmed enot bojuje ali za obstanek ali za hegemonijo, marveč bi njihov substancialno različnost sankcionirali z ločenimi institucijami – bi morali urediti z notranjo diferenciacijo, ki bi onemogočalo mehanično prenašanje kriterijev iz enega področja v drugo (kriteriji filozofije ali lingvistike so ireduktibilno drugačni od kriterijev v gradbeništvu, oboji pa so spet drugačni od kriterijev v umetnostih in pri policijskih veščinah. Problema ni mogoče odpraviti niti z idealnim dotokom sredstev, čeprav je pomanjkanje sredstev tudi vir napetosti in tendenc k nadvladi. Zato bi bil prvi realni korak proti simbiozi v okrilju slovenskega univerzitetnega konglomerata ta, da bi ločili komplekse med seboj sorodnih znanosti in strok drugega od drugega in jih organizirali, normirali in institucionalizirali v skladu z njihovimi specifičnimi kriteriji in potrebami (med njimi je tudi avtonomija). Nato bi bilo treba zares ugotoviti, ali obstajajo vsebinski skupni interesi teh kompleksov (interference ved, študijski programi za posamezne poklicne specializacije, administracija itn., ne pa zgolj univerzitetni emblem s močno hipotetično avro), in se glede na to, ali taki interesi obstajajo (če obstajajo, je namreč mogoče navzlic razliki delati v enem institucionalnem okviru), odločiti za sožitje v okrilju ene ustanove ali za osamosvojitve posameznih kompleksov. Danes je organizacijska oblika »univerza«, kakršna obstaja v Sloveniji, Prokrustova postelja, ki jo je treba vzdrževati na stroške znanstvenega dela in izobraževanja.

Ogrožanje in dezintegracija akademske avtonomije v času neoliberalizma

Današnja gospodarska kriza, pravzaprav kriza, ki jo je izzval neoliberalni kapitalizem s svojo finančno politiko in ki »nas« (i. e. politike, gospodarske novinarje in druge polintelektualce in ljudi, ki so se neoliberalnemu pohodu na oblast pridružili z olajšanjem, ker je potrjeval njihove zdravorazumske stereotipe o realnem, potrebnem in luksuznem, odvečnem in izprijenem in izrojenem, torej odvečnem, predvsem tistem, kar je najti zlasti v konsekventnih intelektualnih praksah) tako »preseneča«, v resnici pa kriza v precej zaostreni obliki traja v drugih segmentih družbenega življenja (in ob stalni komercialni referenci in vsiljevanju kriterijev iz »gospodarstva« že kar nekaj desetletij in bodo njene posledice bržčas preživele neoliberalno formo ekonomistične (v resnici politične) ideologije (cf. D. B. Rotar, »Globalna solidarnost vs. globalna impostura«, *loc. cit.*, *Odbiranje iz preteklosti*; P. Bourdieu, *Homo academicus* in besedila iz *Raison d'agir*). Še danes je v deželah, kakršna je Slovenija, prebivalcem nelagodno že ob misli, da bi jih lahko kdo lahko prišteval med člane kulturne ali intelektualne elite (ki so, če že obstajajo, to le za ljudi zunaj dežele, »doma« so sistematično in »moralno upravičeno« deklasirani že z ukrepi politike, ki se čudežno ujema z javnim predsodkom: povsem nekaj drugega je s plutokratsko elito, ki ima ekonomsko in politično moč, najsi je še tako nova, njena moč pa pridobljena na še tako suspektne načine; ta elita si s prejšnjo deli le spontano sovraštvo družbenega okolja, nikakor pa ne podcenjevanja in deklasiranja): z izobraževanjem in mediji »akulturirano« okolje spontano podpira venalnost vsega in vseh, ob tem pa še vulgarné forme, ki to kupljivost hkrati izražajo in zagotavljajo. Lokalne oblasti v Ljubljani so vsaj od Kongresa Svete alianse leta 1820 naprej prav to »nadziranje« gojile in spodbujale, elitnosti, ki »dela« probleme, pa so se v deželi precej uspešno znebili že v predmarčnem obdobju pod Kopitarjevim cenzorstvom in Bleiwiesovim »medijskim« poltronstvom.⁹¹

---

⁹¹ Drago Braco Rotar, *Odbiranje iz preteklosti*, 2007.

Samofinanciranje univerze »na trgu« v deželi, kjer za socialno tako ekskluzivne, vsebinsko pa tako občutljive dejavnosti, trga ni in ga, dokler je ponudba namenjena zgolj lokalni družbi, ne more biti – kar je mogoče »prodajati«, pač ne ustreza opredelitvam predmetov – je atentat na njeno znanstveno in izobraževalno poslanstvo (seveda je »izvažanje« malovrednega blaga tudi mogoče z pogodbami o bilateralnem kulturnem sodelovanju, ki omogočajo lokalnim klikam, povezanim z oblastnimi skupinami, izvažati izdelke svojih pripadnikov in jih – doma – prikazovati kot mednarodne dosežke).

Samofinanciranje je možno le v primeru (ki ga poznamo pri velikih nedržavnih univerzah v anglosaškem svetu), da bi se za vsako univerzo ustanovila dovolj finančno močna fundacija z jasno definiranimi pristojnostmi (brez pravice poseganja v vsebine izobraževanja in raziskovanja), kar je možno v dveh primerih: 1) da je fundacija last univerze, ki z njeno pomočjo in v univerzitetne namene upravlja s svojim premoženjem, in 2) da v okolju obstajajo intelektualno razviti donatorji, ki želijo omogočiti obstoj in delovanje univerze, ki ustreza definiciji te institucije; sleherna reglementacija univerze bi morala vsebovati definicijo/kriterij univerze. Možnosti za tako fundacijo v slovenskem okolju praktično ni, država bo slej ko prej z javnimi sredstvi financirala delovanje univerz (očitno tudi privatnih, se pravi, cerkvenih), ker je to delovanje v nacionalnem (javnem) interesu oz. dokler bo njene voditelje ta interes sploh še zanimal drugače kakor pred volitvami. Ali pa zato, ker s financiranjem delovanja zasebnih institucij udeležujejo svoje osebne ali strankarske cilje oz. upoštevajo (in hkrati ustvarjajo) razmerje sil v svojem družbenem polju. Če bi hoteli te deviacije ustaviti, bi morali spremeniti način financiranja (s sredstvi bi morala upravljati univerza na podlagi svojih kompetenc, se pravi na podlagi avtonomnih kriterijev znanstvenih in drugih univerzitetnih disciplin, ne pa s preglasovanji v okviru skupnih organov univerze, notranjimi diktati institucionalnih oligarhij in s prekoračevanjem pristojnosti samooklicanih veljakov ipd., kar se dogaja na po birokratsko homogeniziranih institucijah).

Zakon o univerzi, ki je ena izmed možnosti za urejanje tega področja, seveda ne zakon na Sarkozyjev način, kar se trenutno ponuja (najbrž celo, ne da bi avtorji o tej podobnosti kaj vedeli), bi moral opredeliti, kdo v okrilju univerze izvaja avtonomijo, določa

merila in voli in zaposluje pedagoško in raziskovalno osebje, sicer je nevarnost, da bo avtonomija univerze pomenila avtonomijo univerzitetnih uprav v španoviji z vlado in strankami, ki so vsakič zgolj trenutno na oblasti. Govoriti bi moral o kolegialnih razmerjih med akademsko in študentsko skupnostjo, ki sestavljata skupnost univerze; o ustavni določbi o avtonomiji univerze (58. člen Ustave RS) in njenem praktičnem izvajanju, sem že govoril. Marsikje take ali podobne določbe, ki bi dajale univerzam avtonomijo brez slehernega zakonskega pridržka, v ustavnih besedilih ni, kar triumfalno ugotavljajo predlagatelji osnutka predloga za novi slovenski zakon o univerzi.

So pa v razvitem svetu v veljavi ustavna in zakonska določila o svobodi znanstvenega in umetniškega ustvarjanja, o prostem pretoku kulturnih dobrin, idej itn., ki jih zahtevajo tudi v Sloveniji regularno ratificirane mednarodne konvencije z veljavo ustavne določbe (kar je v flagrantnem nasprotju s trenutno uveljavljeno univerzitetno rabo konkurenčne prepovedi, ki je sicer v zakonskih predpisih namenjena podjetjem; za univerzo seveda ni napredek, če postane podobna podjetju ali gospodarski družbi; kakorkoli že, osnutek predloga zakona ne prepoveduje konkurenčne prepovedi na univerzi in se ne sklicuje na ustrezne mednarodne in v Sloveniji ratificirane in veljavne zakonske akte, kakor da je državna meja tudi meja sveta in s tem meja, onkraj katere obtiči tudi mednarodno pravo). Lahko rečemo, da endemične družbene reprezentacije v zvezi z znanostjo in intelektualnim delom najprej generirajo endemične institucije, o katerih endemični veljaki razsojajo z endemičnimi kriteriji, izpeljanimi iz endemičnih reprezentacij in jih reformirajo z domislicami endemičnih dostojanstvenikov, mogočnežev in »vrhunskih strokovnjakov«. V tem kroženju istega v različnih facetah ni ne univerze, ne znanosti, ne intelektualne avtonomije.

Rekel sem že, da univerza od vsega začetka ni kar visoka šola, ampak tudi status in obrambni mehanizem ljudi, ki se ukvarjajo z intelektualno dejavnostjo. V nasprotju z razvrščevalsko in tekmovalsko pametjo bistvo univerze ni to, da zaseda neko določeno hierarhično mesto med institucijami, niti to, da je ovira, ki jo je treba tako ali drugače prestopiti za nadaljevanje plezanja po družbenih hierarhičnih lestvicah, prav tako ni »družbeno dvigalo«, ki naj bi hlapce predelovalo v gospodarje, ampak označba

narave družbenega prostora, ki ga v nekaterih družbah zaseda. Ta narava ima nekaj bistvenih atributov, brez katerih institucija ni to, kar pomeni ime. In avtonomija je tak atribut, ki sodi k elementarni definiciji univerze; to je strukturna lastnost, ne pa izraz blagohotnosti zakonodajalcev, politikov, podjetnikov in uradnikov. Tako univerza lahko v neki družbi, obstaja, ni pa vse, kar tam in kjerkoli nosi to ime, tudi zares univerza.

Tako je povezava (temeljnih) znanosti o naravi, humanistike & družboslovja v skupno institucijo epistemološko možna in smiselna, če so postavljeni kriteriji te povezave. Razmerje te osnovne skupine do različnih tehnik in tehnologij (naravoslovnih in socialnih) je v razmerah psevdo ekonomske hegemonije (neoliberalizma) veliko bolj zapleteno in s pomočjo docela ideoloških »vrednotenj« postavljeno na glavo (razmere bi lahko označili kot hegemonijo derivatov). Če ta razmerja niso jasno formulirana in njihove racionalne konsekvence vnešene v institucionalne dokumente, je samostojnost fakultet režim, ki vsaj za silo varuje znanosti pred podrejanjem neznanstvenim ciljem.

Univerze kot "skupnosti fakultet" (ki velikokrat tudi zares nastajajo z združevanjem samostojnih visokošolskih zavodov), nikakor niso v nasprotju z naravo univerze kot družbene institucije, sploh pa ne v takem primeru, kakršen je vdor neoliberalne ekonomije na univerze, kar nekateri eksperti EU (za kaj?) težko dojamejo (gl. npr. EUA evalvacijo UL, 2007), ker se bodisi omejejujejo na statutarna besedila, ki ne vsebujejo geneze institucij, ampak sinhrono reglementacije, ali pa v njihovem imaginariju te možnosti preprosto ni, ker imajo v svojem okolju opraviti zgolj z zavodi, ki so bili ustanovljeni po volji oblastnikov, ne pa zato, ker so to zahtevale razmere v znanstvenih disciplinah. Organizacijska oblika institucije, ki prevladuje v nekem okolju in je lahko še tako indikativna za pretekle in sednje procese, ki so do institucije privedli, je za delovanje univerzitetne institucije še najmanj pomembna, če je le ureditev taka, da omogoča izvajanje temeljne družbene funkcije znanosti: produkcije spoznanj v delovnem procesu znanosti, vnašanje spoznanj v občo vednost družbenih subjektov in s tem spreminjanje družbene reprezentacije sveta, prenos znanj, spretnosti iz tehnik, potrebnih za pridobivanje spoznanj, strukture univerzitetnega miljeja kot matrice znanstveno produktivnega

okolja, reprodukcije univerze in intelektualnega okolja, če naštejemo le najpomembnejše.

Ključni argument za to sistemsko razliko je v »klasični« formuli o povezanosti (temeljnega) raziskovalnega in pedagoškega dela, ki je temeljna značilnost univerz. Seveda ne gre za povezavo poljubnega početja – ki ga krstimo za raziskovalno delo, da ustrezemo zahtevam uradnikov v kakšni agenciji – z univerzitetnim izobraževanjem in seveda je treba opredeliti, kaj je znanstveno raziskovalno delo na univerzi, **oboje skupaj je namreč pedagoško delo**. Lahko začnemo tudi s tem, kaj ni: ni delo po naročilu podjetij za podjetja, ni delo po domislicah administracije, ampak predvsem delo, ki ga narekujejo problemi posameznih znanosti ali skupin znanstvenih disciplin; šele ko to vemo, lahko govorimo o dejanskem povezovanju, saj ne gre za izpolnjevanje formularjev, ampak za resnične in globoke posege v osebnost študentov, pravzaprav vseh udeležencev.

Univerza je tako predvsem režim dejavnosti in izbor obveznih temeljnih vsebin na slehernem znanstvenem področju, kar omogoča specifično vzgojo skozi znanstveno delo, formiranje specifičnih mentalnih profilov znanstvenikov in vzpostavljanje kolegialnih odnosov med udeleženci in vzporedno z razvojem raziskovanega dela nastajajočih začasnih mikroorganizacij. Univerza ne more imeti monopola znanja, ker je to v nasprotju z njeno naravo (v evropski zgodovini je vselej, ko je postal monopol glavna preokupacija univerz, nastopila tudi kriza univerz: skrepenelost in podrejenost oblastnim instancam, se pravi, dejanski konec avtonomije in družbena disfunkcionalnost ter z njo zvezane javne diskreditacije univerze; to pa je privedlo do ustanavljanja novih dejanskih univerz kot intelektualnih *topoi*, vendar z drugimi imeni (akademije, kolegiji, učene družbe ipd.). Poleg tega je nastanek visoko kvalitetnih znanstvenih središč zunaj pravno-upravnega področja univerze rezultat njene produkcijske in difuzijske dejavnosti ter znamenje njene družbene uspešnosti.

Temeljno poslanstvo univerze je uresničevanje naslednjih temeljnih ciljev, ki jih povzemam po delovnem osnutku za predlog ZU⁹² in jih s precejšnjo dozo benevolentnosti dopolnjujem:

- ustvarjanje in vzdrževanje širokih, kvalitetnih podlag iz naučljivih znanj, ki so podlaga za spoznavne strategije in oblikovanje argumentativnih nizov in s tem tudi spoznanj;
- priprava študentk in študentov na življenje aktivnih državljanek in državljanov v demokratični družbi, kar bi sicer morala opraviti srednja šola, ki tega očitno ne počne, univerza pa ne more zares delovati ne z razpuščenimi in zbeganimi osebami ne z osebami z mentaliteto podložnikov ali hlapcev;
- spodbujanje raziskovanja, svobode in disciplinirane nekonvencionalnosti mišljenja v okvirih znanstvenih pertinenc ter inovativnosti, ki sta koristna tudi v siceršnjem družbenem življenju;
- priprava študentk in študentov na njihove kariere v družbenem prostoru ter omogočanje njihovega osebnega razvoja, tj. privajanje na akademski in intelektualni habitus z vsemi pravicami in odgovornostmi, vedenjskimi vzorci in odnosom do bližnjih, ki sodijo zraven.

V nasprotju s tem, kar razširja prežvekujoči diskurz iz nereflektiranih občih mest, ki prevladuje v delovnem gradivu za razpravo o zakonu o univerzi, se univerza ne more omejiti zgolj na to, da »spodbuja raziskovanja in inovativnost«, kar naj bi bila kriterija njene uspešnosti in eksistence (razen seveda, če avtorji osnutka za predlog ZU enačijo univerzo z univerzitetno upravo, ta pa seveda lahko vzpodbuja in vzklika po mili volji). Univerza v veliki meri izobrazuje skozi raziskovanje, ki zahteva inovativnost. Torej univerza (oz. ljudje, ki v njenem okviru delajo) raziskuje konkretne predmete s konkretnimi postopki v konkretnih okvirih disciplin, institutov in laboratorijev. Raziskovanja in inovativnosti ne more spodbujati, ker raziskuje, raziskovanje pa je, če ni štetje drobnice ali bolh, po svoji naravi inovativno, saj posega v neznana območja in nerešene problematike. Raziskovanje in inovativnost potemtakem nista entiteti, ki bi bili za univerzo zunanji in bi jih moral zapovedati neki

---

⁹² Delovna skupina Rektorske konference RS za pripravo Zakona o univerzi, *Delovni osnutek ZAKONA O UNIVERZI*, (delovno gradivo, za razpravo v akademskih in študentskih skupnostih slovenskih javnih univerz, 18. november 2008 b. l.).

zakonsti ali upravni akt, kakor ni treba kopenskim živalim šele zapovedati, naj dihajo.

Poleg tega je sama univerza od svojega nastanka v srednjem veku naprej sama na sebi skupek aktivnih državljanov in nato tudi državljanek, vpis na univerzo to potezo pri študentih že predpostavlja, saj se vpisujejo kot odrasle osebe z aktivno in pasivno volilno pravico. Če nekje državljanov take vrste primanjkuje ali jih ni, ni postavljena pod vprašaj le univerza, ampak predvsem družbena ureditev in politični režim. Ne sodi pa med temeljne cilje univerze.

Univerza ni stopnjevanje ali odsev lokalnega okolja, jeziki, ki so v njenem okrilju v rabi, so lahko le jeziki, v katerih so napisana znanstvena spoznanja, ena izmed nalog univerzitetne skupnosti pa je, da ta spoznanja predstavi lokalnemu okolju in jih vanj uvede kot nove elemente njegove mentalne konstitucije.

Nepridobitnost univerze ni vprašanje, o katerem bi lahko nekdo odločal, niti delovna skupina, avtorica gradiva za razpravo o ZU ne, to v zvezi z univerzo ne more biti predmet debate, saj sodi k definiciji oz. k naravi univerze. Če ni nepridobitna, ni univerza. Nepridobitnost oz. neprofitnost je pogoj za obstoj in delovanje univerze kot znanstvene in izobraževalne institucije. Vsaj v zgodovini so bile zaslužkarske univerze univerze v zatonu. To pa seveda ne pomeni, da je treba univerze opleniti, njihove sodelavce pa spremeniti v nesrečneže, katerih status niha med beraštvom in prekarno ceneno delovno silo.

Univerza ne more izvajati nejavne službe, ker je narava dela na univerzi javna in javno koristna, javnost sodi k podelitvi licence po ZU ali drugi zakonodaji, ustreza pa določilom ustave RS in evropskim konvencijam o svobodnem kroženju spoznanj itn. A tudi če tega ogrodja in opornic ne bi bilo, bi javnost dela ostala kriterij univerze, je pa ta kriterij v flagrantnem nasprotju s konkurenčnimi prepovedmi, ki so ali mentalna patologija ali zagotavljanje komponente družbenega življenja, ki z univerzo ni združljiva: zaslužkarstva. Univerza ne more ravnati kot podjetje in se ne vključuje v družbeno življenje na enaki ravni kakor ekonomski subjekti.

Noben komunike ministrov, vlad ali drugih oblasti ni nekaj, nad čemer bi bili univerzitetniki lahko fascinirani (ker je največkrat amaterski poseg v izključno njihove pristojnosti) in tak dokument ni nekaj, kar bi bilo lahko osrednji argument pri zagovarjanju univerzitetne avtonomije, kakor bi lahko sklepali po omenjenem gradivu za javno razpravo o zakonu o univerzi. Avtonomna univerza komunikeja nobenih ministrov ne more sprejeti kot spisik zapovedi, ampak kvečjemu kot sugestijo, saj je navsezadnje ona sama sedež vednosti in spoznavnih kompetenc, ne pa vlade in njihovi servisi.

V okviru finančnih sredstev, namenjenih univerzam, mora biti delež, ki je izrecno namenjen univerzitetnemu raziskovanju, ki ga je edino zares mogoče vključiti v izobraževalni proces in zato ne sme biti odvisno od zunajznanstvenih naročnikov (bazične znanosti, teorija, disciplinske problematike, vključevanje v mednarodne znanstvene - neadministrativne - diskusije na ravni problematike, odpiranje novih znanstvenih problematik). Tega deleža ni dopustno porabiti za druge namene.

Univerzi je sicer po Ustavi dan poseben avtonomen status, ki ni posebno jasno opredeljen. Kljub temu lahko svoje zadeve avtonomno, se pravi z lastnimi predpisi, samostojno in neodvisno, sama ureja. Toda univerzitetna avtonomija ne more biti ozko politično, ne ozko pozitivistično pravno vprašanje. Dejstvo, da se avtonomija univerze pojavlja v Ustavi, namreč pomeni natanko to.

Omejitve avtonomije, kakršna je npr. uniformnost organizacije univerz na nacionalnem ozemlju (ki nima prav nobene zveze z vsebino dela na univerzi, le vsebinske kriterije nadomešča z administrativnimi), so potemtakem v nasprotju z ustavo. Država ima interes in dolžnost, da jo zanima izobraževanje (določba tretjega odstavka 57. člena Ustave). Ustava namreč določa tudi, da država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo (ne pove pa, čemu ta izobrazba ustreza). Univerze in druge visokošolske organizacije (tudi državne) morajo upoštevati javni interes (ki ga v Sloveniji doslej še ni nihče opredelil), zaradi česar mora biti notranja organiziranost - čeprav avtonomno oblikovana - taka, da so jasno razvidne pristojnosti in odgovornost v zvezi z izobraževanjem. Z zakonom je potrebno urediti le tiste zadeve, ki omogočajo uresničevanje drugih z Ustavo

določenih pravic, zlasti pravico do izobraževanja. Pa ne zaradi univerze, ampak zaradi države. Pri tem pa je seveda potrebno zakonodajo uskladiti z avtonomijo univerze tako glede organizacije institucije kakor glede vsebin, s katerimi se ukvarja. Taka zakonodaja je nujna sestavina demokratičnega sistema, zagotavlja naj bi tudi varnost univerze pred dnevno politiko ter različnimi strankarskimi apetiti.

Kakšna Evropa za univerzo?

Za sklep dodajam deset vprašanj združenja *Sauvons l'université* kandidatom na evropskih volitvah.

Kakšna Evropa za Univerzo? Deset vprašanj kandidatom na evropskih volitvah (28. maj 2009)

Sauvons l'université, sreda 3. junija 2009

(<http://www.sauvonsluniversite.com/spip.php?article2656>)

Poziv kandidatom, političnim strankam, kolektivom in državljanom, da bi kampanja za evropske volitve naposled zastavila vprašanje visokega izobraževanja in raziskovanja. *Sauvons l'université* zastavlja, daleč od običajnih dobrih namenov in občin mest, deset vprašanj kandidatom.

Besedilo je prosto dostopno na strani [Médiapart](#)

Danes mi, francoski univerzitetniki, utrujeni od več mesecev manipulacij in od procesa destrukcije vednosti in naših poklicev, od suverenega prezira naših oblastnikov do vzgajanja razsvetljenih in mislečih državljanov, zahtevamo od kandidatov na volitvah v Evropski parlament 7. junija, da jasno zavzamejo stališče proti pačenju poslanstev univerze, skritemu pod menedžerskim novorekom, ki je nezdržljiv z resničnim poučevanjem in resničnim raziskovanjem.

Evropa se je v bolonjskem procesu zavezala, da bo razvijalo to, kar je imenovala »najbolj kompetitivna in najbolj dinamična družba znanja na svetu«. Za to se je odločila uporabiti menedžerske tehnike upravljanja in evalvacije za sektorja visokega izobraževanja in raziskovanja, »odprto metodo koordinacije« (OMK). Ta metoda podeljuje najpomembnejšo vlogo medvladnim svetom, Evropski komisiji pri opredeljevanju usmeritev in procesov odločanja, iz njega pa je izključila Parlament in Sodišče. Ali je sprejemljivo, da so taka vprašanja odtegnjena evropskemu ljudskemu predstavništvu?

Uporaba menedžerskih tehnik pri upravljanju z vsemi strukturami izobraževanja in vodi tako v instrumentalizacijo pojma »znanje« v povsem ekonomistični perspektivi. Pod krinko harmoniziranja teži na škodo izobraževanj k uniformiranju univerzitetnih struktur, da bi jih postavila v konkurenco. Uveljavljena politika, ki temelji na *benchmarking* (na neskončnem produciranju nikoli doseženih zgledov tekmovalnosti), zaslužnjuje vlade. Vodi v neutemeljene analize in uveljavlja nesmiselne procese evalvacije. Demokratizacija dostopa do visokega izobraževanja, sama ideja, ki si jo ustvarjamo o raziskovanju, sta danes v konfliktu z graditvijo »evropskega trga raziskovanja in inovacij«. Ne moremo prepustiti ideologiji trga – ki determinira preoblikovanje visokega izobraževanja in raziskovanja na evropski ravni – skrbi za opredeljevanje, kaj so demokratični dostop do vednosti, prenos znanj in resnično raziskovanje. To moremo še tem manj, kar je ta ideologija že pokazala svoje destruktivne učinke v organizaciji, razmerah in kakovosti dela in tudi v ustvarjalnosti.

Glavna značilnost »reform«, sprejetih v okviru tega »bolonjskega procesa« tako v Franciji kakor drugje je ta, da se izvršujejo brez univerzitetne skupnosti, se pravi, zoper njo. Glede tega so francoske razmere karikatura vsiljevanja radikalne transformacije od zgoraj, ki ni nikoli imenovana kot tisto, kar je, o metodi koordinacije pa celo pravijo, da »ni prisilna«.

Od izglasovanja *Zakona o svoboščinah in obveznostih univerze* natanko tri mesece po izvolitvi Nicolasa Sarkozyja, je naraščalo na univerzah in v izobraževanju globoko nasprotovanje načelom, na katerih se utemeljujejo sedanje »reform«. Te »reform«, ki niso zmožne odpraviti težav francoskega sistema, uničujejo njegove temelje: francoska univerza, ki je javna, laična, demokratična, se opira na močno povezanost med izobraževanjem in raziskovanjem, ohranja demokratičen dostop do visokega izobraževanja in raziskovanja ob drugih močno elitističnih strukturah. Opozarjamo na angažma dežel članic, da bi spoštovali nacionalne specifičnosti v okviru bolonjskega procesa: Evropa v tej perspektivi ne sme rabiti za uničevanje značilnosti, ki so bile moč francoske univerze.

Da se univerzitetniki ne bodo odvrnili od evropske graditve, se mora evropska politika v izobraževanju in raziskovanju radikalno

spremeniti. Samo vprašanje visokega izobraževanja, demokratičnega dostopa vseh do vednosti se mora eksplicitno vrniti med evropske politične cilje. Tako v Evropi kakor v Franciji je treba prenehati s semantičnimi manipulacijami in s slepili. V resnici tvori podlago sedanje evropske politike na področju visokega izobraževanja in raziskovanja več neresnic.

1. Je posplošena konkurenca boljša od akademskega kolegialnega tekmovanja(*æmulatio*) ?

Ni res, da vzpostavitev konkurence med posamezniki (študenti, raziskovalci, učitelji, administrativnimi in tehničnimi osebji) in zavodi (univerzami, javnimi raziskovalnimi organizacijami, instituti) spodbuja povečanje znanj in ustvarja dobri krog delitve, s katerim bogati sleherni izmed partnerjev.

Trdimo, da je raziskovanje dejavnost, ki zahteva kolegialnost in kolegialno tekmovanje (*æmulatio*), delitev vednosti in mednarodno sodelovanje. Kolegialno tekmovanje (*æmulatio*) je eno izmed gibal raziskovanja in ustvarjanja : omogoča resnično ekipno delo in plodno selitev znanj. Nezdržljivo je s konkurenco, ki je vojna vseh zoper vse in ovira resnično kroženje vednosti.

2. Prekarizacija je učinkovit način upravljanja z raziskovanjem?

Ni res, da sočasne pogodbe, ki so nasprotje stabilnemu statusu uradnika, vzvod za izboljšanje raziskovanja in izobraževanja; ni res, da prekarnost razvija »tekmovalnost« posameznikov v znanstvenem polju. Razvrednoti raznovrstnost kompetenc, ki so najpomembnejše za raziskovanje v vseh njegovih aspektih in na vseh njegovih ravneh. Spočenja znanstveno podrejenost in konformizem. Učinkovita? Njen učinek je atomiziranje sveta izobraževanja in raziskovanja, postavljanje tega sveta v odvisnost od dodeljevalca sredstev, od dajalca ukazov in/ali od birokratskega zavetništva.

Trdimo, da svobodno raziskovanje potrebuje stalno zaposlitev, ki edina zagotavlja znanstveno avtonomijo v razmerju do vseh zavetništev, ne glede na to, ali so akademska, politična, ekonomska ali birokratska. Trdimo, da mora Evropa opogumiti

države, naj raziskovanje in visoko izobraževanje spodbujajo z večletnimi plani statutarnih delovnih mest.

3. Evalvirati, da bi sankcionirali?

Ni res, da je evalvacija matematična operacija, ki izhaja iz znanstvene objektivnosti in tehnične nevtralnosti. Kriteriji, ki jih uporablja, niso nikoli univerzalni. V zadnjih dvajsetih letih je prenehala veljati za nujno kolegialno, prospektivno, primerjalno in se spremenila v orodje za proračunsko upravljanje in v anonimen instrument za finančno in moralno sankcioniranje posameznikov in struktur.

Trdimo, da je evalvacija lahko sredstvo za to, da si zgradimo mesto v znanstvenem polju, vendar s pogojem, da je ta evalvacija pluralna, protislovna in kvalitativna. Smiselna je le tedaj, ko omogoča podporo raziskovalnim in izobraževalnim prizadevanjem, tudi kolegialnemu tekmovanju (emulaciji), ne pa tedaj, ko vzpostavlja in uveljavlja konkurenco zlasti s tem, da spodbuja jalovo dirko za publiciranjem.

4. Zaposljivost ali formiranje?

Ni res, da je profesionalizacija študijev instrument za trajno in kakovostno poklicno vključitev, nič bolj kakor podaljšanje študijev ni samodejno sinonim za izboljšanje formiranja. Ozka profesionalizacija utegne, prav narobe, omejiti možnosti za prilagajanje vsakogar na prihodnje transformacije.

Trdimo, da je vprašanje profesionalizacije zastavljeno univerzam s obstojem strukturne brezposelnosti in pomasovljenjem študentov v zadnjih štiridesetih letih. Trdimo, da je profesionalizacija danes mišljena zgolj v terminih kratkoročne zaposljivosti na škodo refleksije o tem, kaj je resnično formiranje.

5. Šanghajsko razvrščanje, zlato tele Evrope znanja?

Ni res, da je šanghajsko razvrščanje točen kazalec vrednosti poučevanja in raziskovanja, ki sta ponujana na univerzah. Zaradi regrupiranja in povečevanja se bodo nekatere francoske univerze mehanično povzpele v tem razvrščanju, vendar to ne bo pomenilo izboljšanja izobraževanja in raziskovanja v teh zavodih.

V nasprotju s tem spominjamo, da bi bila Francija na 6. mestu na svetu, če bi komunikanti hoteli pošteno ovrednotiti »performanco« francoskih univerz in raziskovanja, medtem ko jo delež bruto nacionalnega dohodka, namenjen visokemu izobraževanju in raziskovanju uvršča na 18. mesto med deželami OECD.

Trdimo, da lahko le nevedneži še zmeraj verjamejo v pertinentnost šanghajskega razvrščanja, ki ni zmožno upoštevati načina, kako univerza izvršuje svoja poslanstva.

6. Avtonomija, novi akademski paradiz?

Ni res, da »avtonomija«, ki jo podeljuje Zakon o svoboščinah in odgovornostih univerze, daje univerzam znanstveno, pedagoško in finančno neodvisnost. Podeljuje jim zgolj odgovornost za upravljanje pod okrepljenim nadzorom njihovega resornega ministrstva. Daje jim nalogo, da skupaj upravljajo univerzitetni proračun. Mezdno gmoto spreminja v glavno spremenljivko pri usklajevanju tega upravljanja: zanesljivo je, da se bo proračunsko varčevanje univerz, ki bodo prešle k »razširjenim kompetencam«, nujno izvajalo na stroške človeškega potenciala.

Trdimo, da je edina avtonomija, ki je vredna tega imena, znanstvena avtonomija. Ta avtonomija za učitelje-raziskovalce in raziskovalce temelji na stabilnosti nacionalnega statusa, za zavode na okrepitvi kompetenc znanstvenih univerzitetnih organov in na njihovi zmožnosti, da usmerjajo izbire univerze. Ponavljamo, da v nasprotju s tem Zakon o svoboščinah in odgovornostih univerze jemlje znanstvenim svetom sleherno resnično zmožnost, da bi posegali v politiko univerze.

7. »Guvernanca« in »pilotiranje«, novi umetnosti vladanja?

Ni res, da novo »pilotiranje« raziskovanja spodbuja racionalizacijo, učinkovitost in transparentnost smeri, ki naj bi jih guvernanca uveljavljala na nacionalni ravni in na evropski ravni. Prav narobe, »pilotiranje« uveljavlja avtoritaren model vodenja raziskovalnih struktur in univerz. Pojem »guvernanca« izhaja iz menedžerskega diskurza vodenja, ki nima nič opraviti z umetnostjo vodenja.

Trdimo, da je kolegialnost eden najpomembnejših instrumentov v organizaciji in politiki univerz; to bi morala biti tudi za raziskovalne

organizacije. Trdimo, da edino zastopstvo, ki temelji na glasovanju, zagotavlja legitimnost vodstvenih oseb, ne glede na raven. Imenovanje ne zagotavlja zgolj avtoritarizma tistih, ki so v poziciji odločanja, spreneveda se in fragilizira njihove administrativne in znanstvene izbire, vzdržuje klientelizem in spodbuja konformizem v raziskovanju in v karierah.

8. Financiranje po projektu, kamen modrosti modernega raziskovanja?

Ni res, da financiranje po projektu ali po cilju zagotavlja kakovost znanosti. Financiranje po projektu stopnjuje zasežbo raziskovanja s strani ekonomske in politične oblasti; spodbuja velike ekipe, umetno napihovnje proračunov in tehnološki razvoj, kljub temu pa ne omogoča kritike znanstvenih spoznanj.

Trdimo, da sleherno kakovostno raziskovanje potrebuje stabilne strukture, ki imajo na voljo trajno in zadostno financiranje. Edino stabilnost omogoča raziskovanje in implicira prevzem tveganja, adaptibilnost na rezultate, vztrajanje, bifurkacije in zares inovirajoča odkritja, ki niso vpisana v predhodne projekte.

9. Poenostavljanje ali pomnoževanje birokratskih struktur?

Ni res, da gremo proti poenostavitvi načinov delovanja raziskovanja in ustvarjamo prihranke tako na nacionalni kakor na evropski ravni. Naraščajoča mnogoterost struktur sedanjega financiranja, zlasti prek neštetihih agencij, producira nepresojnost, jalovost in birokracijo. Implicira porabo časa, energije in precejšnjih sredstev: prava znanstvena, človeška in finančna potrata.

Trdimo, da je pluralnost raziskovalnih in izobraževalnih struktur jamstvo za njihovo politično neodvisnost in kakovost. To pluralnost morajo države zavarovati, Evropa pa jo varovati. Trdimo, da je ta pluralnost resnična utemeljitev, resnična korist kroženja študentov, učiteljev in raziskovalcev med deželami Unije.

10. Zadolženost za vse življenje, svetla prihodnost za študente?

Ni res, da množično zatekanje k študenskim posojilom omogoča povečanje dotacije univerzam, prav tako ni družbeno pravično. Anglosaški zgledi kažejo, da povečuje socialno selekcijo in da je za

državo zgolj način, kako pripravi študente in njihove družine do tega, da plačajo njeno lastno dezangažiranje.

Trdimo, da je Univerza javna služba in da mora zato država zagotavljati njeno financiranje in dostopnost za največje število študentov.

Mar res »ni alternative«?

Ta vprašanja so temeljna. **Smo pred družbeno izbiro.** Ni res, da sta evropska raziskovalna in izobraževalna politika ireverzibilen proces, niti ni res, da je uničenje javnih služb visokega izobraževanja in raziskovanja obvezno in neogibno.

Ali bosta univerza in raziskovanje postala normalizirani, atomizirani, prekarizirani in priklenjeni orodji globalne ekonomije? Ali obstaja politična volja, ki bi potrdila univerzo in raziskovanje v njuni funkciji formiranja ljudi in vednosti, v njenem transmisijem in ustvarjalnem poslanstvu?

Izvoljeni predstavniki dežel Unije so odgovorni pred zgodovino te celine. Zavračamo, da bi bila Bologna, ime ene najstarejših in prestižnih Evropskih univerz v prihodnje povezano s podjetjem za uničenje znanja. O lisbonski strategiji se bo treba na novo pogajati leta 2010: to je priložnost za to, da radikalno⁹³ spremenite njene usmeritve.

Rešimo univerzo! Sauvons l'Université !

---

⁹³ Beseda »radikalno« pomeni »korenito«, ne pa ekstremistično; pejorativna raba, s katero se srečujemo v anglosaškem svetu in v Srednji Evropi, je dediščina reakcionarne propagande iz časov razsvetljenstva in francoske revolucije; le kako bodo poslanci iz krajev, kjer ne poznajo niti pomena besed, karkoli spreminjali?

Literatura

Alain Accardo, A. (2009): *Le petit-bourgeois gentilhomme. Sur les prétentions hégémoniques des classes moyennes*, Agone, coll. « Contre-feux ».

Aigrain, R. (1949): *Histoire des universités*, PUF, Pariz.

Altbach, P. G. in Forest, J. J. F. (eds.) (2006): *International Handbook of Higher Education* (v več delih: 1. »Global Themes and Contemporary Challenges«, 2. »Regions and Countries«), Springer International Handbooks of Education (NL, vol. 18).

Althusser, L. (1976): *Positions*, Éditions sociales, Pariz.

Anisef, P., Ashbury, F. D., & Turriffin, A. H. (1992): »Differential effects of university and community college education on occupational status attainment in Ontario«, *Canadian Journal of Sociology*, letn. 17, št. 1, str. 69–88.

Armytage, W. H. G. (1955): *Civic Universities, Aspects of a British Tradition*, Ernest Benn, London.

Bachelard, G. (1998): *Oblikovanje znanstvenega duha: prispevek k psihoanalizi objektivnega spoznanja* (v prevodu Vojislava Likarja), Studia humanitatis, Zavod za založniško dejavnost, Ljubljana.

Baker, S. & Brown, B. (2007): *Rethinking Universities, The Social Functions of Higher Education*, Continuum, London.

Balibar, É. & Lecourt, D. (1985): »Présentation«, v: Canguilhem, G. et al., *Du développement à l'évolution au XIXe siècle*, PUF, Pariz, str. V–1.

Balibar, E., *Spinoza et la politique*, Pariz, PUF, 1985.

Barrière, P. (1974): *La Vie Intellectuelle en France du XVIe siècle à l'époque contemporaine*, Albin Michel, Pariz.

Beaud, O. (2008): »Note sur le projet de décret (octobre 2008) modifiant le décret du 6 juin 1984 fixant les dispositions statutaires communes applicables aux enseignants-chercheurs et portant statut particulier du corps des professeurs des universités et du corps des maîtres de conférences«, *Qualité de la science française*, 5 décembre 2008.

Beccaria, C. (1764): *Dei delitti e delle pene*.

Ben-David, J. & Zlockzower, A. (1962): »Universities and Academic System in Modern Societies«, *Archives européennes de sociologie*, vol. III, 1962.

Ben-David, J. (1968): *La recherche fondamentale et les universités*, OECD, Pariz.

Benedetič, A. (1981): *Pot do slovenske univerze*, Partizanska knjiga, Ljubljana.

Benedetič, A. (1999): *Poti do univerze: 1848-1898-1909-1919*, Studia humanitatis, Ljubljana.

Bernard, H. C. (1969): *Education and the French Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 1969.

Bourdieu, P. (1966): »L'école conservatrice, les inégalités devant l'école et devant la culture«, *Revue française de sociologie*, letn. VII, št. 3, str. 325–347.

Bourdieu, P. (1967): »Systèmes d'enseignement et systèmes de pensée'«, *Revue Internationale des Sciences Sociales*, letn. XIX, št. 3, str. 338–388.

Bourdieu, P., Passeron, J.-C. in Chamboredon, J.-C. (1968): *Le Métier du sociologue*, Pariz – Haag, Bordas – Mouton.

Bourdieu, P. (1970): *La Reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement*, Pariz, Éd. De Minuit.

Bourdieu, P. (1979): *La distinction. Critique sociale du jugement*, Pariz, Éd. du Minuit.

Bourdieu, P. (1980): *Le sens pratique*. Paris, Ed. de Minuit.

Bourdieu, P. (1980): »Le capital social«, *Actes de la recherche en sciences sociales*, št. 31, Pariz.

Bourdieu, P. (1984): *Homo Academicus*, Éditions de Minuit, Pariz.

Bourdieu, P. in Saint Martin, M. de (1989): *La noblesse d'état. Grandes écoles et esprit de corps*, Éditions de Minuit, Pariz.

Bourdieu, B. (1998): »La main gauche et la main droite de l'État« (intervju), Pariz, *Contre-feux*, Liber-Raison d'Agir.

Bourdieu, B. (1998 b): »Cette utopie, en voie de réalisation, d'une exploitation sans limite. L'essence du néolibéralisme«, *Monde diplomatique*, marec 1998, str.3.

Bourdieu, P. (2003): »Neoliberalni novorek. Zabeležke o novi planetarni vulgati« (prev. Tina Kramberger), *Družboslovne razprave*, let. 19, št. 43, str. 57 -63.

Bourdieu, P. (2004 [2001]): *Znanost o znanosti in reflektivnost* (v prevodu Draga B. Rotarja), Liberalna akademija, Ljubljana. [Izvirnik: *Science de la science et réflexivité*, Raisons d'Agir, Pariz, 2001.]

Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1964): *Les Héritiers. Les étudiants et la culture*, Éditions de Minuit, Pariz.

Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1970): *La Reproduction. Éléments d'une théorie du système d'enseignement*, Éditions de Minuit, Pariz.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2006): *Načela za reflektivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*, (Knjižnica Annales Majora; T. Kramberger in D. B. Rotar, eds.), Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper.

Caillé, A. (1993): *La démission des clercs. La crise des sciences sociales et l'oubli du politique*, La Découverte, Pariz.

Callon, M. (ed.) (1989): *La science et ses réseaux, Genèse et circulation des faits scientifiques*, La Découverte, Pariz.

Callon, M., Larédo, P. & Mustar, P. (1994): »Panorama de la science française«, *La Recherche*, letn. 25, št. 264, str. 378–383. **Charle, C. (1968):** *La République Des Universitaires 1870–1940*, Éditions Seuil, Pariz.

Carità, C. (1980): *L'Accademia dell'Arcadia e la P.I. a Licata nei secoli XVIII e XIX*, Agrigento, Centro culturale « L. Pirandello ».

Castiglione, B. (1965 [1528]): *Il libro del Cortegiano*, a cura di Luigi Preti, Giulio Einaudi Editore, Torino.

Charle, C. (1987): *Les élites de la république*, Fayard, Pariz.

Charle, C. (1990a): *Naissance des "intellectuels" 1880–1900*, Éditions Minuit, Pariz.

Charle, C. (1990b): *Universitaires ou intellectuels? Les professeurs de l'université de Paris et le débat politique français, de l'affaire Dreyfus à la guerre d'Algérie*, referat s simpozija "University, Intellectuals and Society", Helsingfors universitet, 12.–14. september 1990.

Charle, C. in Verger, J. (1994): *Histoire des universités*, Paris, PUF, (coll. « Que sais-je ? »)

Charle, C. (1995): *Intellectuels, Bildungsbürgertum et professions au XIXe siècle / Intellectuals, Bildungsbürgertum and professions in the 19th century*, Actes de la recherche en sciences sociales, št. 106–107, str. 85–95.

Charle, C. (1996): *Les intellectuels en Europe au XIXe siècle. Essai d'histoire comparée*, Éditions Seuil, Pariz.

Charle, C. (2004): »Patterns«, v: W. Rüegg (ed.), *A history of the university in Europe. Volume III. Universities in the nineteenth and early twentieth centuries (1800–1945)*, Cambridge University Press, Cambridge, str. 33–82.

Chartier, R.; Julia, D. & Revel, J. (1986–1989): *Les Universités Européennes du 16e au 18e siècle: Histoire sociale des populations étudiantes* (v dveh delih; 1.del: Bohême, Espagne, Etats Italiens, Pays Germaniques, Pologne, Provinces-Unies; 2. del: France), Éditions de l'École des hautes études en sciences sociales, Pariz.

Chastel, A. (1982 [1959]): *Art et Humanisme à Florence au temps de Laurent le Magnifique*, P.U.F.

Chastel, A. in Klein, R (1963): *L'Âge de l'humanisme*, Bruxelles, Éditions de la connaissance.

Cindrič, A. (2001): »Kranjski doktorji na dunajski univerzi v predmarčnem obdobju 1815–1848«, v: *Melikov zbornik* (Vincenc Rajšp *et al.*, eds.), Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, str. 373–390.

Cindrič, A. (2008): *Struktura študentov s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1918* (doktorska disertacija), Filozofska fakulteta, Ljubljana.

Clark, B. R. (1993): »The problem of complexity in modern higher education«, v: S. Rothblatt & B. Wittrock (eds.), *The European and American university since 1800*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 263–279.

Clark, W. (2006): *Academic Charisma and the Origins of the Research University*, University of Chicago Press, Chicago & London.

Pierre Dardot, P. in Laval, C. (2009): *La nouvelle raison du monde, essai sur la société néolibérale*, Éditions La Découverte, Paris.

Descombes, V. (1972): *La denrée mentale*, Éditions de Minuit, Pariz.

Durkheim, É. (1893): *De la division du travail social* (v treh delih), PUF, Pariz.

URL:

http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/division_du_travail/division_travail.html

Durkheim, É. (1915): *L'Allemagne au-dessus de tout*, Armand Collin, Pariz.

URL:

http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/Allemagne_par_dessus_tout/Allemagne.html

Durkheim, É. (1918): *La vie universitaire à Paris*, Armand Collin, Pariz.

URL:

http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/textes_1/textes_1_15/vie_univ_paris.html

Durkheim, É. (1976 [1900]): »Rôle des Universités dans l'éducation sociale du pays«, *Revue française de sociologie*, letn. XVII, št. 2, str. 181–189.

Elias, N. (1983): *Engagement et distanciation. Contribution à la sociologie de la connaissance*, Fayard, Pariz.

Fayet, J. (1959): *La Révolution française et la science 1789–1795*, M. Rivière et Cie., Pariz.

Fister, P. et al. (1999): *Iz arhivov o ljubljanski Univerzi*, Univerza, Ljubljana.

Flexner, A. (1930): *Universities. American, English, German*, Oxford University Press, London.

Foucault, M. (2001 [1969]): *Arheologija vednosti* (v prevodu Uroša Grilca), *Studia humanitatis*, Ljubljana. [Izvirnik: *L'archéologie du savoir*, Gallimard, Pariz, 1969.]

Fox, R. & Weisz, G. (eds.) (1980): *The Organization of science and technology in France 1808–1914*, Cambridge University Press, Cambridge, et Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, Pariz.

Gardner, D. et al. (1983): *A Nation at Risk. The Imperative for Educational Reform. An Open Letter to the American People. A report to the Nation and the Secretary of Education by the*

National Commission on Excellence in Education, National Commission of Excellence, Washington, 1983.

Eugenio Garin, E. (ur.) (2005 [1990]): *L'homme de la Renaissance*, Pariz, Albin Michel [Le Seuil].

Genette, G. (1966): »Enseignement et rhétorique au XXe siècle«, *Annales ESC*, letn. XXI, št. 2, marec-april 1966, str. 292–305.

Gerbod, P. (1966): *La Condition universitaire en France au XIXe siècle*, PUF, Pariz.

Gleyze, A. (1999): *Concentration et déconcentration dans l'organisation des bibliothèques universitaires françaises de province (1855-1985)*, doktorska disertacija, Université Lumière, Lyon.

Gobineau, J.-A. De (1853 – 1855): *Essai sur l'inégalité des races humaines*, I – IV.

Gordon, P. & Szreter, R. (1989): *History of Education: The Making of a Discipline*, Routledge, London.

Gossman, L. (1994): »Philhellenism and antisemitism: Matthew Arnold and his German models«, *Comparative Literature*, št. 46, str. 1–39.

Maria Teresa Graziosi, M. T. in Tellini Santoni, B. (1991): *Tre secoli di storia dell'Arcadia*, Roma, La meridiana.

Grelon, A. (1989): »Les universités et la formation des ingénieurs en France (1870–1914)«, *Formation emploi, L'enseignement technique et professionnel, Repères dans l'histoire (1830–1960)*, št. 27–28, str. 65–88.

Grelon, A. (1996): *Villes et institutions scientifiques, rapport final Juin 1996* (Programme interdisciplinaire de Recherche sur les Villes), COREP, Toulouse. **Grendler, P. F. (2004):** »The Universities of the Renaissance and Reformation«, *Renaissance Quarterly*, letn. 57, št. 1, The University of Chicago Press, str 1–42.

Grossetti, M. (1994a): »Villes et institutions scientifiques. Genèse des pôles scientifiques français«, *Annales de la Recherche Urbaine*, št. 62–63, str. 6–15.

Grossetti, M. (1994b): »Sciences de la parole: genèse d'une communauté scientifique en France«. Communication pour les Journées d'Études sur la Parole, Lannion, 1.–3. junija 1994.

Hall, A. R. (1954): *The Scientific Revolution 1500–1800: The Formation of the Modern Scientific Attitude*, Longmans, Green, London & New York.

Halsey, A. H. (1962): »British Universities«, *Archives européennes de sociologie*, vol. III.

Halsey, A. H. (1982): »Provincials and professionals: the British post-war sociologists«, *Archives européennes de sociologie*, letn. XXIII, str. 150–175.

Hasumi, J. (s. d.): *Political Competences in Citizenship Education: In Search of a Non-Authoritarian Argument*, Cambridge.

URL:

<http://www.philosophy-of-education.org/pdfs/Sunday/Hasumi.pdf> (23. januar 2009)

Hoffstadter, R. (1952): *The Development and Scope of the Higher Education in the United States*, Columbia University Press, New York.

Humboldt, W. (1809/1956): »Über die innere und äussere Organisation der höheren wissenschaftlichen Anstalten in Berlin«, ponatis v: E. Müller (ed.), *Die Idee der deutschen Universität. Die fünf Grundschriften aus der Zeit ihrer Neubegründung durch klassischen Idealismus und romantischen Realismus*, Gentner Verlag, Darmstadt, str. 375–386.

Jencks, C. & Riesman, D. (1968): *The Academic Revolution*, Doubleday, New York.

Jourdain, C. (1862–1866): *Histoire de l'Université de Paris aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Hachette et Cie, Pariz.

Kant, I. (1987/1798): »Spor fakultet« (v prevodu Maile Golob), *Vestnik*, letn. 8, št.1, str. 14–37. [Izvirnik: *Streit der Fakultäten*, 1798; v: *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik 1*, Werkausgabe Bd XI, W. Weischelde, Frankfurt na Majni, 1974.]

Karady, V. (1976): »Recherches sur la morphologie du corps universitaires littéraire sous la Troisième République«, *Le mouvement social*, št. 96, str. 47–79.

Karady, V. (1986b): »Les universités et la troisième république«, v: J. Vergé, ed., *Histoire des Universités en France*, Privat, Toulouse, str. 323–365.

Kaysen, C. (1969): *The Higher Learning. The Universities and the Public* (Stafford Little Lectures), Princeton University (N. J.).

Kerr, C. (1963): *The Crisis of the University*, Harvard University Press Cambridge (Mass.).

Klaniczay, T. (1993): »Le mouvement académique de la renaissance et le cas de la Hongrie«, *Hungarian Studies*, 2/1, Budapest.

Kodelja, Z. (2006): *O pravičnosti v izobraževanju*, Krtina, Ljubljana.

Kodelja, Z. (2007): »University fees: A violation of students' rights and a social injustice?«, v: *ECER 2007 – The European Conference on Educational Research*, Ghent, Belgium, 19.–21. september 2007, EERA Ghent.

URL:

<http://www.ecer2007.ugent.be/Conference%20Abstracts.xls>

Kodelja, Z. (2008a): »Ali je avtonomija univerze zgolj instrumentalna vrednota?«, *Šolski razgledi*, letn. 59, št. 5, str. 3.

Kodelja, Z. (2008b): »Težnja po omejitvi avtonomije univerz«, v: Mojca Drčar-Murko *et al.*, *Pet minut demokracije*, Liberalna akademija, Ljubljana, str. 247–257.

Kodelja, Z. (2008c): »Autonomy and heteronomy: Kant and Levinas«, v: Denise Egéa-Kuehne (ed.), *Levinas and education*, Routledge, New York, str. 186–197.

Kramberger, T. (2002): »Doxa et fama. O produkciji "javnega mnenja" in strategijah pozabe – elementi za mikroštudijo«, *Družboslovne razprave*, letn. 18, št. 41, str. 63–100.

Kramberger, T. (2003): »Možnost in nujnost kritičnega intelektualca: k prevodoma Bourdieuja in Wacquanta.« *Družboslovne razprave*, letn. 19, št. 43, str. 49–55.

URL: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr43KrambergerTaja2.PDF>.

Kramberger, T. (2005): »Kjer ni spoznavne realnosti, ne more biti zgodovine (žensk) in ne samozavedajoče se družbe«, *Apokalipsa*, št. 90–91–92, str. 103–119.

Kramberger, T. (2007a): »Razsvetljenska "univerzalna zgodovina" in historistična "nacionalno-politična" zgodovina«, *Monitor ZSA*, letn. 9, št. 3–4 (25/26), str. 75–111.

Kramberger, T. (2007b): *Historiografska divergenca: razsvetljenska in historistična paradigma. O odprti in zaprti epistemski strukturi in njunih elaboracijah*, (Knjižnica Annales Majora), Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper.

Kramberger, T. (2008): »Iz zgodovine intelektualcev: afera Dreyfus in francoski zgodovinarji«, *Monitor ZSA*, letn. 10, št. 1–4 (27/30), str. 14–76.

Kramberger, T. (2009): *Zgodovinsko antropološki oris oblikovanja univerzitetnih habitusov*, poročilo o raziskavi, Ljubljana, PE.

- Kramberger, T. (2009):** *Memorija in spomin. Zgodovinska antropologija kanonizirane recepcije* (doktorska disertacija), Koper, UP FHŠ, 1006 ff.
- Kramberger, T. & Rotar, D. B. R. (2006):** »Prehodi, prevodi, transferji : nekaj refrakcij skozi tekste in kontekste ob prevodih Pierra Bourdieuja in Loïca Wacquanta«, v: P. Bourdieu in L. Wacquant, *Načela za reflektivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*, (Knjižnica Annales Majora; T. Kramberger in D. B. Rotar, eds.), Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, str. 9–34.
- Lattuca, L. R. (2006):** »Curricula in International Perspective«, v: P. G. Altbach in J. J. F. Forest (eds.), *International Handbook of Higher Education* (2. »Regions and Countries«), *Springer International Handbooks of Education* (NL, vol. 18), str. 39–64.
- Laval, C. (2005):** *Šola ni podjetje. Neoliberalni napad na javno šolstvo* (v prevodu Katarine Rotar), Krtina, Ljubljana.
- Laval, C. (2007):** *L'Homme économique, essai sur les racines du néolibéralisme*, Gallimard, coll. « Nrf essais ».
- Lazuech, G. (1999):** *L'exception française. Le modèle des grandes écoles à l'épreuve de la mondialisation*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes.
- Lecuyer, B.-P. (1978):** »Bilan et perspective de la sociologie de la science dans les pays occidentaux«, *Archives Européennes de sociologie*, letn. XIX, št. 2, str. 257–336.
- Le Goff, J. (1985):** *Za drugačen srednji vek* (v prevodu Draga Braca Rotarja), *Studia humanitatis*, ŠKUC, FF, Ljubljana.
- Le Goff, J. (1998 [1957]):** *Les intellectuels au Moyen Age – Intelektualci v srednjem veku* (v prevodu Igorja Škamperleta), Študentska založba, zbirka Claritas, Ljubljana.
- Léon, A. (1972):** *Histoire de l'enseignement en France*, 2. izdaja, Pariz.

Léon, A., Roche, P. (2005): *Histoire de l'enseignement en France*, Pariz, PUF, 2005.

Liard, L. (1888–1894): *L'Enseignement supérieur en France 1789–1893* (v dveh delih), Armand Collin, Pariz.

Liu, N. C. & Heng, Y. C (2005): »Academic Ranking of World Universities – Methodologies and Problems«, *Higher Education in Europe*, 30/2.

Machlup, F. (1962): *The Production and the Distribution of Knowledge in U. S.*, Princeton (N. J.).

Marino, L. (1975): *I Maestri della Germania – Gottingen 1770–1820*, Einaudi, Torino.

Marchand, P. (2005): »L'enseignement technique et professionnel en France 1800–1919«, *Techniques et culture*, št. 45 (*Apprendre la mer*), junij.

URL: <http://tc.revues.org/document1343.html> (2 januar 2008)

Marrou, H.-I. (1948/1964): *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité* (v dveh delih), Pariz.

Maton, K. (2005): »A question of autonomy: Bourdieu's field approach and Higher Education policy«, *Journal of Educational Policy*, letn. 20, št. 6, 687–704.

Mayeur, F. (2004): *Histoire générale de l'enseignement et de l'éducation en France*, 3. t., *De la révolution à l'école républicaine (1789 – 1930)*, Pariz, Perrin.

McLean, M. (2006): *Pedagogy and the University, Critical Theory and Practice*, Continuum, London.

Melik, V. (1989): »Ljubljanska univerza in njeni predhodniki«, v: Ana Benedetič *et al.* (eds.), *Zbornik ljubljanske univerze*, Univerza Edvarda Kardelja, Ljubljana, str. 7–17.

Merton, R.-K., (ed) (1973): *The Sociology of Science*, University of Chicago Press, Chicago, London.

Milner, J.-Cl. (1983): *De l'école*, Éditions du Seuil, Pariz.

Naidoo, B. (2004): »Fields and institutional strategy: Bourdieu on the relationship between Higher Education, inequality and society«, *British Journal of Sociology of Education*, letn. 25, št. 4, 457–472.

Naville, P. (1927): *La Révolution et les intellectuels: Mieux et moins bien*, Gallimard, Pariz.

Noiriel, G. (2003): *Penser avec, penser contre. Itinéraire d'un historien*, Belin, Socio-Histoires, Pariz.

Noiriel, G. (2008a): »Zgodovina, memorija, državljanski angažma«, *Monitor ZSA*, letn. X, št. 1–4.

Noiriel, G. (2008b): »Govoriti še druge govornice poleg govornice znanosti« (pogovor z Gérardom Noirielom; zapisala Nicolas Delalande in Ivan Jablonka v sodelovanju s Florence Brigant, prevedel: Drago B. Rotar), *Monitor ZSA*, letn. X, št. 1–4.

Ornstein, M. (1938): *The Rule of Scientific Societies in the 17th Century*, The University of Chicago Press, Chicago.

Oster, D. (1970): *Histoire de l'Académie Française*, Vialetay, Pariz.

Ozouf, M. (1962): *L'École, l'Église et la République 1871–1914*, Armand Collin, Pariz.

Mona Ozouf, M. (2005): *Jules Ferry*, Pariz, Bayar, (Collection Les Grands Hommes d'Etat).

Ozouf, M. in Ozouf; J. (2000 [1989]): *La République des instituteurs*, Points Seuil [Gallimard].

Ozouf, M. (2007 [1962]): *L'École, l'Église et la République : 1871–1914*, Pariz, Armand Colin.

Passeron, J.-C. (1986): »La signification des théories de la reproduction socio-culturelle«, *International Social Science Journal*, letn. 38, št. 4, 619–626.

Picard, J.-F. (1990): *La république des savants. La recherche française et le C.N.R.S.*, Flammarion, Pariz.

Pollak, M. (1976): »La planification des sciences sociales«, *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, št. 2–3, str. 105–121.

Pollak, M. (1984): »Projet scientifique, carrière professionnelle et stratégie politique«, *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, št. 55, str. 54–62.

Prost, A. (1968): *L'Enseignement en France, 1800–1967*, Armand Collin, Pariz.

Prost, A. (1997): *Éducation, sociétés et politiques. Une histoire de l'enseignement de 1945 à nos jours*, Paris, Éd. du Seuil.

Renaudet, A. (1949): »L'Humanisme et l'enseignement de l'Université de Paris au temps de la Renaissance«, *Aspects de l'Université de Paris*, Albin Michel, Pariz, str. 135–155.

Ringer, F. K. (1969): *The decline of the German mandarins: The German academic community, 1890–1933*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.).

Robbins, D. (1998): »The need for an epistemological break«, v: M. Grenfell & D. James, *Bourdieu and Education: Acts of Practical Theory*, Falmer, London.

Romilly, J. de (1984): *L'Enseignement en detresse*, Juillard, Pariz.

Rorty, R. et al. (1990): *Science et solidarité: la vérité sans le pouvoir*, Éditions de l'éclat, Pariz.

Rorty, R. (1991): *Objectivity, Relativism, and Truth*, Cambridge University Press, Cambridge.

Paolo Rossi, P. (2004 [1999]): *Aux origines de la science moderne*, Pariz, Le Seuil.

Rotar, D. B. (1990): »Diferenciacija ali disperzija. Prispevek k diferencialni obravnavi sestavin univerze«, *Nova revija*, št.93–94, str. 119–138.

Rotar, D. B. (1989): »Avtonomija univerze ni *splendid isolation*«, *Telex* (Ljubljana), 1. Jun. 1989, 45, št.21, str. 17-19.

Rotar, D. B. (2004): »Épuration comme forme de culture: la transformation des paradigmes mentaux en Carniole au XIXe siècle«, *Monitor ZSA*, , vol. 6, no. ½, str. 45-70.

Rotar, D. B. (2004a): »Kdo bo dajal naloge znanosti?«, v: P. Bourdieu, *Znanost o znanosti in reflektivnost* (v prevodu Draga B. Rotarja), Liberalna akademija, Ljubljana, str. 15–37.

Rotar, D. B. (2004b): »Problematizacije. Reartikulacije preteklosti, rekognosciranja sedanjosti«, v: M. Foucault, *Nadzorovanje in kaznovanje. Nastanek zapora* (v prevodu Draga B. Rotarja), Krtina, Ljubljana, str. 363–382.

Rotar, D. B. (2007): »Solidarnost vs. impostura«, v: Primož Repar (ur.), *Simpozij Miklavža Ocepka: Globalizacija in solidarnost*, Ljubljana, Društvo Apokalipsa.

Rotar, D. B. (2007): *Odbiranje iz preteklosti: okviri, mreže, orientirji, časi kulturnega življenja v dolgem 19. stoletju*, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Založba Annales, Koper.

Rotar, D. B. (2008): »Čemu rabi nacionalna identiteta in kako je integrirana v zgodovino oblasti. O znanstvenih delih in družbenih angažmajih Gérarda Noiriela«, *Monitor ZSA*, letn. X, št. 1–4.

Rotar, D. B., Mihelj, S., Kramberger, T. (2002): *Obravnavanje kulture v slovenskih medijih: končno raziskovalno poročilo CRP*, ISH-Fakulteta za podiplomski humanistični študij (294 f., graf. prikazi), Ljubljana.

Rothblatt, S. & Wittrock, B. (eds.) (1993) *The European and American university since 1800*, Cambridge University Press, Cambridge.

Rüegg, W. (ed.) (2004): »Universities in the nineteenth and early twentieth centuries (1800–1945)«, v: *History of the Universities in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge.

Sadlak, J. (2000): »Globalization versus the universal role of the university«, *Higher Education in Europe*, št. 25, str. 243–249.

Saint-Martin, M. de (1971): *Fonction de l'enseignement scientifique*, Mouton, Pariz, La Haye.

Saint-Martin, M. De, Gheorghiu, M. D. (dir.) (1997): *Les Écoles de gestion et la formation des élites*, Pariz, MSH.

Samuel, R. H. & Thomas, R. H. (1971): *Education and Society in Modern Germany*, Routledge and Kegan, London.

Sanderson, M. (ed.) (1975): *The Universities in the Nineteenth Century*, Routledge & Kegan Paul, London.

Sanz, N. & Bergan, S. (eds.) (2002): *The heritage of European universities*. Council of Europe, Strasbourg.

Schleiermacher, F. (1956 [1808]): »Gelegentliche Gedanken über Universitäten im deutschen Sinn«, ponatis v: E. Müller (ed.), *Die Idee der deutschen Universität. Die fünf Grundschriften aus der Zeit ihrer Neubegründung durch klassischen Idealismus und romantischen Realismus*, Gentner Verlag, Stuttgart, str. 221–308.

Schmidt, V. (1963–1966): *Zgodovina šolstva in vzgoje na Slovenskem* (v treh delih), Ljubljana.

Schwartz, L. (1983): *Pour sauver l'université*, Pariz.

Sirinelli, J.-F. (1994): *École normale supérieure: le livre du bicentenaire*, PUF.

Stitchweh, R. (1995): »La différenciation des disciplines dans les universités allemandes du XIXe siècle«, v: C. Charle (ed.), *Les Universités germaniques, XIXe–XXe siècles, Histoire de l'éducation*, št. 62 (tematska številka), str. 55–74.

Thépot, A. (1983): »Les institutions scientifiques et techniques au XIXe siècle«, *Histoire de l'éducation*, št. 18, str. 83–95.

Thibaudet, A. (1972): *La République des professeurs*, Bernard Grasset, Pariz.

Titze, H. (1995): »Expansion universitaire et sélection scolaire: bilan d'une controverse biséculaire«, v: C. Charle (ed.), *Les Universités germaniques, XIXe–XXe siècles, Histoire de l'éducation*, št. 62 (tematska številka), str. 31–54.

Toffanin, G. (1950): *Storia dell'Umanesimo* (v treh delih), Zanichelli, Bologna.

Tourrain, A. (1972): *Université et société aux États-Unis*, Pariz.

Trow, M. & Nybom, T. (eds.) (1991): *University and society. Essays on the role of research and higher education*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Verger, J. & Vulliez, Ch. (1986): »Naissance de l'université«, v: J. Vergé (ed.), *Histoire des Universités en France*, Privat, Toulouse.

Vierhaus, R. (1999): »Die Organisation wissenschaftlicher Arbeit. Gelehrte Sozietäten und Akademien im 18. Jahrhundert«, v: J. Kocka, R. Hohlfeld, & P. T. Walther (eds.), *Die königlich Preussische Akademie der Wissenschaften zu Berlin im Kaiserreich*, Akademie Verlag, Berlin, str. 3–23.

Vuillemin, J. (1968): *Rebâtir l'université*, Fayard, Pariz.

Wacquant, L. (1989): »Portraits Académiques: Autobiographie et Censure Scientifique dans la Sociologie Américaine«, *Revue de l'Institut de Sociologie*, št. 1–2, str. 143–154.

Wade, I. O. (1938): *The Clandestine Organisation and Diffusion of Philosophic Ideas in France between 1715 and 1750*, Princeton University Press, Princeton (N. J.).

Weber, M. (1922): *Wirtschaft und Gesellschaft, Grundriß der verstehenden Soziologie*, J. C. B. Mohr (P. Siebeck), Tübingen.

URL: http://www.textlog.de/weber_wirtschaft.html

Weber, M. (1988 [1904/1905; 1920]): *Protestantska etika in duh kapitalizma* (v prevodu Pavleta Gantarja et al.), Studia humanitatis, ŠKUC, FF, Ljubljana. [Izvirnik: *Die Protestantische*

Ethik und der Geist des Kapitalismus, 1. Izdaja 1904/1905 v okviru »Archiv für Sozialwissenschaften und Sozialpolitik«, Bd. XX in XXI, nato 1920 pri Založbi Klaus Lichtblau & Johannes Weiß.]

Weber, M. (1965): *Essais sur la théorie de la science*, Plon, Pariz.

Weisz, G. (1977): »Le corps professoral de l'enseignement supérieur et l'idéologie de la réforme universitaire en France 1860–1885«, *Revue Française de Sociologie*, letn. 18, št. 2, str. 201–232.

Winock, M. (1997): *Le Siècle des intellectuels*, Seuil, Pariz.

Wofle, D. L. (1972): *The Home of Science. The Role of University*, McGraw Hill, New York.

Young, M. F. D. (ed.) (1971): *Knowledge and Control. New Directions for the Sociology of Education*, Collier Macmillan, London.

V toku leta 2009 je pričel Pedagoški inštitut na svoji spletni strani (<http://193.2.222.157/Default.aspx>) objavljati znanstvena poročila v novi elektronski zbirki Znanstvena poročila Pedagoškega inštituta. Uredniški odbor zbirke v letu 2009 sestavljajo Janez Kolenc, Anton Kramberger, Darko Štrajn

Zbirka služi naslednjim ciljem:

1. promociji in diseminaciji raziskovalnih dosežkov članov PI, tudi študentov in gostujočih kolegov, v obliki končnih raziskovalnih poročil za tretje stranke ali v obliki drugih delno zaokroženih znanstvenih del, z navedbo že opravljenih kolegialnih presoj,
2. objavi prispevkov k širšim akademskim razpravam znotraj in izven PI, s pogojem, da so so/avtorji prispevkov notranji ali zunanji raziskovalci PI, sodelujoči raziskovalci PI ali doktorski študenti v okviru PI.

In the course of 2009, a new series Znanstvena poročila Pedagoškega inštituta (i.e. Scientific Reports of the Educational Research Institute, Ljubljana) has been initiated on the Institute's website (<http://193.2.222.157/Default.aspx>). In 2009 the editorial committee consisted of Janez Kolenc, Anton Kramberger, Darko Štrajn

The Series serves the following goals:

1. The promotion and dissemination of research activities and achievements by PI faculty, students and visiting fellows in the form of final research reports for third parties or in any other forms for a not-fully-completed scientific work, with a fair mentioning of all the already done occasional collegial peer-reviews (i.e meetings, conferences, symposia etc.),
2. Contribution to academic debates within and outside the PI, insofar as PI researchers and/or external collaborating researchers and/or PhD students take part in such debates.

